

Jānis Kušķis

Mūsu valoda II

Padomi latviskas valodas cienītājiem

74657

2006-3

613

ĀJĀNOICAN ŠALIVTAI
BIBLIOTĒKA

L
81

Jānis Kušķis

Mūsu valoda II

*Padomi latviskas valodas
cienītājiem*

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

0309040422

UDK 811.174'271.1(075.8) Ku 880

Grāmatas autors un izdevējs pateicas Latviešu
fondam un Pasaules brīvo latviešu apvienībai
par sniegto finansiālo atbalstu grāmatas
izdošanā.

Izdevējs – Biedrība «Latvietis»

© Biedrība «Latvietis» 2009

© Jānis Kušķis

© Māra Bišofa zīmējumi

Par pareizrakstību rūpējies
Jānis Kušķis

Grāmatas salikuma redaktors un maketētājs
Leonards Inkins

Vāku, izmantojot Ojāra Krūmiņa fotografiju, veidojis
Leonards Inkins

ISBN 978-9984-39-826-6

Izdevēja priekšvārds

Ja lasītājs tur rokās šo grāmatu un lasa šīs rindiņas, tad tas nozīmē, ka viņam nav vienaldzīga latviešu tautas pastāvēšana un mūsu valodas izdzīvošana.

Nenoliedzami šī grāmata ir liels ieguldījums latviešu valodas kopšanā un latviskuma stiprināšanā, bet grāmatas nosaukuma izvēlē, rakstu ievietošanas secībā un citos nopietnam lasītājam nebūtiskos jautājumos pildījām autora vēlmes. Šai grāmatā ir biedrības laikrakstā «Latvietis Latvijā» publicēto J.

Kušķa rakstu apkopojums jaunā redakcijā.

Biedrības «Latvietis» priekšsēdis Jānis Kušķis dzimis 1930. gada 14. novembrī Lazdonā. 1955. gadā beidzis Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti, turpinājis studijas turpat aspirantūrā 1955–1958. Ieguvis filoloģijas maģistra gradu. No 1958. līdz 2009. gadam ir lektors LU Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas (vēlāk Baltu valodu) katedrā.

Publicējis ap 1200 rakstu par valodniecības jautājumiem dažādos izdevumos Latvijā un ārzemēs. Veidojis 900 raidījumu par valodu Latvijas Radio. Līdzautors grāmatai «Kā latvietis runā» (1994). Lasījis referātus par valodu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Maskavā, Toronto, Ņujorkā.

Jānis Kušķis ir Austrālijas un Latvijas biedrības goda biedrs (1998), Teodora Reitera fonda goda biedrs (1998), darbojas Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopā. Saņēmis Kārļa Mīlenbacha balvu (1999), Luža Bērziņa lielo balvu (2001), Teodora Reitera lielo balvu (2004), ir Triju zvaigžņu ordeņa virsnieks (2004).

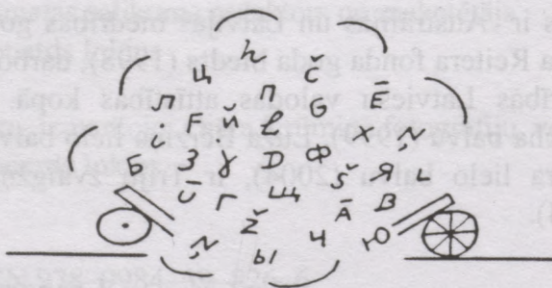
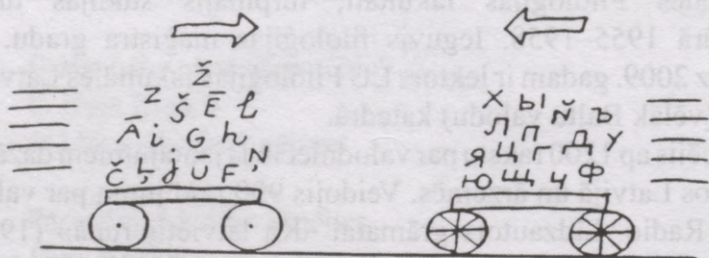
Leonards Inkins

Priekšvārdi

No 1998. līdz 2006. gadam nāca klajā izdevums «Latvietis Latvijā». Tajā bija iespiesti daudzi mani raksti par latviešu valodas jautājumiem, gan par valodas praksi, gan par vispārīgiem jautājumiem. Šeit publicēta daļa šo rakstu. Novērstas iespiedumkļūdas, vienādoti teksta izcēlumi. Rakstos nereti ir norādījumi – tagad, pirms 10 gadiem, pirms 20 gadiem, pirms pusgadsimta un līdzīgi. Tie atstāti negrozīti un pēc rakstu beigās pievienotā pirmpublicējuma datuma var uzzināt par kādu laiku ir bijusi runa.

Grāmatā minētie piemēri un skaidrojumi ir spēkā arī tagad.

Jānis Kušķis

Valoda ir tautas dzīvības pazīme

Ierobežojot valodas lietošanas iespējas, tiek ierobežotas tautas eksistences iespējas. Kopš pēdējās atmodas laika **latviešu valodas jautājums vienmēr bijis tautas tiesību aizstāvju uzmanības lokā**. Padomju okupācijas pusgadsimtā latviešu valoda bija izstumta no daudzām lietošanas sfairām. **Atjaunotā Latvijā latviešiem ir tiesības uz tādu valodas vidi, kas viņiem diendienā neatgādinātu neseno valodas ierobežošanu.**

Latviešu valodas jautājumi mums jārisina latviešu tautas interesēs, nevis pēc citu tautu vēlēšanās. Dažādās Eiropas organizāciju prasībās ir it kā aizstāvētas Latvijas minoritāšu tiesības, bet ir ignotēts, ka **latvieši pēc pus gadsimta okupācijas paši kļuvuši par minoritāti visās lielākajās Latvijas pilsētās, bet visā valstī Latvijas pilsoņu ir tikai nedaudz vairāk par pusi**. Šāda stāvokļa nav nevienā Rietimeiropas valstī, un nav pieļaujama Eiropas organizāciju vispārīgo prasību attiecināšana formāli arī uz Latviju, kur stāvoklis ir principiāli citāds. Valodas likums paredz vairākos gadījumos valodas lietošanas jautājumu kārtošanu uzdot izpildu varai. Tāpēc Ministru kabinetam visnotaļ jā rūpējas par latviešu valodas lietošanas paplašināšanu, kamēr mūsu valoda atgūs stāvokli, kāds bija līdz okupācijai pirms pusgadsimta.

Arī mums pašiem ikdienā ir jā rūpējas par mūsu valodas latviskumu. Pat tad, kad to ignorē varas pārstāvji.

2000. g. 6.–12. IV.
(2009. gada redakcijā.)

Augstie komisāri un latviešu valodas likums

Vārdam *komisārs* latviešu valodā radusies ne visai tīkama pieskaņa. Dažādi komisāri no austrumiem mūsu zemē nākuši šai gadsimtā daudz reižu un vienmēr nesuši postu mūsu tautai un valodai. Komisāri no austrumiem galvenokārt pārstāvēja padomju komunistu režīmu, kuŗa darbības dēļ latviešu skaits Latvijā no 1 476 000 1935. gadā samazinājās līdz 1 380 000 1989. gadā, turpretim krievu skaits palielinājās no 168 000 1935. gadā līdz 906 000 1989. gadā. Latvijas lielākajās pilsētās procentos 1989. gadā latviešu bija palicis maz: Rīgā – 36%, Daugavpilī – 13%, apmēram puse Ventspilī, Jelgavā, Jūrmalā, Ludzā, Rēzeknē un citur. Latgalē gandrīz 30 pagastos latviešu ir mazāk par 30%. Vairāk nekā 10 pagastos Latgalē latviešu bērni vēl tagad spiesti mācīties krievu skolās, jo latviešu skolu nav.

Formāli atjaunotā Latvijas valstī latvieši joprojām dzīvo visai agresīvā sveštautiešu vidē, katru dienu dzird svešu valodu darbā, iestādēs, sabiedriskās vietās, veikalos, medicīnas iestādēs. Šādos apstākļos latviešu valoda okupācijas gadu desmitos ir stipri piesārņojusies ar dažādiem krievu valodas vārdiem un krievu valodas atdarinājumiem. Komunistu komisāri to dēvēja par latviešu tautas un valodas uzplaukumu. Tagad uz austrumiem no Zilupes dzirdami draudi Latvijas valstij par krievu tiesību ierobežošanu, ar ko tagadējie austrumu komisāri saprot prasību mācīties latviešu valodu, ja cittautieši vēlas integrēties Latvijas sabiedrībā un kļūt par Latvijas pilsoņiem.

Mūsu zemi bieži tagad apmeklē arī augsti komisāri no rietumiem. No viņiem mums sevišķi labi pazīstams Makss van der Stūls un viņa darbība. 1998. gadā Latvijā notika referendums par pavalstniecības piešķiršanu. Tā iznākumu stipri ietekmēja augsto komisāru darbība, kuŗi bija ieradušies Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas uzdevumā. Viņi solīja: ja balsotāji pilsonības likuma mīkstināšanu atbalstīšot, tad komisāriem un viņu pārstāvētajai organizācijai vairs

nebūšot nekādu prasību attiecībā uz Latvijā jau tolaik apspriežamo Valodas likuma projektu. Bet augstie komisāri savu solījumu nepildīja un nepilda.

Par to liecina no Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Augstā komisāra biroja nacionālo minoritāšu jautājumos atsūtītā nota, kas sastādīta 1999. gada 5. oktobrī. Šai dokumentā komisārs izvirza virkni prasību. Komisāram ir iebildumi par latviešu valodas lietošanu publiski izvietotā informācijā (piemēram, reklāmās, uzrakstos, afišās, plakātos, paziņojumos un jebkurā citā informācijā). Otrkārt, augstajam komisāram ir iebildumi par Latvijas vietvārdu lietošanu. Treškārt, Augstais komisārs uzskata, ka valodas likumprojekta prasība lietot latviešu valodu visu iestāžu, sabiedrisku organizāciju un uzņēmumu veidlapās esot pretrunā ar cilvēku tiesībām uz privātu dzīvi un vārda brīvību. Ceturtkārt, komisāram ir iebildumi par latviešu valodas lietošanu visos sabiedriskos sarīkojumos, nenošķirot privāto sfairu no valsts.

Komisāram liekas, ka visos minētajos gadījumos tiekot pārkāptas cittautiešu minoritāšu tiesības. Tā komisārs ievēro savu solījumu neizvirzīt jaunas pretenzijas pret Latvijas valodas likumu.

Šāda Augstā komisāra nostāja izraisīja sašutumu sabiedrībā. Par to daudz rakstīja laikrakstos, runāja radio un televīzijā. Ir ne mazums jautājumu latviešu valodnieku starpā, kuŗos ir kādas domstarpības. Bet attieksmē pret komisāra jaunajām prasībām pret Latvijas valodas likumu visu valodnieku nostāja bija kategoriski noraidoša.

Latvija ir vienīgā valsts Eiropā, kuŗā cittautiešu minoritātes ir gandrīz puse valsts iedzīvotāju. Šāds stāvoklis radies padomju okupācijas pus gadsimtā. Līdz 40% cittautiešu ir Serbijā, Melnkalnē, Igaunijā, Maķedonijā un Moldovā, bet visās pārējās Eiropas valstīs cittautiešu ir daudz mazāk, piemēram, Albānijā, Austrijā, Čehijā, Dānijā, Francijā, Grieķijā, Norvēģijā, Polijā, Somijā, Ungārijā, Vācijā un Zviedrijā ir mazāk par 10% cittautiešu, bet šais valstīs izvirza stingras prasības cittautiešiem gan valodas prašanā, gan citos jautājumos. Komisārs vai nu to nezina, vai arī šos faktus ignorē. Pēc Augstā komisāra notas iznāk, ka latvieši ir lielākie cittautiešu apspiedēji Eiropā. **Pus gadsimtu okupāciju pārcietušo latviešu**

stāvoklis un valoda Augsto komisāru neinteresē nemaz.

Latvijas valodnieki atbildē uz Augstā komisāra notu aizrādīja, ka **Latvijas pilsoņiem ir tiesības uz tādu valodas vidi, kas viņiem diendienā neatgādinātu neseno latviešu valodas ierobežošanu.** Valodnieki uzskata, ka **valodas jautājums ir arī Latvijas valsts drošības jautājums, jo lielkrievu šovinistiskās aprindas savus revanšistiskos centienus pirmām kārtām saista ar starptautiski legītimētu krievu valodas privilēģiju atjaunošanu Latvijā.**

Valodnieki uzskatīja, ka **Latvijas vietvārdi ir Latvijas valodiskās vides daļa. Tie ir ņemti valsts aizsardzībā.** Turklāt likuma projekta 18. panta 1. punktā bija ierosināts vietu nosaukumu lietošanu reglamentēt tikai tajās sfairās, kur jālieto valsts valoda.

Valodas likuma projekta 20. pants, kas paredzēja valsts valodas lietošanu iestāžu, organizāciju un uzņēmumu veidlapās, neskarj cilvēku privāto dzīvi. Turklāt jāņem vērā, ka **privātā uzņēmējdarbība, ciktāl to reglamentē valsts likumi, ir nevis privāta, bet oficiāla dzīve, un veidlapas, kas tajā lietotas attiecībām ar valsts iestādēm un darījumu partneriem, skar visas sabiedrības intereses, tāpēc tajās jālieto latviešu valoda, kas ir oficiāla valsts valoda.** Latvijas valstij būtu grūti uzturēt milzīgu tulkošanas dienestu, lai tas diendienā varētu aptvert visas daudzās Latvijā pārstāvētās valodas. Valodnieki aizrādīja, ka **Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta 2. paragrāfā ir skaidri teikts, ka valodu lietošana var būt «pakļauta tādām formālītātēm, noteikumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības interesēs, nekārtību vai noziegumu profilaksei, veselības vai morāles aizsardzībai, citu cilvēku reputācijas vai tiesību aizsardzībai, konfidenciālas informācijas slepenības nodrošināšanai vai tiesas autoritātes un objektivitātes uzturēšanai.»**

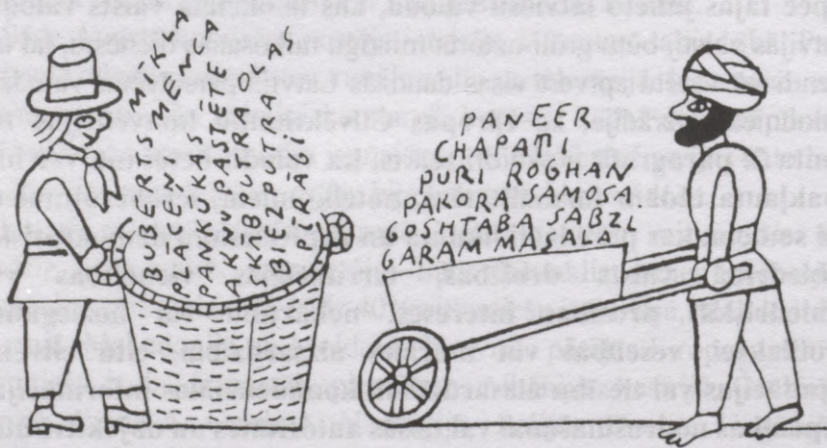
Valodnieki uzskatīja, ka Latvija ir zeme, kur uzņēmējdarbības sistēma vēl tikai top. Un **Latvija pēc atbrīvošanās no okupācijas ir atjaunota ne jau kā vairākkopienu valsts, un uzņēmējdarbības sfairu nemaz nav iespējams sadalīt, piemēram, latviešu, igauņu,**

krievu utt. uzņēmējdarbībā.

Tāpēc valodnieki noraidīja Augstā komisāra notā minēto iebildumu pret latviešu valodas lietošanu veidlapās.

Latvijas pilsoņiem ir tiesības prasīt latviešu valodas situācijas ātrāku stabilizēšanu. Tās vārdā valodas likuma projektā saglabāti ierobežojumi par citu valodu lietošanu sabiedriskos sarīkojumos, pret ko iebilda Augstais komisārs. Bet valodas likums nebūt neaizliedza citu valodu lietošanu neoficiālā saziņā, nacionālo un etnisko grupu iekšējā saziņā, kā arī reliģisko organizāciju dievkalpojumos, ceremonijās, rituālos un citās reliģiskās darbībās.

1999. g. 2.–15. XII.
(2009. gada redakcijā.)

Vai tā attīstās latviešu valoda?

Parasti dzird runājam, ka latviešu valodā vārdu kārtā teikumā esot brīva. Tam var piekrist tādā gadījumā, ja domājam, ka latviešu valodā nav tik stingru vārdu kārtas noteikumu, kādi ir, piemēram, vācu valodā. Tomēr arī latviešu valodā ir vairākas likumības, par ko var lasīt gramatikās un ko ieteicams ievērot. Padomju okupācijas pus gadsimtā latviešu valodu visādi centās tuvināt krievu valodai un latviešu valodas likumus ignorēja. Tad nu izplatījās, piemēram, šādi teikumi.

– Uzmanību piesaistīja mūsu klausītāja, kuŗš raksta par pēdējā laikā notikušajām sacensībām, kas piesaistījušas viņa uzmanību, vēstulē teiktais.

Starp vārdiem *klausītāja vēstulē* te ir gaŗš iespraudums. Bet latviešu valodā tā nemēdz runāt. Ja apzīmētājs ir ģenitīvā (*klausītāja*), iespraudums aiz tā padara domu grūti uztveramu. Ir dažādas iespējas izteikties skaidrāk. Šķiet, visērtāk būtu veidot šai gadījumā divus teikumus:

– Uzmanību pievērsa mūsu *klausītāja vēstule*. Viņš raksta par pēdējā laikā notikušajām sacensībām, kas pievērsušas viņa uzmanību.

Reizēm iespraudums nemaz nav gaŗš, tomēr teikums ir neskaidrs:

– Uz spožo skatlogu ar mikroviļņu pavardiem un personālajiem skaitļotājiem fona parādījusies laikmeta garam atbilstoša prece.

Šai teikumā ar iespraudumu atdalīti vārdi *skatlogu fona*. Varētu skaidrāk izteikties, piemēram, šādi: – Skatlogu *spožajā fonā* ar mikroviļņu pavardiem un personālajiem skaitļotājiem parādījusies laikmeta garam atbilstoša prece.

Dažkārt iespraudumu aiz ģenitīva raksta iekavās, tomēr arī šādi teikumi nav vēlami, piemēram:

– Mūsu valstī saražotās produkcijas (nevis izejvielu, kuŗas, ja neskaita kokmateriālus, pārsvarā tiek iepirktas NVS valstīs un pārdotas tālāk) spējas iespiesties Rietumu tirgū ir nelielas.

Lai nešķirtu vārdus *produkcijas spējas*, iekavās ievietoto daļu būtu labāk novietot otrā teikumā pēc galvenā: – Tas neattiecas uz izejvielām, kuņas, izņemot kokmateriālus, pārsvarā iepērk NVS valstīs un pārdod tālāk.

Latviešu valodā palīgteikums ne vienmēr ir tieši pēc vārda, uz ko tas attiecas. Šādos gadījumos nereti var lietot vietniekvārda *kuņš* formas, lai norādītu, uz kuņu vārdu palīgteikums attiecas, piemēram.

– Daudz nopietnāka bija deputāta Ozola uzstāšanās, *kuņš* uzsvēra, ka šāda komisija nav spējīga strādāt.

Šāds teikums noteikti ir labāks nekā ar palīgteikumu tieši aiz vārda *Ozols*:

– Daudzi nopietnāka bija deputāta *Ozola*, *kuņš* uzsvēra, ka šāda komisija nav spējīga strādāt, uzstāšanās.

Arī šai gadījumā var izteikties ar diviem teikumiem:

– Daudz nopietnāka bija deputāta *Ozola uzstāšanās*. Viņš uzsvēra, ka šāda komisija nav spējīga strādāt. Tomēr divi teikumi šai gadījumā nav obligāti.

Var būt arī šāds teikums:

– Noteikta *diplomātu* darba samaksas kārtība, *kuņus* sūta strādāt uz ārzemēm.

Gadīsies darbinieki, kas apgalvos, ka teikums nav skaidrs, jo liekoties, ka *kuņus* attiecoties uz vārdu *kārtība*. Bet tikpat labi varētu apgalvot, ka iepriekšējā piemērā *viņš* attiecas uz *uzstāšanās*. Latviešu literatūras klasikā ir ne mazums teikumu, kuņos palīgteikums neatrodas tieši aiz vārda, uz ko tas attiecas. Liekas, nav pamata šādus teikumus uzskatīt par nepareiziem, piemēram:

– Šad un tad iemaujas govš, vai atskan kāda *braucēja* balss, *kuņš* kaut kur piebraucis pie pārceltuves un sauc plostu.

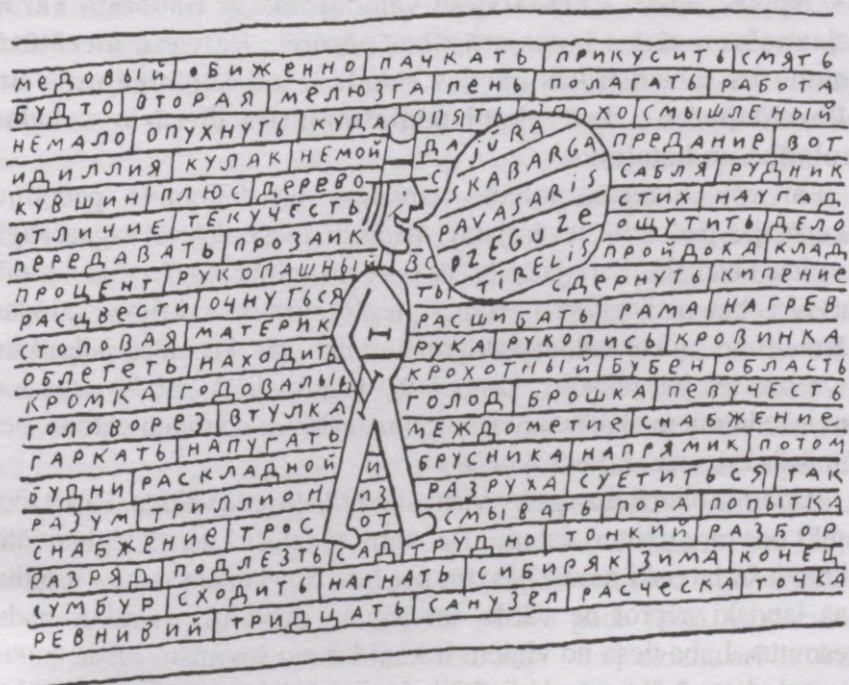
– Viņi pazina savu Zemgales *vēju* greizsirdīgo pūšanu, *kas* it kā *gribēdami*, lai Zemgales ļaudis apreibst līdz nāvei no savas zemes smaržām un neaizmirst tās...

Šie abi ir E. Virzas teikumi. Kā redzams, otrā teikumā pat nav lietots vietniekvārds *kuņi*, jo tālāk divdabis *gribēdami* skaidri norāda, ka runa ir par *vējiem*. Virzas darbos nav tādu teikumu kā .. *atskan kāda braucēja, kurš.. sauc plostu, balss.*

Līdzīgi raksta arī A. Austrīņš, A. Brigadere, R. Blaumanis, P. Rozītis un citi, kam ir laba latviešu valodas izjūta.

Diemžēl labas latviešu valodas izjūtas trūkst vairākiem mūsu preses darbiniekiem, kas veido tādus kroplus teikumus, kādi minēti šā raksta sākumā. Īpaši tas attiecas uz laikrakstiem, kas iznāk latviešu un krievu valodā. Ja rakstus steigā tulko no krievu valodas, rodas aplami veidoti teikumi. Dzirdami arī apgalvojumi, diemžēl vēl tagad, ka tāda esot latviešu valodas attīstība. Patiesībā aplūkotajos gadījumos ir latviešu valodas kropļošana, kas izplatās arvien vairāk. To veicina pastiprinājusies krievu valodas ietekme.

1999. g. 1.–17. XI.
(2009. gada redakcijā.)

Vai latvieši Latvijā varēs runāt latviski?

Šāds jautājums kļuva aizvien nopietnāks padomju okupācijas pus gadsimtā, kad latviešu valodu pamazām izspieda no vairākām lietošanas jomām – no lietvedības, no armijas un militārām zinātnēm, stipri ierobežoja latviešu valodu televīzijas un radio raidījumos, praktiskā dzīvē sarunās iestādēs, veikalos utt. Atmosfērā sākumā pirms desmit gadiem tāpēc pat diskutēja, kuŗā zušanas stadijā latviešu valoda nonākusi.

Turpretim komūnisti tautai meloja par latviešu valodas uzplaukumu. Žurnālā «*Padomju Latvijas Komūnists*» 1974. gada 8. numurā 63. lappusē teikts: **«Arī latviešu valodai līdz ar padomju varas atjaunošanu sācies jauns attīstības posms .. Latviešu literātūrā valoda kā sociālistiskās nācijas valoda .. ļoti bagātinājusies un pilnveidojusies .. Ievērojami paplašinājusies literārās valodas izplatība un lietojums.»**

Latviešu literārās valodas izplatība un lietojums padomju okupācijas gados tik ievērojami «paplašinājies», ka vēl tagad Rīgā un citās lielākajās Latvijas pilsētās puse un vairāk iedzīvotāju nerunā latviski, bet pati latviešu valoda piesārņojusies ar krievu valodas vārdiem un krievu valodas atdarinājumiem, par ko mūsu laikraksts ne reizi vien jau rakstījis. Latgalē vēl tagad vairāk par 10 pagastos latviešu bērniem skolās nav iespējams mācīties dzimtajā valodā, bet jāmācās krieviski krievu skolās.

Padomju okupācijas gados visur izplatījās krievu valoda. To pat lika saukt par otru dzimto valodu. Bet simti tūkstoši Latvijā iepludināto cittautiešu latviski nemācījās, un pat līdz šim laikam daudz ir tādu, kas latviski neprot ne vārda, lai gan te dzīvojuši vairākus gadu desmitus. Laba tiesa no viņiem ir klaji krievu šovīnisti, savas tautas un valodas pārkāpuma sludinātāji, klaji latviešu tautas un valodas ienaidnieki. Atmosfērā laikā viņi apvienojās tā sauktajā «interfrontē», kas klaji vērsās pret latviešu tautas un valodas atdzimšanu, un ir ļoti

naidīgi pret neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanu. «Interfrontes» tagad nav, toties ir kādi divi desmiti prokrievisku organizāciju, kas mums pazīstamas pēc publikācijām presē un kas vairāk vai mazāk turpina «interfrontes» politiku.

Pirms gada šie ļaudis vērsās pret latviešiem labvēlīga Pilsonības likuma pieņemšanu. Šogad viņi ar naidu protestē pret tāda Valsts valodas likuma pieņemšanu, kas nodrošinātu latviešu valodas pastāvēšanu un lietošanu. Pie Saeimas ēkas likuma apspriešanas laikā, pie Raiņa pieminekļa, pie Valsts prezidenta mītnes notiek pretīgas demonstrācijas, kuŗās to dalībnieki apmelo Latvijas valsti un valdību. Viņi okupācijas gados pieraduši pie krievu valodas kundzības un nekādi nespēj iedomāties, ka nu tam pienācis gals. Viņi labāk runā un raksta angliiski, tikai ne latviski. Pirms vairākiem gadiem Rīgas laikrakstos bija trāpīgas karikatūras, ka **latviešiem naidīgais cittautietis Rīgā gan noņem no sava veikaliņa uzrakstu krievu valodā «Пурожки», bet tā vietā neliek vis uzrakstu «Pīrādžiņi», bet gan «Hot dogs»**. Un šomēnes interfrontiskie demonstrētāji vienprātīgi turēja lozungu: **«Stop language repressions!»** Latviski šis angliiski rakstītais sauklis skanētu – apturēt valodas represijas.

Var gluži vai brīnīties par šo ļaužu bezkaunību. Neviens viņus valodas dēļ nerespēs. Pilsonības likums un Valsts valodas likums Latvijā ir tik liberāls kā nekur citur Eiropā. Bet viņiem vēl par maz. Viņi aicina krievus neiepirkties latviešu veikalos, nerunāt nekur latviski, nemācīties latviešu valodu. Bet Latvijas pavalstniecību gan viņi vēlas saņemt nekavējoties. Viņi Latvijai draud ar Kosovu: vienā viņu demonstrantu sauklī rakstīts, ka valodas diktātūra ved uz Kosovu, tātad uz kaŗu. Bet neviens cits kā viņi paši tāpat kā Miloševiča diktātūras atbalstītāji ir īstie kaŗa kurinātāji. Starptautiskā tiesa pasludinājusi Miloševiču un viņa līdzdarboņus par kaŗa noziedzniekiem un gatavojas viņu tiesāšanai. Jo Kosovā tagad atklājas arvien jauni masu kapi, kur aprakti pēdējā gada laikā Miloševiča atbalstītāju noslepkavotie albāņi. Masu kapi – šo jēdzienu arī latvieši iepazina kopš 1940.–1941. Baigā gada padomju okupācijas.

Demonstrētāji pret latviešu valodu jau panākuši, ka Latvijas pavalstniecību var iegūt ar visai minimālām valodas zināšanām,

bet bērni līdz 15 gadu vecumam pat pavisam bez tām. Kopš šāda Pilsonības likuma pieņemšanas cittautiešu naturalizācijas tempi dubultojušies un vēl vairāk.

Šogad Naturalizācijas pārvalde pieņēmusi jaunus noteikumus par latviešu valodas prasmes pārbaudi cittautiešiem, kas pretendē uz Latvijas pilsonību. Prasības šais noteikumos ir mazākas nekā iepriekšējos. Klausīšanās pārbaudē prasa saprast ap 260 vārdu garu tekstu par elementāriem jautājumiem. Lasīšanas pārbaudē ir četri uzdevumi, kuŗos kopā ir apmēram 400 vārdu. Arī šie teksti ir par elementāru saziņu. Rakstīšanas prasmes pārbaudē ir tikai divi uzdevumi – veidlapas aizpildīšana un prasme rakstīt īsu, līdz 50 vārdu garu vēstuli par kādu sadzīves tematu. Runas prasmes pārbaudē ir trīs uzdevumi: iepazīšanās intervija, saruna par kādu sadzīves situāciju un stāstījums par attēlu kopā ar sarunu. Turklāt visos gadījumos paredzētas kādas «kompensācijas»: ja naturalizācijas pretendents pietiekami nezina vienu jautājumu, to var kompensēt ar labāku atbildi citā jautājumā.

Visai mazas ir prasības arī par Latvijas vēsturi, kas jāzina Latvijas pilsonības pretendentiem. (Dažos gadījumos uzdodamie jautājumi paredzēti tādi, kas maldina, piemēram, vēstures zināšanu pārbaudes ieteikumu 17. lappusē runāts par «režīmu» Latvijā no 1920. līdz 1934. gadam, 20. lappusē ir labāks formulējums – valsts iekārta. 15. lappusē pazudusi tāda Latvijā izplatīta konfesija kā luterāņi.)

Valodas zināšanu pārbaude pilsonības pretendentiem nereti paredzēta testu veidā ar gataviem atbilžu variantiem. Tad nu pretendents jānorāda viena pareizā atbilde no trim dotajām. Bet ir zināms, ka šādā gadījumā, ja ir tikai trīs atbilžu varianti, ir diezgan lielas iespējas uzminēt, pareizo atbildi nezinot. Parasti šādos testos vajadzētu vismaz četru atbilžu variantu.

Kā redzam, prasības par valodas zināšanu pārbaudi pilsonības pretendentiem ir visai mazas gan vārdu skaita ziņā, gan testa jautājumu skaita ziņā un arī citādi.

Tomēr šovīnistiskie demonstranti nav apmierināti. Viņi latviski runāt negrib nemaz, tāpat kā ieraduši padomju okupācijas gados. Turklāt viņi cenšas savas prasības attaisnot ar dažādām starptautiskām

tiesībām, kuŗas veikli pievelk. Nav šaubu, ka šie Valodas likuma pretinieki ir īpaši mācīti, organizēti darboties pret latviešu valodu, pret Latvijas valsti.

Šādos apstākļos rodas virsrakstā minētais jautājums: vai latvieši Latvijā varēs runāt latviski? Latviešu Latvijā ir tikai nedaudz vairāk par pusi. Krievu šovinisti domā, ka latviešiem obligāti jāprot krievu valoda gandrīz vai no dzimšanas.

1999. g. 12.–25. VIII.
(2009. gada redakcijā.)

Par latvisku valodu

Visiem cittautiešiem, kas vēlas kļūt par Latvijas valsts pavalstniekiem, jāprot latviešu valoda. Tas ir latviešu valodas, latviešu tautas un Latvijas valsts dzīvības jautājums.

Ne mazāk svarīgi ir – kādu latviešu valodu runāsim, kādu to vēlamies. Šis jautājums ir it kā tikai valodniecisks. Bet padomju okupācijas pus gadsimts latviešu valodai nodarījis tik daudz bojājumu, ka arī šis jautājums ir ne vien valodniecisks, bet arī politisks. 50 gados mūsu valoda piesārņota ar milzīgu daudzumu krievu valodas atdarinājumu. Tādu ir vairāk par desmit tūkstošiem. Diemžēl, atjaunotas neatkarības gados maz esam tikuši no tiem vaļā. Klāt nākušas vēl daudzas citas kļūdas, arī angļu un vācu valodas ietekmē.

Savā zemē paliekam mazākumā. Padomju okupācijas gados atbilstoši komunistu partijas programmai latviešu valodu visādi tuvināja krievu valodai, jo mērķis bija – sasniegt pilnīgu vienību, tas ir, latviešu valodas (tāpat kā citu mazo valodu) zušanu un arī pašu mazo tautu zušanu. Ne velti bijušo padomiju sauc par tautu kapsētu. **No divdesmitajiem līdz septiņdesmitajiem gadiem padomijā ir zudušas ap simt tautību. To panāca ar mazo tautu fizisku iznīcināšanu, izsūtīšanu, krievu iepludināšanu to apdzīvotajās teritorijās, ar mazo tautu kultūras iestāžu likvidēšanu, izdevumu pārtraukšanu, izglītības likvidēšanu dzimtajā valodā utt.** Tā notika arī Latvijā.

Savā valstī latvieši tagad ir spiesti dzīvot sveštautiešu vidē, katru dienu dzirdēt svešu valodu gan darbā, gan sabiedriskās vietās, iestādēs, veikalos. Latgalē vairāk nekā 10 pagastos latviešu bērni spiesti mācīties krievu skolās.

Latviešu valoda ir ļoti piesārņota ar dažādiem krievu valodas atdarinājumiem. Tagad dzirdam latviešu runā krievu valodas vārdus – *bojevīks, bomži, bomžatņiks, komunaļņiks, krutka* utt. Okupācijas laika zinātniskās konferencēs komunistu ideologi to visu atzina par labu un ieteica lietot vēl citus krievu valodas vai ar tās starpniecību

pārņemamus vārdus.

Daudz ļaunāk ir, ja pašas latviešu valodas vārdus lietojam nevis tā, kā parasts mūsu valodā, bet gan kā krievu valodas atdarinājumus. Liekas, ka runājam latviski, bet patiesībā runājam krievu valodas pārcēlumos, piemēram, *aprunāt* (vārda *apspriest* vietā), *atgriezt* (*atdot atpakaļ*), *kvartāls* (*ceturksnis*), *pārpildīt* (*pārsniegt*), utt.

Latviešu valoda ir noplicināta, padarīta neskaidra, neveikla, neizteiksmīga, lietojot tikai kādu vienu vārdu daudzu labāk piemērotu vārdu vietā. Šis viens vārds palaikam saskan ar krievu valodu, piemēram, *varēšana* (vārdu *gatavība*, *izglītība*, *iespēja*, *prasme*, *spēja*, *sasniegums* vietā), *viennozīmīgi* (*nepārprotami*, *skaidri*, *tieši*, *droši*, *gluži*, *neapšaubāmi*, *negrozāmi*, *noteikti*, *pavisam*, *pilnīgi*, *taisni*, *tāpat*, *vienprātīgi*, *viscaur*, *visnotaļ*), *pabūt* (*apmeklēt*, *ierasties*, *ciemoties*, *aplūkot*, *būt*), *izteikti* (*acīmredzot*, *daudz*, *īsti*, *krasi*, *ļoti*, *noteikti*, *sevišķi*, *skaidri*, *spilgti*, *stipri*).

Ieviesušies dažādi latviešu valodai neparasti vārdu savienojumi, piemēram, *ar domu*, *ar mērķi* (abi vārda *lai* vietā), *negodīgā ceļā* (*negodīgi*) utt.

Ar šādu latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu lietošanu latviešu valoda ir stipri tuvināta krievu valodai. Paši runātāji to bieži nemaz nemana, viņiem liekas, ka valoda ir laba un latviska, lai gan patiesībā ir krievu valodas atdarinājums. Šāds nelatvisks vārdu lietojums padomju okupācijas gados ievietots latviešu valodas vārdnīcās. Pavisam šādu gadījumu ir apmēram desmit tūkstoši.

Smagi cietusi latviešu gramatika. Gandrīz visos gadījumos, kad latviešu gramatika atšķiras no krievu valodas gramatikas, notikusi pielāgošanās krievu valodai.

Tagad dzirdam – *drāmatisks* teātris (lai gan būtu jāsaka – *drāmas* teātris), *valstiska iestāde* (*valsts iestāde*), *pa Latviju* (*Latvijā*), *uz ielas* (*ielā*), *uz pasaules* (*pasaulē*), *sāpe* (*sāpes*), *rūpe* (*rūpes*) utt. Atdarinot krievu valodas īpašības vārdu pilnās galotnes, latviešu valodā tagad vairs lieto gandrīz tikai noteiktās galotnes, piemēram, *grūtais* jautājums (*grūts* jautājums), *latviskā* vide (*latviska* vide), *svarīgais* skaidrojums (*svarīgs* skaidrojums), *vienkāršais* pilsonis (*vienkāršs* pilsonis) utt.

Latvieši sākuši runāt tāpat kā krievi – *barība sagremojas (barību sagremo), filma skatās (filmu skata), grāmata lasās (grāmatu lasa), preces pārdodas (preces pārdod)* utt.

Krievu valodā nav salikto laiku un atstāstījuma izteiksmes, un latvieši sākuši runāt tāpat kā krievi, piemēram,

– Patēriņa preču cenas 1995. gada februārī, salīdzinot ar 1994. gada februāri, *pieauga* par 26%. (Būtu jāsaka – *pieaugušas* vai *cēlušās* par 26%.)

Nelatvisks kļūvis teikumu veidojums.

– Latvijas un Igaunijas delegāciju sarunās *tika apliecināta līguma par brīvu tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm lietderība*. (Pareizi: sarunās *apliecināja, ka būtu lietderīgs līgums par brīvu tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm*.)

– Maskavā piedāvā *lelles, līdzīgas Klintonam*. (Varētu teikt vai nu *Klintonam līdzīgas lelles*, vai *lelles, kas līdzīgas Klintonam*.)

Šādi teikumi pēc krievu valodas parauga sevišķi bieži parādās pēdējos gados. Sāk likties, ka latviešu sabiedriskās saziņas līdzekļos strādā gandrīz vai tikai tādi darbinieki, kas mācījušies krievu skolās pēc krievu valodas gramatikas.

Var vēl piebilst, ka daudzi runātāji arī latviešu valodas skaņas sākuši runāt kā krievu valodā. Par to nav ko brīnīties, jo, dzīvodami krievu vidē, latvieši ir spiesti katru dienu runāt krieviski un arī latviešu valodā sāk ieviest krievisku artikulāciju.

Trūkst nacionālā lepnuma, jo padomju okupācijas pus gadsimtā visādi niecināja latviešu pašapziņu, visur saskatīja «buržuazisko nacionālismu». Tagad daudziem latviešiem nav lepnuma par savu valodu, tautu un valsti. Mēs pārāk viegli pakļaujamies svešām ietekmēm. Pašlaik krievu valodas ietekme nevis mazinās, bet pat paplašinās. Latvieši, kuŗi izglītojušies padomju okupācijas gados, auguši padomju apstākļos, tagad ir pieauguši un sāk darbu. Pie krievu valodas daudzi ir tā pieraduši, ka dažādi krievu valodas atdarinājumi jau šķiet pavisam parasti. Tagad latviešu valodā joprojām dzirdam daudzus mūsu vārdus, kas lietoti krievu valodas atdarināšanai, piemēram: *aizrobežu* (kas nozīmē — *ārzemju*), *aizvērt* (*slēgt*), *apdalīt* (*atstāt bez ievēribas*), *apdzīt* (*pārspēt, aizsteigties gaŗām*),

apmaksāt (*samaksāt*), apmācīt valodu (*iemācīt* valodu), aprīkot; (*iekārtot*), aprunāt (*apspriest*), apsekot (*pārbaudīt, noskaidrot*), apskriet; (*noskriet*), apsteigt (*aizsteigties garām*), atdot balsis (*nodot balsis, balsot*), atgriezt (*atdot atpakaļ*), atmainīt (*atcelt*), atremontēt (*izremontēt*), attiecas (*ir attieksme*), atvērts (*atklāts*), atzīmēt (*pieminēt*).

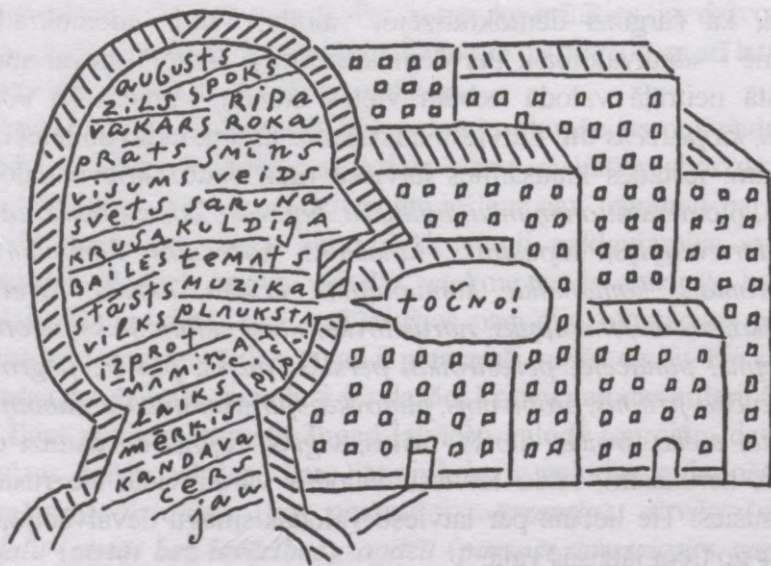
Savukārt, ir ne mazums arī tādu latviešu, kas labprāt lieto angļu valodas vārdus, tādus kā *audits, ekskluzīvs, establišments, fans, fascinēt, imidžs, killers, līzēt, masu mediji, ofiss, performance, prezentācija, profits, reitings, samīts, šops, šovs, tops* u.c., kopā jau ap tūkstoti, lai gan netrūkst atbilstošu latviešu valodas vārdu.

Atdzīvojušies daudzi vācu valodas vārdi, no kuriem mūsu valodu bija atbrīvojuši jaunlatvieši un citi kultūras darbinieki. Tagad latviešu valodas vārdu vietā bieži dzirdam – *andele, bante, beķeris, bilde, bode, ģīmis, knaps, ķēķis, liste, prove, skāde, šilte, švaks, vinnēt* u.c. Mūsu valoda sāk ildzināties «Mērnieku laiku» Švauksa runāšanai. Nožēlojami, ka **pat valsts un pašvaldību likumos un lēmumos ieviešas vācu valodas vārdi, kas ar to tiek uzspiesti šo lēmumu un likumu lasītājiem.**

Pēdējos gados latviešu valodā izplatās žargons. Ir ļaudis, kas domā, ka žargons demokratizējot valodu. Vārds «demokratija» nozīmē – «tautvaldība». Par demokratizāciju žargonu nevar saukt. Parastā neitrālā valodā nebūtu vietas tādiem vārdiem kā *čoms, kļička, klope, zeks* utt. Latviešu laikrakstos lasām, radio un televīzijā dzirdam, iestādēs klausāmies latviešu runā daudz krievu valodas vārdu, piemēram: *anoņimka, baltuška, bojeviks, bomži, bomžatņiks, gosudarstveņņiks, kapustņiks, kinošņiks, kokošņiks, kombikorms, kompromats, komunalka, komunaļņiks, krutka, kurtka, lavočka, ģimonka, maika, mobiļņiks, narušilovka, nomenklaturščiks, oborots, obščepits, panaceja, perestroika, persiks, pižiks, plaščs, pogroms, pokazucha, pritons, probivnojs, putjovka, spirķiks, stukačs, subotņiks, šmotka, točka, troika, tupiks, tusiņš, viģiks, zalogs* un daudzi citi. Šoreiz nerunāsim, kādu latviešu valodas vārdu vietā šie rusismi ieviesušies. Tie liecina par latviešu valodas smagu devalvāciju, un mums no tiem jātaisās vaļā.

Padomju okupācijas gados sabojāta arī latviešu pareizrakstība, tuvinot krievu rakstībai. Bija pat priekšlikums piecdesmito gadu beigās pāriet uz krievu burtiem. Svešvārdos mums tagad atļauts rakstīt tikai vienu gaŗu patskani, kas palaikam saskan ar uzsvara vietu krievu valodā. Tagad mums jāraksta, piemēram, *individualitāte*, *privatizācija*, lai gan rakstām un runājam *individuāls*, *privāts*, un vajadzētu arī – *individuālitāte*, *privātizācija* un līdzīgi arī citus vārdus. Padomju laikā no svešvārdiem izskauda divskaņus, jo to nav krievu valodā. Izskauda arī *ŗ*, *ch*. Nepieciešams, lai valsts un pašvaldību iestādēs būtu tādi darbinieki, kas aizstāv latviešu valodas, tautas un valsts tiesības, kas prasa lietot latviešu valodu runā un rakstos visās dzīves nozarēs. **Jāpieņem tāds likums par latviešu valodas lietošanu, kuŗš nodrošinātu gan latviešu valodas aizsardzību, gan visādi veicinātu tās lietošanu.** Nav iedomājams, ka par Latvijas pavalstniekiem varētu kļūt ļaudis bez latviešu valodas zināšanām. Bet par latviešu valodas kvalitāti un pareizumu jā rūpējas skolās un visur, kur skan latviešu valoda.

1999. gada 20. V-2. VI.
(2009. gada redakcijā.)

Par latvisku rakstību

Pēdējos gados izdotajās latviešu pareizrakstības vārdnīcās ir atšķirīgi ieteikumi. Dažādības ir gaŗo patskaņu, divskaņu, līdzskaņu dubultojumu, *ch* un *h* un vēl citos rakstījumos svešvārdos, *r* lietošanā un dažos citos jautājumos latviešu valodas vārdos.

1993. gada vārdnīcā ir, piemēram, *ķīmija*, *ķīmikālijas*, *aistētika*, *illegāls*, *chlōrs*, *dzeru*. Bet 1995. gada vārdnīcā tie paši vārdi ir – *ķīmija*, *ķimikālijas*, *estētika*, *ilegāls*, *hlors*, *dzeru*.

2008. gada novembrī ir pagājis 100 gadu, kopš pareizrakstības komisija pieņēmusi jauno latviešu rakstību. Atsevišķi lēmumi par svešvārdu rakstību pieņemti arī 1925. gadā. Latvijas brīvvalsts laikā līdz II pasaules kaŗam, pārvarot dažādas grūtības, šos lēmumus nostiprināja praksē – mācīja skolās, izdeva grāmatas, laikrakstus, žurnālus un rakstīja citus darbus. Bez sevišķām maiņām jaunā latviešu rakstība pastāvēja līdz 1946. gadam.

Bet pēc II pasaules kaŗa no Maskavas bija ieradušies padomnieki, kas Latvijas brīvvalsts laika veikumu uzskatīja par «buržuazisko nacionālismu», prasīja arvien vairāk latviešu valodu tuvināt krievu valodai. Arī rakstībā viņi vēlējās tuvties pareizrakstības veidam, kāds padomijā pastāvēja līdz 1937. gadam, kad sākās latviešu genocīds un latviešu rakstus padomijā aizliedza. Lielākie grozījumi padomju okupācijas laikā latviešu rakstībā notika 1946. un 1957. gadā. Ar nelielām maiņām šo rakstību prasa ievērot līdz šim laikam.

II pasaules kaŗa beigās uz Rietumiem devās trimdā ap 100 000 latviešu. Viņu izdevumos līdz šim laikam ir saglabāta Latvijas brīvvalsts nostiprinātā jaunā latviešu pareizrakstība. **1993. gadā ārzemju latviešu valodnieku komisija laida klajā šai rakstībai atbilstošu lielu pareizrakstības vārdnīcu.**

Padomju valodnieki okupētājā Latvijā zināja par ārzemēs gatavojamo vārdnīcu un steigā gatavoja savu, kas iznāca 1995. gadā (pēc tam izdotas arī mazas pareizrakstības vārdnīciņas).

Rezultāts tam visam ir divējādas rakstības, kuŗu piemēri minēti raksta sākumā. Mums jādomā, kuŗai dot priekšroku.

Latvijas brīvvalsts laikā lietotajā rakstībā centās ievērot pamatprincipus, kas izveidojušies kopš Juŗa Alunāna un citu jaulatvieŗu darbības laika. Galvenais te ir – sveŗvārdos viscaur jālieto tādi paŗi rakstības pamatprincipi kā paŗas latvieŗu valodas vārdos, t.i., tādi paŗi burtu veidi, tādi paŗi gaŗo patskaņu lietoŗanas principi utt. Sīkāk par jauno latvieŗu rakstību, kas nostiprinājās Latvijas brīvvalsts laikā, varat lasīt žurnāla «Skolotājs» šā gada oktōbŗa numurā.

Diemŗēl atjaunotā Latvijas valstī maz darīts, lai novērstu padomju okupācijas laikā raduŗos rakstības bojājumus. Lielākā daļa grāmatu, laikrakstu, žurnālu un citu izdevumu joprojām iznāk padomju laika rakstībā. Cik ilgi tā darīsims?

Sabiedrība vēl nav attīrījusies no daudzām padomju laika nebūŗanām, arī no kropļojumiem rakstībā, kuŗi bojā arī runāto valodu. Arī skolās māca tikai padomju laika rakstību.

Paŗlaik būtu nepiecieŗama vismaz izvēles brīvība. Pēc 1908. gada, kad pieņēma jauno rakstību, pagāja ap trīsdesmit gadu, kamēr to ieviesa praksē. Rakstība interesē visu sabiedrību. Pēkŗņas maiņas tika varmācīgi uzspiestas padomju diktatūras apstākļos. Demokratiskā iekārtā rīkojamies citādi. Bet, lai varētu izvēlēties, sabiedrībai jāzina arī nebojāta latvieŗu rakstība. Bez 1993. gada vārdnīcas tā redzama daŗos laikrakstos, piemēram, «Brīvā Latvija», kas pieejama arī mūsu valstī, apgāda «Memento» izdotajās grāmatās un citos izdevumos.

1998. g. XI (1. nr.)
(2009. gada redakcijā.)

Kāpēc latviešu rakstos

vajadzīgs burts *r*?

Tas noteikti vajadzīgs, lai rādītu līdzskaņu miju, kas ir lietvārdu otrā un piektajā deklinācijā un darbības vārdu pirmajā konjugācijā.

Otrā deklinācijā līdzskaņu mija ir vienskaitļa ģenitīvā un visos daudzskaitļa locījumos, piemēram, *brāļa brieža, gulbja; brāļi, brieži, gulbji; brāļu, briežu, gulbju, brāļiem, briežiem, gulbjiem* utt. Gluži tāpat jāraksta arī vārdi, kam galotnes priekšā ir *r*: *asaļa, asaļi, asaļu, asaļiem* utt. Otrās deklinācijas vārdi beidzas vienskaitļa nōminātīvā ar galotni *-is*, un līdzskaņu mija ir skaidri redzama: *brālis – brāļa, briedis – brieža, gulbis – gulbja* un tāpat daudzskaitļa locījumos. Un tāpat visiem vārdiem, kas vienskaitļa nōminātīvā beidzas ar galotni *-is*, kuŗas priekšā ir līdzskanis *r*: *asaris – asaļa*.

Skaidri redzama arī šāda rakstījuma lietderība, lai šķirtu vārda nozīmi. *Asara* var birt no acs. Bet *asaļa* spuras ir asas. Ļoti lietderīgs ir burta *r* rakstījums vārdos, kam saknē ir patskanis *e* vai *ē*. Burts *r* rāda, ka arī vienskaitļa ģenitīvā un visos daudzskaitļa locījumos šādos vārdos jārunā šaurs *e* vai *ē* (nevis plats, kā tagad bieži dzirdams *r* nerakstīšanas dēļ), piemēram, *veseļa, veseļi, veseļu, veseļiem* utt., *bēļa, bēļi, bēļu, bēļiem* utt. Šādu vārdu ir visai daudz, piemēram: *ķeceris, pliederis, dālderis, melderis, pūderis, kliņģeris, teteris, venteris, delveris, lēveris, toveris, dziedzeris*, kā arī ar gaŗo *ē*: *mēris, vēris*. Ir arī ne mazums svešvārdu. Tagad ir dzirdami ne visai prātīgi padomi, ka svešvārdos *r* priekšā esot jārunā plats *e*. Tā kā mīkstais *r* netiek rakstīts, arī svešvārdu vienskaitļa ģenitīvā un visā daudzskaitlī tagad bieži dzirdams plats *e*, lai gan jārunā šaurs, piemēram, ģenitīvā un daudzskaitlī vārdiem *līderis, polderis, orderis, šīferis, koferis, šoferis, buferis, nēģeris, tīģeris, traleris, dīleris, mākleris, propelleris, fermeris, treneris, laineris* un daudzos citos, kas beidzas ar *-ris*.

Arī kalendāra mēnešu nosaukumos *janvāris, februāris, septembris, oktōbris, novembris, decembris* vienskaitļa ģenitīvā un daudzskaitlī galotnes priekšā ir mīkstis *r*. Tāpat arī personvārdos, piemēram, *Juris*,

Pēteris, Gundaris, Haris, Lauris, Nauris un citos.

Burta **ŗ** rakstīšana palīdz izprast latviešu valodas gramatikas sistēmu. Vārdi, kuŗos gaidāma līdzskaņu mija ar burtu **ŗ**, nav nekādi izņēmumi, bet gan tādi paši parasti latviešu valodas vārdi, kuŗos ir citu līdzskaņu mija.

Piektās deklinācijas lietvārdiem līdzskaņu mija ir tikai daudzskaitļa ģenitīvā: *egle – egļu, priede – priežu, upe – upju*. Un gluži tāpat šāda mija ir arī vārdiem, kam galotnes **e** priekšā ir līdzskanis **r**, piemēram: *nozare – nozaru, pacere – paceŗu*. Šādu vārdu ir diezgan daudz, piemēram: *apdare, novakare, pārkare, saskare, kāre, varaskāre, spāre, sanitāre, bedre, niedre, veldre, iecere, odere, stendere, bumbiere, niere, piere, friziere, makšķere, atspere, astere, austere, vāvere, ķivere, atvere* un citi, kas beidzas ar *-re*.

Ja šādos piektās deklinācijas vārdos saknē ir **e** vai **ē**, burta **ŗ** rakstījums veicina pareizu šaura **e** vai **ē** lietošanu daudzskaitļa ģenitīvā, piemēram, *bedŗu, bēŗu*. Īpaši pēdējā vārdā tagad dzirdams gandrīz tikai aplams plats **ē**: *bēru* komisija, *bēru* gājiens, jo mīkstais **ŗ** netiek rakstīts.

Arī piektās deklinācijas vārdos burts **ŗ** daudzskaitļa ģenitīva galotnes priekšā palīdz izprast latviešu valodas gramatikas sistēmu; šie vārdi nav nekādi izņēmumi, bet tādi paši kā citi piektās deklinācijas vārdi. Tāpat kā sakām *egle – egļu, spēle – spēļu*, līdzskaņu mija ir arī, piemēram, vārdos, *bedre – bedŗu, bēres – bēŗu*.

Pēdējos gadu desmitos, kopš rakstos atmests burts **ŗ**, ļoti daudz izrunas kļūdu ieviesušās **pirmās konjugācijas** darbības vārdos, kas nenoteiksmē beidzas ar *-rt, -rties*. Ja šādos vārdos saknē ir **e** vai **ē**, tas jārunā nevis plati, bet gan šauri. Gluži tāpat kā ar šauru **e** vai **ē** runājam *ceŗu, plēŗu, slēŗju*, ar šauru **e** vai **ē** jārunā pirmās konjugācijas darbības vārdi *beŗu, dzeŗu, ķeŗu, peŗu, speŗu, sveŗu, tveŗu, veŗu*, kā arī atbilstošie atgriezeniskie. Ja šādiem darbības vārdiem ir priedēklis, **e** vai **ē** tāpat ir šaurs: *pabeŗu, iebeŗu, sabeŗu* utt. Šaurs **e** vai **ē** ir arī visās šo vārdu formās, kam pamatā tagadne, piemēram, divdabjos: *sveŗams*.

Nav īpašu grūtību iegaumēt, kad otrās un piektās deklinācijas lietvārdos un pirmās konjugācijas darbības vārdos rakstāms

mīkstais *ŗ*. Visvienkāršāk ir nolikt blakus atbilstošu vārdu ar citu līdzskani, piemēram, *l*. Tāpat kā ciets *l* ir vārdā *dēlis*, ciets *r* ir vārdā *bēris*. Kur locījumos ir mīksts *l*, turpat ir arī mīksts *ŗ*: *dēļa, bēra; dēļi, bēri; dēļu, bēru, dēļiem, bēriem* utt. Arī piektajā deklinācijā tāpat: *spēles, bēres; spēļu, bēru*. Un arī pirmajā konjugācijā: *celt, dzert, ceļu, dzeru, tu cel, tu dzer, viņš ceļ, viņš dzer, ceļam, dzeŗam, ceļat, dzeŗat, ceļams, dzeŗams*.

Ir četri vārdi, kam ir galotne *-š*, kuŗas priekšā ir mīksts *ŗ*: *kaŗš, vaŗš, gaŗš* un *kuŗš*. Galotne *-š* šiem vārdiem ir tāpēc, ka tās priekšā ir mīksts *ŗ*. Tas ir gluži tāpat, kā galotne *-š* ir vienzilbīgiem vārdiem, kam galotnes priekšā ir cits mīksts līdzskanis, piemēram, *ceļš, zaļš*.

Cietā un mīkstā līdzskaņa lietošana pilnīgi saskan arī atvasinājumos. Tāpat kā ir *ceļš, celiņš*, ir arī *kaŗš, kariņš*. Kā *ceļot*, ir arī *kaŗot*.

Ļoti lietderīgs burts *ŗ* ir citu valodu īpašvārdos, ja šais citās valodās ir mīksts *ŗ*. Šādas valodas ir slavu valodas un mūsu pašu vistuvākā radu valoda – leišu valoda. Jāsaka, ka leiši padomju laikā bijuši prātīgāki nekā mēs. Viņi nav rakstos atmetuši *r* mīkstinājumu, ko viņi apzīmē ar burtu *i* aiz *r* tāpat kā poļi. Leišu uzvārds *Vagnorius* latviski pareizi būtu jāraksta – *Vagnorŗus*, nevis *Vagnoris*, kā tagad raksta, kas ir pavisam aplam un ko ieviesuši aklie burta *ŗ* nīdēji.

Latviešu rakstos burts *ŗ* bijis daudzus gadsimtus. To pareizi rakstījuši pat daudzi cittautieši latviešu rakstos agrākajos gadsimtos.

Mūsu rakstos burtu *ŗ* izskauda padomju okupācijas laikā 1946. gadā. Toreizējā padomju valstī valodniecībā valdīja gauži nezinātnisks virziens – marrisms (nesajaukt ar marksismu). Marrisms mācīja, ka valoda esot šķiriska parādība, ka «sociālistiskā» valstī valoda esot citāda nekā «buržuaziskā». Tā kā patiesībā tā nebija, tad izgudroja visādus tīšus pārveidojumus, lai stiprinātu uzskatu par valodas «šķiriskumu». Latvijas pērķaŗa marristi par vienu šādu pārveidojumu izvēlējās burta *ŗ* aizstāšanu ar cieto *r*. Lūk, – «buržuaziskajā» Latvijā esot rakstīts mīksts *ŗ*, bet latviešu rakstos padomijā jau vairākus gadu desmitus rakstot tikai *r*. Tāpēc, ceļot «sociālistismu» Latvijā, mīkstais *ŗ* mums būšot traucēklis un esot jāatmet tāpat kā padomju Krievijā. Ar īpašu Latvijas padomju valdības lēmumu 1946. gadā tas arī tika izdarīts. (Var piebilst, ka arī pirmskaŗa Latvijā pēc kāda neprašas

padoma ieteica atņemt burtu *ŗ*, bet pret to protestēja izglītības darbinieki, un pēc nepilna gada burtu *ŗ* atkal lietoja. Padomju apstākļos protestēt pret *ŗ* atmešanu bija bīstami, jo par to draudēja padzīšana no darba un izsūtīšana uz Sibīriju.)

Pēc 2. pasaules kara tūkstoši latviešu bija nokļuvuši ārpus Latvijas Rietumu valstīs, īpaši inteliģenti. Viņi baidījās no šausmām, ko bija pieredzējuši Baigajā 1940./1941. padomju gadā. Pats par sevi saprotams, ka ārzemēs latvieši nepakļāvās 1946. gada Latvijas padomju valdības lēmumam par burta *ŗ* izskaušanu. Ārzemju latviešu grāmatās un citos izdevumos burts *ŗ* ir bijis visus pēckaŗa gadus. Daudzi ārzemju latviešu izdevumi tagad ir pieejami arī Latvijas bibliotēkās un ne mazums Latvijas latviešiem ir iespējams tos lasīt vai pat iegādāties. Ārzemju latviešu runā nav ieviesies plats *e* vai *ē* daudzos tādos vārdos, kur okupētajā Latvijā nebija brīv rakstīt burtu *ŗ* un kur tāpēc pamazām ieviesās nepareiza izruna ar platu *e* vai *ē*.

Daudzi padomju okupācijas laika amatvīri darbojas arī tagad un turpina visādi aizstāvēt daudzas padomju laikā ieviestās aplamības, arī cietu *ŗ*, kur vajadzīgs mīksts *ŗ*. Viņi demagoģiski sauc rakstību ar mīkstu *ŗ* par ārzemju latviešu rakstību, kam neesot vietas atjaunotā Latvijas valstī. Bet viņiem nav nekādu iebildumu pret rakstību, kas okupācijas laikā importēta no padomju Krievijas bez mīkstā *ŗ*!

Demagoģiski arī tiek apgalvots, ka mīkstā *ŗ* atmešana esot vērsšanās pret krievu valodas ietekmi, jo krievu valodā taču mīkstais *ŗ* ir. Te jāsaka, ka mūsu tagadējie mīkstā *ŗ* nīdēji ir lielāki pāvesti par pāvestu. Okupācijas laikā vairāki krievu valodnieki ieteica latviešu rakstos paturēt mīksto *ŗ* ne jau krievu valodas ietekmes veicināšanai, bet gan tāpēc, ka *ŗ* iederas latviešu rakstos tāpat kā citi mīkstie līdzskaņi.

Demagoģi, vērsdamies pret burtu *ŗ*, labprāt skaita muļķīgo pantiņu par grāvja krupi, kam jūrā esot grūti, un tūlīt piebilst, cik muļķīga esot Jāņa Endzelīna ieteiktā rakstība, jo esot bijusi prasība vārdus *grāvis*, *krupis*, *jūra* un *grūti* rakstīt ar mīksto *ŗ*. Patiesībā tikai vārdā *jūra* dažos gadījumos Latvijas brīvvalsts laikā rakstīja *ŗ*. Pārējos minētajos vārdos *ŗ* ir tikai Kurzemes izloksnēs, nevis latviešu literārajā valodā.

Zinām, ka Jānis Endzelīns tāpat kā ķīmiķis Pauls Valdēns ir paši izcilākie latviešu zinātnieki, kuŗu vārdus joprojām piemin pasaules

zinātniskajā literātūrā. Mūsdienu mīkstā *ŗ* burta nīdējiem nav ne mazākās cieņas pret Endzelīnu. Viņi visādi to pazemo, piedēvē viņam dažādas aplamības, arī it kā Endzelīna ieteiktus aplamus mīkstā *ŗ* lietojumus. Viņi apgalvo, ka Endzelīna izveidotajā latviešu rakstībā it kā esot jāraksta, piemēram, *teātris, novembris, pavasaris, upuris, līdeŗis, komandieŗis, mūŗis*. Endzelīns nav ieteicis tik drausmīgu muļķību, un tā nekad nav rakstīts nevienā latviešu rakstībā.

Daži mīkstā *ŗ* nīdēji gluži padomju okupācijas laika marristu garā joprojām apgalvo, ka viņus pārņemot šausmas, ja latviešu rakstos būtu burts *ŗ*. To iemācīties rakstīt un pareizi lietot neesot iespējams. Jāsaka, ka latviešu skolās līdz 1946. gadam skolēni iemācījās pavisam viegli lietot burtu *ŗ* un runāt šauru *e* vai *ē* mīkstā *ŗ* priekšā tāpat kā citu mīkstu līdzskaņu priekšā.

Mīkstā *ŗ* burta apkaŗotāji visādi centušies «pamatot» *ŗ* atmešanas labumus – būšot vienkārša rakstība, ietaupīšoties tipografijas krāsa mīkstinājuma zīmes iespiešanai un tamlīdzīgi. Par vienīgo «ieguvumu» var uzskatīt dažu kilogramu tipografijas krāsas ietaupījumu pusgadsimta laikā. Bet citi «ieguvumi» ir pavisam nožēlojami: ir traucēta izpratne par līdzskaņu miju latviešu valodā, tātad – bojāta latviešu valodas gramatika; ir ieviesusies aplama runāšana ar platu *e* vai *ē* rakstos neapzīmētu *ŗ* priekšā (šo izrunu neatzīst pat burta *ŗ* skaudēji); aplam tiek rakstīti citvalodu īpašvārdi, kuŗos oriģinālvalodā ir mīksts *ŗ*. Un visbeidzot – par mums smīn citu tautu valodnieki par ieilgušo turēšanos pie marrisma laikā ieviestām rakstības aplamībām.

Jāsaka, ka okupācijas pusgadsimtā, kad rakstos bija aizliegts burts *ŗ*, ir stipri sarukusi šīs skaņas lietošana latviešu valodā. Bet nav tiesa, ka latvieši esot tāda tauta, kas mīksto *ŗ* nekādi nevarot izrunāt. Vairums latviešu gluži labi prot krievu valodu un vārdus, kur krievu valodā ir *ŗ*, runā bez kādām grūtībām. Gluži tāpat viņi to varētu darīt, runājot latviski, kur vajadzīgs mīksts *ŗ*, ja vien tas netiktu tīši liegts. Ja nu tomēr daudzi tagad ar grūtībām runā mīkstu *ŗ* latviešu valodā, to neviens viņiem obligāti neprasa. Bet rakstos mīkstā *ŗ* burts ir vajadzīgs.

2002. g. 28. XI–4. XII.
(2009. gada redakcijā.)

Greiza balsošana par rakstības jautājumiem

Laikraksta «*Diena*» 2002. gada 28. marta numurā bija publicēts raksts «*Mudina atjaunot Endzelīna rakstību*» ar apakšvirsrakstu «*Valsts valodas centra eksperti uzskata, ka alfabēta maiņa ir lingvistiski nepamatota un «polītiski bīstama»*». Ja šai rakstā teiktais tiešām atbilst Valsts valodas centra ekspertu uzskatiem un ja rakstā nav kļūdu, tad jāsaņem Endzelīna vārdiem citā līdzīgā gadījumā, ka šai Valsts valodas centra ekspertu komisijā ir salasījušies gandrīz vai vieni vienīgi stulbeņi. Proti, viņi piedēvē Endzelīnam, viņa kopā ar Mīlenbachu veidotajai rakstībai tādas lietas, kādu tur nemaz nav, bet pēc tam paši nobalso, ka tas neesot vajadzīgs un esot pat polītiski bīstams.

Rakstā apgalvots, ka XX gadsimta sākumā Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija esot izdevusi «rīkojumu» par latviešu ortografiju, ko izstrādājuši Jānis Endzelīns un Kārlis Mīlenbachs: burta *h* vietā lietojams *ch*. Patiesībā Zinību komisija šādu «rīkojumu» nav izdevusi. Ne Jānis Endzelīns, ne Kārlis Mīlenbachs nekad nav ieteikuši, ka burta *h* vietā lietojams *ch*. Tas būtu tikpat muļķīgi, ja kāds ieteiktu, piemēram, ka burta *f* vietā lietojams *cf*. Patiesībā latviešu rakstos burtu *h* un burtu savienojumu *ch* lietoja jau sen pirms minētā Zinību komisijas lēmuma un lietoja katru savā vietā svešvārdos skaņu apzīmēšanai tādos gadījumos, kur tas atbilst svešvārdu izrunai. Ar Zinību komisijas lēmumu gan noteica, ka burts *h* nav lietojams par patskaņu garuma apzīmējumu, un ieteica garos patskaņus apzīmēt ar garumzīmi virs burtiem.

Rakstam pievienota arī tabula, kurā redzams, kā pēc Valsts valodas centra ekspertu domām Endzelīns, Mīlenbachs un Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas ieteiktajā rakstībā esot jālieto mīkstais *ç*, proti: *teātçis, novembçis, pavasaçis, upuçis, līdeçis, komandieçis, mūçis*. Tik drausmīgu muļķību nav ieteicis ne Endzelīns, ne Mīlenbachs, ne Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija, un tā latviski nekad nav rakstīts nevienā ortografijā. Ja Valsts valodas

centra eksperti tiešām domā, ka to ieteikuši Endzelīns, Mīlenbachs un Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija, tad jāsaka, ka šie eksperti Valsts valodas centrā ir tādi nejēgas, kādi latviešu valodniecībā līdz šim vēl nekad nav redzēti. No šiem ekspertiem daži ne reizi vien jau agrāk izteikušies un publicējuši rakstus, ka viņus pārņemot šausmas, ja latviešu rakstos būtu burts *ŗ*. Ja viņi domā, ka šis burts *ŗ* it kā būtu ieteikts viņu nosauktajos piemēros (*teāŗis, novembŗis* utt.), tad tiešām pārņem šausmas par ekspertu lielo muļķību. Un ir jābrīnās, ka Tieslietu ministrija savā paspārnē cieš par ekspertiem šādus nejēgas. Ja vien avīzē publicētajā rakstā nav kļūdu, tad šāda Valsts valodas centra ekspertu komisija bija nekavējoties jāatlaiz.

Endzelīns un Mīlenbachs ir paši izcilākie latviešu valodnieki. Viņiem ir vislielākie nopelni latviešu valodas un rakstības izkopšanā. Kopā ar ķīmiķi Paulu Valdenu Jānis Endzelīns ir pasaulē visvairāk pazīstamie un cienītie latviešu zinātnieki.

Ir pavisam dīvaini, ka Valsts valodas centra ekspertu komisija piedēvē Endzelīnam iepriekš aplūkotās muļķības. Jāsaka gan, ka mēģinājumi padarīt Endzelīnu par muļķi bija ļoti izplatīti padomju okupācijas gados, kad toreizējie varasvīri Endzelīnu padzina no darba augstskolā, saukāja par padomju zinātnes ienaidnieku, par buržuazisko nacionālistu, sabojāja viņa izveidoto latviešu rakstību, nopēla Endzelīna darbu valodas kopšanā utt. Minēto Valsts valodas centra ekspertu darbība, kā redzams publicētajā rakstā, maz atšķiras no Endzelīna darbības niecinājuma padomju laikā.

Bet iespējams, ka Valsts valodas centra eksperti patiesībā ir nožēlojami demagogi, kas rupji sagroza Endzelīnu, lai viņu avīzes lasītāju acīs padarītu par nejēgu, lai rādītu, ka Endzelīna izveidotā rakstība it kā būtu pavisam aplama un ka it kā ļoti laba un paturama būtu padomju laikā sabojātā rakstība, par ko tad eksperti arī vienprātīgi nobalsojuši, kā teikts avīzes rakstā.

Patiesības labad daži vārdi vēl jāsaka par avīzes rakstā lietoto terminoloģiju. Padomju laikā uzspiestā, no padomju Krievijas ieviestā rakstība tiek saukta par Latvijas latviešu ortografiju, bet Endzelīna aizstāvētā latviešu ortografija esot ārzemju latviešu ortografija. Patiesībā ir gluži otrādi. Endzelīna un Mīlenbacha izveidotā ortografija ir Latvijas latviešu ortografija, bet pašlaik oficiāli lietotā

rakstība ir ieviesta no kādreizējās Padomju savienības. Kā zināms, krievu valodā nav vairāku valodas īpatnību, kas ir latviešu valodā, piemēram, gaŗu patskaņu un divskaņu. Krievu valodas rakstos tāpēc gluži pamatoti aizgūtos vārdos gaŗu patskaņu un divskaņu vietā ir īsi patskaņi. Bet latviešu valodā gaŗi patskaņi un divskaņi ir, un mums šai ziņā nav nekādas vajadzības atdarināt krievu valodu. Padomju savienībā valodniecībā līdz 1950. gadam valdīja nezinātnisks virziens – marrisms, kas valodu uzskatīja par šķirisku parādību. Tad nu «sociālistiskajā» padomju valstī arī valodai vajadzēja būt citādi nekā pirms tam «buržuaziskajā» valstī. Tieši marrisma ziedu laikā 1946. gadā tika sabojāta Endzelīna un Mīlenbacha izveidotā latviskā rakstība: svešvārdos atmeta gaŗos patskaņus, divskaņus, līdzskaņu dubultojumus un arī mīksto *ʀ*, lai būtu cita rakstība nekā «buržuaziskajā» Latvijā. (Var piebilst, ka arī pirmskaŗa Latvijā pēc kāda neprašas ieteikuma bija darīts kas līdzīgs, bet izglītības darbinieku protesta dēļ pēc nepilna gada no tā atteicās. Protestēt pret aplamu rakstību padomju apstākļos bija bīstami; par to draudēja padzīšana no darba un izsūtīšana uz Sibīriju). Burtu savienojums *ch* netika atmests 1946. gadā, kā apgalvots 28. marta rakstā, bet gan 1957. gadā – kā kompensācija vienas gaŗumzīmes atjaunošanai svešvārdos. Bet 1957. gadā atjaunoja tikai vienu gaŗumzīmi, saskaņojot to palaikam ar uzsvāra vietu krievu valodā.

Un šādu rakstību Valsts valodas centra eksperti tagad sauc par Latvijas latviešu rakstību. Ekspertu komisijas vadītāja Ina Druviete ir uztraukusies, ka notiekot mēģinājumi atjaunot Endzelīna rakstību. Tam nu esot bijis jādara gals.

Dažus vārdus par pašu Valodas centra ekspertu komisiju. Kad pēc Latvijas valdības aicinājuma šī komisija ar nosaukumu «Pareizrakstības komisija» radās, komisijas locekļus ieteica kompetentas Latvijas valodnieku iestādes, arī Universitātes Latviešu valodas katedra. Šai komisijā ar vienas balss pārsvaru bija iekļuvuši Endzelīna pretinieki un pirmajā sēdē nobalsoja par komisijas nosaukuma maiņu. Pastāvēšanas laikā šī komisija nebija neko darījusi, lai panāktu kādu saskaņu latviešu rakstībā. Komisija arī noraidīja priekšlikumu uzaicināt diskusijās kādus ārzemju latviešu pārstāvjus. Pēc tam I. Druvietes vadītā komisija tīši rīkoja sēdes tādā

laikā, lai uz tām nevarētu ierasties Universitātes valodnieki, kas bija aizņemti lekcijās. Un tad I. Druviete panāca, ka Baltu valodas katedras pārstāvjus uz sēdēm vispār neaicināja un izslēdza no komisijas. Kad nu Endzelīna pretinieku pārsvars bija pilnīgs, I. Druviete sarīkoja Valodas ekspertu komisijas sēdi un, kā viņa saka, «demokratiskā veidā balsojot», izbeidza diskusiju par rakstību. Tā I. Druviete saprot demokrātiju. Patiesībā ir darīšana ar negodīgu machināciju.

Daudzi pēdējos gados teātrī ir redzējuši izrādi «Oidips». Paldies teātrim par šo izrādi. Diez vai skatītājiem bija pavisam skaidrs, kas ir šis *Oidips*. Kopš 1946. gada viņš taču bija jāsauc par *Edipu* – ar patskani *e* divskaņa *oi* vietā pēc krievu valodas parauga. 1974. gadā (tātad vairāk nekā pirms gadsimta ceturkšņa) ir izdota gluži laba grāmata par sengrieķu īpašvārdu rakstīšanu latviešu valodā. Tajā grieķu valodas divskaņus latviešu valodā ieteikts saglabāt – tātad *Oidips*. Bet šo grāmatu padomju gados pilnīgi ignorēja un turpina ignorēt arī tagad. Vai nav smieklīgi, ka kopš 1946. gada mums sengrieķu vārdi *Feidijs*, *Oidips*, *Peisistrats* ir jāraksta un jārunā – *Fidijs*, *Edips*, *Pisistrats* un līdzīgi visi pārējie.

Kāpēc joprojām ignorē 1974. gadā publicētos noteikumus par grieķu īpašvārdu rakstīšanu un izrunu? Acīmredzot tāpēc, lai paturētu padomju okupācijas laikā uzspiesto saskaņu ar krievu valodu.

Vai nav muļķīgi, ka mums tagad jāraksta un jārunā arī, piemēram, *Āfrika*, bet *afrikānis*; varam rakstīt *dekorētājs*, bet jāraksta un jārunā *decorators*. Un tikai tāpēc, lai svešvārda internacionālajā daļā nebūtu neviena gaļa patskaņa vai ne vairāk par vienu, kas saskan palaikam ar uzsvara vietu krievu valodā. Cik ilgi cietīsim šādu aplamu rakstību un mums uzspiestu runāšanu? Valodas ekspertu komisijas vadītāja I. Druviete to uzskata par latviešu rakstību, kas visnotaļ jā saglabā. Tas attiecas arī uz mīkstā *r* un *ch* rakstīšanu. I. Druviete panākusi «demokratisku» nobalsošanu un lepojas, ka diskusija par latviešu rakstību esot izbeigta. Padomiskas rakstības «demokratisks» apstiprinājums nu esot it kā panākts.

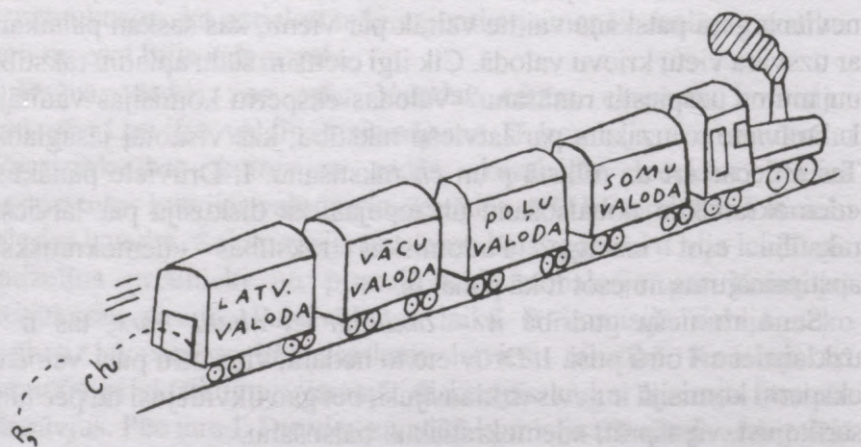
Seno romiešu gudrība ir – *audiatur et altera pars*, tas ir – uzklausiet arī otru pusi. I. Druviete to nedara, viņa otru pusi Valodas ekspertu komisijā ir nevis uzklaušījusi, bet gan likvidējusi un pēc tam sarīkojusi, viņasprāt, «demokratisku» balsošanu.

I. Druviete apgalvo, ka «alfabēta maiņa esot lingvistiski nepamatota un politiski bīstama». Par lingvistisko jeb valodniecisko pusi jau minēts, bet politiski bīstama, ja lieto šādu apzīmējumu, patiesībā ir I. Druvietes aizstāvētā padomju okupācijas laikā sabojātā latviešu rakstība.

I. Druviete pēdējā laikā daudzkārt uzstājusies ar apgalvojumiem, ka esot par maz naudas, lai pašreizējos apstākļos saglabātu latviešu valodu. Tad nu naudu varētu ietaupīt divējādi. Tā kā I. Druviete ir parādījusi milzīgu nekompetenci latviešu valodas jautājumos, turklāt vienlaikus nopulgojusi pasaulē lielāko latviešu zinātnieku Endzelīnu, atbilstošas valodnieku instances varētu anulēt I. Druvietes habilitētā filoloģijas doktora gradu un ietaupīto naudu izlietot citiem mērķiem. Tieslietu ministrija savukārt varētu likvidēt Valodas centra ekspertu komisiju, kuŗa ar savu balsojumu ir atbalstījusi I. Druvietes aplamības. Arī te ietaupītos nauda, ko izlieto šās komisijas pastāvēšanai. Tagad jau ir nodibināta cita valsts valodas komisija, un diez vai divas komisijas ir vajadzīgas. Bet ietaupīto naudu varētu izlietot, lai palielinātu Valsts valodas centra atbalstīto valodas inspektoru skaitu un atalgojumu. Šie inspektori tiešām veic vajadzīgu un lietderīgu darbu latviešu valodas pastāvēšanai.

2002. g. 12.–18. IX.

(2009. gada redakcijā.)

Saruna par kļūdām, kas leviesušās *ʃ* nerakstīšanas dēļ

– Laikrakstā rakstīts, ka alkoholu Latvijā dzerot tik daudz kā nekur Eiropā.

– Diemžēl tā ir. Bet tu nepareizi runā *dzeṛot* ar platu *e*. Vajag šauru.

– Kāpēc tā? Pēc *e* taču seko divskanis *o*. Un tā priekšā *e* ir plats.

– Jā. Bet tikai tad, ja starp *e* un sekojošu divskani *o* (tāpat arī *ai*, *au*, *a*, *u*, kā arī platu *e*) neatrodas vai agrāk nav atradies kāds mīksts līdzskanis, arī *č*, *dž*, *š*, *ž*. Pie šiem līdzskaņiem pieder arī mīkstais *ʃ*, ko tagad parastajā rakstībā diemžēl neapzīmē. Vārdā *dzeṛot* ir bijis mīksts *ʃ*, tāpēc *e* jārunā šauri tāpat kā vārdā *ceļot* mīksta *ʃ* priekšā.

– Vai tad ar šauru *e* jāsaka arī *es dzeṛu*, *viņš dzeṛ?*

– Jā. Ar šauru. Darbības vārdi *beṛu*, *dzeṛu*, *ķeṛu*, *peṛu*, *speṛu*, *sveṛu*, *tveṛu*, *veṛu* visās tagadnes personās un tagadnes divdabjos ar izskaņu *-ošs* vai *-ams* jārunā ar šauru *e*: *es beṛu*, *tu ber*, *viņš beṛ*, *mēs beṛam*, *jūs beṛat*, *viņi beṛ*, arī – *lai beṛ!*, *jābeṛ*, *beṛošs*, *beṛams*. Tas ir tāpat kā *es ceļu*, *tu cel*, *viņš ceļ*, *mēs ceļam*, *jūs ceļat*, *viņi ceļ*, *lai ceļ!*, *jāceļ*, *ceļošs*, *ceļams*.

– Vai arī atgriezeniskā vārdā *nodzeṛas e* ir šaurs?

– Jā. Arī visos atbilstošajos atgriezeniskajos darbības vārdos *e* ir šaurs tāpat kā tiešajos.

– Bet es dzirdēju pa radio šādu teikumu: «Daudzi *nodzērušies* ar krutku.» Kāds *e* jārunā divdabī *nodzērušies*?

– Jārunā plats, jo šis ir **pagātnes** divdabis, kur mīksts *ʃ* nav bijis, tāpat kā vārdā *pacēlušies* nav bijis mīksts *ʃ*.

– Dzirdēju arī, ka Latvijā esot *dzeṛoša* sabiedrība.

– *Dzeṛošs* ir **tagadnes** divdabis, kur ir mīksts *ʃ*, tāpēc jārunā šaurs *e*. Bet mēs pārāk daudz pieminam dzeršanas netikumu.

– Kāpēc tad šo mīksto *ʃ* neraksta, ja pēc tā tik labi var zināt šaurā *e* lietošanu?

– Diemžēl ar Viļa Lāča padomju valdības lēmumu kopš 1946.

gada Latvijā nav atļauts rakstīt mīkstu *ʀ* parastajā rakstībā, it kā lai atvieglinātu rakstīšanu. Mīkstais *ʀ* tagad redzams tikai atsevišķos rakstos un dažās vārdnīcās. Bet būtu vēlams rakstīt arī parastajā rakstībā burtu *ʀ* visur, kur tas vajadzīgs pēc latviešu valodas gramatikas sistēmas.

– Bet daudzi taču mīksto *ʀ* vairs nerunā.

– Nerunā arī līdzskani *j* vārdos *slapjš*, *dumjš* un līdzīgos, tomēr sistēmas dēļ burtu *j* paturam. Tāpat būtu jāraksta arī burts *ʀ*. Burts *ʀ* būtu derīgs arī citu valodu īpašvārdu rakstīšanā latviski, ja citās valodās ir mīksts *ʀ*, piemēram, leišu uzvārds *Vagnoʀus*, krievu vārdi *Goʀkijš*, *ʀazaņa*.

– Bet kāpēc tad tagad joprojām buru *ʀ* neļauj rakstīt?

– Tāpēc, ka mūsu rakstību noteic ļaudis, kas padomju laikā pieraduši pie burta *ʀ* aizlieguma, un viņi baidās mainīt šo okupācijas laikā ieviesto aplamību. Viņiem liekas, ka burts *ʀ* pazemināšot latviešu valodas kvalitāti. Bet viņi neuztraucas par kļūdām šaurā *e* lietošanā, kuŗas radušās *ʀ* nerakstīšanas dēļ. Sen pienācis laiks burtu *ʀ* mūsu rakstībā atjaunot.

2009. g. 19. – 23. VI.
(2009. gada redakcijā.)

Svešvārdi, cittautieši, latvieši

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas arī daudzi cittautieši sākuši mācīties latviešu valodu, vēlēdamies kļūt par Latvijas pavalstniekiem, cenšamies ar latviešiem runāt valsts valodā – latviešu valodā. Ne mazums ir arī tādu cittautiešu, kas par latviešu valodu neliekas ne zinīs tāpat kā padomju okupācijas pus gadsimtā; par šiem mūsu nedraugiem šoreiz nerunāsim.

Tie cittautieši, kas mācās latviešu valodu, cits runā labāk, cits – sliktāk. Nevainosim viņus par to, bet, cik iespējams, palīdzēsim.

Paši latvieši arī ir dažādi. Daļa priecājas par Latvijas valsts atjaunošanu, par to, ka latviešu valoda atkal kļuvusi par valsts valodu. Ir arī vienaldzīgie kā pret valsti, tā pret valodu. Un ir arī daudz tādu latviešu, kas, runādami un rakstīdami latviski, joprojām pūlas atdarināt citas valodas, īpaši krievu, tāpat kā padomju okupācijas laikā. Pagājušajā pus gadsimtā no pēdējiem daudzi bija noteicēji dažādos amatos un viņi latviešu valodu apzināti centās tuvināt krievu valodai, kā prasīja padomju ideoloģija. Un tagad viņi turpina runāt, rakstīt un rīkoties līdzīgā garā.

Cittautieši, kas mācās latviski, runā ar dažādām kļūdām savas dzimtās valodas ietekmē. Kļūdas manāmas itin visos gadījumos, kur cittautiešu dzimtā valoda atšķiras no latviešu valodas.

Minēšu tikai vienu no šīm kļūdām, kas manāma cittautiešu runā latviski – par gaŗo patskaņu lietošanu. Dzirdam, ka viņi saka, piemēram, *arējs* (ārējs), *atvertība* (atvērtība), *devēt* (dēvēt), *kartība* (kārtība), *kartīgs* (kārtīgs), *mazdušīgs* (mazdūšīgs), *mēģinājums* (mēģinājums), *parējie* (pārējie), *parstāvji* (pārstāvji), *parvarēt* (pārvarēt), *rupnīca* (rūpnīca), *sapīgs* (sāpīgs), *svarstība* (svārstība), *želastība* (žēlastība) utt. Latviešu valodas gaŗie patskaņi cittautiešiem bieži asociējas ar uzsvērtu zilbi krievu valodā vai kādā citā slavu valodā. Uzsvērtā zilbe vārdā ir tikai viena, un tāpēc cittautieši, kas vēl tikai daļēji iejutušies latviešu valodas izrunā, lieto nereti vienu pašu gaŗu patskani arī tādos latviešu valodas vārdos, kam ir vairāki. Tas redzams minētajos piemēros.

Kļūdas latviešu valodas gaŗo patskaŗu lietoŗanā cittautieŗiem gadās vēl daudzos citos vārdos. Latvieŗu filologi uz to norādījuŗi jau sen, arī Ed. Ozoliŗa sakārtotajā Sveŗvārdu vārdnīcā, ko rediŗējis J. Endzelīns un ko izdevis A. Gulbja apgādā 1926. gadā. Tās priekŗvārdos teikts, ka ir tādi cittautieŗi, kas latvieŗu valodas vārdu *māte* runā – *mate* (ar īsu patskani), sabojādami ņo vārdu.

Diemŗēl agrāŗ ir bijuŗi un arī tagad ir latvieŗi, kas, atdarinādami krievu valodu, latviski runā tāpat kā krievi, kas daļēji iemācījuŗies latvieŗu valodu, un saka – *arējs* (kas nozīmē *ārējs*), *atvertība* (*atvērtība*) utt., kā redzams iepriekŗ minētajos krievu izrunas piemēros.

Nebūtu it kā daudz ko uztraukties arī par ņādu nevalodu, jo vairums latvieŗu taŗu runā pareizi. Bet te saduŗamies ar dīvainu faktu. Padomju okupācijas gados latvieŗu valodā sveŗvārdos ieviesta tieŗi tāda rakstība kā jau minētajos latvieŗu valodas vārdos cittautieŗu izrunā. Pēc padomju laika likumiem mums joprojām jāraksta, piemēram, aparatūra (lai gan vajadzētu būt *aparātūra*, jo ir *aparāts*, nevis *aparats*), kā arī *centralizācija* (blakus – *centrāls*), *liberalizācija* (*liberāls*), *monumentalitāte* (*monumentāls*), *privatizācija* (*privāts*), *sekretariāts* (*sekretārs*), *signalizācija* (*signāls*), *specialitāte* (*speciāls*) utt. ņāda viena gaŗumzīme palaikam sakrīt ar uzsvara vietu krievu valodā. Padomju gados bija ļaudis, kas uzskatīja, ka tas esot labi, jo tuvinot latvieŗu valodu krievu valodai, tikai jāŗaubās, cik tas ir labi. Padomju laikā notika arī kādas aptaujas, kuŗās esot saņemts daudz atbilŗu, it kā cilvēki uzskatot par pareizu sveŗvārdu izrunu tikai ar vienu gaŗu patskani, lai gan aptaujās pat nebija piedāvāta citāda iespēja. Mūsdienās ņādām aptaujām vairs negribas ticēt, un ir arī lielas ņaubas par padomju gados ieviesto sveŗvārdu rakstīŗanu ar vienu gaŗu patskani. Liekas, ka latviski jāŗaksta un jārunā – *aparātūra*, *centrālizācija* utt. Cilvēki, kas īpaŗi nav iedziļinājuŗies valodas jautājumos, ir pārsteigti, ja viņiem aizrāda, ka esot jāŗaksta tikai viena gaŗumzīme.

Nav ņaubu, ka sveŗvārdu rakstīŗana pus gadsimtu ar vienu gaŗumzīmi (kas atbilst uzsvara vietai krievu valodā) ir bojājusi latvieŗu izrunu, un nav ko brīnīties, ka līdzīga izruna sāk parādīties arī latvieŗu

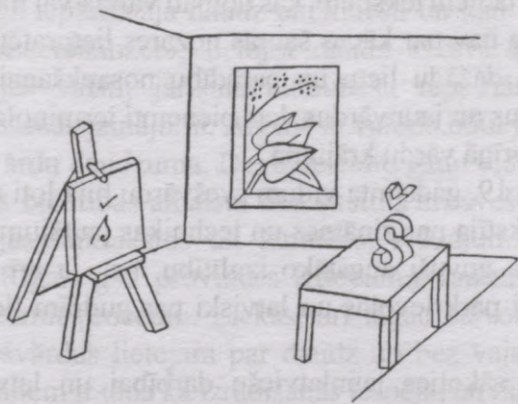
valodas vārdos. Padomju gados rakstītās un tagad izdotās vārdnīcās nereti veselām lappusēm ir svešvārdi padomju laika rakstībā un pa vidu tikai nedaudzi latviešu valodas vārdi, kuŗus vārdnīcu lietotāji sāk pielīdzināt daudzajiem svešvārdiem. Pašlaik ir uznākusi mode valodā lietot daudz svešvārdu: pat parastos laikrakstos līdz četrdesmit procentu. Tas nav prātīgi. 1926. gada Svešvārdu vārdnīcā teikts: «Nav arī vēlams svešvārdus lietot tur, kur bez tiem var iztikt. Sevišķi jābrīdina lietot svešvārdus tad, kad skaidri neizprot to jēdzienu vai priekšmeta apzīmējumu, vai arī nezina paša svešvārda izcelšanos un saturu».

Svešvārdu lietošanas mode, kas bija uznākusi pirms simt gadiem, tagad atkal mūs pārņēmusi. Bet, kamēr tā nav pārgājusi, tā bojā mūsu valodu gan ar pārmērībām svešvārdu lietošanā un ar radušos neskaidrību, gan arī ar nepareizībām svešvārdu rakstīšanā, kas neatbilst latviešu valodai.

Nekādā ziņā par nepareizu nevar uzskatīt izrunu un rakstījumu *aparātūra, centrālizācija* utt.

Ļoti vēlams, lai skolotāji par to runātu arī ar skolēniem. **Arī valodniekiem sen pienācis laiks rakstīt jaunas pareizrakstības vārdnīcas, kas atbilstu latviešu valodai un būtu atbrīvotas no padomju laika likumiem. Ārzemju latvieši mums aizsteigušies priekšā. Pašlaik padomju laika likumi zaudē juridisku spēku, un tas attiecas arī uz svešvārdu rakstību.**

1999. g. 6. – 19. V.
(2009. gada redakcijā)

Svešvārdu daudzums valodā

Attieksmē pret svešvārdiem valodā ir divas galējības. Ir ļaudis, kas tiecas lietot svešvārdus, jo vairāk, jo, viņuprāt, labāk. Otra galējība – svešvārdus nelietot nemaz. Ne vieni, ne otri nedomā, vai viņu izteikumi citiem, ar ko runā, ir saprotami vai nav.

Pirmie uzskata, ka ļoti labi ir runāt šādi: – *Mana intriga ir ideoloģija, ar ko es definēju personisku identificēšanos ar globāla kalibra iniciētu komūnikēšanās kapacitāti, kas totāli reflektējas masu medijos prezentētās propozīcijās.*

Otri par ideālu valodu savukārt uzskata šādu: – *Ik pogas burtums jeb ļaugums atbilst gaudas skaņumam, un ik pogas ļaugums jeb mīkstums vai cietums atbilst gaudas skaļumam. Kā skaļumam jābūt skadram vai ļumam, lai čalu sadzirdētu, tā ļaugumam jābūt ļuganam vai ļoganam, lai čalu saprastu.*

Pirmais piemērs ir no kāda nopietni domāta referāta 2000. gadā. Otru var izlasīt grāmatā «*Tiksla tautas teikma*», 8. lappusē; šī grāmata izdota Rīgā 1992. gadā.

Šoreiz necentīsimies skaidrot, kas domāts minētajos piemēros. Kas vēlas, var meklēt pirmā piemēra izpratni svešvārdu vārdnīcās. Otram piemēram kādus skaidrojuma devis grāmatas autors.

Tātad ir skaidrs, ka svešvārdu lietošanā vajadzīga mēra sajūta. Un mēra sajūta vajadzīga arī jaunvārdu lietošanā, ar kuņiem apzīmēti kādi jēdzieni. Tas attiecas uz tādiem tekstiem, kas domāti vairāk vai mazāk plašai sabiedrībai. Runa nav par kādas šauras nozares lietpratējiem, kas savā terminoloģijā dažādu lietu un parādību nosaukšanai var lietot dažādus svešvārdus un jaunvārdus, kas pieņemti terminoloģijā jeb kādai nozarei raksturīgā vārdu krājumā.

Latviešu valodā līdz 19. gadsimta vidum svešvārdu bija ļoti maz, jo latviešu valodā nerakstīja par zinātnes un tehnikas jautājumiem, tāpēc ka latvieši nebija guvuši augstāko izglītību, bet, ja arī daži bija, tad pārvācojās vai pārkrievojās un latviski par gudrām lietām nerunāja un nerakstīja.

Stāvoklis mainījās, sākoties jaunlatviešu darbībai un latviešu

tautas pirmajai atmodai 19. gadsimta vidū. Krišjānis Valdemārs, Juris Alunāns, Krišjānis Barons, Kronvalda Atis un citi jaunlatvieši uzsvēra piederību pie latviešu tautas, runāja par zinātnes lietām latviski un aicināja tā darīt arī citus. Jaunlatvieši bija arī daudzu svešvārdu ieviesēji mūsu valodā; piemēram, 1862. gadā «Pēterburgas Avīzēs» pirmo reizi lasāmi tādi vārdi kā *banka, bibliotēka, demokrātija, parlaments, republika* un daudzi citi. Jaunlatvieši saprata, ka tautai šādi vārdi jāpaskaidro. Avīzēs kādam svešam vārdam pirmo reizi parādoties, bija pievienots nozīmes skaidrojums. Bija arī runa par svešu vārdu nepieciešamību, lai latviski varētu runāt par zinātnes jautājumiem tāpat kā citu tautu valodās. Krišjāņa Barona populārzinātniskajos rakstos vien ir vairāk par tūkstoš svešvārdu, kas mūsu valodā tur lietoti pirmo reizi un kas mums tagad ir labi pazīstami jau no mācību gadiem skolā. Un jaunlatviešu darbību atzīstam par latvisku.

Jaunlatvieši ieviesa arī vairākus tūkstošus pašu darinātu jaunvārdu, piemēram, *izglītība, pilsonis, skolnieks, viesnīca, zinātne*. Arī šādiem vārdiem pirmo reizi parādoties, jaunlatvieši tos paskaidroja.

Ar svešiem vārdiem valodās ir apmēram tāpat kā ar cittautiešiem kādā zemē vai valstī. Ja to nav vairāk par vienu ceturtdaļu, tie neapdraud ne valodas, ne tautas pastāvēšanu. Latvijas brīvvalstī līdz 1940. gadam cittautiešu nebija vairāk par ceturto daļu. Arī svešvārdu plašam lasītāju lokam domātos izdevumos nebija vairāk par ceturto daļu.

Stāvoklis tīši tika mainīts padomju okupācijas laikā, kad Latvijā iepludināja daudz cittautiešu un kad latviešu valodu centās «internacionālizēt», lietojot daudz svešvārdu. Tagad atjaunotajai Latvijas valstij jārisina cittautiešu repatriācijas, integrācijas vai izceļošanas jautājumi. Arī mūsu valoda būtu jāatbrīvo no pārmērīga svešvārdu daudzuma. Deviņdesmito gadu vidū ar Kanadas Latviešu preses biedrības atbalstu tika skaitīts arī svešvārdu daudzums visos Latvijas laikrakstos un žurnālos. Atklājums bija visai draudīgs. Gan Rīgas, gan provinces izdevumu vairumā svešvārdu bija līdz četrdesmit procentu. Liekas, arī tagad stāvoklis nav daudz labāks – svešvārdus lietojam par daudz un bez vajadzības. Tie daudziem runātājiem ir tāda kā izrādīšanās iespēja, lai rādītu šķietamu gudrību,

kuŗas patiesībā nav. Tas pats notiek ar jauniem latvieŗu valodas vārdiem: daudzi tos pārņem kā valodas modes lietu, nedomādami par vārdu nozīmi. Tā rodas tukŗsvārdīga runāŗana, kas var būt izdevīga tādiem ļaudīm, kam patiesībā nav ko teikt, bet kas grib izlikties par lieliem gudriniekiem.

Ar to nav domāti tādi gadījumi valodā, kad sveŗi vārdi no zinātnes un tehnikas novada kopā ar kādiem izgudrojumiem vai atklājumiem iekļūŗt visas tautas valodā, piemēram, tādi vārdi kā *kino*, *radio*, *televīzija*, *dators*, *elektronika*, *neilons*, *kaprons*. Œis ir viens no parastākajiem veidiem, kā vārdi no zinātnes un tehnikas novada iekļūŗt tautas valodā.

Bet tagad nereti dzirdam, ka sveŗvārdus lieto bez jēgas. Runātāji jauŗ vārdus *autoritārs* un *autoritātīvs*, *humāns* un *humānitārs*, *psīchisks* un *psīcholoģisks* un daudzus citus vienu otra vietā. Visai noŗēlojama ir arī cita parādība: sveŗvārdiem runātāji pieŗķir daŗādas nozīmes, kādu tiem patiesībā nav. Paŗlaik manāms, ka ar pārāk daudz nozīmēm lieto vārdus *definēt*, *drogas*, *globāls*, *identificēties*, *iniciēt*, *intriga*, *kapacitāte*, *nominēt*, *problēma*, *seksīgs*, *vizuāls* un citus. Tas pats notiek ar vairākiem latvieŗu valodas vārdiem, piemēram, *piezīmēts*, *simtgade*, *uzstādījums*, *viennozīmīgs* un citiem. Pārāk daudzās nozīmēs lietoti vārdi zaudē jēgu, klausītājs nesaprot, ko runātājs gribējis teikt, bet nereti runātājs ar Œādiem vārdiem tieŗām cenŗas slēpt savu nezināŗanu.

Tomēr nevajag krist galējībās un nevajag vērŗties pret sveŗvārdiem, kas mūŗu valodā pazīŗtami jau vismaz simt gadu un ko kaut cik izglītoti cilvēki saprot tāpat kā mantotos latvieŗu valodas vārdus. Nav vajadzības skaust, piemēram, tādus vārdus kā *prognōze*, *kampaŗa*, *reģions*, *negācija*, *integrācija*, *prioritāte*. Œie vārdi mūŗu valodā pazīŗtami vairākām paaudzēm. Rakstos un vārdnīcās tie ir jau no 19. gadsimta beigām un 20. gadsimta sākuma. Ir notikuŗas gan kādas maiŗas Œo vārdu nozīmē. Piemēram, *prognoze* agrāk nozīmēja slimības gaitas paredzējumu; *kampaŗa* nozīmēja tikai kaŗaspēka novietoŗanos iepretim ienaidniekam; *reģions* bija ne vien liels novads, kas aptvēra kādas valsts daļu vai vairākas valstis, bet arī gaisa kārta; *integrācija* nozīmēja pievienoŗanu, savienoŗanu vienkop; *prioritāte*

bija priekšroka vai priekšrocība laika ziņā. Ar šādām nozīmēm šos vārdus varam lietot arī tagad. Varam lietot arī dažas jaunas nozīmju nokrāsas. Vārda *negācija* nozīme bijusi noturīga – tas vienmēr nozīmē kaut ko, kas tiek noliegts. Protams, minēto svešvārdu vietā var lietot arī atbilstošus latviešu valodas vārdus. Nav jālieto vārdi, kuŗu nozīmi runātājs nezina.

Valodā parādās arī jauni svešvārdi. Vārdam *buklets* mūsu valodā ir kādi 50 gadi. Ar to palaikam apzīmējam kādu iespieddarbu uz vienas lielākas vai mazākas lapas, ko saloka (nevis sašuj vai sabrošē kā brošūru). Tādi ir dažādi ceļveži un citi izziņas izdevumi plašai lietošanai. Pagaidām nav dzirdams svešvārdam *buklets* atbilstošs pašas latviešu valodas vārds.

Tātad svešvārdu lietošanā vajadzīga mēra sajūta, bet nav prātīgi skaust sen zināmus svešvārdus, ko visi saprot. Mūsu valodā ir daudz svarīgāku jautājumu nekā nodarbošanās ar pazīstamu vārdu skaušanu.

2003. g. 3. – 9. IV
(2009. gada redakcijā)

Kas ļauts dievam Jupiteram, nav ļauts vērsim

Dažādās runās un rakstos vairāki no ārzemēm iebraukuši tautieši un viņu vietējie atbalstītāji, kas runā ar anglisku akcentu, sākuši pelt latviešu valodu un gandrīz vai visu, kas darīts tās izkopšanai gadsimtu gaitā. To dara it kā latviešu valodas attīstības veicināšanai, kas notikšot, rīkojoties pēc Rietumu parauga. Latvijas latvieši padomju okupācijas gados, cik bija iespējams, ir pretojušies nevajadzīgai krievu valodas atdarināšanai. Tomēr krievisks piesārņojums mūsu valodā ir radies. Liekas savādi, ka vairāki no Rietumiem atbraukušie latvieši šo piesārņojumu uztver kā patīkamu jaunumu, aicina mūs to pārņemt un par to priecāties.

Primitīvi izprotot tautas valodu, pārvērtējot ielās dzirdamo runu – *dodat man biļeti, griežat man matus!* –, noliedzot valodas normēšanu, daži iebraukušie Rietumu latvieši aicina likvidēt pavēles izteiksmes galotnes. Dīvaini, ka šādi raksti bijuši publicēti pat skolotājiem domātā laikrakstā «Izglītība un Kultūra». Bija ieteikts likvidēt arī vajadzības izteiksmi.

Ne katrs var atļauties to, ko dara lielākais. Mazas tautas nevar atļauties to, ko var lielas, piemēram, angļi. Šī gudrība bijusi zināma jau senajiem romiešiem: kas atļauts dievam Jupiteram, nav atļauts vērsim (*quod licet Iovi, non licet bovi*). Lielas valodas var justies pietiekami droši, ja kāds miljons lieto rupju žargonu un pārkāpj valodas likumus. Ja tā rīkosies miljons latviešu, mūs gaida senprūšu un jātvingu liktenis, kuŗu valodas vairs nav.

Aicinājumi likt latviešu valodas vārdnīcās zema stila vārdus, gramatikās iekļaut kļūdainas formas patiesībā ir tādi paši kā padomju okupācijas laikā dzirdētie aicinājumi censties visnotaļ tuvināt latviešu valodu krievu valodai. Tikai tagad mūs aicina mācīties no angļiem un amerikāņiem. Rietumos darbojas lieli valodu pētīšanas centri ar tūkstošiem darbinieku un lielu financējumu. Tie pētī un publicē visu, kas valodā dzirdams. Mums ir citādi apstākļi un mazākas iespējas. To

nedrīkst aizmirst, ja negribam izzust.

Jābrīnās, lasot, ka visas latviešu valodas vārdnīcas no 17. gadsimta līdz tagadnei esot sliktas, jo to autori nav rīkojušies pēc tagadējo rietumnieku kultūrtrēģeru un viltus padomnieku ieteikumiem. Vairāki padomnieki no Rietumiem un viņu vietējie atbalstītāji nopel izcilo Latviešu valodas vārdnīcu, ko sarakstījis Kārlis Mīlenbachs un Jānis Endzelīns, jo tajā esot par daudz latviešu tautasdziesmu materiālu, bet neesot vārdu *čau*, *čalis*, *foršs* un līdzīgu. Šāda rīcība atgādina pagājušā gadsimta 20. gadu padomju proletkultiešus, kas nopēla visu iepriekšējo kultūras mantojumu.

Šie proletkultiešiem līdzīgie padomnieki no Rietumiem un viņu vietējie atbalstītāji nav apmierināti pat ar padomju okupācijas laikā tapušo Latviešu literārās valodas vārdnīcu, kurā ir ļoti liels krievisks piesārņojums – vairāk par desmit tūkstošiem piemēru, jo krievu valodas atdarinājumu tajā esot vēl par maz. Tad nu izteikts aicinājums, lai Sorosa fonds atbalstītu programmu par tādu vārdnīcu izstrādāšanu, kurās būtu ietvertas visas valodā manāmās aplamības.

Lai Dievs dod naudas īpašniekiem gaišu prātu taupīt savus līdzekļus un nešķiest tos murgainiem projektiem. Vispirms būtu atbalstāmi latviešu kultūrai vajadzīgi izdevumi par valodu, piemēram, Latvijas vietvārdu vārdnīcas pabeigšana, Latvijas apvidvārdu vākšana un publicēšana vienotā vārdnīcā, jaunas liela apjoma mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas izveide, jaunas biežuma vārdnīcas izstrāde, izcilu latviešu valodnieku darbu apkopotu publicējumu gatavošana un publicēšana, terminoloģijas izstrāde un vārdnīcu publicēšana, Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcas un J. Endzelīna Latviešu valodas gramatikas akadēmisks izdevums, mūsu seno tekstu jauni izdevumu utt., nevis žargona un valodas aplamību klajā laišana.

2004. g. 23. – 29. IX.
(2009. gada redakcijā)

Līdz riebumam piesārņota latviešu valoda

Vairāki kultūras darbinieki laikrakstos izteikuši lielas bažas par latviešu valodu.

«Īstenībā ir darīšana ar ieilgušas, chroniskas un masveidīgas kaites – latviešu nacionālās pašapziņas un patriotisma trūkumu. Šo sērgu varam sastapt visur – sākot no valodas, sadzīves, cilvēku attiecībām, līdz kultūrai un politikai. Ir jau arī attaisnojums – tik daudzi piespiedu klanīšanās gadi. Ļaunākais ir tas, ka mums jau visbiežāk tas liekas normāli, mēs lielākoties pat nepamanām šos «sīkumus»,» – tā raksta Rozentāla kungs.

Līdzīgi domā arī pazīstamais dziedonis Ingus Pētersons. Pēc ilgākas uzturēšanās ārzemēs viņš, atgriezies Latvijā, pamanījis netīkamas lietas un raksta:

«Skumjākais ir tas, ka, kopš esam ieguvuši neatkarību, kaut kas būtisks nav mainījies: cilvēks negrib mainīt pats sevi. **Līdz riebumam piesārņota latviešu valoda, kas ir tik uzkrītoša pat presē, nemaz nerunājot par ielas žargonu. Nav prasības pēc sevis sakārtošanas. Ja man jautā, kur ir manas mājas, atbildu: «Šeit, Latvijā.» Bet vai šī ir Latvija? Šeit maz runā latviski, nav latviskas ētikas un labdarības. Jūtos Latvijā kā svešumā.»**

Līdzīgas domas par Latviju un latviešu valodu pēdējos gados izteikuši vairāki rakstnieki un citi kultūras darbinieki. Par to rakstīts daudzos rakstos avīzēs.

Bet latviskuma kopšana – arī valodā – līdz šim nav bijusi diez cik sekmīga. Dažādu aizrādījumu masu saziņas līdzekļos bijis daudz, bet nav daudz to, kas teikto uzklautu. Valodas kvalitāte joprojām slīd palēnām lejup – gan runājot, gan rakstot. Tās ir padomju okupācijas 50 gados īstenotās antinacionālās un pretlatviskās ideoloģijas un politikas sekas. Cilvēki, kas izauguši komunistiskās ideoloģijas ietekmē un kas tagad ienāk dzīvē, nav raduši pārvarēt padomju okupācijas laikā iedresēto. Latviskumu nepieciešams aizstāvēt visur. Arī valodas kopšanā būs ilgi daudz jāstrādā, kamēr izaugs patiešām

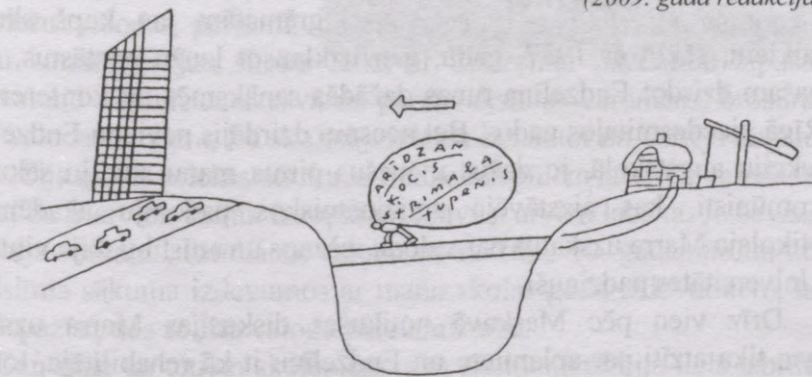
latviska mūsu tautas paaudze.

Starp valodas politiķiem tagad atradušies arī tādi ideologi, kas visu padomju okupācijas laikā notikušo uzskata par labu, kas publicē rakstus nopietnos izdevumos, pauzdami viedokli, ka nekāda valodas kopšana neesot vajadzīga, ka tikai latviešu valodas ienaidnieki nodarbojoties ar valodas kopšanu. Diemžēl šādi ļaudis ielavījušies dažādās valodas iestādēs un tur veic latviešu valodai kaitīgu darbību.

Nemaz nerunājot par dažādiem krievu valodas atdarinājumiem, tagad arvien vairāk manāma angļu un vācu valodas ietekme. Latviešu valoda piesārņojas no visām pusēm visās valodas jomās, arī skaņu izrunā un gramatikā. Valodas iestādēs, skolās, plašās saziņas līdzekļos ļoti daudz kas darāms, lai atbrīvotos no pieraduma pašas latviešu valodas vārdus lietot citu valodu izteiksmes atdarināšanai. Mums jāmacās svešvalodas, bet nav jāpakļauj sava valoda nevajadzīgai citu valodu ietekmei.

Ļoti vajadzīga arī visu kultūras darbinieku aktīvitate un vispār ikviena valodas lietotāja līdzdalība. Ļoti vajadzīgi arī tādi aizrādījumi kā šeit sākumā minētajos Rozentāla un Pētersona rakstos, lai visi saprastu patieso latviešu valodas visai kļūmīgo stāvokli. Šādi aizrādījumi vajadzīgi tāpat kā aizsarglīdzekļi medicīnā, bez kuņiem atvесеļošanās nav gaidāma.

2004. g. 8. – 14. IX.
(2009. gada redakcijā)

Endzelīns

J. Endzelīns

Fainomenāla personība, pasaulē pazīstams zinātnieks, izcils modernās latviešu valodas, izlokšņu un valodas vēstures pētnieks, latviešu un baltu salīdzināmās un vēsturiskās valodniecības pamatlicējs, latviešu valodnieciskās toponīmijas izveidotājs, latviešu valodas un rakstības kopējs un veidotājs, baltu filoloģijas speciālitātes dibinātājs Latvijas Universitātē, ilggadējs tās profesors, vairāk nekā piecsimt valodniecisku publikāciju autors – tāds manā atmiņā ir Jānis Endzelīns.

Šīs atmiņas radušās, gan iepazīstoties ar Endzelīna grāmatām jau kopš skolas laikiem, sākot ar 1937. gadu, gan uzklusot ļaužu nostāstus, gan pašam dzirdot Endzelīna runas dažādās sanāksmēs un konferencēs Rīgā piecdesmitajos gados. Bet neesmu dzirdējis nevienu Endzelīna lekciju augstskolā, jo dažus mēnešus pirms manu studiju sākuma komūnisti, kas aizstāvēja antizinātniskos padomju akadēmiķa Nikolaja Marra uzskatus par valodu rašanos un attīstību, bija viņu no Universitātes padzinuši.

Drīz vien pēc Maskavā notikušas diskusijas Marra uzskati gan tika atzīti par aplamiem un Endzelīnu it kā rehabilitēja, tomēr joprojām sauca par «buržuazisko nacionālistu» un Universitātē viņš

vairs neatgriezās. Augstskolas avīzē «*Padomju Students*» un citos izdevumos arī piecdesmitajos gados par Endzelīnu publicēja nicīgus rakstus.

Bet Universitātē vēl bija Endzelīna darbabiedri, kuŗu lekcijas klausījos, kā arī studenti, kas bija klausījušies Endzelīnu un vērtēja viņu ārkārtīgi atzinīgi.

Bija arī tādi lektori un studenti, kas Endzelīnu pēla, taču lielākā daļa klusēja, jo runāt patiesību bija bīstami: par to draudēja padzīšana no Universitātes. Pirmo divu manu studiju gadu laikā no fakultātes pazuda arī tie lektori, kas bija iedrošinājušies par Endzelīnu teikt atzinīgus vārdus. Stāvoklis mainījās pēc 1953. gada, kad nomira padomijas diktātors Staļins, un īpaši piecdesmito gadu vidū, pēc komunistu partijas divdesmitā kongresa, kuŗā pirmoreiz par Staļīnu runāja patiesību. Šādā piecdesmito gadu gaisotnē arī dzirdēju dažādas atmiņas par Endzelīnu, lasīju publikācijas par viņu un dzirdēju viņa runas.

Mācīdamies pamatskolās Grostonā, Madonā un Lazdonā un pēc tam Madonas vidusskolā, no latviešu valodas skolotājiem Zandbergas, Bebres, Priedītes, Vīksnas, Graudoņa, Kļaviņas, bet īpaši no Marijas Bērzkalnes biju dzirdējis cildinājumus par Endzelīnu, biju mācījies pēc viņa «*Latviešu valodas mācības*» un «*Latviešu gramatikas*» (sarakstītas kopā ar Kārli Mīlenbachu), biju iepazinies arī ar «*Latviešu valodas vārdnīcu*» (ko sācis Mīlenbachs un pabeidzis Endzelīns). Jau tad man bija radusies pārlicēība, ka Endzelīnam ir ārkārtēji nopelni latviešu valodas pētīšanā un rādīšanā gramatikās un vārdnīcās. Biju izmantojis jau skolas laikā ar Endzelīna līdzdalību tapušas divvalodu vārdnīcas, svešvārdu pareizrakstības vārdnīcas, brošūras par valodas kļūdām, ko skolotāji ieteica izmantot un vērtēja augstu. Man bija radies priekšstats, ka ar Endzelīna pūlēm latviešu valoda un rakstība ir arvien vairāk izkopta un kļuvusi arvien labāka. Jo sevišķi tas bija redzams, salīdzinot valodu un rakstību 19. gadsimta un 20. gadsimta sākuma izdevumos ar manu skolas gadu izdevumiem, kā arī iepazīstoties ar citu valodu pareizrakstību.

Gan man un citiem skolēniem, gan skolotājiem bija liels izbrīns par negaidīto rakstības «reformu» 1946. gadā, kad no Maskavas

atbraukušo padomnieku ietekmē svešvārdi bija jāsāk rakstīt bez gaŗumzīmēm, kad tajos nedrīkstēja lietot divskaņus, kad atmeta burtu *ŗ* un līdzskaņu dubultojumus. Skolotājas Kļaviņa un Bērzkalne mums pavisam atklāti teica, ka šie jaunie noteikumi esot gluži aplami un ka, cerams, tos drīz atcelšot kā pārpratumu. Atcerējos, ka kaut kas līdzīgs bija noticis manu skolas gaitu sākumā, kad arī 1938. gadā svešvārdi bija jāraksta bez gaŗumzīmēm un nebija jāraksta burts *ŗ*. Bet pēc nepilna gada toreiz viss atkal nokārtojās un rakstījām, kā bijām sākuši mācīties pēc Endzelīna grāmatām. Diemžēl pēc 1946. gada «reformas» atgriešanās pie Endzelīna veidotās rakstības nenotika. Skolā gan par valodnieku nedzirdēju neviena slikta vārda. Tāpat kā agrāk skolotāji par Endzelīnu runāja ļoti atzinīgi, un par to viņiem esmu parādā lielu pateicību. Avīzēs gan bija vairāki raksti, kur Endzelīnu pēla, īpaši četrdesmito gadu beigās, bet mēs šos rakstus neņēmām nopietni tāpat kā daudzas citas padomju laika nejēdzības.

Citāds stāvoklis bija Universitātē, kur mācījās no 1950. gada. Tur bija gan Endzelīna cienītāji, gan nicinātāji. Par pēdējiem man bija liels izbrīns, jo tādus ļaudis redzēju pirmo reizi, bet turpmāk ar viņiem iznāca sastapties arvien biežāk. Tomēr augstskolā studēju Endzelīna grāmatas un rakstus – «*Latviešu valodas gramatikas*» otru izdevumu (1951), 1938. gadā izdotās «*Latviešu valodas skaņas un formas*» un citus rakstus, arī 1948. gadā iznākušās «*Baltu valodas skaņas un formas*». Pēdējai grāmatai beigās bija ielīmētas lappuses, kur grāmata bija atzīta par novecojušos un pārveidojamu. Lielajai «*Latviešu valodas gramatikai*» bija pievienotas redakcijas piezīmes, ka šis darbs neatbilstot augstskolas programmai. Pārsteidza Universitātē piespiedu kārtā sarīkotā «konference» «*Metodoloģiskas kļūdas un trūkumi J. Endzelīna «Latviešu valodas gramatikā»*» piecdesmito gadu sākumā. Savukārt lielu gandarījumu sagādāja cits sarīkojums Universitātē piecdesmito gadu beigās un vēl kāds sešdesmito gadu sākumā, kad Endzelīna devums latviešu valodniecībā tika vērtēts pēc patiesajiem nopelniem. Pirmo «konferenci» daudzi atceras joprojām, bet vēlākie sarīkojumi ir aizmirsušies. Tas lieku reizi liecina par padomju laikā sabiedrībā kultivēto nicīgo attieksmi pret Endzelīnu un viņa darbiem. Sīkāk par to ir rakstīts krājumā «*Baltu filoloģija, I*»

(1991), un šeit to vairs neatkārtuju.

Piebilst gan varu vēl kādu sīkumu. Piecdesmito gadu beigās Endzelīnu gan oficiāli it kā cildināja, piešķīra padomju goda nosaukumus un citus pagodinājumus, mazliet it kā atjaunoja Endzelīna veidotos rakstības principus (atļāva svešvārdos rakstīt vienu garumzīmi un dažus līdzskaņu dubultojumus, kas bija atmesti 1946. gadā). Bet vienlaikus bija izplatīts uzskats, ka Endzelīns un viņa domas neesot nopietni ņemamas, jo zinātnieks esot sajucis prātā. Tā diemžēl domāja ne viens vien itin nopietns darbinieks, arī daži tādi, kas Endzelīnu pazina personiski. Es nekad nebiju ar Endzelīnu ticis vai kādu vārdu ar viņu runājis. Bet biju lūdzis tos, kas Endzelīnu pazina, aizvest mani pie viņa. Vairākkārt saņēmu atbildes, ka vairs neesot pie viņa ko iet, jo ar viņu neesot iespējams runāt it kā prāta aptumsuma dēļ. Tā arī ne reizi neesmu ar lielo zinātnieku nevienu vārdu runājis. Bet piecdesmito gadu beigās Rīgā studiju nolūkā ieradās no Polijas Staņislavs Kolbuševskis jaunākais, Universitātes darbības laika Endzelīna kollēģa Staņislava Kolbuševska dēls. Man bija uzdots viņam palīdzēt padziļināti mācīties latviešu valodu, un sadraudzējāties. Runājām arī par Endzelīnu. Kolbuševskis jaunākais bija saņēmis kādu sūtījumu no tēva Polijā, lai to nodotu Endzelīnam. Un vasarā viņš to bija izdarījis, tikdamies ar Endzelīnu Koknesē, profesora vasaras mītnē «Nākā». Kad pēc tam tikos ar Kolbuševski jaunāko, viņš teica: «Tie, kas saka, ka Endzelīns ir sajucis prātā, paši ir sajukuši prātā.» Man nebija šaubu, ka Kolbuševskim ir taisnība, bet pēc šās viesošanās Koknesē un atklātās valodas Kolbuševskis iemantoja dažus nedraugus.

Pirmo reizi Endzelīnu redzēju un dzirdēju 1952. gadā, kad Latvijas, Lietuvas un Igaunijas zinātņu akadēmiju valodnieki Rīgā bija sarīkojuši konferenci par valodniecības jautājumiem Staļina darba «*Marksisms un valodniecības jautājumi*» gaismā. Šis Staļina darbs, kas nemaz īsti nav Staļina darbs, kā tagad zinām, toreiz bija jāzina gandrīz no galvas, un par to runāja lektori augstskolā itin visos filoloģijas studijuursos, arī tādos, kam ar valodniecību nebija nekāda sakara. Bet ar šo darbu bija likvidēta akadēmiķa Marra «jaunā mācība» par valodu un pavērts ceļš vēsturiskai un salīdzināmai valodniecībai,

ar ko visu mūžu bija nodarbojies Endzelīns. Sabiedrībā Endzelīns kopš padzīšanas no Universitātes nebija redzēts, un gaidāmais viņa referāts šai konferencē izraisīja ārkārtīgu interesi. Referāta temats bija «Senākie slavu un baltu valodu sakari», un viņš to lasīja krievu valodā, kā padomju laikā šādās konferencēs bija jādara. Referātu Endzelīns sāka ar vārdiem «tovarišč Staļin», un šai vietā bija gara pauze. Publika gluži vai apstulba, neticot, vai tiešām Endzelīns slavēs Staļinu, kā bija toreiz jādara visās runās. Bet tālāk Endzelīns teica, ka Staļins esot «norādījis» pētīt valodu radniecību, un tālāk bija ļoti akadēmiska runa par senajiem sakariem starp baltu un slavu valodām, nemaz neaizstāvējot baltu un slavu kopvalodu.

Endzelīns tad bija jau 79 gadus vecs. Bet viņš bija stalta auguma, nesalīcis, ar možu acu skatu, ļoti skaidru, skaļu, labi sadzirdamu valodu, lēnā tempā. Runas veids bija pilns pārlicēbas, ne mazāko šaubu vai baiļu, ne jausmas no daudzajiem nopelumiem, kas viņam bija jāpārdzīvo padomju laikā. Starp klausītājiem bija gan Endzelīna domu biedri, gan viņa pēlāji, bet visi klausījās ar lielu uzmanību. It kā klāt nebūtu komunistu ideologa Arvīda Pelšes, kuŗš konferences sākumā bija teicis gaŗu runu, gan it kā cildinādams Endzelīna nopelnus valodniecībā, gan peldams Endzelīnu, kas pēc Pelšes domām neesot devis kaut cik vērā ņemamus vispārinājumus par latviešu valodas vēsturi (sic!).

Lielā konferencē otru reizi Endzelīnu dzirdēju 1953. gadā, kad runāja par 1946. gadā deformētās latviešu pareizrakstības sakārtošanu. Šai konferencē Endzelīns uztājās ar plašu runu par uzsvāru citvalodu īpašvārdos un sugasvārdos, kas pārņemti latviešu valodā, par burta *ŗ* nepieciešamību latviešu rakstos, par divskani *eu* svešvārdos, par skaneņu dubultojumiem svešvārdos un citiem jautājumiem, bet jo sevišķi – par gaŗo patskaņu lietošanu svešvārdos. Bija runātāji, kas Endzelīnu atbalstīja, bija arī tādi, kas aizstāvēja 1946. gadā ieviestos rakstības kropļojumus par spīti jebkādiem argumentiem. Endzelīns uzstājās arī debatēs, nosodīdams tādus runātājus, kas ņemas spriest par lietām, ko nepārzina.

Endzelīns izpelnījās skaļus publikas aplausus, un skaidri varēja saprast, ka klausītāju lielākā daļa aizstāv Endzelīna viedokli.

Šai konferencē Endzelīns runāja latviski, izņemot vienu teikumu runas sākumā. Viņa stāvs bija stalts joprojām, balss skaidra un skaļa, priekšnesuma veids pārliecināja un neatstāja nekādu šaubu par viņa teiktā patiesību. Diezgan daudz vārdu Endzelīns rakstīja arī uz tāfeles, lai klausītāji labāk saprastu teikto. Rokraksts bija ļoti skaidrs un precīzs. Endzelīns runāja kā liels orators, izceldams un atkārtodams svarīgus vārdus, īpaša balss nianse viņam bija, citējot valdības likumu par burtu *r* mācīšanu skolā, un sašutums – ka šo likumu neievēro. Endzelīns nebija monotons runātājs. Viscaur bija skaidri saprotams, kam viņš piegriež sevišķu vērību, kas viņam patīk un ko viņš nosoda.

Tas skaidri bija dzirdams balss modulācijā. Bet nekādu ārišķību runājot viņam nebija, nekādas žestikulēšanas, nekādu lieku kustību. Tikai viss nepieciešamais, kas veicināja uztveri.

Vairākas reizes gadījās Endzelīnu redzēt dažādās Valodas un literatūras institūta rīkotās sanāksmēs, kas vienmēr bija kupli apmeklētas. Nekad neredzēju, ka šādos gadījumos Endzelīnam būtu ierādīta goda vieta. Priekšā sēdēja citi ļaudis, palaikam tādi, kas pauda Endzelīna viedoklim pretējas domas. Endzelīns bija publikā, parasti kaut kur malā. Kādā īsā replikā Endzelīns reiz irōnizēja par svešvārdu rakstīšanu bez gaŗumzīmēm – literatūras institūtā taču neot nekādi «literatti» (atdarinot nepareizo īso *a*, Endzelīns runāja gaŗu *t*).

Kādā reizē sanāksmes sākumā vajadzēja vēlēt vadītāju. Kāda amatpersona ieteica ievēlēti visiem pazīstamo veco valodnieku, kas pie mums ieradies no Maskavas, un jautāja, vai esot citi priekšlikumi. Endzelīns publikā piecēlās un iebilda šādiem vārdiem: «Ka viņš vecs, tas katram redzams. Bet, ka viņš valodnieks, to es dzirdu pirmo reizi.» Endzelīns prasīja par vadītāju ievēlēti valodnieku, jo runa bija par valodas jautājumiem. No Maskavas atbraukušais vecais padomnieks citā reizē iebilda pret Endzelīna terminoloģiju, teikdams, ka latviešu valodā neesot no īpašības vārdiem darinātu lietvārdu ar izskaņu *-enis*. Endzelīns izmeta īsu repliku: «Ir gan tādi vārdi, piemēram, *stulbenis*.» Ar to bija atspēkots gan nepareizais apgalvojums, gan izteikta Endzelīna attieksme. Replika publikā izraisīja skaļus smieklus un vēlāk daudzkārt bija pieminēta.

Endzelīns vienmēr bija ļoti nopietns. Bet reiz sanāksmē bija runa par latviešu valodas patskaņu izrunu. Kāds runātājs stāstīja, ka latviešu valodā tie varot būt ar augstu, vidēju vai zemu mēles pacēlumu. Pret to iebilda no Maskavas atbraukušais padomnieks un, pagriezies sāniski pret publiku, plati iepleta muti, palīdzēdams to atvērt ar īkšķiem pie deguna un zoda, un izrunāja gaŗu patskani, it kā līdzīgu *ā*, pēc tam piebilzdams: «Nu redziet, man te nekas necilājas!» Šī muļķība publikā izraisīja milzīgu smieklu lēkmi. Padomnieks bija apmulsis, nesaprazdams, kāpēc tādi smiekli. Bet nopietnais Endzelīns skaļi smējās kopā ar citiem klausītājiem. Tā ir vienīgā reize, kad viņu redzēju smejamies.

Endzelīns necieta nepareizu valodu. Nepareizas formas viņš nerunāja, teikdams, ka tā runāt esot briesmīgi. Viņš vai nu uzrakstīja, vai nosauca burtus. Universitātē studenti stāstīja par kādu anekdotisku gadījumu eksāmenā, kad students nepareizi runājis norādāmos vietniekvārdus *šis* un *tas*. Endzelīns viņam tad pajautājis: «Pa kuŗām durvīm jūs ienācāt?» Students norādījis uz tālākajām durvīm un atbildējis: «Pa *šīm*.» Endzelīns atbildējis: «Nu tad izejiet pa *tām*.» Ar to eksāmens bijis galā. Šo gadījumu studenti stāstīja, nebūt nenosodīdami bargo profesoru, bet smaidīdami par sava kollēģa nezināšanu.

Akadēmiķa Marra mācības laikos daudz reižu bija peltas Endzelīna grāmatas, arī lielo gramatiku netaupot. Kāds nejēga ne reizi vien bija teicis, ka varot jau arī Endzelīna darbos atrast kādu drusku patiesības gluži tāpat kā graudu samazgu spainī. Kad Marra «jaunā mācība» bija sagrūvusi, samazgu spaiņa teicējs savu pārsteidzību nožēloja, bet ar šo muļķību viņš bija iedragājis savu autoritāti. Daudzi Endzelīna pēlāji paši sevi izvītroja no zinātnieku aprindām.

85 gadu jubilejā Endzelīnam bija sarīkota liela godināšana, viņam piešķīra padomju apbalvojumus. Bet daudzos valodas jautājumos viņu ignorēja joprojām. Sevišķi tas attiecas uz praktiskām lietām – valodas kultūru un pareizrakstību. Endzelīna dzīves pēdējā gadu desmitā bija ļaudis, un arī tagad tādi ir, kas apgalvo, ka Endzelīns pats esot atteicies no savas veidotās latviešu pareizrakstības. Visas Endzelīna runas, ko esmu dzirdējis, visi viņa mūža pēdējos gados

publicētie raksti liecina pretējo: savu veidoto latviešu pareizrakstību Endzelīns aizstāvēja līdz mūža galam. Citādi nemaz nevarēja būt, jo Endzelīna secinājumi par rakstību izrietēja no viņa teorētiskām atziņām, kas balstījās uz ļoti plašām zināšanām.

Endzelīna mūža pēdējos gados un arī tagad gadās dzirdēt demagoģiskus apgalvojumus par latviešu valodu. Latvijas brīvvalsts laikā, līdz II pasaules kaŗam, tā esot bijusi piesārņota un kļūdaina, par ko liecinot daudzās toreiz izdotās Endzelīna grāmatiņas ar nosaukumu «*Dažādas valodas kļūdas*». Turpretim pēc II pasaules kaŗa grāmatiņas ar šādu nosaukumu neesot izdotas, un tas liecinot, ka nekādu kļūdu vairs neesot. Ļaudis, kas tādā veidā centās «pārspēt» Endzelīnu, paši sevi ir padarījuši par nejēgām, kā tagad skaidri redzam. Var gan brīnīties, ka šāda demagoģija reizēm parādās arī pašos pēdējos gados.

Endzelīnam vienmēr bijuši daudzi aizstāvji, arī padomju gados. Kad Aleksandram Čakam bija likuši rakstīt ķengu rakstu par Endzelīnu, dzejnieks atteicās. Bet viņš uzrakstīja dzejoli, kuŗā ir šādas rindas:

«Ir tak daži, kas bez smīnu

Domā mani kā par brīnu

Guŗāku par Endzelīnu.»

Visu mūžu Endzelīns vāca Latvijas vietvārdus. Mūža pēdējos gados viņš vairs nevarēja piedalīties ekspedīcijās. Bet kādā sanāksmē kopā ar Elfrīdu Šmiti, kas organizēja kārtējo braucienu vietvārdu vākšanai, Endzelīns sevišķi uzsvēris, ka nepieciešams vietvārdus precīzi pierakstīt vietējā izrunā, apzīmējot arī intonācijas. Zinātnieks sacījis, ka vietvārdi ir svarīgs latviešu valodas vēstures materiāls, kas daļēji var aizstāt labus senus tekstus, kuŗu mums trūkst.

Endzelīns piedalījās savākto vietvārdu apkopošanā jaunā publikācijā, kuŗas pirmais sējums iznāca 1956. gadā, bet otrs – jau pēc profesora nāves V. Dambes apdarē. Diemžēl nav atradušies darbinieki, kas būtu noveduši Latvijas vietvārdu publikāciju galā. Dzirdami pat apgalvojumi, ka tas neesot jādara. Endzelīns teica, ka Latvijas vietvārdu publikācija esot salīdzināma ar K. Barona tautasdziesmu publicējumu; abām latviešu filoloģijā ir neaizstājama

vieta. Šis Endzelīna atzinums nebūtu jāaizmirst.

Nekad man nav gadījies dzirdēt, ka Endzelīns būtu mēģinājis personiski taisnoties pret viņam veltītajiem nepelnītiem pārmetumiem, lai gan viņš būtu varējis to darīt. Bet viņš aizstāvēja zinātniskas atziņas par latviešu valodu un tās vēsturi, kuŗām viņš bija veltījis savu mūžu un par kuŗu pareizumu viņš nešaubījās ne mirkli, bet, ja kādā jautājumā viņš bija atklājis ko jaunu, viņš tūlīt pateica, ka šai jautājumā viņš tagad domā citādi nekā agrāk. Tas attiecas arī uz dažiem svešvārdu pareizrakstības jautājumiem. Bet kādu kļūdu jau Endzelīnam nebija. Pamatprincipus viņš aizstāvēja nelokāmi.

Tautā Endzelīna autoritāte bija ļoti liela. Tas bija redzams arī Endzelīna bērņu dienā, kad viņu pavadīja milzīgs ļaužu pulks, kas reti gadās zinātnes darbiniekiem. Valodniecībā arī tagad Endzelīns ir tik liela autoritāte, ka nezinātāji gandrīz viņu vienīgo uzskata par latviešu valodas veidotāju un tāpēc reizēm dažu neprašu kļūdas piedēvē Endzelīnam, citus valodniekus nemaz nezinādami. Pieminams arī akadēmiķa Jāņa Stradiņa vairākkārt dzirdētais atzinums, ka latviešiem ir tikai divi izcili zinātnieki, kuŗu vārdi joprojām pazīstami visā pasaulē. Tie ir ķīmiķis Pauls Valdens un valodnieks Jānis Endzelīns.

Kad Endzelīns jau bija aizmūža ceļos, kādā ekskursijā gadījās apmeklēt Koknesē viņa vasaras mītni «Nāku» iepretim Kokneses pilsdrupām pāri Pērsei. Te bija ritējušas zinātnieka dzīves pēdējās dienas. Istabā bija dažas vienkāršas mēbeles. Plauktā bija grāmatas. Krēsls pie galda, uz kuŗa atradās «*Latviešu valodas vārdnīcas*» otra izdevuma zilie sējumi. Tos bija laidusi klajā Čikāgas Baltu filologu kopa 1953.–1956. gadā. Uz galda bija arī Endzelīna rūpīgajā rokrakstā aprakstītas lapiņas – turpinājums «*Latviešu valodas vārdnīcai*».

Piebilde.

Šis raksts bija rakstīts atmiņu krājumam par Endzelīnu, bet krājuma redakcija atteicās to publicēt, tāpēc ka raksts ir Endzelīna pareizrakstībā.

1998. g. 15.–31. XI (sākums),
1999. g. 13.–26. I (beigas).

Vai mīts par valodas kļūdām?

2002. gada jūlijā sociolingviste Ina Druviete nāca klajā ar visai neparastiem apgalvojumiem, ko viņa laikam secinājusi no saviem pētījumiem. Viņa apgalvo, ka neesot nekādas nozīmes dot sarakstu, kuŗā būtu vienā pusē pareizā, otrā – nepareizā valodas forma. Valodas kļūdu skaits esot niecīgs – labākajā gadījumā divi desmiti vārdu vai konstrukciju. Un tas, ka Latvijas politiķu runas kultūra būtu ārkārtīgi zema, drīzāk esot mīts.

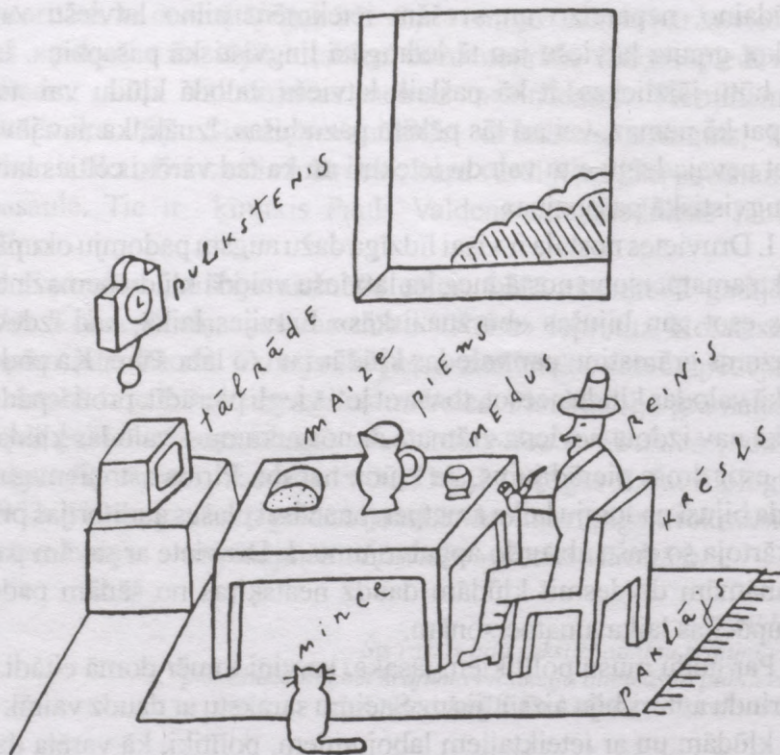
Šī nav pirmā reize, kad I. Druviete pauž ekstravagantus izteikumus. Šogad viņa vairākkārt nopēlusi valodas kopšanu un apgalvojusi, ka, tirāžējot nepamatoto apgalvojumu (!) par briesmīgi kļūdaino, nepareizo un svešām ietekmēm pilno latviešu valodu, tiekot grauta latviešu jau tā iedragātā lingvistiskā pašapziņa. Iznāk, ka būtu jāizliekas, it kā pašlaik latviešu valodā kļūdu vai nu nav tikpat kā nemaz, vai arī tās pēkšņi pazudušas. Iznāk, ka nav jāvēršas pret nevajadzīgu citu valodu ietekmi un ka tad varētu celties latviešu «lingvistiskā pašapziņa».

I. Druvietes nostāja ir visai līdzīga dažu augstu padomju okupācijas laika amatpersonu nostādnei, ka latviešu valodā kļūdu nemaz neesot. Tās esot gan bijušas «buržuaziskās» Latvijas laikā, kad izdeva ne mazums grāmatiņu par valodas kļūdām un to labošanu. Ka padomju laikā valodas kļūdu neesot, to varot ļoti viegli pierādīt, proti – padomju laikā nav izdota neviena grāmata ar nosaukumu – valodas kļūdas, un tas esot drošs pierādījums, ka kļūdu neesot. Pirms astoņiem gadiem kāda bijusī padomju laika amatpersona visai plašas auditorijas priekšā atkārtoja šo pašu absurdo apgalvojumu. I. Druviete ar savām pašlaik manāmām divdesmit kļūdām daudz neatšķiŗas no šādām padomju okupācijas laika amatpersonām.

Par godu mūsu politiķiem jāsaka, ka viņi tomēr domā citādi. Kad šo rindu autors bija aizsūtījis uz Saeimu sarakstu ar daudz vairāk nekā 20 kļūdām un ar ieteiktajiem labojumiem, politiķi, kā varēja dzirdēt sēžu pārraidēs pa radio, centās kļūdas labot un izteicās atzinīgi par valodnieku aizrādījumiem.

I. Druviete peļ Krievijas valodniekus, kas gatavojas laist klajā politiķiem domātu vārdnīcu par viņu kļūdām valodā, kuŗas ātri izplatās sabiedrībā. Var piebilst, ka valodnieki līdzīgi darbojas arī citās valstīs – Polijā, Vācijā, Francijā un citur. Nav domājams, ka Latvijā stāvoklis būtu valodas ziņā ļoti labs. I. Druviete pati iesaistījusies jaunās Saeimas vēlēšanās, kandidējot par deputāti. Sludinādama, ka politiķu valodā kļūdu tikpat kā neesot, viņa laikam bruģē sev ceļu politikā un meklē sev atbalstītājus starp tādiem ļautiņiem, kam latviešu valoda nav spoža.

2002. g. 29. VIII-4. IX.

Kā dumja sieva pasakā

Latviešiem ir pasaka par dumju sievu, kas darijusi visu otrādi, nekā vīrs vēlējies. Vīram zudusi pacietība, un viņš nolēmis sievu pārmācīt. Viņš teicis sievietei: «Nelasi akmeņus maisā!» Sieva tūlīt pielasījusi pilnu maisu akmeņu. Vīrs tagad teicis: «Tikai neņem akmeņu maisu mugurā!» Sieva tūlīt ņēmusi akmeņu maisu pār pleciem. Beidzot vīrs teicis: «Bet tagad neej ar akmeņu maisu purvā!» Un sieva tūlīt likusies ar akmeņu maisu plecos purvā iekšā.

Diemžēl tagad ir ne mazums latviešu, kas ir līdzīgi šai sievietei un jau ir nonākuši purvā valodas ziņā. Viņiem daudz reižu teikts, kā jārunā un jāraksta pareizi, bet viņi visu dara otrādi.

Par kļūdām valodā pēdējos gados publicēti simtiem rakstu, bijuši daudzi aizrādījumi radiatorācijumos. Bet šķiet, ka daudzos saziņas līdzekļos, dažādās iestādēs, redakcijās un apgādos ir krietna daļa ļaužu, kas vai nu domā, ka aizrādījumi uz viņiem neattiecas, vai vēl jaunāk – dara visu tieši otrādi tāpat kā dumjā sieva pasakā.

Padomju okupācijas gados latviešu valodu dažādi darboņi tīši tuvināja krievu valodai, lai veicinātu valodu saplūšanu, lai latviešu valoda zustu. Tagad daudz runāts un rakstīts, ka bez vajadzības nav jāatdarina citas valodas. Bet pie liekas ķēmošanās pakaļ citām valodām, īpaši krievu valodai daudzi ir tā pieraduši, ka netiek no tās vaļā, lai aizrāda, cik grib. Turklāt tikpat viegli daudzi tagad sākuši pielāgoties angļu valodai.

Latviešu runā un rakstos tagad jau manāms kāds tūkstotis dažādu angļu valodas atdarinājumu. Lielākā daļa no tiem ir tādi, bez kuņiem gluži labi mēs varam iztikt, piemēram, *alarmēt, audits, ekskluzīvs, fīlings, killers, masu mediji, performance, profits, šops* utt.

Vai latviešu valodas vārdi, kas mums sen pazīstami, būtu tagad nederīgi? Nav nekādas vainas mūsu valodas vārdiem, kuŗu vietā bieži dzirdami minētie angļu valodas vārdi. Varam taču joprojām teikt vārdus *uztraukt, pārbaude, īpašs, sajūta* vai *jutoņa, tēls, slepkava, plašas saziņas līdzekļi, priekšnesums, peļņa, veikals*.

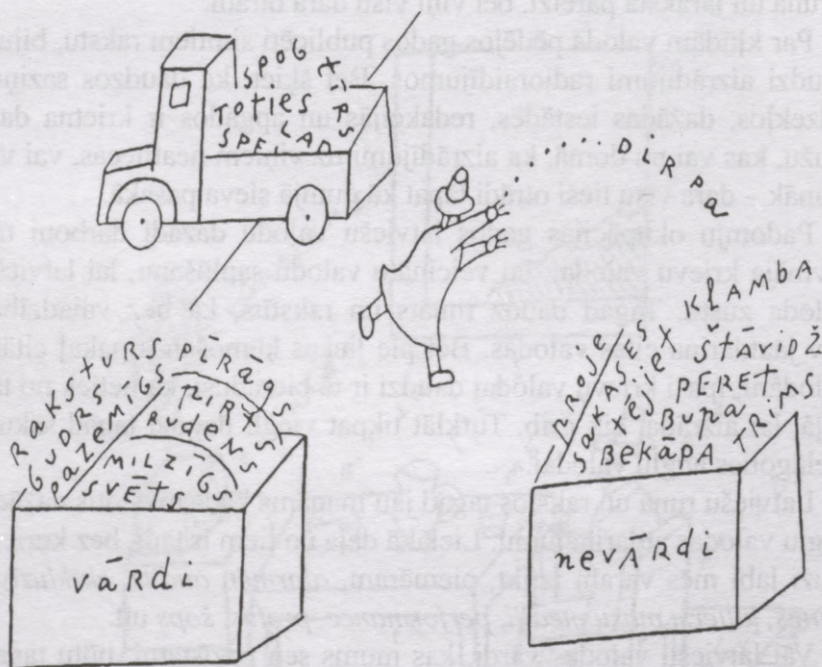
Runājot latviski, nav prātīgi piebārstīt valodu ar angļiskiem

vārdu savienojumiem, piemēram, *o jes, o kei*. Labāk iztiksim bez tiem. Neteiksim arī, ka *iesim uz pārtiju*, bet gan *iesim viesībās* vai *uz ballīti, tikšanos, saiešanu* (un nekādā ziņā neteiksim, ka iesim uz krievisko *tusiņu*).

Nejautāsim *vai ar tevi viss ir kārtībā*, bet gan *vai tev kas nēkaiš* vai arī *vai tu jūties labi*.

To derētu ņemt vērā arī tiem, kas līdzinās sākumā minētajai dumjai sievai pasakā.

2004. g. 4.–10. VIII.

Kārlis Skalbe par valodas tīrību

Latviešu kultūras darbinieki daudzkārt paiduši domas, kādu viņi vēlētos dzirdēt latviešu valodu. Arī mūsu literātūras klasiķis Kārlis Skalbe atstājis savus vēlējumus par valodas tīrību.

«Ejot pa ielu, es redzēju divus jaunekļus. Viņi man izlikās tik pievilcīgi un cēli, ka es labu gabalu soļoju viņiem līdzī... Jaunība, kas gāja tur, manā priekšā, man likās kā skaists, vēl neuzminēts noslēpums. Es arī piešķiebu ausi un klausījos, kādu valodu runā jaunības zelta zemē. Likās, ka abi jaunekļi runā par kādu sporta sacīksti, kas vakar notikusi.

«...tas bija gan *nāvīgi forši*... Ļaužu bija *čumā*... Vakarā, kad pārnācu mājā, biju ļoti izsalcis. Kad likos pie galda, tad gan *žmurīju*...»

Nu, es nodomāju: jaunekļi pārejas laikā mīl runāt basā un izskatīties vīrišķīgāki, nekā viņi ir. Tie lasa indiāņu stāstus un, kā liekas, runā arī indiāņu valodā. Tas jau nav nekāds liels ļaunums. Cieš tikai latvju valoda.

Ir jaunekļi, kam mūsu valodas straume liekas pārāk tīra un rāma. Tie neatrod tanī diezgan spēcīgu vārdu. Tad nāk vārdi no ielas un ieplēšas sarunā izaicinoši un plati. Mūsu izglītotie jaunekļi labprāt dod tiem vietu. Tiem patīk šo vārdu asums, smieklīgums un arī rupjība, aiz kuņas grib paslēpties jaunas sirds nevainīgā kautrība.

Mūsu skolās mācās latvju valodu no dainām un labāko rakstnieku darbiem. Zinu, ka to dara ar lielu mīlestību, un tā tam jābūt, jo valoda jau ir dzīvā tautas dvēsele.

Laba valoda ir vajadzīga visiem: skolotājam, advokātam, sabiedriskam darbiniekam, pat tirgotājam un katram amatniekam, jo valoda ir dzīva saite starp cilvēkiem. Bet vēl lielāka ir tās daiļuma vērtība. No valodas pazīst cilvēku. Audzēkņiem skolā vajadzētu saaugt ar labu latviešu valodu...

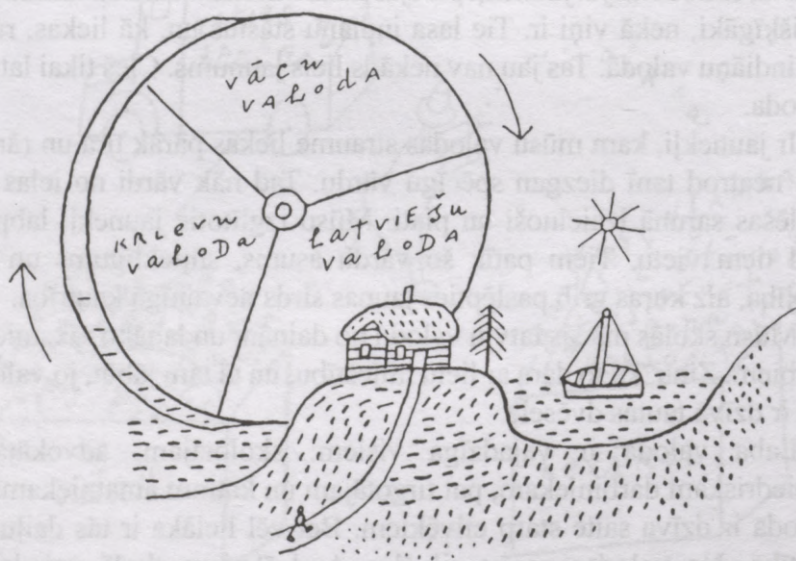
Kaŗa un pēķaŗa laikā mūsu sarunu valodu, sevišķi pilsētās, ir skārusi sveša un duļķaina straume.

Jaunatnei, kuŗa mīl latvju valodu, vajag to paglabāt tīru un pasargāt no svešiem un vulgāriem piemaisījumiem.

Literātūras valoda lai kļūst mūsu sarunu valoda.»

Tā raksta valodas meistars Kārlis Skalbe. Viņa domām varam visnotaļ pievienoties, un ir žēl, ka tās maz ņemam vērā. Mūsdienās par sliktu modi kļuvusi žargona slavināšana. Žargona vārdus ievieto jaunajās latviešu valodas vārdnīcās, pat nepievienojot norādi par žargonu, Kārļa Skalbes atziņas nemaz neņemot vērā. Bet žargona lietošana taču nav uzskatāma par valodas attīstīšanu.

2004. g. 2.–8. IX.

Par vārdnīcām

– Es tīrīju dzīvokli un taisos atdot makulātūras vācējiem nederīgas lietas, arī tos zaļos valodas vārdnīcas sējumus.

– Kāpēc tā? Vārdnīcas taču vienmēr var būt derīgas.

– Mana kaimiņiene arī aizmeta šo vārdnīcu, un viņa ir ļoti gudra: lasa «Vakara Ziņas», kā arī «Playboy» un citus žurnālus.

– Tad nu gan esi atradis gudrinieci, no kā mācīties! Kas tad vārdnīcai vainas?

– Tur esot daudz nevajadzīgu krievu valodas atdarinājumu, kas vārdnīcā ierakstīti padomju gados, piemēram, *nu ko*. Minēta arī *apmaksā*, nevis **maksa**, kā latviski runājam. Es nupat iestājos dzīvnieku draugu biedrībā, bet vārdnīcā rakstīts par *iestāšanos* pret kaņadarbību un tā tālāk.

– Taisnība. Vārdnīca atspoguļo rakstīšanas laika valodu, bet tāpēc jau vārdnīca nav jāmet laukā. Paši autori taču ir teikuši, ka nosaukumā «Latviešu literārās valodas vārdnīca» ar vārdu *literārās* jāsaprot *rakstītās*, nevis – «tas, kas pareizs valodā».

– Tad jau būtu labāk vārdu *literārās* vārdnīcas nosaukumā nemaz neminēt.

– Tā tiešām būtu bijis labāk. To redzam tagad, kad attieksme pret latviešu valodu ir mainījusies.

– Bet kā lai es zinu, kas no vārdnīcā rakstītā tagad ir derīgs un kas nav?

– Tiem, kas par šo vārdnīcu runā, allaž būtu jānorāda, kas vārdnīcā ir labs un kas nav. Vārdnīcas pēdējos sējumos pie nederīgiem vārdiem ir norāde – *nevēlams*. Arī par nevēlamām nozīmēm ir šādas norādes.

– Tad taču būtu vajadzējis norādi «nevēlams» rakstīt visur, kur tā vajadzīga!

– Padomju okupācijas gados tas nebija iespējams. Kā raksta K. Karulis, vārdnīca ir rakstīta pēc Maskavas norādījumiem, ko nedrīkstēja neievērot. Tāpēc bez norādes «nevēlams» palikuši tādi krievu valodas atdarinājumi kā atstāt *aiz sevis*, *noraut* plānu, *krāsains* dzejoļu krājums, *izmērs* ar nozīmi «(apģērba) lielums» un vēl ļoti

daudzi citi, pavisam apmēram desmit tūkstošu. Ikviens lietpratēja pienākums tagad ir norādīt uz šādiem gadījumiem gan latviešu valodas kopšanas labad, gan lai vārdnīcas lietotāji nesāktu domāt tā kā tu, ka tur nekas nav derīgs.

– Kāpēc tad šie lietpratēji necenšas uz šīm kļūdām norādīt?

– Viņi cenšas. Bet daudzviet joprojām darbojas redaktori un dažādi priekšnieki ar padomju laika domāšanu. Viņi visus aizrādījumus par vārdnīcas trūkumiem met laukā. Šādi redaktori ir radio, dažādās redakcijās un citur.

– Vai tiešām? Tad jau viņi bojā valodu un, it kā aizstāvēdami vārdnīcu, patiesībā grauj tās prestižu.

– Diemžēl tā notiek. Vislabāk būtu, ja paši vārdnīcas autori uzrakstītu vārdnīcas labojumus, kur būtu norādīti visi nevēlamie gadījumi. Tad neskaidrības mazinātos. Vēl labāk būtu sākt rakstīt pavisam jaunu latviešu valodas daudzsējumu vārdnīcu, kas atbilstu latviešu valodas izkopšanai un saglabāšanai pašreizējos apstākļos.

2004. g. 18.–24. III.

Ko domājam par latviešu valodas nākotni?

Daudzi latvieši ir sašutuši par sliktu latviešu valodu, kas dzirdama deputātu runās. Dažs deputāts, kam nepatīk cita deputāta runa, tam saka: «*Juris, aiztaisi muti!*» Joprojām ir deputāti, kas Saeimu sauc par *Saimu*, *Seimu* un citādi. Vairākos ārzemju parlamentos deputātiem par šādām aplamībām draud liels sods. Būtu jāsoda arī mūsu deputāti, kas kropļo latviešu valodu, jo mūsu valoda taču nav mazāk aizstāvējama kā vācu, franču, poļu vai kāda cita lielā valoda. Nedrīkstētu būt arī tādi gadījumi kā piektajā Saeimā, kad par spīti lietpratēju aizrādījumiem deputāti likumprojektā iebalvoja aplamu vācisku vārdu *prove* latviešu valodas vārda *raudze* vietā.

Latviešus neapmierina arī daudzu ierēdņu valoda. Ierēdņiem ir sava valoda un tautai sava. Tautai nereti grūti saprast ierēdņu runu un rakstus. Kļūstot kādai personai par ierēdni, būtu daudz vairāk jāpārbauda tās valodas prasme. Cilvēkiem taču ir jāievēro ierēdņu rīkojumi. Ko lai dara, ja tos nevar saprast? No ierēdņu rakstiem un runām valodas kļūda izplatās tautā.

No Maskavas atbraukušais O. Lācis uzsver: «Latvijas problēmas saprotu tīri labi, jo pazīstu tās nu jau sen. Visu laiku vēroju, kā apzināti tiek bendēta latviešu valoda. Tas bija objektīvs process. Pat pieļaujot domu, ka varbūt atsevišķos gadījumos Maskavā to nemaz apzināti nevēlējās, tas tomēr tā notika. .. Šāds process izraisa bailes un pretestību jebkuŗā tautā.» O. Lāča kungam taisnība. Pusgadsimtu ilgā latviešu valodas bendēšana padomju okupācijas laikā ir atstājusi smagas sekas arī tagadējā runā un rakstos. Tas izraisa bažas par latviešu valodas pastāvēšanu. Turpmāk ir daudz kas jā dara latviešu valodas un rakstības sakopšanai, dažādu kļūdu novēršanai.

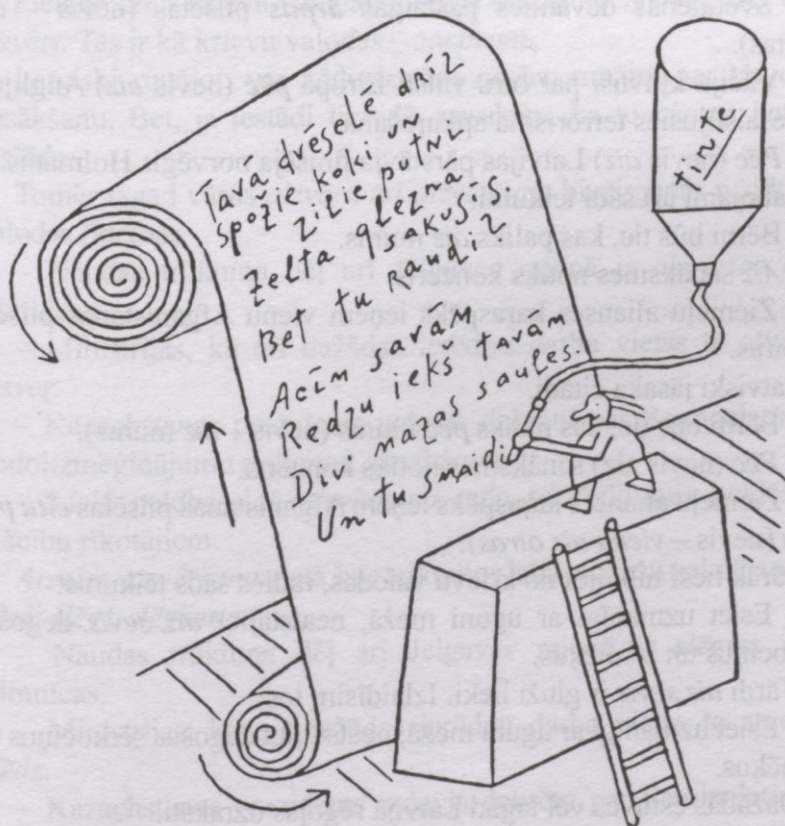
Žurnālists profesors R. Treijs ir pārsteigts, ka tagadējie jaunie plašas saziņas līdzekļu darbinieki runā un rakstos labprāt lieto Krievijas cietumnieku, klaidoņu, dīkdieņu un uzdzīvotāju leksiku, uzskatīdami to par valodas demokratizāciju. Profesors raksta, ka bezpajumtniekus tagad visur sauc par *bomžiem*, ūdens un surrogātspirta maisījumu sauc

par *krutku*. R. Treijs nosauc vēl virkni citu nevēdzību jauno žurnālistu valodā, kuŗas nebūt nav domātas kādas personas nopēlumam, kuŗa runā šādā valodā, bet ir plaši sastopamas pašu žurnālistu teikumos, it kā izsakot neitrālu domu.

Tagad bieži dzirdami apgalvojumi, ka krievu valodas ietekme esot beigusies. Bet plašsaziņas līdzekļu valoda liecina par pretējo. Joprojām parādās klaji rusismi. Laikrakstos raksta nevis par kompromitējošām ziņām, bet par *kompromātu*, kā to sauc cietumnieki. Komūnālos dzīvokļus sauc par *komunaļņikiem*, mobilos telefonus par *mobilņikiem* utt.

2004. 12. – 18. II.
(2009. gada redakcijā)

Vārdi un vārdu savienojumi

Prievārda *aiz* nelatvisks lietojums

Prievārdu valodā nav daudz, bet tos lieto bieži. Pēdējos gadu desmitos krievu valodas ietekmē prievārdus lietojam nepareizi, arī prievārdu *aiz*. Nožēlojami, ka šāda krievu valodas atdarināšana turpinās arī tagad.

– Svētdienās mēs devāmies pastaigās *aiz* pilsētas.

– Vācija kļuvusi par otru valsti Eiropā *aiz* Anglijas, kas iesaistījusi terorisma apkaņošanā.

– *Aiz* Latvijas pārstāvja finišēja norvēģis Holmanis.

Minētajos teikumos latviešu valodā *aiz* vietā labāk iederas cits prievārds.

– Svētdienās devāmies pastaigās *ārpus* pilsētas (nevis – *aiz* pilsētas).

– Vācija kļuvusi par otru valsti Eiropā *pēc* (nevis *aiz*) Anglijas, kas iesaistījusi terorisma apkaņošanā.

– *Pēc* (nevis *aiz*) Latvijas pārstāvja finišēja norvēģis Holmanis. Labojami arī šādi teikumi.

– Bērni būs tie, kas paliks *aiz* mums.

– *Aiz* sanāksmes notiks koncerts.

– Ziemeļu alianses kaņaspēks ieņem vienu Afganistanas pilsētu *aiz* otras.

Latviski jāsaka citādi.

– Bērni būs tie, kas paliks *pēc* mums (nevis – *aiz* mums).

– *Pēc* (nevis *aiz*) sanāksmes notiks koncerts.

– Ziemeļu alianses kaņaspēks ieņem Afganistanas pilsētas *citu pēc citas* (nevis – *vienu aiz otras*).

Pārāk tieši tulkojot no krievu valodas, radies šāds teikums:

– Esiet uzmanīgi ar uguni mežā, neatstājiet *aiz sevis* degošus sērkociņus un izsmēķus.

Vārdi *aiz sevis* ir gluži lieki. Izlaidīsim tos:

– Esiet uzmanīgi ar uguni mežā, neatstājiet degošus sērkociņus un izsmēķus.

Dažādās ēstuvēs vēl tagad Latvijā rēgojas uzraksti:

– Novāksim traukus *aiz sevis*.

Labāk būtu šos uzrakstus veidot bez krieviskā vārdu savienojuma:

– Novāksim traukus *paši* (nevis – *aiz sevis*).

Bet latviski varam teikt – iet *cits aiz cita*, *aiz* ezera augsti kalni, *aiz* kalniņa dūmi kūp, arī – aplamas valodas dēļ *aiz* kauna zemē ielīst.

2002. g. 10.–16. I.

Aizvērt

Pielāgojoties krievu valodai, latvieši sākuši nepareizi lietot vārdu *aizvērt*. Tas ir kā krievu valodas – *закрывать*.

Latviski runājot, var kādu iestādi *atvērt*, runājot par tās darba uzsākšanu. Bet, ja iestādi likvidē, nesakām, ka to *aizveŗ*, bet gan – *slēdz*.

Tomēr tagad vārds *aizvērt*, arī *aizvēršana* bieži gadās pēc krievu valodas līdzības.

– Naudas trūkuma dēļ arī Jelgavas rajonā ir *aizvērtas* divas slimnīcas.

– Ministrijas, kā arī dažādas ierēdņu darba vietas te atveŗ, te *aizveŗ*.

– Kazachstanas prezidents izdevis dekrētu par Semipalatinskas kodolizmēģinājumu poligona *aizvēršanu*.

– Lielā peldbaseina *aizvēršana* rada sarežģījumus peldēšanas mācību rīkotājiem.

Aizvērt, *aizvēršana* vietā šais teikumos labā latviešu valodā iederas vārdi *slēgt*, *slēģšana*.

– Naudas trūkuma dēļ arī Jelgavas rajonā ir *slēģtas* divas slimnīcas.

– Ministrijas, kā arī dažādas ierēdņu darba vietas te atveŗ, te *slēdz*.

– Kazachstanas prezidents izdevis dekrētu par Semipalatinskas kodolizmēģinājumu poligona *slēģšanu*.

– Lielā peldbaseina **slēgšana** rada sarežģījumus peldēšanas mācību rīkotājiem.

Dzirdami iebildumi, ka latviski kādu iestādi *atver*, tāpēc esot arī jāsaka, ka *aizver*. Tomēr tā nav. Arī citos gadījumos latviešu valodā kādas darbības sākuma un beigu apzīmēšanai ir dažādi vārdi, piemēram, sakām **atnākt** un **aiziet** (nevis *aiznākt*). Tikai mazi bērni, mācīdamies runāt, nereti saka *nodzēst* un *uzdzēst* gaismu. Pareizi sakām – **iedegt** gaismu (nevis *uzdzēst*). Un arī vārdam *atvērt* pretstats ir **slēgt**, nevis *aizvērt*, ja runā par kādas iestādes darba izbeigšanu.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

Sociāldemokrāti Vācijā sola atomelektrostaciju **slēgšanu** (nevis *aizvēršanu*).

– Konsultācijas notiek lielā slepenībā aiz **slēgtām** durvīm (nevis – aiz *aizvērtām* durvīm), neinformējot žurnālistus un sabiedrību.

– Radiostacijas, kas pārkāpj valodu likumu, var **slēgt** (nevis *aizvērt*) uz septiņām dienām.

– Ir bažas, vai investori negatavojas rūpnīcu **slēgt** (nevis *aizvērt*) un ražošanu pārcelt uz ārzemēm.

– Durbē ir baznīca, ko pat padomju laikā **neslēdza** (nevis *neaižvēra*).

Neteiksim arī *aizslēgt*, ja labāk iederas vārds **slēgt**.

– Televīzijas kanālu **slēdza** (nevis *aizslēdza*) tehnisku cēloņu dēļ.

– **Slēgs** (nevis *aizslēgs*) rūpnīcu, kas piesārņo vidi.

Bet vārdu *aizvērt* varam lietot savā vietā: var **aizvērt durvis**, **aizvērt acis**, **aizvērt izlasītu grāmatu** utt.

2003. g. 18.–24. XII.

Apbižot?

Grāmatiņā «Kā latvietis runā» valodniece Dzintra Paegle aizrāda:

«Vārds *apbižot* ir ņemts no krievu valodas. Vai latviešu valodā nav vārdu šā jēdziena izteikšanai? Vai vārdi *pārestība*, *pāridarījums*, *aizvainojums* mums sveši? Varam teikt – *nodarīt* kādam *pāri*, *aizvainot*, *aizskart*. Nelietosim krievisko *обижать*, runāsim latviski!»

Laikam daudzi vai nu nav lasījuši minēto grāmatiņu, vai arī domā, ka latviešu valodā arvien jālieto krievu valodas vārdi, un joprojām sastopami šādi teikumi.

– Festivālā «Liepājas dzintars» paredzētas četras balvas, no kurām trīs saņems uzvarētāji. Balvas būs pieklājīgas, un neviens nevarēs justies *apbižots*.

– Ministru kabinetā lēmumus pieņem balsojot, un arī ministru prezidentam ir tikai viena balss, bet pārējās pieder pēc Čevera domām atstumtajām un «*apbižotajām*» partijām.

– Es varu nešauboties teikt, ka skolotājs algas ziņā ir *apbižots*.

Labāk būtu vairīties no krievu valodas vārda *apbižot* un teikt, piemēram, šādi.

– ..Balvas būs pietiekami lielas, un neviens nevarēs justies *aizskarts* (nevis *apbižots*).

– ..pārējās balsis pieder *atstumtajām* (nevis «*apbižotajām*») partijām.

– ..skolotājiem algas ziņā ir *nodarīts pāri* (nevis – skolotājs algas ziņā ir *apbižots*).

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Ļoti bieži mēs esam dzīves lutināti vai arī dzīves *apbižoti*.

Labosim.

– ..esam dzīves lutināti, vai arī dzīve mums *nodarījusi pāri*.

– Zemnieki sūdzas, ka viņi tiekot *apbižoti*, un neviens viņiem nenākot palīgā.

Labosim.

– Zemnieki sūdzas, ka viņiem *nodarīta pārestība*, un neviens viņiem nenākot palīgā.

– Starp daudzajiem novēlējumiem viens bija arī – lai jaunajā gadā nevienu *neapbižo* pasta balodis.

Labosim.

– ..lai jaunajā gadā nevienu *neizmirst* pasta balodis.

– *Apbižota* puikas lomā televīzijas raidījumā uzstājās pats firmas prezidents.

Labosim.

– *Aizvainota* puikas lomā televīzijas raidījumā uzstājās pats firmas prezidents.

– Cilvēks ir *apbižots* un meklē palīdzību tiesā.

Labosim.

– Cilvēks ir *cietis* un meklē palīdzību tiesā.

– Biškopji jūtas *apbižoti*, jo valdība viņu darbu nav pietiekami atzinusi.

Labosim.

– Biškopji jūtas *atstumti*, jo valdība viņu darbu nav pietiekami atzinusi.

2004. g. 5.–11. VIII.

Apdalīt, apskatīt, apskriet?

Padomju okupācijas laika ideologi un viņu atbalstītāji visādi pūlējās tuvināt latviešu valodu krievu valodai, tā cenzdamies veicināt valodu saplūšanu viņu iecerētajā šķietami netālajā komunistiskajā nākotnē. Komūnisms ir sabrucis, tā ideologi un atbalstītāji nogājuši malā, bet viņu radītie sārņi valodā manāmi joprojām.

Vārdi *apbižot*, *apmaksāt*, nevietā lietots *apmācīt*, arī *aprunāt*, krieviskais *apsekot* un citi joprojām bojā latviešu valodu. Diemžēl vārdus *apmaksāt* un *apsekot* krieviskā lietojumā kā labus mūsu valodā ieteikusi arī Latviešu literārās valodas vārdnīca 1. sējumā, kas izdots 1972. gadā.

Pēc šā aplamā parauga rodas klāt jauni aplami darinājumi.

– Arī mazpilsētās iespējams nopirkt ārzemju smaržas, un lauku sievietes nevar justies *apdalītas*.

– Liberijā sadumpojušies tie, kas nesenajā varas maiņā uzskata sevi par *apdalītiem*.

Kārļa Mīlenbacha lielajā Latviešu valodas vārdnīcā redzams, ka vārdam *apdalīt* bijusi gluži otrāda nozīme nekā iepriekšējos teikumos – apdāvināt, dalot dāvanas.

– Bet, atdarinot krievu valodas vārdu *обделитъ*, tagad šim vārdam ir nozīme – atstāt tukšā, nedot neko. Minētie teikumi labāk būtu šādi.

– Arī mazpilsētās iespējams nopirkt ārzemju smaržas, un lauku sievietes nevar justies *aizmirstas* (nevis *apdalītas*).

– Liberijā sadumpojušies tie, kas nesenajā varas maiņā uzskata sevi par *zaudētājiem* (nevis *apdalītiem*).

Latviski neteiksim arī *apskaitīt*.

– Krāpnieki veikalos *apskaitījuši* ne vienu vien pircēju.

– Saeimas lielākā frakcija uzskata sevi par *apskaitītu*, jo tai valdībā esot pārāk maz ministru.

Labosim.

– Krāpnieki veikalos *apmānījuši* (vai *piekrāpuši*, nevis *apskaitījuši*) ne vienu vien pircēju.

– Saeimas lielākā frakcija uzskata sevi par *pieviltu* (vai – *pārāk maz ievērotu*, nevis – par *apskaitītu*), jo tai valdībā esot pārāk maz ministru.

Tagad liekas dīvaini, ka 1972. gadā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas 1. sējumā vārdam *apskriet* minēta arī nozīme «skrienot aizsteigties gaŗām, pārspēt kādu skriešanā; noskriet». Ar šādu aplami ieteiktu nozīmi tagad vārds *apskriet* manāms joprojām. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Viesu komandas hokejisti nebūt nav nepārspējami, ka varētu mūsējos *noskriet* (nevis *apskriet*) uz vienas slidas.

– Izcilā slēpotāja *pārspējusi* (nevis *apskrējusi*) visus vīriešus.

Kamēr šo rindu autors līdz 2001. gadam veidoja raidījumus par valodu Latvijas Radio, viņš centās aizrādīt uz dažādām nepareizībām Latviešu literārās valodas vārdnīcas sējumos, kas nākuši klajā padomju okupācijas laikā. Diemžēl raidījumi tika cenzēti un aizrādījumi pazuda, arī tādi, par ko runāts šai rakstā, radot maldīgu priekšstatu, ka šai vārdnīcā viss ir labs.

2004. g. 8.–14. VII.

Apkārtējā vide?

Bieži runājam par *vides* aizsardzību. Par to rūpēties *Vides* aizsardzības klubs, *Vides* aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un citas iestādes. Dažādas ziņas dzirdam par *Vides* aizsardzības ministrijas darbu Francijā. Arī citās valstīs ir dažādi iestādījumi, kas rūpējas par *vides* tīrību, par *vides* sakopšanu, par sapostītas *vides* atjaunošanu, par *vides* aizsardzības plānošanu un citām vajadzīgām lietām. Siguldā noticis melnais konkurss, kuŗā pelti *vides* piesārņotāji. *Vide* mums ir visapkārt, un tā mūs ietekmē.

Bet Latvijas plašas saziņas līdzekļos, no kuŗiem daļa aiz angļomānijas dēvējas par masu medijiem, joprojām turpinās krievu valodas atdarināšana, un tajos raksta nevis par *vidi*, bet par *apkārtējo* *vidi*, kas saskan ar krievu valodas vārdu savienojumu *окружающая среда*.

– Benzīna noplūdes sekas likvidētas, nenodarot *apkārtējai videi* kaitējumu.

– Barbaras Streizandes fonds ir par *apkārtējās vides* aizsardzību.

– *Apkārtējās vides* sargi Lietuvā sadarbojas ar *apkārtējās vides* ministru.

– Raidījumi par *apkārtējo* *vidi* Francijas radio kļūst arvien populārāki.

– Kopš mazotnes, kad nākamais Zviedrijas karalis bija aktīvs skauts, Kārlis Gustavs daudz interesējies par dabu un *apkārtējās vides* aizsardzību.

– Pēc ANO Cilvēktiesību komisijas ziņojuma NVS valstīs ir deviņi miljoni bēgļu; cēlonis – militāras sadursmes bijušās padomijas teritorijā, slikti ekonomiskie apstākļi, kā arī draudīgs *apkārtējās vides* piesārņojums.

Ir lieki teikt *apkārtējā vide*, jo to pašu izsaka viens vārds – *vide*. Labosim minētos teikumus.

– Benzīna noplūdes sekas likvidētas, un *vide* nav piesārņota.

– Barbaras Streizandes fonds ir par *vides* aizsardzību.

– *Vides* sargi Lietuvā sadarbojas ar *vides* ministru.

- Raidījumi par **vidi** Francijas radio kļūst arvien populārāki.
- Kopš mazotnes, kad nākamais Zviedrijas karalis bija aktīvs skauts, Kārlis Gustavs daudz interesējies par dabu un **vides** aizsardzību.
- Pēc ANO Cilvēktiesību komisijas ziņojuma NVS valstīs ir deviņi miljoni bēgļu; cēlonis – militāras sadursmes bijušās padomijas teritorijā, slikti ekonomiskie apstākļi, kā arī draudīgs **vides** piesārņojums.

2004. g. 16.–22. XII.

Apmācīt

Kā lietojami vārdi *apmācīt*, *apmācība*?

Var **apmācīt** rīkoties ar dažādu tehniku. **Apmāca** braukt ar automašīnu, traktoru, **apmāca** strādāt ar presi, virpu, **apmāca** arī rīkoties ar ieročiem. Var teikt – militāra **apmācība**.

Bet visos šais gadījumos var teikt arī **mācīt** (braukt ar automašīnu utt.), **mācības** (militāras mācības).

Turpretim valodu, dziedāšanu, dejas, dažādas zināšanas skolā (matēmatiku, fiziku, ķīmiju, vēsturi, ģeografiju utt.) skolotāji **māca** (nevis *apmāca*), un skolēni to visu **mācās** (nevis *apmācās*).

Latviski nesakām – *apmācīt valodu*, *apmācīt dziedāšanu* utt. Atdarīnot krievu valodu, pašlaik nevietā lieto vārdus *apmācīt*, *apmācība*. Nevajag piesārņot savu valodu ar citu valodu atdarinājumiem.

1999. g. 26. VIII–8. IX.

Aprīkot, aprīkojums?

Vārdi *aprīkot*, *aprīkojums* nav ievietoti ne viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā, kuŗas pirmais izdevums iznācis 1987. gadā, ne Latviešu literārās valodas vārdnīcā, kuŗā ir daudz krievu valodas atdarinājumu. Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā *aprīkot* ir ar nozīmi «izrīkot (ļaudis)».

Bet tagad vārds *aprīkot* bieži manāms kā krievu valodas vārda *оборудовать* atdarinājums nu jau gadus trīsdesmit.

– Augstākās tiesas tiesnešu kabineti *aprīkoti* ar datortehniku.

– No 37 vrakiem 15 ir bijušās zemūdenes, kas bijušas *aprīkotas* ar padomju ballistiskajām un spārnotajām raķetēm.

– Lai taupītu enerģiju, ūdens sildītājus *aprīko* ar siltumizolāciju.

– Uzbrucēju ieroči bijuši *aprīkoti* ar klusinātājiem.

Latviski varam izteikties labāk bez vārda *aprīkot*.

– Augstākās tiesas tiesnešu kabinetos *ierīkota* datortehnika (nevis –kabineti *aprīkoti* ar datortehniku).

– No 37 vrakiem 15 ir bijušās zemūdenes, kuŗās bijušas *uzstādītas* padomju ballistiskās un spārnotās raķetes (nevis – kas bijušas *aprīkotas* ar .. raķetēm).

– Lai taupītu enerģiju, ūdens sildītājus *pārklāj* ar siltumizolāciju (nevis – *aprīko* ar siltumizolāciju).

– Uzbrucēju ieročiem *bijuši* klusinātāji (nevis – ieroči *bijuši aprīkoti* ar klusinātājiem).

Ļoti kļūdainis ir šāds teikums:

– Igaunī ceļ mītnes robežsargiem, *aprīkotas* ar augstas klases tehniku, vadoties no Eiropas standarta. Labosim:

– Igaunī ceļ robežsargu mītnes, kuŗās *iekārtota* moderna tehnika pēc Eiropas standarta.

Tikpat nevēlams ir krievu valodas atdarinājums *aprīkojums*. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Ilģuciema bibliotēka iekārtota ar modernām *mēbelēm* (nevis – ar modernu *aprīkojumu*) – galdiem, krēsliem un plauktiem.

– Robežsardzei nepieciešama *tehnika* (nevis – nepieciešams

aprikojums), lai pamanītu, kādas preces ievēd un izved.

– Ūdens un grunts paraugus piesārņotajā bijušajā padomju armijas lidlaukā ieguva, lietojot visjaunākās no Vācijas atvestās *ierīces* (nevis – visjaunāko no Vācijas atvesto *aprikojumu*).

Vēlams vairīties no neveiklajiem krievu valodas atdarinājumiem *aprikojums*, *apriko*, jo tie maldina, tāpēc ka tiem nav nekāda sakara ar vārdiem *rīkojums*, *rīko*.

2005. g. 8.–14. IX.

Aprunāt

Padomju okupācijas gados, kad komunistu ideologi centās latviešu valodu visādi tuvināt krievu valodai, laikrakstos, radio, televīzijā un arī ļaužu runā arvien vairāk bija manāms, ka latviešu valodas vārdus sāka lietot krievu valodas atdarināšanai, nedomājot, ka latviešu valodā vārdam ir pavisam cita nozīme.

Viens šāds vārds ir *aprunāt*, kas pareizā latviešu valodā nozīmē «runāt par kādu cilvēku ko sliktu, tam klāt neesot». Bet atdarinot krievu valodas vārdu *обговорить*, kas nozīmē «apspriest», arī latviešu valodā sāka vārdu *aprunāt* lietot ar nozīmi «apspriest». Pareizas latviešu valodas runātājiem tas izraisa neizpratni. Diemžēl no šās nevēlības joprojām netiekam vaļā.

Pat augstas valsts amatpersonas runā šādi.

– Mēs atbalstām vienu projektu par lauku financēšanu, kas Saeimā nebija *aprunāts*.

– Ministrs mūs aicināja *aprunāt* pensiju jautājumu.

– Mums šis priekšlikums *jāaprunā*, jo jautājums steidzami jārisina.

Gandrīz vai jāsāk domāt, ka amatpersonas, kas runā šādā valodā, nedarbojas Latvijas valsts labā, bet ar savu kroplo valodu pieder pie kādas citas valsts piektās kolonnas Latvijā. Lai šādas aizdomas nerastos, minētie teikumi būtu jārunā nevainojamā latviešu valodā.

– Mēs atbalstām projektu par lauku financēšanu, kas Saeimā nebija *apspriests* (nevis *aprunāts*).

– Ministrs mūs aicināja **apspriest** (nevis *aprunāt*) pensiju jautājumu.

– Mums šis priekšlikums **jāapspriež** (nevis *jāaprunā*), jo jautājums steidzami jārisina.

Ja ar šādām kļūdām runā augstas valsts amatpersonas, nav ko brīnīties, ka žurnālisti sākuši viņu kļūdas atdarināt.

– Filma daudz *aprunāta*.

– Laukuma centrā ir Sandis Ozoliņš, ko nupat *aprunājām*.

– Tādai maz *aprunātai* nozarei kā kūdras ražošana lietains gads ir ļoti neizdevīgs.

Pareizā latviešu valodā šie teikumi varētu būt šādi.

– Par filmu **bijis daudz pārrunu**.

– Laukuma centrā ir Sandis Ozoliņš, **par ko nupat runājām**.

– Tādai maz **aplūkotai** nozarei kā kūdras ražošana lietains gads ir ļoti neizdevīgs.

2005. g. 3.–9. XI.

Ar bārdu

– Īstam muhamedānim vienmēr ir bārda. Arī parlamentā. Tāpēc, izraugot kandidātus nacionālās asamblejas deputātiem, ir noteikums, lai kandidāti būtu **ar bārdu**.

Šais teikumos skaidri pateikts, ko nozīmē vārdu savienojums **ar bārdu** nevainojamā latviešu valodā – tā tad ir runa par vīrieti, kam ir bārda.

Bet daudz biežāk tagad dzirdam citādus teikumus, kur vārdu savienojums lietots, atdarinot krievu valodu *с бородой*, un nozīme ir pavisam cita.

– Jārisina kāda *problēma ar bārdu*, kam jau sen bijis jābūt atrisinātai.

– Latvijā kādreiz notika jaunatnes baleta svētki. Tagad nereti piemin *jautājumu ar bārdu* – vai šie svētki nebūtu jāatjauno.

Ja sakām – **vīrietis ar bārdu**, skaidri saprotams, par ko ir runa. Bet kā lai saprot *problēmu ar bārdu* vai *jautājumu ar bārdu*?

Šādā nozīmē teiciens *ar bārdu* sākts lietot padomju okupācijas laikā, kad latviešu valodu visādi centās tuvināt krievu valodai. Krievu valodā savienojumu *с бородой* lieto, ne tikai runājot par vīrieti ar bārdu, bet arī runājot par ko daudzkārt pieminētu, apnicīgi atkārtotu.

Latviski agrāk runājām citādi – **vēl neatrisināta** problēma (nevis – *problēma ar bārdu*), **daudzkārt pieminēts** jautājums (nevis – *jautājums ar bārdu*).

Tā tad sākumā minētie teikumi, kuŗos ir krievisks vārdu savienojums *ar bārdu*, latviski labāk varētu būt šādi.

– Jārisina kāda **vēl neatrisināta** problēma.

– Tagad nereti piemin **daudzkārt pieminētu** jautājumu – vai šie svētki nebūtu jāatjauno.

Vēl citi labojami teikumi.

– Gadiem nerisināts jautājums kļūst par *jautājumu ar bārdu*.

– Mums ir kāda *lieta ar bārdu*: – pagastā ir kapi, bet nav kapličas.

– Avīze iznāk reizi nedēļā, tāpēc *informācija* tajā var būt, kā saka, *ar bārdu*.

– Mēs izsludinām konkursu – *anekdote ar bārdu* un uzaicinām atsūtīt mums jūsu trīs visu laiku vismīļākās anekdotes.

Kam patīk dzīvot ar krievu bārdu, var jau tā teikt. Tomēr latviski labāk būtu izteikties citādi, ņemot vērā, ka dažādu krievu valodas atdarinājumu, kas mūsu valodā ir lieki, ir ļoti daudz.

Tā tad teiksim – *neatrisināts* jautājums (nevis – jautājums *ar bārdu*), *nenokārtota* lieta (nevis – lieta *ar bārdu*), *novcojusi* informācija (nevis – informācija *ar bārdu*), *vecas* anekdotes (nevis – anekdotes *ar bārdu*).

2003. g. 14.–20. VIII.

Ar domu, ar mērķi?

Pēc krievu valodas līdzības nereti manāms vārdu savienojums *ar domu* tādā gadījumā, kad latviski labāk iederas vārds *lai*.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Vainīgie jāsoda, *lai* vismaz būtu mācība citiem (nevis – vismaz *ar domu*, ka būtu mācība citiem).

– Kolekcionārs iegādājās gleznas, *lai* ierīkotu privātu mūzeju (nevis – *ar domu* ierīkot privātu mūzeju).

– Latvijas evaņģeliski luteriskā baznīca rīko Meinarda piemiņas dienas, *lai* uzsvērtu bīskapa Meinarda miermīlīgo misiju (nevis – *ar domu* uzsvērt bīskapa Meinarda miermīlīgo misiju).

– Latvijā nodibināts šķēpmetēju klubs, *lai* šis sporta veids saglabātos (nevis – *ar domu* saglabāt šķēpmetēju sporta veidu).

– Ceļojums uz Zilo kalnu notika, *lai* panāktu svētvietas statusa piešķiršanu Zilajam kalnam (nevis – *ar domu* panākt svētvietas statusa piešķiršanu Zilajam kalnam).

– Bērni nāk uz nometni, *lai* atpūstos (nevis – *ar domu* atpūsties).

– Gulbenē un Alūksnē notiek šaursliežu dzelzceļa svētki, *lai* šo dzelzceļu saglabātu (nevis – *ar domu* šo dzelzceļu saglabāt).

Nereti gadās teikumi, kuŗos ir vārdi *ar domu*, *lai*. Šai gadījumā vārdi *ar domu* ir pavisam lieki un jāizlaiž.

– Ziemassvētku sarīkojumi notika *ar domu, lai* svētku prieks neietu gažām nevienam.

– Uz Pirmo ģimnaziju jaunieši nāk *ar domu, lai* kļūtu par matēmatiķiem.

– Māja būvēta *ar domu, lai* tā būtu līdzīga latviešu zemnieku mājai pagājušajā gadsimtā.

Labosim.

– Ziemassvētku sarīkojumi notika, *lai* svētku prieks neietu gažām nevienam.

– Uz Pirmo ģimnaziju jaunieši nāk, *lai* kļūtu par matēmatiķiem.

– Māja būvēta, *lai* tā būtu līdzīga latviešu zemnieku mājai pagājušajā gadsimtā.

Tikpat lieks ir vārdu savienojums *ar mērķi*. Arī tā vietā labāk iederas vārds *lai*. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Konfesiju darbinieki pūlējušies vairākus gadus, *lai* (nevis – *ar mērķi, lai*) notiktu kristīgi televīzijas raidījumi.

– Ap 30 nacionālboļševiku piketēja pie ģenerālprokurātūras, *lai* atbrīvotu (nevis – *ar mērķi, lai* atbrīvotu) par kaŗa noziegumiem apsūdzēto Vasiliju Kononovu.

– Aizliegta darbība, *lai* radītu (nevis – *ar mērķi* radīt) cilvēku, kas būtu ģenētiski pilnīgi līdzīgs citam cilvēkam.

2002. g. 16.–22. V.

Ar kājām gaisā?

Pirms gadiem trīsdesmit rādīja filmu «Ar kājām gaisā», kuŗas nosaukumā bija atdarināts krievu valodas teiciens *вверх ногами*. No tā laika mūsu valodā nereti bez vajadzības dzirdams vārdu savienojums *ar kājām gaisā*, aizmirstot, ka ir arī vārdi *augšpēdu, otrādi* un citi, kam nav nekādas vainas un kas iederas savā vietā.

Bet arvien dzirdami šādi teikumi.

– Mākslinieka zīmētā skice bija iespiesta *ar kājām gaisā*.

– Padomju režīms balstījās uz meliem, liekulību un bailēm, bet

senais imperātīvs «Tev nebūs nepatiesu liecību dot» bija apgriezts *ar kājām gaisā*.

– Mums ir ko dot pasaulei, tikai paši esam jautājumu pagriezuši *ar kājām gaisā* un ieņēmuši diedelnieka pozu.

– Siltais ūdens krānā ir tikai pēc pusnakts, tad sākas lielā mazgāšana, un dzīve, tā sakot, apgriežas *ar kājām gaisā*.

Labosim.

– Mākslinieka zīmētā skice bija iespiesta *ačgārni* (nevis – *ar kājām gaisā*).

– Padomju režīms balstījās uz meliem, liekulību un bailēm, bet senais imperātīvs «Tev nebūs nepatiesu liecību dot» bija apgriezts *otrādi* (nevis – *ar kājām gaisā*).

– Mums ir ko dot pasaulei, tikai paši esam jautājumu pagriezuši *greizi* (nevis – *ar kājām gaisā*) un ieņēmuši diedelnieka pozu.

– Siltais ūdens krānā ir tikai pēc pusnakts, tad sākas lielā mazgāšana, un dzīve, tā sakot, apgriežas *ačgārni* (nevis – *ar kājām gaisā*).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Lai pieņemtu darbā, pusaudzei lika sameklēt daudz dokumentu, bet, kad tos iesniedza, darbu tomēr atteica; velti bija izniekots laiks, un labais priekšstats par atbildīgiem darbiniekiem bija *zudis* (nevis – *apgriezies ar kājām gaisā*).

– Par prēmiju latviešu valodā saucam naudas balvu; bet likuma autori savu *aplam izprasto* (nevis – *ar kājām gaisā* *apgriezto*) prēmijas jēdzienu aizstāvēja ar ieganstu, ka tas esot starptautiski atzīts termins apdrošināšanas iemaksu nosaukšanai.

– Mums zināmajās runās vēsture bija sagriezta *otrādi* (nevis – *ar kājām gaisā*) un sagrozīti visiem zināmi fakti.

Bet varam teikt – *ar kājām gaisā* apgriezt kādu krēslu vai ķebli, ja vēlamies aplūkot apakšā piestiprinātu firmas zīmi; *ar kājām gaisā* varam pagriezt arī kādu dzīvnieku, piemēram, suni, lai sakoptu brūci vēderā. Tomēr arī šais gadījumos var teikt – apgriezt *augšpēdu, otrādi* vai kā citādi, kā labāk iederas.

2005. g. 5.–11. V.

Atdot

Būs Saeimas vēlēšanas. Par tām daudz runā un raksta, bet joprojām dzirdama krieviskota valoda – allaž spriež, par ko vēlētāji *atdošot* balsis. Reti dzirdam – par ko vēlētāji *nodošot* balsis vai par ko viņi *balsošot*. Padomju okupācijas pus gadsimtā piespiedu tuvināšana krievu valodai ir panākusi, ka vēl tagad, vairāk nekā desmit gadus pēc valsts neatkarības atjaunošanas, no krievu valodas ietekmes netiekam vaļā un runājam par balsu *atdošanu*. Tas notiek, runājot ne tikai par vēlēšanām, bet arī citur.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Visvairāk balsu *nodots* (nevis *atdots*) par Okupācijas mūzeja novietošanu Raņķa dambī 1.

– Par Medņa dziesmu astoņas balsis *nodeva* (nevis *atdeva*) Lietuva un Igaunija.

– Pirms pusnakts ievēlēja Valsts prezidenti; par Vairu Vīķi – Freibergu *balsojuši* (vai *balsis nodevuši*, nevis *atdevuši*) 53 Saeimas deputāti.

– Zviedrijā sākusies balsu skaitīšana, un drīz uzzināsim, cik balsu *nodots* (nevis *atdots*) par Eiropas parlamenta locekļiem.

– Vēlētāji, kas *balsojuši* (nevis – *atdevuši balsis*) par Zemnieku savienību, gaidīja savu deputātu atbalstu.

– Kāpēc vēlētāji *balsojuši* (vai *nodevuši balsis*, nevis *atdevuši balsis*) par dažiem tādiem, ko patiesībā vajadzētu saukt pie atbildības tiesā?

– Krievijā 15 procenti vēlētāju *nodeva* (nevis *atdeva*) balsis par Zjuganovu, proti – par komunistu partiju.

Šādu teikumu, kuŗos lietots krievu valodas atdarinājums *atdot balsi*, var minēt diemžēl ļoti daudz.

Ir vēl citi gadījumi, kad nevietā lieto vārdus *atdot*, *atdošana*.

– Cilvēkus interesē jautājums par valūtas maiņas punktu *atdošanu* privātpersonām.

Labāk būtu teikt – par valūtas maiņas punktu *nodešanu*.

Ir izveidojušās dažādas Latvijas militārās struktūras. Laikrakstos lasām, ka, piemēram, rotas komandieris *atdevis pavēli* par kaŗavīru

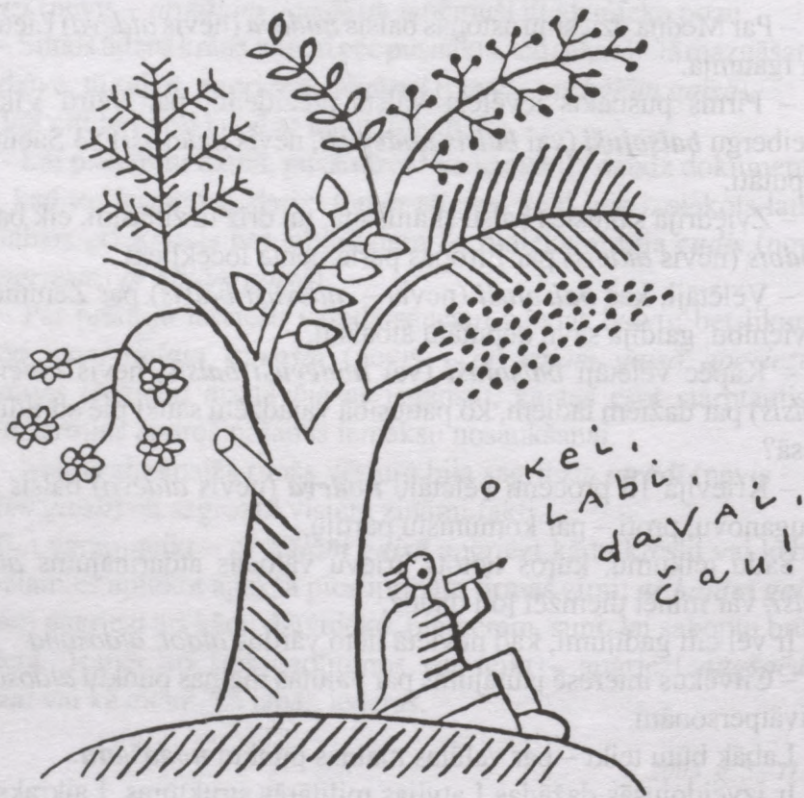
mācībām. Tas izklausās gluži kā Krievijā – *отдал приказ*. Latviski sakām – *devis* pavēli vai *pavēlētājs*, ja rakstiski – arī *izdevis* pavēli.

Smieklīgi ir rakstīts kādā laikrakstā, ka ziemā govis *atdod* mazāk piena. Govis pienu nevis *atdod*, bet gan *dod*.

Tātad – vārds *atdot* nav jālieto kā krievu valodas atdarinājums.

Bet varam *atdot* atpakaļ paņemtu mantu, Valsts prezidents var *atdot* atpakaļ Saeimā otrreizējai izskatīšanai kādu likumprojektu.

2002. g. 7.–13. II.

Atdot parādu, atdot balsis

Latviski var sacīt – *atdot* parādu, *atdot* atpakaļ mantu. Ja ko atdod, tas pašam nepaliek.

Bet avīzēs tagad manāmas ziņas, ka pēc pašreizējām iedzīvotāju aptaujām puse Latvijas iedzīvotāju būtu ar mieru *atdot balsis* par iestāšanos Eiropas Savienībā. Tā vien liekas, ka šai gadījumā ir darīšana ar tā sauktajiem krievvalodīgajiem, jo krieviski saka – *отдать голос*. Latviski nesakām – *atdot balsi*, bet gan – ***nodot balsi*** vai ***balsot***.

Bet krieviska domāšana mūsu valodā iezīdusies ļoti stipri. Par balss *atdošanu* masu saziņas līdzekļi sāka runāt pirms gadiem četrdesmit. Lai gan jau pagājuši vairāk par desmit gadiem, kopš atjaunota Latvijas valsts, joprojām bieži manāmi šādi teikumi.

– Polītikā atkal cenšas ienākt Zīgerista kungs. Tie, kas pirms deviņiem gadiem par viņu *atdeva* savas *balsis*, bija cerējuši, ka viņš tos aizstāvēs.

– Aizsargiem jāizlemj, par kuŗām politiskajām organizācijām *atdot* savas *balsis*.

– Savu attieksmi rādām vēlēšanu laikā, *atdodot balsi* par kādu partiju.

– Daudzi baltkrievi *atdotu* savas *balsis* par nacionāļu pretiniekiem, kuŗi vēlas atjaunot bijušajai padomijai līdzīgu veidojumu.

– Mēs vēl neesam pietiekami redzējuši jaunās partijas politiskā darbā, lai varētu par tām droši *atdot* savu *balsi*.

Visos minētajos teikumos vārdu savienojums *atdot balsi* vietā pareizā latviešu valodā jāsaka vai nu ***nodot balsi***, vai ***balsot***. Labosim.

– Polītikā atkal cenšas ienākt Zīgerista kungs. Tie, kas pirms deviņiem gadiem par viņu *nodeva* savas *balsis* (vai – ***balsoja***), bija cerējuši, ka viņš tos aizstāvēs.

– Aizsargiem jāizlemj, par kuŗām politiskajām organizācijām ***nodot*** savas ***balsis*** (vai – ***balsot***).

– Savu attieksmi rādām vēlēšanu laikā, ***nododot balsi*** (vai –

balsojot) par kādu partiju.

– Daudzi baltkrievi *nodotu* savas *balsis* (vai – *balsotu*) par nacionāļu pretiniekiem, kuŗi vēlas atjaunot bijušajai padomijai līdzīgu veidojumu.

– Mēs vēl neesam pietiekami redzējuši jaunās partijas politiskā darbā, lai varētu par tām droši *nodot* savu *balsi* (vai – *balsot*).

Pavisam nevietā ir vārdu savienojums *atdot balsi*, ja runā par Latvijas patriotiskiem spēkiem vai par Rietumeiropu. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Latvijas patriotiem ir pilsoņa tiesības *balsot* (vai – *nodot balsi*, nevis *atdot balsi*) pašvaldību vēlēšanās.

– Francijas prezidenta vēlēšanu pirmajā kārtā par Lionelu Žospjenu *balsoja* (vai *nodeva balsis*, nevis – *atdeva balsis*) 23,2 procenti vēlētāju.

2003. g. 17.–23. IV.

Atgriezt

Ir visai nožēlojami, ka tagadējos veikalos ar angļiskiem nosaukumiem manāmi no krievu valodas pārceļti uzraksti. Latviešu valodai par labu nenāk ne angļu, ne krievu valodas lieki atdarinājumi. Bet veikalos lasām, ka nopirkto veļu nevar apmainīt vai *atgriezt* atpakaļ, ka citas preces var *atgriezt* atpakaļ mēneša laikā, uzrādot kases čeku, un citi līdzīgi uzraksti.

Atgriezt vietā latviski te labāk iederas kāds cits vārds, un varētu teikt, ka nopirkto veļu nevar *apmainīt* vai *atdot atpakaļ*, ka citas preces var *atnest atpakaļ* mēneša laikā, uzrādot kases čeku.

Labojami arī šādi teikumi.

– Valsts prezidente *atgriežusi* Saeimā pārstrādāšanai likumprojektu par sertifikātiem.

– Savienoto Valstu ģenerālprokuratūra devusi rīkojumu *atgriezt* zēnu Kubā.

– Neredzīgo skola cenšas savus audzēkņus *atgriezt* sabiedrībā.

– Katrs iekonomētais lats tiks *atgriezts* skolotājiem.

– Saeima ir *atgriežusi* muitai tās tiesības.

Arī šais teikumos latviski labāk iederas kāds cits vārds. Labosim.

– Valsts prezidente *atdevusi atpakaļ* Saeimā pārstrādāšanai likumprojektu par sertifikātiem.

– Savienoto Valstu ģenerālprokuratūra devusi rīkojumu *nogādāt* zēnu *atpakaļ* Kubā.

– Neredzīgo skola cenšas saviem audzēkņiem *dot iespēju atgriezties* sabiedrībā.

– Katru iekonomēto latu *izmaksās* skolotājiem.

– Saeima ir *atjaunojusi* muitas tiesības.

Nav pareizs šāds paskaidrojums:

– Vēstules, kuņu adresāts nav atrodams, *atgriež* atpakaļ.

Pareizi būtu jāsaka, ka vēstules *sūta atpakaļ*.

Tāpat būtu jāsaka, ka preces, ko iaved, pārkāpjot robežas šķērsošanas noteikumus, *liek vest atpakaļ* vai konfiscē (nevis – *atgriež* atpakaļ vai konfiscē).

Nav pareizi jautāt bibliotēkā, vai grāmatu var *atgriezt* pēc mēneša.

Pareizi jājautā – vai var *nest atpakaļ* (vai – *atdot atpakaļ*).

Bet var gan *atgriezt* brošētai grāmatai lapas. Var *atgriezt* atpakaļ pulksteņa rādītājus, ja tas steidzas. Ganos var likt sunim *atgriezt* govī. Ir ļaudis, kas cenšas *atgriezt* atpakaļ vēstures ratu – arī tā var teikt. Tātad vārdu *atgriezt* varam lietot savā vietā. Bet neteiksim vārdu *atgriezt*, ja labāk iederas citi vārdi – *atdot atpakaļ*, *atnest atpakaļ*, *nogādāt atpakaļ*, *dot iespēju atgriezties*, *atjaunot*, *sūīt atpakaļ*, *likt vest atpakaļ*, *nest atpakaļ* vai vēl kādi citi. Tagad mums latviešu valoda vairs nav jātuvina krievu valodai, un šo minēto vārdu vietā nav jāsaka viens vienīgs vārds – *atgriezt*.

2002. g. 1.–6. II.

Attiecas

Pareizā valodā varam teikt, ka likumi *attiecas* uz visiem. Aritmētikā varam teikt, ka divi pret četri *attiecas* tāpat kā viens pret divi.

Padomju okupācijas pus gadsimtā vārdu *attiecas*, kam pašam par sevi nav nekādas vainas, sāka lietot kā krievu valodas atdarinājumu, lai gan latviešu valodā teicām un joprojām labāk ir teikt vārdu savienojumu – *ir attieksme*. Citreiz krieviskotā *attiecas* vietā iederas arī citi vārdi, piemēram, *izturas*, *izprot* un citi.

Par šo valodas kļūdu daudz runāts, tomēr līdz šim panākumu tikpat kā nav. Laikrakstos, radio, televīzijā, amatpersonu runās un rakstos joprojām bieži manāms vārds *attiecas* nevietā.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Es zinu kāda pret mani *ir* skolasbiedru *attieksme* (vai – kā pret mani *izturas* skolasbiedri, nevis – kā pret mani *attiecas* skolasbiedri).

– Prezidents paziņojis, ka viņam *ir* negātīva *attieksme* (nevis – ka viņš *negātīvi attiecas*) pret koalīcijas valdības veidošanu.

– Kompānija uzskata, ka Latvijas valdībai *ir* nopietna *attieksme*

(nevis – ka Latvijas valdība *nopietni attiecas*) pret cellulōzes rūpnīcas projektu.

– Baltijas valstu *attieksme* pret partnerattiecībām mieram ir ļoti nopietna (nevis – Baltijas valstis ļoti *nopietni attiecas* pret partnerattiecībām mieram).

– Ja tiesnesis nejutās labi, tad pēcpusdienā tiesas dalībnieks nodomā: «Redz, kā viņš pret manu lietu nevērīgi *izturas* (nevis *attiecas*)».

– Pāvests *izprot* baltiešu neatkarību (nevis – Pāvests ar *izpratni attiecas* pret baltiešu neatkarību).

– Iepazīsimies, kā dažādās pasaules valstīs *vērtē* smēķēšanu (nevis – *attiecas* pret smēķēšanu).

– Uzdevumus atbildīgi *veic* (nevis – pret uzdevumiem *atbildīgi attiecas*) sōliste Dzene.

– Arodbiedrības nevar *atbalsfīt* cenu paaugstināšanu bez kompensācijām (nevis – Arodbiedrības nevar *pozitīvi attiekties* pret cenu paaugstināšanu bez kompensācijām).

– Kāda tagad ir studentu *attieksme* (nevis – kā tagad studenti *attiecas*) pret latviešu valodu?

– Ko skolotāji *dara* (nevis – kā skolotāji *attiecas*), ja skolēni nenāk uz stundām?

– Eiropas Savienības vadītāji zina, ko dara, un *izturas* (nevis *attiecas*) pret savienības paplašināšanu nevis ar urravām, bet ar savu valstu vajadzību izpratni.

– Tikai pieaudzis cilvēks izprot, kā bija *jāizturas* (nevis *jāattiecas*) pret savu māti.

– Filmā notikumi *rādīti* ar vieglu irōniju (nevis – Filma *attiecas* pret notikumiem ar vieglu irōniju).

Tātad – nav kā krievu valodas atdarinājums jālieto viens vienīgs vārds *attiecas*, ja labāk katrs savā vietā iederas kāds cits vārds – *atbalsfīt, darīt, ir attieksme, izprot, izturas, rāda, veic, vērtē* un vēl citi.

2002. g. 22.–28. VIII.

Attiecībā par?

Grāmatā «Kā latvietis runā» valodniece Dz. Paegle raksta: «Nevajadzīgs vārdu savienojums ir *attiecībā par*, tajā vārds *attiecībā* ir lieks. Salīdzināsim divus teikumus! Jums ir savas domas *attiecībā par* pilsonības likumu. Jums ir savas domas **par** pilsonības likumu. Skaidrāks ir pēdējais teikums – Jums ir savas domas **par** pilsonības likumu. Vēl kāds kļūdainis teikums – Jums kas sakāms *attiecībā par* aptauju. Labāk – Jums kas sakāms **par** aptauju (nevis *attiecībā par* aptauju).»

Kopš grāmatiņas pirmā izdevuma iznākšanas pagājuši vairāk nekā desmit gadi. Šai laikā minētā kļūda valodā nevis sarukusi, bet vēl vairāk izplatījusies.

– Likumā bija kļūda *attiecībā par* bērnodārza audzinātāju algām.
– Pieņemti papildinājumi Satversmē *attiecībā par* pilsoņu tiesībām.

– Starp Krieviju un Rietumeiropu joprojām paliek domstarpības *attiecībā par* NATO paplašināšanu.

– Konferencē sprieda *attiecībā par* kaitīgo gāzu izplūdes samazināšanu.

Izlaidīsim lieko vārdu *attiecībā*. Bez tā teikumi ir labāk saprotami.

– Likumā bija kļūda **par** bērnodārzu audzinātāju algām (nevis – *attiecībā par* bērnodārzu audzinātāju algām).

– Pieņemti papildinājumi Satversmē **par** pilsoņu tiesībām (nevis – *attiecībā par* pilsoņu tiesībām).

– Starp Krieviju un Rietumeiropu joprojām paliek domstarpības **par** NATO paplašināšanu (nevis – *attiecībā par* NATO paplašināšanu).

– Konferencē sprieda **par** kaitīgo gāzu izplūdes samazināšanu (vai: sprieda, **kā samazināt** kaitīgo gāzu izplūdi, nevis – sprieda *attiecībā par* kaitīgo gāzu izplūdes samazināšanu).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Laiks pieņemt stingrākus noteikumus **par** (nevis – *attiecībā par*) Latvijas zemes izpārdošanu ārzemniekiem.

– Ir dažādi viedokļi *par* (nevis *attiecībā par*) Latvenergo privātizāciju.

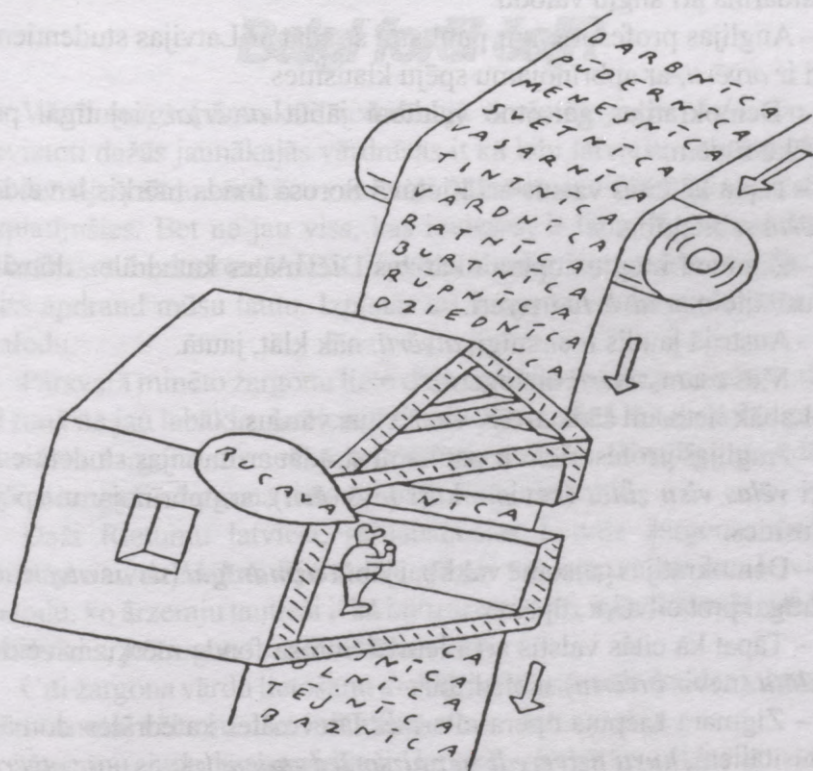
– Augstākā tiesa pārkvalificēja Rīgas apgabaltiesas lēmumu trim nacionālboļševikiem no terorisma *par* (nevis *attiecībā par*) huligānismu.

Liekvārdīgais vārdu savienojums *attiecībā par* ieviešas arī citos gadījumos. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Krievijas presē Igaunijai (nevis – *attiecībā par* Igauniju) veltīti naidīgi izteicieni.

– Serbijas vadītāji Kosovas jautājumā (nevis – *attiecībā par* Kosovu) rada draudus mieram un drošībai šai Eiropas daļā.

2005. g. 22.–28.XII.

Atvērts

«Notiek dažādas dīvainības ar vārdu *atvērt, atvērts* lietošanu. Presē tagad var lasīt par *atvērtiem cilvēkiem, atvērtiem smaidiem, atvērtiem lūzumiem, atvērtu sabiedrību* un tamlīdzīgi. Latvieši vārdu *atvērt* parasti lieto ar nozīmi «attaisīt, atdarīt», piemēram, *atvērt acis, atvērt muti, atvērt logus, durvis, vārtus*. Var *atvērt veikalu, bērnudārzu*, ar to saprotot, ka veikalā, bērnudārzā sākas darbs,» – tā laikrakstā «Labrīt» 1994. gada 26. aprīlī rakstījusi valodniece Dzintra Paegle. Viņa arī norādījusi, ka nepareizi vārda *atvērt* lietojumi izplatījušies, atdarinot krievu un angļu valodu.

Pagājuši desmit gadi, dzīvojot atjaunotā Latvijas valstī. Diemžēl vārda *atvērt* lietošanā krievu valodas atdarinājumu kļuvis vēl vairāk, un atdarina arī angļu valodu.

– Anglijas profesoriem ir patīkami strādāt ar Latvijas studentiem, kuŗi ir *atvērti*, ar apbrīnojamu spēju klausīties.

– Demokratijas gaisotnē valdībai jābūt *atvērtai*, iejutīgai par cilvēku rūpēm.

– Tāpat kā citās valstīs arī Lietuvā Sorosa fonda mērķis ir veidot *atvērtu* sabiedrību.

– Zigmara Liepiņa opera «Parīzes Dievmātes katedrāle» domāta klausītājiem ar *atvērtu* uztveri.

– Austrijā ļaudis ir sirsnīgi, *atvērti*, nāk klāt, jautā.

– Mēs esam *atvērti* dialogam.

Labāk lietosim šāda *atvērt* vietā citus vārdus.

– Anglijas profesoriem ir patīkami strādāt ar Latvijas studentiem, kuŗi *vēlas visu zināt* (nevis – kuŗi ir *atvērti*), ar apbrīnojamu spēju klausīties.

– Demokratijas gaisotnē valdībai jābūt *uzmanīgai* (nevis *atvērtai*), iejutīgai pret cilvēku rūpēm.

– Tāpat kā citās valstīs arī Lietuvā Sorosa fonda mērķis ir veidot *atklātu* (nevis *atvērtu*) sabiedrību.

– Zigmara Liepiņa opera «Parīzes Dievmātes katedrāle» domāta klausītājiem, *kuŗu uztvere ir bez aizspriedumiem* (nevis – ar *atvērtu*

uztveri).

– Austrijā ļaudis ir sirsnīgi, **atklāti** (nevis *atvērti*), nāk klāt, jautā.

– Mēs esam **ar mieru piedalīties sarunās** (nevis – esam *atvērti dialogam*).

Nevietā nelietosim arī vārdu *atvēršana*.

– Sarunā bija neizsakāma domu *atvēršana* par visiem darba jautājumiem.

Labāk: – Sarunā bija vārdos neizsakāma domu **atklāšana** par visiem darba jautājumiem.

Neteiksim arī *atvēries* kā krievu valodā: – Rīgā *atvēries* jauns mūzikas klubs. Pareizi: – Rīga **atvērts** (vai **atklāts**) jauns mūzikas klubs.

2004. g. 30.–2005. g. 5. I.

Balgi forši čali?

Vārdi *baigs* (virsrakstā redzamajā nozīmē), *foršs*, *čalis*, un citi ievietoti dažās jaunākajās vārdnīcās it kā labi latviešu valodas vārdi, kā domājuši šādu vārdnīcu veidotāji. Minētie un citi līdzīgi vārdi stipri izplatījušies. Bet ne jau viss, kas ieviešas, ir labs. Izplatās dažādas slimības: tuberkuloze, AIDS, izplatās alkoholisms, narkomānija. Tas viss apdraud mūsu tautu. Izplatās arī žargons, un tas apdraud mūsu valodu.

Pārsvarā minēto žargonu lieto daļa skolēnu un citu jauniešu, turklāt tā runā ne jau labākie. Ja pieaudzis cilvēks turpina lietot skolas gados dzirdētu žargonu, to nevar uzskatīt par valodai labvēlīgu parādību, bet pieaugušie žargona lietotāji patiesībā ir infantili.

Daži Rietumu latvieši, saklausījušies Latvijā žargona vārdus, ko viņi nav dzirdējuši Rietumos, sākuši tos uztvert par īstu latviešu valodu, ko ārzemju tautieši it kā būtu aizmirsuši, un sāk slavēt minētās vārdnīcas, jo žargons viņiem liekas labs.

Citi žargona vārdu lietošanu maldīgi dēvē par valodas demokrātiju, par visnotaļ vēlamu. Bet infantilisms nav demokrātija.

Žargonu valodā noraidījuši latviešu literātūras klasiķi Anna

Brigadere, Jānis Jaunsudrabiņš, Kārlis Skalbe un citi. Viņi bija gudri un tālredzīgi ļaudis valodas jautājumos.

Kāds mūsdienu žurnālists ar noslieci uz filozofisku izpratni nosodījis viltus pozitīvismu. «Kliedz *jā*, bet vēl labāk *yes*, jo tas ir eiropiski, un smaidi amerikāniski, pat ja nav ko teikt un nav par ko smaidīt. Sliktāk nevar būt, tikai labāk. Arī ubags kļūst pozitīvo sasniegumu apliecinātājs, ja viņš nevaimanā, bet apliecinoši ubago.»

Bet *baigi foršu čaļu* un citu žargona vārdu cienītāji ir līdzīgi valodas ubagiem, kas ar mieru kliegt *jā* un *yes* par jebkuŗu aplamību.

Diemžēl arī avīzēs un citos masu saziņas līdzekļos atradušies *baigi foršu čaļu* cienītāji, īpaši Latvijas Radio. Ja būtu runa par ielaspuikām un viņu valodu, varētu to saprast. Bet kāpēc jālaiž pasaulē šādi teikumi.

– Par nopirkto lauksaimniecības tehniku bija *baigs* gandarījums.

– Jaunajā labiekārtotajā dzīvoklī ir *baigi forši*.

– Vēlēšanās piedalīsies arī astoņpadsmiņgadīgi *čaļi*.

– Daži skolotāji mums ir *baigi foršie*.

– Ir *baigi forši*, kad vairākas melodijas skan kopā.

– Kaut kas *foršāks* par Rīgu nekā «Rīga dimd» nav rakstīts.

Šo piemēru virkni var turpināt bez gala. Šāda runāšana it kā esot ļoti izteiksmīga, valoda bez žargona nederot. Bet vai tad nevarētu teikt citādi, piemēram, *liels* apmierinājums (nevis *baigs* gandarījums); dzīvoklī ir *ļoti ērti* (nevis *baigi forši*); vēlēšanās piedalīsies arī *astoņpadsmiņgadīgie* (nevis astoņpadsmiņgadīgie *čaļi*); daži skolotāji mums ir *ļoti tīkami* (nevis *baigi forši*); *ir liels prieks* (nevis *ir baigi forši*), kad vairākas melodijas skan kopā; kaut kas *labāks* nevis *foršāks* par Rīgu nekā «Rīga dimd» nav rakstīts.

2003. g. 26. VI–2. VII.

Bankomats un citi nevajadzīgi īsinājumi

Pareizi reklāmā sludina «Hansabanka»: – Jūs varat izņemt naudu no sava konta jebkurā diennaktī laikā piecdesmit *bankas automatos* Latvijā.

Diemžēl bieži redzams nelatvisks īsinājums – *bankomats* ar savienotājpatskani *o* vidū kā krievu valodā. Latviešu valodā nevajadzētu darināt šādus jaunus salikteņus, bet no tiem būtu jāatbrīvojas.

Daži īsinājumi nav saprotami.

– *Zetieši* esot runājuši ar Valkas krāsaino metālu pieņemšanas vadītāju, taču viņš atbildējis ar nezināšanu par zagto metālu pieņemšanu.

Kas ir *zetieši*? Papētot kļūst zināms, ka avīzē tā nosaukti darbinieki Ziemeļu elektriskajos tīkos. No šā nosaukuma vārdu pirmajiem burtiem tad nu izdomāts īsinājums *ZET* un no tā savukārt *zetieši*, bet tas nav prātīgi, jo daudziem nav saprotams. Labāk būtu lietot pilnu nosaukumu – *Ziemeļu elektrisko tīklu darbinieki*. To var saprast.

Bērniem domātā tekstā rakstīts: – «Gudru ņemu padomiņu» ciemos Rīgas zoo.

Kā tas saprotams – vai bērni ies ciemos uz zoo vai arī pats zoo nāks pie bērniem? Laikam bija domāts – ciemos *Rīgas Zoologiskajā dārzā*.

Zinām, ka *atsauksme* un *atsaucība* ir dažādi vārdi, katrs ar savu nozīmi. Bet kāds īsinājumu cienītājs raksta: – Mūsu produkcijai Indijā bija liela *atsauksme*. Patiesībā bija domāta nevis *atsauksme* jeb *recenzija*, bet *atsaucība*.

Īsināšanas dēļ parādās dīvaini darbības vārdu salikteņi, lai gan labāk būtu divi vārdi.

– Pasaulē viltots tiek gandrīz viss. Vai tādējādi cilvēki atdarina mērkaķa iedabu *pakalķēmoties*?

Labāk būtu – *ķēmoties pakal* vai *atdarināt*.

– Krievija cenšas *pretdarboties* NATO paplašināšanai austrumu virzienā.

Labāk būtu – cenšas *darboties pretī*.

– Esmu *pārpalīcis* no kādreizējās 19. divīzijas.

Labāk – *palīcis pāri* vai *atlicis*.

Daži rakstītāji lieto vārdu *kožgumija*. Tā nav domāta kožu nīdēšanai, kā var likties pēc šāda nosaukuma. Nav nekādas vainas vārdu savienojumam *košļājamā gumija*, ko bērni savukārt iesaukuši par *košļeni*, nevis *kožgumiju*.

2005. g. 12.–18. V.

Barības apēdamība?

Var pasmaidīt par neloģiskiem teikumiem bērnu valodā un rakstos. Diemžēl arī daudzi pieaugušie runā un raksta, nedomādami, vai teiktais ir saprotams. Nereti teikumi ir stipri samudžināti, it kā tā būtu labāk.

Kāda medicīnas darbiniece radoraidījumā runāja: – Skolēniem ir daudz problēmu *gan ar redzi, gan ar dzirdi, gan ar pārējām citām slimībām*.

To dzirdot, jādomā, ka redze un dzirde būtu kādas slimības. Labāk būtu teikt citādi: – Skolēniem bieži ir *traucēta redze un dzirde, kā arī gadās dažādas citas slimības*.

Kāds žurnālists stāsta: – Avīzē pievērsta uzmanība *piesietai pie lopu turēšanai*.

Labāk varētu teikt: – Avīzē ieteikts *lopkopjiem lopus turēt piesietus*.

Kāds izglītības darbinieks priecājas: – Jaunajai Nīcgales skolai ielikts *pirmais pamatakmenis*.

Bet, sākot jaunbūvi, liek tikai vienu simbolisku pamatakmeni, nevis pirmo, otro un vēl kādus, tāpēc minētajā teikumā *pirmais* ir lieks. Labāk teiksim: – Jaunajai Nīcgales skolai ielikts *pamatakmenis*.

Ir ļaudis, kas uzskata par lielu gudrību runāt sarežģīti, klausītājiem vai lasītājiem grūti saprotami. Tad nu rodas šādi teikumi.

- Jārūpējas, lai cūkām palielinātos *barības apēdamība*.
- Arī Rietumeiropā *piekopj nodarbošanos ar vides jauno direktīvu ieviešanas īstenošanas uzsākšanu*.
- Vai tas nav brīnišķīgi *būt tādā stāvoklī*, ka esi iemīlējies?
- Visvairāk lepojos ar to, ka bērniem ir *nepārtaukta izaugsme progresa virzienā*.

Valoda nav jāsamudžina. Runājam vai rakstām taču tāpēc, lai mūs saprastu. Minētie teikumi labāk būtu, piemēram, šādi.

- Jārūpējas, *lai cūkas vairāk ēstu*.
- Arī Rietumeiropā *sāk ievērot vides aizsardzībai jaunās direktīvas*.

– Lepojos ar bērnu *panākumiem*.
 Vīrietis nevar būt stāvoklī, tāpēc par iemīlēšanos būtu jārunā citādi: – Ir *brīnišķīgi*, ka esi iemīlējies.

Ja lietojam svešvārdus, jāzina, ko tie nozīmē, un tie jālieto savā vietā. Nav ieteicams runāt šādi.

- Gaisa *temperatūra sasils līdz 20 grādiem*.
- Jaunais ministrs grib *rādīt savu lietderības koeficientu*.
- Labosim. *Gaiiss* (nevis *temperatūra*) sasils līdz 20 grādiem.
- Jaunais ministrs grib rādīt, *ka prot strādāt* (nevis *rādīt savu lietderības koeficientu*).

2005. g. 14.–20. VII.

Bildes

Rīgā notiek tāds kā mūzikas festivāls «*Bildes*», jau astoņpadsmito reizi. Šā festivāla laikā rādot arī no pogām veidotas «*bildes*», un pakalpīgie latvieši esot pogas nesuši maisiem vien, tāpat kā malēnieši nesa ar maisiem gaismu mājā, ko paši bija uzcēlušī bez logiem. Gaismu ienest malēniešiem neizdevās. Bet mūsdienu pogu nesēji esot sanesuši veselu miljonu pogu. Šo «izcilo» sasniegumu dažādi masu informācijas līdzekļi izbazūnējuši simtiem reižu tāpat kā pašu festivālu «*Bildes*». Var brīnīties par dažu tagadējo sarīkojumu organizētājiem, kas labprāt cenšas, kur vien iespējams, izmantot vācu valodas vārdus, ar to demonstrēdami, viņuprāt, esošo latviešu

valodas nabadzību, kur piemērotu vārdu neesot.

Pirms vairāk nekā simt gadiem dzejnieks Eduards Veidenbaums apbrīnoja, ka gleznotas kaut kādas *bildes*. Viņš rakstīja arī, ka dažiem dzīves *grunte* esot droša, cieta, kā arī vēlējis: *iebrūķē* alu, nebēdā galu. Šais gadījumos dzejnieks lietojis vācu vārdu *Bild, Grund, brauchen* latviskojumus, kas bija ieviesušies mūsu valodā feodālisma gadsimtos. Kopš 19. gadsimta vidus, sākot ar Juŗa Alunāna darbību, šādu lieki aizgūto vācu valodas vārdu vietā latviešu valodā lietojam mūsu pašu vārdus. Bet neaizmirsās arī vāciskie. Taču tiem kopš latvisko vārdu nostiprināšanās bija radusies kāda negatīva stilistiska nokrāsa. Veidenbaums bija pirmais, kas šo negatīvo nokrāsu izmantoja dzejā. Atbilstoši neitrāli vārdi mums ir *attēls, pamats, lietot*.

Diemžēl mūsdienu latviešu valodā dažādus vācu valodas vārdus daudzi sākuši lietot kā labus vārdus, it kā tiem nebūtu nekādas negatīvas stilistiskas nokrāsas. Ļoti izplatījies arī vārds *bildes*. Minētā festivāla rīkotāji arī nav spējuši izdomāt labāku nosaukumu. Tā vien liekas, ka šis festivāls būtu kaut kas smieklīgs, nožēlojams. Vārds *bildes* manāms daudzviet citur labu latviešu valodas vārdu vietā.

– Populārais vācu žurnāls «Flieger» publicējis plašu rakstu un vāka *bildi* ar tīģeri.

Nav domāts nekas peļams. Tāpēc neiederīga vārda *bilde* vietā labāk būtu bijis lietot citu vārdu: – un vāka *attēlu* ar tīģeri (nevis *bildi*).

– Sniedzam mūsu tautiešu stāstījumu par ceļojumu uz Gambiju un viņu atvestas *bildes*.

Arī te nav domāts nekas smieklīgs. Labāk būtu bijis teikt – un viņu atvestos *attēlus* (vai *fotografijas*, nevis *bildes*).

Ilgu laiku Latvijas Radio bojāja mūsu valodu ar raidījuma nosaukumu *radiobildes*. Bija arī *radiobildes bērniem*. Bija arī *spicā trešdiena bērniem*. Tagad jau vairākus gadus valodu bojā «*Spicā Avīze*» bērniem. Uz tabakas paciņu reklāmām tagad raksta, ka smēķēšana nopietni apdraud veselību. Uz «*Spicās Avīzes*» vāka būtu jāraksta: ««*Spicās Avīzes*» lasīšana nopietni apdraud bērnu valodu.»

2003. g. 4.–10. XII.

Budžetēt, dārzniekot, futbolēt u.c.?

Gadus divdesmit bieži manāmi vārdi *režisēt, žūrēt*. Pirmais tiek lietots ar nozīmi – strādāt par režisoru, vadīt režiju, otrs – darboties žūrijas komisijā. Nevar teikt, ka šie darinājumi būtu lietojami labā latviešu valodā. Bet pēc to līdzības pēdējos gados rodas arvien jauni nevēlami jaundarinājumi.

– *Jābudžetē* tā, lai neapdraudētu paredzēto *budžetēšanas* schēmu.

– Lai nostiprinātu veselību, veci ļaudis *dārznieko* un apmeklē baznīcu.

– Kā jūs varat *direktorēt*, ja firmā ierodaties tikai reizi mēnesī?

– Likumprojekts būtu kā bumba, ko varētu *futbolēt* no vienas puses uz otru.

– Labāk būtu nevis *konkursēt*, bet katru dienu nemitīgi strādāt valsts labā.

– Sākot *ministrēt*, nebūtu korrekti tūlīt pilnīgi atteikties no iepriekš veiktā.

Latviski labāk būtu izteikties citādi un vairāk saprotami.

– *Budžets jāveido* tā, lai neapdraudētu paredzēto *plānojumu*.

– Lai nostiprinātu veselību, veci ļaudis *kopj dārziņus* un apmeklē baznīcu.

– Kā jūs varat *būt par direktoru*, ja firmā ierodaties tikai reizi mēnesī?

– Likumprojekts būtu kā bumba, ko varētu *spēlēt* (vai – *sist*) no vienas puses uz otru.

– Labāk būtu nevis *rīkot konkursus*, bet katru dienu nemitīgi strādāt valsts labā.

– Sākot *strādāt par ministru*, nebūtu korrekti tūlīt pilnīgi atteikties no iepriekš veiktā.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Šis kungs solījis *strādāt par premjēministru* (nevis *premjērēt*) tā, lai veicinātu sadarbību ar kaimiņvalstīm.

– Nākamajā gadā Īrija sāks *darboties* Eiropas Savienības *prezidentūrā* (nevis – sāks *prezidentēt* Eiropas Savienībā).

– Mums ir izdevīgi **gūt labu vērtējumu** Eiropā (nevis – labi *reitēt* Eiropā).

– Diriģenti, kas **vada** (nevis *šefo*) mūsu orķestri, varēs latviešu mūziku izvest pasaulē.

– Zemnieki, kas tagad sāk **saimniekot** (vai – **vadīt saimniecību**, nevis *zemniekot*), cenšas saglabāt veco meliorācijas sistēmu.

Nav vajadzīgs arī minētos un citus nevēlamos vārdus lietot par pamatu darinājumiem ar *-šana*. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

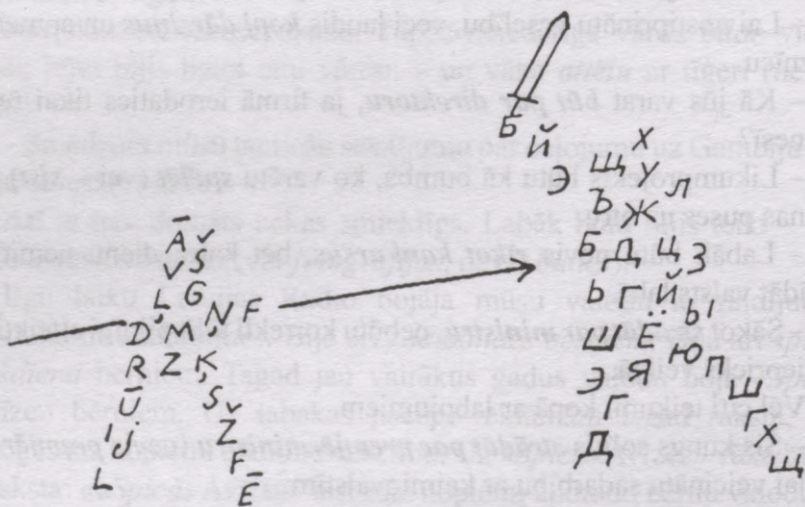
– **Budžeta veidošana** (nevis *budžetēšana*) bez deficīta rada grūtības tautsaimniecībā.

– «Saules dārza» likvidēšana sākās izglītības ministra Vītola **darbības** laikā (nevis – *ministrēšanas* laikā).

– Eiropas Savienības paplašināšana, nodarbinātība un vides aizsardzība bija trīs galvenie jautājumi Zviedrijas **prezidentūras** laikā (nevis – *prezidēšanas* laikā) Eiropas Savienībā.

– Augstskolā nākošie brīvzemnieki ieguva **lauksaimniecības** zināšanas (nevis – *lauksaimniekošanas* zināšanas).

2004. g. 8.–14. I.

Būvēt

Vārdnīcās teikts, ka vārdu *būvēt* lieto, runājot par ēku, tiltu, dzelzceļu, dažādu mašīnu un ierīču darināšanu, tātad – runājot par materiālām lietām, nevis par jēdzieniem, kas izteic domas, pieņēmumus, spriedumus, t.i., nemateriālas parādības. Šai ziņā visas vārdnīcas ir vienprātīgas.

Diemžēl tagad vārdu *būvēt* arvien vairāk lieto nevietā.

– Filmas autori izvēlējušies vieglāko iespēju un *būvējuši* viena varoņa filmu.

– Ukrainas vadītāji domā, ka tikai NATO var *būvēt* kaut cik pilnīgu kontinenta drošības sistēmu.

– Galvenais uzdevums ir *būvēt* vienotu un miermīlīgu Eiropu.

– Darbu ar vājredzīgajiem bērniem mēs *būvējam* caur vecākiem.

Labāk šeit iederas vārds **veidot**.

– Filmas autori izvēlējušies vieglāko iespēju un **veidojuši** (nevis *būvējuši*) filmu ar vienu varoni.

– Ukrainas vadītāji domā, ka tikai NATO var **veidot** (nevis *būvēt*) kaut cik pilnīgu kontinenta drošības sistēmu.

– Galvenais uzdevums ir **veidot** (nevis *būvēt*) vienotu un miermīlīgu Eiropu.

– Darbu ar vājredzīgajiem bērniem mēs **veidojam** kopā ar vecākiem (nevis *būvējam caur vecākiem*).

Nav labi, ja plašas saziņas līdzekļu darbinieki veicina valodas piesārņošanu. To redzam šādā sarunā.

– Vai jūs domājat, ka Eiropa *jābūvē* vai *jāstutē*?

– Es domāju, ka *jābūvē*.

Saruna varētu būt bez lieka vāciskuma.

– Vai jūs domājat, ka Eiropa *jāveido* vai *jābalsta*?

– Es domāju, ka *jāveido*.

Bez vajadzības nav jālieto arī vārdi *pārbūvēt* un *uzbūvēt*. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– NATO aizsardzības sistēma Latvijā *jāpielāgo* (nevis *jāpārbūvē*) pēc mazu valstu aizsardzības prasībām.

– Vecākiem vienmēr jā rūpējas par bērnu veselību, bet *pārveidot* (nevis *pārbūvēt*) domāšanu ir diezgan grūti.

– Jaunajam Krievijas premjērministram ir ļoti grūti *izveidot* (nevis *uzbūvēt*) tādu valdību, kas gūtu gan sabiedrības, gan politiķu uzticību.

Labojams arī šāds teikums.

– Ir aktrises, kas *uzbūvējušas* savu karjēru, *pateicoties* vienai kleitai.

Labosim.

– Ir aktrises, kam veiksmīga kleitas izvēle palīdzējusi *veidot* karjēru.

Bez vajadzības nelietosim arī vārdu *būve*.

– Tautsaimniecības *izveide* (nevis *būve*) valstī jāveic, vienlaikus sekmējot visu pilsoņu labklājības pieaugumu.

2005. g. 30. VI–6. VII.

Būvēt attiecības?

Vārdnīcās vienprātīgi teikts, ka no vācu valodas visai sen aizgūto vārdu *būvēt* lieto, runājot par ēku, namu, tiltu, dzelzceļu, dažādu mašīnu un ierīču darināšanu, tātad – runājot par kādām materiālām lietām, nevis par jēdzieniem, kas apzīmē domas, pieņēmumus, spriedumus, abstraktas, nemateriālas parādības.

Diemžēl tagad bieži manāmi teikumi, kuŗos vārdu *būvēt* lieto gluži otrādi, nekā ieteikts labā latviešu valodā. Jau vairākus gadus manāma peļama tieksme bez vajadzības piebārstīt valodu ar vācu valodas vārdiem vai arī mūsu valodā pieņemtus vācu valodas vārdus lietot nevietā.

– Ja Krievija uzskata, ka vairs nav spēkā 1920. gada miera līgums, tad jā jautā – uz kādas juridiskas bāzes tā domā *būvēt* attiecības ar Latviju un Igauniju?

– Šobrīd svarīgs ir jautājums, cik liela būs Amerikas Savienoto

Valstu labvēlība pret Austrumeiropu, arī Baltijas valstīm un kā Amerika *būvēs* attiecības ar Krieviju.

– Jāmeklē finansiāls pamats, uz kuŗa varēs *būvēt* sporta attīstību.

– Latvijas tāpat kā jebkuŗas valsts ārpolitika *jābūvē* uz kompromisiem.

– Aktierim šai izrādē ir *jābūvē* trīs pavisam atšķirīgi tēli.

– Latvijas Tautas frontes Otrā kongresā pieņēma programmu, kuŗā ierakstīts, kā nevardarbīgi pārņemt varu un *būvēt* neatkarīgu Latvijas valsti.

Visos minētajos teikumos nepareizi lietots vārds *būvēt*. Tā vietā labāk iederas vārds *veidot*:

– *veidot* (nevis *būvēt*) attiecības ar Latviju un Igauniju,

– *veidot* (nevis *būvēt*) attiecības ar Krieviju,

– varēs *veidot* (nevis *būvēt*) sporta attīstību, (vai – varēs *attīstīt* sportu),

– ārpolitikā *jāveido* (vai *jāievēro*, nevis *jābūvē*) kompromisi,

– izrādē ir *jāveido* (nevis *jābūvē*) trīs pavisam atšķirīgi tēli,

– pārņemt varu un *veidot* (nevis *būvēt*) neatkarīgu Latvijas valsti.

Vēl daži teikumi un labojumi.

– Neatkarīgo valstu savienība cenšas *būvēt* alianses ne tikai ar tuvākajām kaimiņvalstīm.

Pareizi: *veidot* alianses.

– Polītiķi vēlas *būvēt* pievilcīgu Latvijas imidžu.

Labosim: vēlas *veidot* pievilcīgu Latvijas tēlu.

Neteiksim arī – ārpolitikas *būvētājs*, draudzīgu attiecību *būvēšana*, bet gan – ārpolitikas *veidotājs*, draudzīgu attiecību *veidošana* (vai *izkopšana*).

Bet vārdu *būvēt*, ja vajadzīgs, varam lietot kā sinonimu vārdam *celt*, ja ir runa par māju, ēku utt. materiālu lietu būvēšanu vai celšanu.

2004. g. 19.–25. VIII.

Ceļā

Latviski varam teikt – *doties ceļā, ceļā ir daudz krustojumu, ceļā ir bedres un līdzīgi, ja patiešām domāts ceļš.*

Bet, atdarinot krievu valodu, tagad manāmi šādi teikumi.

– Informāciju institūtā esmu ieguvis *legālā ceļā* sarunās par zinātņi, par sadarbību ar ārzemju zinātniekiem.

– Demokrātisku *vēlēšanu ceļā* vairākās valstīs tikai daļēji atjauno parlamenta struktūru.

– *Nedemokrātiskā ceļā* pie varas nākušais prezidents valstī izsludinājis ārkārtas stāvokli.

Šais teikumos lietots latviešu valodai neraksturīgs, liekvārdīgs vārdu savienojums ar nevajadzīgu vārdu *ceļā* pēc krievu valodas līdzības. Nekāda ceļa šeit nav. Īsāk un skaidrāk būtu runāt šos teikumus bez vārda *ceļā*. Labosim.

– Informāciju institūtā esmu ieguvis *legāli* (nevis – *legālā ceļā*) sarunās par zinātņi, par sadarbību ar ārzemju zinātniekiem.

– Vairākās valstīs tikai daļēji atjauno parlamenta struktūru *demokrātiskās vēlēšanās* (nevis – *demokrātisku vēlēšanu ceļā*).

– *Nedemokrātiski* (nevis – *nedemokrātiskā ceļā*) varu ieguvušais prezidents valstī izsludinājis ārkārtas stāvokli.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Esmu nolēmis tikties ar arodbiedrību pārstāvjiem, lai *sarunās* (nevis – *sarunu ceļā*) risinātu jautājumus par darba algu.

– Starptautiskās problēmas tagad vēlams risināt *sarunās, veidojot partnerattiecības* (nevis – *dialogu, partnerattiecību ceļā*).

2002. g. 5.–11. XII.

Centrālais notikums, definēt nozares, elementāri zābakī, pozitīva intriga, policijas oficeris, lielas potences, planētas ledzīvotāji, perkusiju melstars?

Dzirdami pamatoti iebildumi, ka latviešu valodā pārāk daudz lietojam svešvārdus tādos tekstos, kas domāti parastiem lasītājiem un klausītājiem, nevis kādas šauras nozares darbiniekiem. Joprojām bez vajadzības atdarinām šādus svešvārdu lietojumus pēc krievu valodas līdžības, bet klāt vēl nākuši angļu valodas atdarinājumi. Protams, nav domājams, ka svešvārdus nelietosim nemaz. Bet tie nav jālieto, ja ir pavisam labi, plaši pazīstami vārdi pašā latviešu valodā.

– Baltijas asamblejā *centrālais* notikums bija robežu jautājums.

– Leipcigas grāmatu izstādes *centrālais* notikums bija Salmana Rušdija grāmatas parādīšanās.

Abos teikumos svešvārda *centrālais* vietā der latviešu valodas vārds: *galvenais* notikums, *ievērojams* notikums vai kāds cits.

Nevietā svešvārds ir arī šādā teikumā: – Ieradīsies japāņu eksperti, un tad mēs *definēsim* tās nozares, kuņās būtu iespējams saņemt neatmaksājamu palīdzību.

Labāk varētu teikt – *nosauksim* nozares, kuņās mēs vēlētos saņemt palīdzību, vai – *paskaidrosim*, kuņās nozarēs mums vajadzīga palīdzība.

Pavisam dīvains ir šāds teikums: – Mums nav naudas, par ko nopirkt *elementārus* zābakus.

Nav nekādas vainas teikt – *parastus* zābakus vai *vienkāršus* zābakus.

Pat *intrigu* saucam slepenu, ļaunprātīgu darbību kāda savtīga mērķa sasniegšanai. Literātūrzinātnieki sākuši par *intrigu* saukt arī tādu norisi, kam ir svarīga vieta mākslas darbā. Diemžēl pēdējā laikā no literātūrzinātnes šī nozīme sākusi ieviesties arī citos gadījumos.

– *Pozitīva intriga* radās basketbola sacensību otra posma beigās.

Labāk būtu bijis: *neparasts stāvoklis, sarežģīti notikumi* vai kā citādi.

Latvijā, Lietuvā un citur gan armijā, gan policijā ir *virsnieki*. Liekas, nav vajadzības tos saukt par *oficieriem*, kas bieži gadās.

– Uz olimpiskajām spēlēm sūtīja tādus sportistus, kam bija lielas *potences*.

Labāk būtu teikt – lielas *spējas* vai labas *izredzes*.

Kopš padomju kosmonautikas pārliecīgas dižošanās laika joprojām *pasauli* bieži sauc par *planētu*. Liekas, ka *planēta* būtu jāpatur astronomiem: – Saules sistēmas iekšējās planētas ir Merkurs, Venēra, Zeme un Marss.

Bet neteiksim: – Pilsētās mitinās vairāk nekā puse *planētas* iedzīvotāju.

Labāk: – vairāk nekā puse *pasaules* iedzīvotāju.

Sitamos instrumentus izmanto mūzikā dažādos skaņdarbos. Nav vajadzības tos pēc angļu valodas līdžības saukt par *perkusiju* instrumentiem. Arī *sitamo* instrumentu spēlētājs nav jāsauc par *perkusiju* meistaru.

2004. g. 11.–17. III.

Daudz un dažādi?

Pareizi ir teikumi, kuŗos minēts vārdu savienojums *daudz dažādu*.

– Tālajā ceļā gadījās sastapt *daudz dažādu* cilvēku.

– Indijā ir tradīcijas, *daudz dažādu* tautu un ticību, *daudz dažādu* arodu un amatu.

Šais teikumos ir runa par dažādām tautām un ticībām, dažādiem arodiem un amatiem, par dažādiem cilvēkiem. Turklāt šo tautu, ticību, arodu, amatu un cilvēku ir daudz. Vārds *dažādi*, *dažādas* norāda uz kādām nenosauktām īpašībām, bet vārds *daudz* lietots, lai apzīmētu kādu lielu, bet nenoteiktu aplūkoto parādību daudzumu.

Vārdi *daudz dažādi* apzīmē parādības no dažādiem viedokļiem, tie nav vienlīdzīgi teikuma locekļi, kuŗu starpā varētu likt saikli *un*. Bet tagad ļoti bieži šāds nevajadzīgs *un* starp vārdiem *daudz dažādi* tiek ievietots, un rodas šādi ne visai loģiski teikumi.

– Uldim Dumpim teātrī, kino, radio un televīzijā bijušas *daudz un dažādas* lomas.

– Televīzijas un radio korespondenti šogad satikuši *daudz un dažādu* cilvēku.

– Pirms Amerikas atklātām tenisa meistarsacīkstēm bija *daudz un dažādas* informācijas par pasaules lielākā tenisa vīra Pīta Samprosa piedalīšanos.

Minētajos teikumos saiklis starp vārdiem *daudz dažādi* ir jāizlaiž. Tātad – bijis *daudz dažādu* lomu vai – bijušas *daudzas dažādas* lomas; satikuši *daudz dažādu* cilvēku; *daudz dažādas* informācijas.

Tas pats sakāms arī par vārdu savienojumu *daudzi un dažādi*. Arī te saiklis *un* ir lieks.

– Par saimniekošanas jautājumiem notiek *daudzi un dažādi* semināri.

– Jaunais likumprojekts samazina *daudzo un dažādo* instrukciju lomu.

– Ceļotājiem Latvijā ir *daudzas un dažādas* iespējas.

Labāk teiksim – notiek *daudz dažādu* semināru vai *daudzi dažādi*

semināri; samazina *daudz dažādo* instrukciju lomu vai *daudzu dažādo* instrukciju lomu; ir *daudz dažādu* iespēju vai ir *daudzas dažādas* iespējas.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Jūras svētkos Liepājā varēja piedalīties *daudzās dažādās* norisēs (nevis – *daudz un dažādās* norisēs).

– Varam izvēlēties, jo Rīgā notiek *daudz dažādu* koncertu (nevis – *daudz un dažādi* koncerti).

– Tikko Reinis Kalniņš mums stāstīja, cik *daudz dažādu* ciešanu cilvēki pārdzīvojuši padomijas vergu noietnēs (nevis – cik daudz un dažādu ciešanu).

2003. g. 13.–19. II.

Ekskluzīvs un citi angļismi

Pēdējos gados daudzi latvieši sākuši bez vajadzības lietot svešvārdus un dažādus citu valodu atdarinājumus. Svešvārdus bieži lieto pavisam nevietā, nezinot īsto nozīmi. Gandrīz visos Latvijas laikrakstos, kas domāti plašam lasītāju lokam (nevis kādas šauras nozares lietpratējam), tagad ir līdz četrdesmit procentu svešvārdu, un teksts kļūst lasītājiem grūti uztverams. Slikti, ka svešvārdus bieži lieto pavisam ar citu nozīmi, nekā latviešu valodā parasts. Tas notiek citu valodu ietekmē un rada pārpratumus.

Bez vajadzības tagad lieto daudzus no angļu valodas pēdējos gados pārņemtus vārdus, piemēram, *audits* (latviski – pārbaude), *bestsellers* (daudz pieprasīta prece), *business* (uzņēmējdarbība), *brīfings* (preses konference), *establišments* (iekārtojums), *filings* (jutoņa, sajūta), *imidžs* (tēls), *līzēt* (nomāt), *masu mediji* (sabiedriskie saziņas līdzekļi, t. i., laikraksti, žurnāli, radio, televīzija), *ofiss* (birojs, kantoris), *parkoties* (novietot automašīnu stāvēšanai), *performance* (uzstāšanās, priekšnesums), *prezentācija* (priekšā stādīšana, atvēršana), *profits* (peļņa), *publicitāte* (populāritāte, pazīstamība).

samits (augstu valstsvīru tikšanās), *sanācija* (atveseļošana), *šops* (veikals), *šovs* (izrāde, izrādīšanās), *tops* (virsošne, galvgals) utt. Pavisam šādu vārdu jau manāms ap tūkstoti.

Ja kāds svešvārds ir angļu valodā, tas nebūt nav tūlīt jālieto arī latviešu valodā mums pazīstama cita svešvārda vietā vai arī aizstājot kādus latviešu valodas vārdus.

Ļoti bieži tagad manāms latīņu cilmes angļu valodas vārds *ekskluzīvs*, ar ko apzīmē kādu īpašu, norobežotu izņēmuma parādību. Šādā nozīmē to par terminu var lietot dažās šaurās nozarēs. Vārds *ekskluzīvs* daudziem milzum iepaticies, un to lieto parastā valodā, lasām laikrakstos un žurnālos, kas domāti parastajiem lasītājiem. Šā vārda lietotāji bieži nemaz nezina vārda īsto nozīmi un apgalvo, ka tas nozīmē «izcils, skaists, brīnišķīgs». Tālāk teikumi ar vārdu *ekskluzīvs* no sabiedriskajiem saziņas līdzekļiem.

– Automobilis būvēts ar *ekskluzīvu* salona apdari.

– Žurnālā «Klubs» publicēta *ekskluzīva* intervija ar bijušo Latvijas Kuģniecības prezidentu.

– Amerikāņi apgalvo, ka viņiem pieder *ekskluzīvas* «Titānika» vraka apmeklēšanas, fotografēšanas un filmēšanas tiesības.

– Žurnālā ir *ekskluzīva* informācija par satelītu televīziju.

– Daudzi cenšas iepirkties *ekskluzīvos* ārzemju veikalos.

– Notika pilnīgi *ekskluzīvs* konkurss dziesmu autoriem.

– Rīgā ir *ekskluzīvs* rajons – Vecrīga.

– Būtu aplam iedomāties, ka *ekskluzīvas* atpūtas vietas eksistēs pašas no sevis.

– Somijā 1996. gada sniegadēļu sezona beidzās ar sarīkojumu *ekskluzīvā* Helsinku viesnīcā.

– Firmas veikalā var iegādāties *ekskluzīvu* datortehniku.

Vārdnīcās teikts, ka vārds *ekskluzīvs* latīņu valodā apzīmē kādu izņēmuma parādību. Arī angļu valodā šim vārdam ir izņēmuma nozīme, kā arī nozīme «sevišķs, vienīgais, nepieejams, noslēgts». Amerikas angļu valodā vārdam ir arī nozīme «pirmšķirīgs, moderns». Tātad vārds *ekskluzīvs* nenozīmē ne, izcils, ne, skaists, ne, brīnišķīgs, kā daudziem liekas. Savukārt citi vārdu *ekskluzīvs* lieto amerikāniskajā nozīmē, kas mums ir vistālākā.

Labosim iepriekš minētos teikumus.

– Automobilis būvēts ar **īpašu** (vai **modernu**, nevis **ekskluzīvu**) salona apdari.

– Žurnālā «Klubs» publicēta **ārkārtēja** (vai **neparasta**, nevis **ekskluzīva**) intervija ar bijušo Latvijas Kuģniecības prezidentu.

– Amerikāņi apgalvo, ka **vienīgi** viņiem pieder tiesības apmeklēt, fotografēt un filmēt «Titānika» vraku (nevis, ka viņiem pieder **ekskluzīvas** «Titānika» vraka apmeklēšanas, fotografēšanas un filmēšanas tiesības).

– Žurnālā ir **plaša** (nevis **ekskluzīva**) informācija par satelītu televīziju.

– Daudzi cenšas iepirkties **īpašos** (nevis **ekskluzīvos**) ārzemnieku veikalos.

– Notika pavisam **neparasts** (nevis pilnīgi **ekskluzīvs**) konkurss dziesmu autoriem.

– Rīgā ir **sevišķs** (nevis **ekskluzīvs**) rajons – Vecrīga.

– Būtu aplam iedomāties, ka **pirmšķirīgas** (nevis **ekskluzīvas**) atpūtas vietas pastāvēs pašas no sevis.

– Somijā 1996. gada snieģadēļu sezona beidzās ar sarīkojumu **modernā** (vai **pirmšķirīgā**, nevis **ekskluzīvā**) Helsinku viesnīcā.

– Firmas veikalā var iegādāties **augstvērtīgu** (nevis **ekskluzīvu**) datortehniku.

Tātad varam lietot vārdus **īpašs, ārkārtējs, neparasts, vienīgais, plašs, sevišķs, pirmšķirīgs, moderns, augstvērtīgs, nepieejams, noslēgts** un vēl citus. Valoda nav jānoplicina, un nav visi šie vārdi pārprastas modes dēļ jāaizstāj ar vienu vienīgu vārdu **ekskluzīvs**, kam var būt pavisam cita nozīme. Nepareizi lietojot svešvārdus, arī angļu valodas vārdus, kļūstam smieklīgi, līdzīgi Kaudzīšu romāna «Mērnīku laiku» Švaukstam.

Vēl tikko sākam ķepuroties laukā no pārmērīgas krievu valodas atdarināšanas, kas mums bija uzspiesta okupācijas pusgadsimtā. Bet mums nav vajadzīgi tikpat lieki angļu valodas atdarinājumi.

1999. 11.–24. II.

Euro un cīti

Euro par nevārdu pasludināts jau 2003. gadā, jo nav lokāms. Tomēr rakstos to ļauj lietot.

Vārds *mēstule* ir divu vārdu sapludinājums jeb kontāminējums: *mēsls*+*vēstule*=*mēstule*. Šis vārds pašlaik ir visai aktuāls, jo priekšvēlēšanu laikā vēstuļu kastītēs adresāti bieži atrod amatu tīkotāju *mēstules*.

Euro ir pasludināts par nevārdu nelokāmības dēļ, bet nevis divskaņa *eu* dēļ. Vēlam forma būtu *eurs*.

Ir saglabājusies magnētofona lentē Jāņa Endzelīna runa 1953. gada 25. aprīlī. Paturot runātas valodas īpatnības, Endzelīna domas ir šādas.

«Nu es pats ar domāju, piemēram, ka ar *Eiropas* vārdu mēs esam tā, tādā izrunā, pilnīgi apraduši. Redziet, to vārdu mēs pārjēmām savā laikā no vācu valodas, un vācu valodā šo rakstījumu *eu* izrunā tā kā *oi*. Un tā kā latviešiem nekā līdzīga nav [bijis], tad mēs esam to aizstājuši ar savu diftongu *ei* un tad nu rakstām un runājam *Eiropa*. Un pats es citādi nekādi negribētu ne runāt, ne rakstīt, kā tikai *Eiropa*. Ar to mēs visi esam apraduši. Bet to nevar teikt par citiem vārdiem, kur ir tas divskanis *eu*. Redziet, nu *reumatisms*. Tā vietā rakstīt *reimatisms*, kamēr krievi raksta *revmatizm*? Redziet, tas vārds [ir] grieķu cilmes vārds, un tad grieķu valodā tam nu pamatā [ir] *reuma* «straume» ar diftongu *eu*. Un nu šāds diftongs *eu* ir arī pašiem latviešiem parasts datīva formās *tev* un *sev*. Tos mēs izrunājam tieši ar šo diftongu *eu*. Un tā tad varam arī runāt *reumatisms* . . Mums jāpatur divskanis *eu* [arī] tādos vārdos kā . . *Eurīpids* . .»

Tā tad – Endzelīns atzīst, ka latviešu valodā ir divskanis *eu*. Ja paskatāmies Ojāra Buša sastādītajā latviešu Vārdadienu kalendārā 2000.–2003. gadam, tur redzam vairāk par desmit latviešu personvārdu ar divskani *eu*. Arī šā kalendāra jaunajā izdevumā 2005.–2007. gadam ir vairāk par desmit latviešu personvārdu ar *eu*.

Līdz 1946. gadam latviešu valodā bija daudz vārdu ar *eu*, piemēram, *eufēmisms*, *leukocīts*, *neurōze*, *pleura*, *reumatisms* un citi. Toreiz

padomijā valdīja nezinātnisks uzskats par valodu – marrisms, kas valodu uzskatīja par šķirisku, un tad nu sociālismā obligāti vajadzēja būt citādi nekā kapitālismā. Tā kā patiesībā tā nebija, tad patvaļīgi ieviesa kādas pārmaiņas – arī divskaņa *eu* vietā svešvārdos *ei*, lai gan, piemēram, vārdā *reumatisms* pat krievu valodā bija *ev*, kas vairāk līdzinās *eu* nekā *ei*. 1953. gadā Endzelīns vērsās pret šādu aplamību.

2005. g. 24. II–2. III.

Ēstuve

Vārdu *ēstuve* tagad dzirdam biežāk nekā pirms gadiem desmit. Daži teikumi no laikrakstiem.

– Luksemburgā ir daudz ātro *ēstuvju* un dārgo restorānu.

– Ja karsta saule vai pirkumu smagums šķīta par grūtu, atveldzēties varēja vietējās *ēstuvēs*.

– Bijušie kaŗotāji jau iekrājuši naudu un atvēruši Afganistanas ceļmalās *ēstuves*.

Dzirdami jautājumi, vai vārds *ēstuve* esot ieteicams labā valodā. Šis vārds darināts pareizi – ar izskaņu *-uve* no darbības vārda, nosaucot vietu, kur notiek ar pamatvārdu nosauktā darbība, tāpat kā *pārceltuve*, *mazgātuve* un citi vārdi. Vārds *ēdnīca* par nevēlamu atzīts jau sen. Jāņa Endzelīna rediģētajā Veltas Rūķes sakārtotajā grāmatiņā «Valodas un rakstības jautājumi», kuŗos pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā, ir teikts:

««*Ēdnīca*», ko daži sākuši lietāt «restorāna» nozīmē, ir nepareizs darinājums, jo *-nīca* nav latviešu piedēklis un ar to atvasina substantīvus tikai no adjektīviem un substantīviem, piemēram, *slims – slimnīca*, *siers – siernīca*, bet ne no vārdiem. Pēc citu vietu apzīmējumu parauga var lietāt atvasinājumu ar *-uve*: *ēstuve*.»

Vēršoties pret Endzelīna un emigrējušās Rūķes ieteikumiem, padomju okupācijas gados vārdu *ēstuve* visādi pēla un kultivēja aplamo darinājumu *ēdnīca*, kas it kā esot ieviesies. Noklusēja, ka vārds *ēstuve* sastopams jau latviešu folklorā un literātūras klasikā, bet

Plūdonim tas ir arī dzejā. Padomju okupācijas laikā līdzīgi pēla arī citus labus vārdus, piemēram, *sauklis*, kas tomēr valodā nostiprinājās. Tagad valodā nostiprinās arī vārds *ēstuve*. Labākajā Latviešu valodas vārdnīcā, ko sarakstījis Kārlis Mīlenbachs, ievietots arī vārds *ēstuve*, bet tas tīši nav ievietots padomju okupācijas gados izdotajās vārdnīcās, arī Latviešu literārās valodas vārdnīcā, kas turpretim ir piesātināta ar dažādiem krievu valodas atdarinājumiem. Bet vārds *ēstuve* ir Jāņa Bičoļa un Valerijas Bērziņas-Baltiņas veidotajā Latviešu valodas vārdnīcā, ko akceptējusi ārzemju Latviešu valodas komisija un 1993. gadā laidusi klajā Amerikas Latviešu apvienība. Šai vārdnīcā skaidrots: *ēstuve* – ēdienu nams, restorāns, ne *ēdnīca*.

Var slavēt Latvijas laikrakstus, kas teicamo vārdu *ēstuve* sākuši biežāk lietot. Vēl daži teikumi.

– Superzvaigzne Madonna plāno atvērt pati savu viesnīcu un *ēstuvi* Londonā.

– Paēst var Makdonalda *ēstuvēs*, un sestdienās Briseles iedzīvotāji ļoti iecienījuši šīs *ēstuves*.

Kā redzam, mūsu laikraksti lielāko tiesu runā par *ēstuvēm* ārzemēs. Šo labo, bet vēl it kā neparasto vārdu varētu lietot arī Rīgas un citu Latvijas pilsētu firmas, liekot saviem ēdienvēikaliem uzrakstu – *ēstuve*. Tad mēs varētu apmeklēt *ēstuves* tepat Latvijā.

2004. g. 15.–21. VII.

-gades

Padomju okupācijas laikā daudz runāja par *piecgadēm*, kā sauca tautsaimniecības piecu gadu plānus, ko vajadzēja «izpildīt» četros gados, bet kas palika neīstenotas. Kādu laiku bija arī Chruščova *septiņgade*. Vairākus gadus ar milzīgu pompu svinēja lielā dižvadoņa Ļeņina *simtgadi*.

Redzam, ka salikteņus ar *-gade* lietoja vismaz divās nozīmēs – kā kāda saimniekošanas laika posma apzīmējumu un kā svinību apzīmējumu.

Pakļaujoties krievu valodas ietekmei, latvieši pie *-gadēm* stipri pieraduši un sākuši tās lietot vēl citās nozīmēs. Vai nav pavisam aplam, ja *gadsimta* vietā tagad bieži dzirdam *simtgadi*? Nesen notika gadsimtu un gadu tūkstošu mija, un *simtgades* vārds ar gadsimta nozīmi bija dzirdams ļoti bieži.

Pavisam smieklīgi ir, ja par *simtgadi* nosauc tādu jubileju, kad patiesībā ir pavisam cits gadu skaits nekā simts, piemēram, šādā teikumā: – 1985. gadā svinējām Krišjāņa Barona *simt piecdesmito simtgadi*. Iznāk, ka kopš tautasdziesmu krājēja dzimšanas būtu pagājuši simt piecdesmit gadsimti.

Paši par sevi darinājumi ar *-gade* būtu bez vainas. Bet redzam, ka to lietošanā ieviesušās dažādas aplamības, no kuŗām netiekam vaļā.

Nožēlojami ir, ja pēc Ļeņina *simtgades* līdzības runājam par latviešu kultūras darbinieku *simtgadēm*, piemēram, par Mildas Brechmanes Štengeles *simtgadi*.

Bez vajadzības dzirdamas arī dažādas citas *-gades*.

– Paldies par apsveikumiem radio *septiņdesmitgadē* un Saulgožu dzīves ainiņu *viengadē*.

– Galerija svin *divgadi*.

– Redaktors un modelis satikušies aģentūras *trīsgadē*.

– Kāds būtu vēlams Latvijas prezidents nākamajai *četrgadei*?

– Kvartets svin sava darba *piecgadi*.

Šādus piemērus var turpināt līdz pat *tūkstošgadēm* un *divtūkstošgadēm*. Labāk būtu atbrīvoties no šādiem padomju laikam

raksturīgu *-gažu* atdarinājumiem. Minētie teikumi varētu būt, piemēram, šādi.

– Paldies par apsveikumiem radio *septiņdesmit gadu* un Saulgožu dzīves ainiņu *gada jubilejā*.

– Galerija svin *divu gadu svētkus*.

– Redaktors un modelis satikušies aģentūras *trīs gadu svētkos*.

– Kāds būtu vēlams Latvijas prezidents nākamajiem *četriem gadiem?*

– Kvartets svin darba *piecus gadus*.

2002. g. 17.–23. I.

Kļūme nevietā lietot vārdus, kas beidzas ar *-gade* laika gaitā nevis mazinājusies, bet vēršas plašumā un liecina par padomju okupācijas laika valodas stila nostiprināšanos mūsu valodā.

Ir bijuši pat tādi gadījumi, ka gadskārtas Latvijas valstī sauktas par *astoņdesmitgadi* un *astoņdesmitpiecgadi*, kas atgādina padomju *piecgades*, kā sauca plānsaimniecības piecu gadu plānus.

Daži piemēri.

– Noorganizēts literāro raidījumu cikls «Piemini Latviju», kas veltīts Latvijas *astoņdesmitgadei*.

– Latvijas valsts *astoņdesmitgades* gadā bija ierosināts atjaunot tādu apbalvojumu, kāda bija Tēvzemes balva.

– Valdības pārstāvis runāja ar Zinātņu akadēmijas ļaudīm par zinātnieku līdzdalību Latvijas valsts *astoņdesmitgades* sarīkojumos.

– 1998. gadā esam nosvinējuši Latvijas valsts *astoņdesmitgadi*.

– Esam nosvinējuši Latvijas Nacionālā teātra *astoņdesmitpiecgadi*.

Šādi teikumi ar *-gadēm* rodas, joprojām atdarinot tulkojumus no krievu valodas, piemēram: – Kad pavisam tuvu ir oktobra revolūcijas *astoņdesmitgade* un Krievijas komunistiskā opozīcija mobilizē Krievijas vēlētājus zem sava sarkanā karoga, varas struktūru savstarpējie kari var novest pie lieliem satricinājumiem sabiedrībā.

Nav ko brīnīties, ja komunistiem patīk vārds *astoņdesmitgade*, jo viņu diktatūras gados bija *piecgades*, *septiņgades*, un vēl citas *-gades*. *Astoņdesmitgades* vārds, kas pats par sevi būtu pareizs

darinājums, mums nevar būt pieņemams, lietojot to kā Latvijas valsts *astoņdesmit gadu svinību* apzīmējumu. To pašu var teikt par *astoņdesmitpiecgadi*, par Rīgas *astoņsimt gadu svinībām*, kas arī tika nodēvētas par *astoņsimtgadi*, un par daudzām citām *-gadēm*.

Cienījams lībiešu jeb līvu tautas darbinieks Dainis Stalts 1998. gada 27. septembrī radiatoridījumā runāja šādi: – Staltu ģimenes albūms ir pirmais lībiešu kompaktdisks, un tas veltīts Latvijas valsts *astoņdesmit gadiem* un Rīgas *astoņsimt gadiem*.

Ļoti pareizi un latviski – Latvijas valsts *astoņdesmit gadiem* un Rīgas *astoņsimt gadiem*, nevis *astoņdesmitgadei* un *astoņsimtgadei*. Mācīsimies no godājamā Stalta kunga un labosim sākumā minētos teikumus.

– Noorganizēts literāru raidījumu cikls «Piemini Latviju», kas veltīts Latvijas *astoņdesmit gadiem*.

– Latvijas valsts *astoņdesmit gadu jubilejas* gadā bija ierosināts atjaunot tādu apbalvojumu, kāda bija Tēvzemes balva.

– Valdības pārstāvis runāja ar Zinātņu akadēmijas ļaudīm par zinātnieku līdzdalību Latvijas valsts *astoņdesmit gadu jubilejas* sarīkojumos.

– 1998. gadā esam nosvinējuši Latvijas valsts *astoņdesmit gadus*.

– Esam nosvinējuši Latvijas Nacionālā teātra *astoņdesmit piecus gadus*.

2005. g. 22.–28. IX.

Simtdivdesmitgades un jubilejas raksti

Kādā laikrakstā vienā lappusē bija divi jubilejas raksti.

Vienā bija runa par rakstnieka Jāņa Akurāters (jeb Akuratera, kā tur rakstīts) simtdivdesmitgadi, kas *atzīmēta* 13. janvārī. Šāda simtdivdesmitgades piesaukšana stipri atgādina Ļeņina simtgades daudzus gadus ilgo «*atzīmēšanu*» vairāk nekā pirms 30 gadiem, kas Akurāteram diezkā nepiestāv.

Otrā rakstā bija ziņots par Valmieras mūziķa Arvīda Rozenberga *70 gadu jubilejas svinēšanu* (nevis *par septiņdesmitgades atzīmēšanu*).

Pirmajā rakstā vēl bija teikts, ka *atzīmēšanas pasākumi* esot notikuši Akuratera *mājā-mūzejā*, ka viņš esot bijis *cīnītājs-romantiķis*, ka viņa «rakstāmspalva bija tas pats kas *flinte un arī otrādi*». Pirmā raksta autors vēl nododas Akurātera darbu *uzskatījūmam*, mēģina *apskatīt* dzejnieka «*darbības šķautnes*» un saka: «Varbūt vēl aizdomīgāk liksies, *ja teikšu, ka kopumā* Akurātera politiskajiem uzskatiem bija raksturīgs krasi pretlielniecisks noskaņojums.» Var tikai brīnīties, ka par šādu dzejnieku rakstīts tik lielnieciski krieviskotā valodā.

Vēl piebilstams, ka šai rakstā māksliniece Ieva Akurātere nezin kāpēc saukta mazliet citādi – Ieva Akuratere.

Turpretim otrā rakstā teikts, ka Arvīda Rozenberga *jubileja pieminēta* ar viņa dziesmu koncertiem (nevis notikuši *atzīmēšanas pasākumi* kā Akurāteram). Visai labajā otra raksta valodā ir arī kāds valodas grubulis, piemēram, Rozenbergs dziesmās esot *izteikts* liriķis un viņa autorkoncerts esot *izskanējis*. Labāk būtu teikt – *spilgts* (nevis *izteikts*) liriķis. Vārds *izskanējis* dzirdams ar dažādām nozīmēm (gan par kaut kā sākumu, gan norisi, gan beigām). Labāk būtu bijis teikt, ka šis koncerts *noticis, bijis sarīkots* vai kā citādi (nevis *izskanējis*).

Padomju okupācijas gados mums visur gribot negribot bija jāiepazīstas ar marksismu-ļeņinismu. Pats šis vārdu savienojums ar biedru zīmi ir raksturīgs krievu valodas atdarinājums. Kāpēc

gan tagad pēc šādas līdzības jāraksta, ka Akurāters bijis *cīnītājs-romantiķis*? Varētu taču teikt – *cīnītājs un romantiķis*. Tāpat latviešu valodā neiederas ne Akurātera, ne citu kultūras darbinieku piemiņas vietu saukšana par *mājām-mūzejiem*. Mūzejs ir *liela*, cienījama iestāde. Padomju gigantomānijas laikā mazām lietām piešķīra dižus vārdus. Saradās desmitiem kultūras *universitāšu*, kas patiesībā bija sīki iestādījumi. Arī *māja-mūzejs* ir gluži parasta latviešu māja, un labāk būtu runāt par Akurātera *piemiņas māju*.

Pirmajā rakstā runāts arī par Akurātera jubilejas *atzīmēšanu*. Valodniece Dzintra Paegle raksta: «Vai vārdu *atzīmēt* latviešu valodā nelieto vispār? – Lieto gan, tikai ar nozīmi «piezīmēt (kaut ko)», piemēram, *atzīmē* grāmatas nosaukumu, lai neaizmirstas; *atzīmē*, kad jānāk uz nodarbībām. Latvieši *svin* kāzas, svētkus, svētdienu un dzimšanas dienu, un vārds *atzīmēt* tad neiederas.»

Dzejnieka Akurātera uzvārds jāraksta tā, kā to runājam un kā to viņa mūža pēdējos gados rakstīja jaunajā latviešu pareizrakstībā – *Akurāters* (nevis *Akuraters*), jo pamatā uzvārdam ir vārds *akurāts* – ar gaļu *ā*. Nekādā ziņā Ieva *Akurātere* nav jāpārtaisa par *Akurateri*, kā tagad notiek.

Rakstā par Akurātera jubileju no padomju laika nevajadzīgi patapinātas krieviskas valodas īpatnības velkas kā pagājušo laiku aste. Raksta autors valodas ziņā atgādina pudeļu lasītāju, kas izlīdis no vecu lietu čupas un aplipsis ar valodas atkritumiem. Arī jubilejas rakstos nepieciešama rūpīga attieksme pret valodu.

2004. g. 22.–28. I.

Gadījumā, ja?

Grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuņas pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā, Jānis Endzelīns par virsrakstā minēto vārdu savienojumu rakstījis: «Dažkārt – sevišķi kancelejas valodā – sastopam izplūdušu, liekvārdīgu izteiksmi, piemēram, «*gadījumā, ja* viņš neatnāks laikā, viņš jāatlaiž» (vārds «*gadījumā*» te ir pavisam lieks)». Var piebilst, ka pēdējos gadu desmitos šis liekvārdīgais vārdu savienojums ļoti izplatījies kā līdzīga krievu valodas vārdu savienojuma atdarinājums. Joprojām tas manāms bieži.

– Grozīs noteikumus par 30 procentu studiju kredīta dzēšanu no valsts budžeta *gadījumā, ja* ģimenē piedzimst bērns.

– Kā paredz līgums ar Ventspils domi, *gadījumā, ja* Ventspils rajona piekrastē būs interesanti zemūdens atradumi, tiks lemts, vai tie nododami Ventspils pilsētai.

Abos teikumos ir liekais vārds *gadījumā*. Izlaidīsim to.

– Grozīs noteikumus par 30 procentu studiju kredīta dzēšanu no valsts budžeta, *ja* ģimenē piedzimst bērns.

– Kā paredz līgums ar Ventspils domi, *ja* Ventspils rajona piekrastē būs interesanti zemūdens atradumi, tiks lemts, vai tie nododami Ventspils pilsētai.

Tālāk vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– *Ja* pilnvarnieks izmanto visas tiesības (nevis – *gadījumā, ja* pilnvarnieks izmanto visas tiesības), uzdevumu varētu veikt ātrāk.

– Palestīnieši draud ņemt rokā ieročus, *ja* viņiem aizliegs lūgšanas Jeruzalemē (nevis – *gadījumā, ja* viņiem aizliegs lūgšanas Jeruzalemē).

– *Ja* Dome panāks kompromitējošo materiālu atzīšanu par autentiskiem (nevis – *gadījumā, ja* Dome panāks kompromitējošo materiālu atzīšanu par autentiskiem), var mainīties dažu darbinieku stāvoklis.

– Laikus iegādājieties biļeti, *ja* vēlaties Ziemassvētkus un Jauno gadu sagaidīt Itālijā (nevis – *gadījumā, ja* vēlaties Ziemassvētkus un Jauno gadu sagaidīt Itālijā).

– **Ja** Krievijas krīze pastiprināsies (nevis – *gadījumā, ja* Krievijas krīze pastiprināsies), Eiropas Savienības valstis zaudēs vairākas eksporta iespējas.

– Saskaņā ar Krievijas konstitūciju premjērministrs aizstāj valsts prezidentu, **ja** tas nevar veikt savus pienākumus (nevis – *gadījumā, ja* tas nevar veikt savus pienākumus).

– **Ja** Meksikas jūras līcī vētras joprojām traucēs naftas ieguvu (nevis – *gadījumā, ja* Meksikas jūras līcī vētras joprojām traucēs naftas ieguvu), Latvijā nav gaidāma benzīna cenas pazemināšanās.

2005. g. 17.–23. XI.

Gandarījums

Vārds *gandarījums* pareizi lietots šādos teikumos.

– Pirmajā atmodas gadā pēc 25. marta demonstrācijas cietušie, pazemotie, aplaupītie varēja būt guvuši *gandarījumu*, ka beidzot situsi viņu stunda, ka viņi līdz šim brīdim tomēr nonākuši.

– Pārāk lieliem materiālistiem manta ir mērķis, nevis līdzeklis, viņi kļūst pasīvi idejiskās lietās un pretiniekiem viegli piedod visas pārestības, lai gan būtu vajadzīgs *gandarījums*.

Tātad vārds *gandarījums* te nozīmē apmierinājumu, kas gūts pēc kāda pāri darījuma. Tieši šādā nozīmē vārds *gandarījums* minēts lielajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā, pirmajā sējumā, kas izdots 1925. gadā, un minēts piemērs – cietušam dot *gandarījumu*. Šai vārdnīcā arī norādīts, ka vārds *gandarījums* latviešu valodā ir jauns.

Bet tagad dzirdami arī šādi teikumi.

– Valsts sekretārs izteicis *gandarījumu*, ka sabiedriskās saziņas līdzekļi pievērsuši uzmanību lauksaimniecībai.

– Deputāti ar *gandarījumu* pavēstīja, ka divās nedēļās beidzot jautājumu nokārtojuši.

Arī šais teikumos ir runa par kādu apmierinājumu, bet nevis pēc pāri darījuma. Runa te ir par apmierinājumu pēc kaut kā patīkama. Par pāri darījumu te nav runas. Tātad redzams, ka vārdam *gandarījums*

te piešķirta cita nozīme.

Padomju okupācijas laikā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas trešajā sējumā vārdam **gandarījums** piešķirtas abas iepriekš aplūkotās nozīmes, tādā kārtā padarot vārdu neskaidru.

Jaunvārds **gandarījums** cilvēkiem ir patīcis. Acīmredzot tas kādu laiku ir bijis modes vārds, un šādos gadījumos bieži manāmi dažādi pārspīlējumi, kā arvien gadās modes jautājumos. Turklāt padomju okupācijas gados latviešu valodas skaidrībai pievērta visai mazu uzmanību. Tāpēc Literārās valodas vārdnīcā, kas tapusi okupācijas laikā, vārds **gandarījums** pieļauts kā sinonims vārdam **apmierinājums**, neatkarīgi no tā, par kādu apmierinājumu ir runa. Paši par sevi sinonimi valodā ir labi. Tomēr šai gadījumā ir šaubas par otras nozīmes piešķiršanu vārdam **gandarījums**, jo nav labi, ka vārda nozīme kļūst neskaidra.

Tāpat – **apmierinājums** var būt par jebkādu patīkamu lietu vai parādību. Bet **gandarījums** ir tāds apmierinājums, kas gūts pēc kāda pāri darījuma.

2002. g. 24.–30. X.

Globālāks, lokālāks?

Bieži gadās svešvārdi nevietā, turklāt pārspīlētā veidā.

– Pagājušais gads bija **globālu** pārmaiņu laiks Austrumeiropā.

– Latvijai vajadzīga laba robežu apsardzība, un **globāla** robežsardze ir labākais variants.

– Tuvojas Cēsu 800 gadu jubileja, un pilsēta gatavojas tādiem **globāliem** pasākumiem kā ielu remonts, māju fasāžu sakopšana.

– Vai ūdens apgādes jautājums ir **globāls** visai Rīgai, vai arī katrā pilsētas daļā ir citādi?

Globāls nozīmē kaut ko tādu, kas attiecas uz visu pasauli, nevis uz Austrumeiropu, Latviju vai kādu pilsētu, tāpēc minētajos teikumos labāk jālieto citi vārdi.

– Pagājušais gads bija **lielu** (nevis **globālu**) pārmaiņu laiks Austrumeiropā.

– Latvijai vajadzīga laba robežu apsardzība, un **vispārēja** (nevis *globāla*) robežsardze ir labākais risinājums.

– Tuvojas Cēsu 800 gadu jubileja, un pilsēta gatavojas tādiem **lieliem** (nevis *globāliem*) darbiem kā ielu remonts un māju fasāžu sakopšana.

– Vai ūdens apgādes jautājums ir **svarīgs** (nevis *globāls*) visai Rīgai, vai arī katrā pilsētas daļā ir citādi?

Pavisam nejēdzīgi ir teikt – *globālāks*.

– Jautājums ir daudz *globālāks*: daudzas pašreizējās pārvaldes struktūras var būt nederīgas.

– Tuvojas jaunais gads, un mēs pievēršamies svarīgākām, daudz *globālākām* problēmām.

Labosim arī šos teikumus.

– Jautājums ir daudz **nopietnāks** (nevis *globālāks*): daudzas pašreizējās pārvaldes struktūras var būt nederīgas.

– Tuvojas jaunais gads, un mēs pievēršamies svarīgākām, daudz **lielākām** (nevis *globālākām*) problēmām.

Neteiksim arī *lokālāks*. Vārds *locus* latīniski nozīmē – vieta. Īpašības vārds **lokāls** nozīmē – vietējs, un nevar būt *lokālāks*, tāpat kā nevar būt vietējāks. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Runāsim par **vietējiem** (nevis *lokālākiem*) Latvijas jautājumiem.

– Spriedīs par akadēmijas nākotni un arī par **mazākiem** (nevis *lokālākiem*) jautājumiem.

Pavisam aplams ir šāds teikums: – Dažiem īpašumiem Latvijā ir *globālāks* raksturs, citiem – *lokālāks*.

Labosim. – Daži īpašumi Latvijā ir vairāk **svarīgi**, citi – mazāk.

2002. g. 21.–27. XI.

Griesti

Gan Latviešu literārās valodas vārdnīcas 3. sējumā, kas izdots 1975. gadā, gan viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā (1987.), gan Amerikas Latviešu apvienības izdotajā Latviešu valodas vārdnīcā (1993.) teikts, ka *griesti* ir telpas augšējais pārsegs, un minēti piemēri: *augsti griesti, zemi griesti, istabas griesti, griestu sijas, griestu lampa, grāmatu plaukts līdz griestiem*. Šāda pati nozīme vārdam *griesti* minēta arī klasiskajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā. Un šāda nozīme vārdam *griesti* ir arī vēl piecdesmito gadu divvalodu vārdnīcās. Par šādu vārda *griesti* nozīmi nerodas nekādas šaubas.

Turpretim padomju okupācijas beigu laikā – 1988. gadā izdotajā Krievu-latviešu vārdnīcā vārdam *griesti* piedēvēta arī otra nozīme, kas esot sarunvalodā: «augstākais sniegums». Patiešām, kā ziņoja atmodas laika preses izdevumi, padomju birokratijas darbinieki, atdarinādami krievu valodu, nereti cits citam jautājuši: «Kādi tev ir *griesti*?» Domāti bija nevis kādas telpas griesti, bet gan pēc iespējas lielākas algas saņemšana. No šādas runas, tad arī 1988. gada vārdnīcā ieviesta nozīme «augstākais sniegums», kas neiederas labā latviešu valodā. Diemžēl šāda krieviska nozīme vārdam *griesti* ieviesās arī laikrakstos un radio raidījumos, un tā manāma arī tagad.

– Vairāki deputāti jau sasnieguši savas darbības iespējamos *griestus*.

– Aktieris vēl nebija sasniedzis slavas *griestus*, tāpēc pieņēma piedāvājumu.

– Jānosaka vēlēšanu kampaņā izlietojamo finanču līdzekļu *griesti*.

Labāk šeit lietosim *griestu* vietā citus vārdus.

– Vairāki deputāti jau *rādījuši visu, ko spēj* (nevis – sasnieguši savas darbības iespējamos *griestus*).

– Aktieris vēl nebija sasniedzis slavas *kalngalus* (nevis *griestus*), tāpēc pieņēma piedāvājumu.

– Jānosaka vēlēšanu kampaņā izlietojamo finanču līdzekļu

Vārdi ar *ik-*

Atdarinot krievu valodas salikumus ar *еже-*, latviešu valodā uzspiestas divvalodības apstākļos bez īpašas vajadzības ieviešas darinājumi ar *ik-*. Agrāk runājām par *rīta* un *vakara* laikrakstiem, tagad nereti dzirdam, ka esot *ikrīta* un *ikvakara* laikraksti. Tādus laikrakstus, kas iznāk katru dienu, saucām par *dienas* laikrakstiem. Tagad jau dzirdam par *ikdienas* laikrakstiem (lai gan vārdam *ikdiēna* latviešu valodā ir cita nozīme – pretstats brīvdienām vai svētku dienām). Līdzīgi *nedēļas* un *mēneša* izdevumus sākt saukt par *iknedēļas* un *ikmēneša* izdevumiem. Dažām ģimenēm *mēneša* pabalsta vietā esot *ikmēneša* pabalsts. Dažas organizācijas *gada* pārskata sanāksmju vietā sākušas rīkot *ikgada* pārskata sanāksmes.

Visos minētajos gadījumos pēc krievu valodas līdzības piespraustais *ik-* latviešu valodā ir gluži lieks. Dažkārt tas rada pat pārpratumus, piemēram, vārdā *ikdienas*.

Tālāk vairāki tagad dzirdēti teikumi, kuŗos bez vajadzības lietoti vārdi ar *ik-*.

- Klausāmies *ikrīta* informātīvo programmu.
- Sniedzam ieskatu *ikdienas* laikrakstos.
- Krievijas televīzijas raidījums «*Iknedēļas* lauku vēstnesis».
- Reportiere ir guvusi panākumus *iknedēļas* raidījumos par laulības dzīves, mājsaimniecības un kulinārijas jautājumiem.
- Sociologi organizē *ikmēneša* sabiedriskās domas aptaujas.
- Biedrība martā rīko *ikgada* pilnsapulci.
- Abonēšanas maksa ir neliela *ikmēneša*, *ikkvartāla* vai *ikgada* maksa par televīzijas lietošanu.
- Sākušās teātra *ikrudens* viesizrādes.
- Atkal klāt *iksestdienas* raidījums par latviešu mūziku.

Labosim šos teikumus, atmetot tajos lieko *ik-* vai lietojot citus vārdus.

- Klausāmies *rīta* informātīvo programmu.
- Sniedzam ieskatu *dienas* laikrakstos.
- Krievijas televīzijas raidījums «*Nedēļas* lauku vēstnesis».

- Reportiere ir guvusi panākumus *nedēļas* raidījumos par laulības dzīves, mājsaimniecības un kulinārijas jautājumiem.
- Sociologi rīko sabiedriskās domas *mēneša* aptaujas. (Vēl labāk:
- Sociologi rīko sabiedriskās domas aptaujas *katru mēnesi*.)
- Biedrība martā rīko *gada* pilnsapulci.
- Abonēšanas maksa ir neliela *mēneša, ceturkšņa* vai *gada* maksa par televīzijas skatīšanos.
- Sākušās teātra *rudens* viesizrādes.
- Atkal klāt *sestdienas* raidījums par latviešu mūziku.

2002. g. 18.–24. VII.

Ikrīta, ikpirmdienas, ikrudens?

Vārdi ar *ik-* ir krievu valodas vārdu ar *еже-* atdarinājumi. Šis krieviskuma veids mūsu valodā ieviešas arvien vairāk.

- Jūs dzirdat mūsu *ikrīta* programmu «Labrīt».
- Lasiet laikraksta *ikpirmdienas* pielikumu.
- Raidījām *ikpirmdienas* satiksmes ziņas.
- Klausījāmie ministru prezidenta *ikotrdienas* uzrunu.
- Skanēja *ikceturtdienas* raidījums «Rīgai astoņsimt».
- Laikrakstam iznāk *ikpiektdienas* pielikums.
- Vēl palicis pēdējais *iksestdienas* raidījums.

Īsāk un latviski pareizi būtu izteikties ar vārdiem bez krieviskā *ik-*: *rīta* (nevis *ikrīta*) programma, *pirmdienas* (nevis *ikpirmdienas*) pielikums, *pirmdienas* (nevis *ikpirmdienas*) satiksmes ziņas, *otrdienas* (nevis *ikotrdienas*) uzruna, *ceturtdienas* (nevis *ikceturtdienas*) raidījums, *piektdienas* (nevis *ikpiektdienas*) pielikums, *sestdienas* (nevis *iksestdienas*) raidījums.

Nebūtu jāsaka arī – televīzijas *ikvakara* raidījumi, bet gan – *vakara* raidījumi.

Avīzes raksta, ka Latvijas policijas priekšnieks sarīkojis *iknedēļas* preses konferenci. Labāk būtu teikt, ka priekšnieks sarīkojis *nedēļas*

vai *kārtējo* preses konferenci (nevis – *iknedēļas* konferenci).

Labāk būtu ziņot, ka Romas pāvests teicis *nedēļas* (nevis *iknedēļas*) uzrunu svētceļniekiem. Anglijā kļuvušas parastas *nedēļas* (nevis *iknedēļas*) veloakcijas ar grāmatu tirdzniecību.

Salikums ar *ik-* dažiem tā iepaticies, ka to lieto gluži nevietā:

– Šķīdonī palielinās *iknedēļas* satiksmes nelaimes gadījumu skaits.

Pareizi: – Šķīdonī *katru nedēļu* palielinās satiksmes nelaimes gadījumu skaits.

Tas pats attiecas uz lielākiem laika posmiem. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Jau trešo reizi *mēneša* (nevis *ikmēneša*) pēdējā svētdienā piejums nāk humora raidījums.

– Iznācis jauns *mēneša* (nevis *ikmēneša*) žurnāls.

– Meža dienas kopš 1934. gada *notiek katru pavasari* (nevis – meža dienas kļuvušas *ikpavasara*).

– Sākušās Valmieras teātra *rudens* (nevis *ikrudens*) viesizrādes.

– Kontrabandas dēļ modes preču pārdevēji cieš *sezonas* (nevis *iksezonas*) zaudējumus.

2005. g. 1.–7. IX.

Imidžs?

Nožēlojama parādība, kas aizvien vairāk izplatās, ir nevajadzīgu angļu valodas vārdu lietošana tādos gadījumos, kad latviešu valodā ir atbilstoši labi vārdi. Vēl būs ilgi jāpūlas, lai atbrīvotos no pusgadsimta okupācijas laikā ieviesušās krieviskā piesārņojuma. Un lieki anglismi mūsu valodā arī nav vajadzīgi. Viens šāds bieži bez vajadzības pēdējos gados lietots vārds ir *imidžs*.

– Baltijas valstīm izdevīgāk ir veidot vienotu *imidžu* un uzsvērt savstarpēju sadarbību, nevis konkurenci.

– Ja runā par *imidžu*, tad jebkuņā gadījumā *imidžs* tikai raksturo cilvēku, bet neietekmē literārā darba vērtību.

Šais teikumos *imidža* vietā der vārds *tēls*.

– Baltijas valstīm izdevīgāk ir veidot vienotu **tēlu** un uzsvērt savstarpēju sadarbību, nevis konkurenci.

– Ja runā par **tēlu**, tad jebkuŗā gadījumā **tēls** tikai raksturo cilvēku, bet neietekmē literārā darba vērtību.

Vēl kādi teikumi.

– Ne vienmēr pirmais cilvēks kādā partijā ir radījis pievilcīgu politisko *imidžu*.

– Krāpnieki noguldījumu firmās cenšas radīt vienīgi izdevīgu *imidžu* reklāmā, pat nepūlēdamies organizēt ražošanu vai tirdzniecību.

Pareizi –

– Ne vienmēr pirmais cilvēks kādā partijā ir radījis pievilcīgu politisko **tēlu**.

– Krāpnieki noguldījumu firmās cenšas radīt vienīgi izdevīgu **tēlu** reklāmā, pat nepūlēdamies organizēt ražošanu vai tirdzniecību.

Imidža vietā citreiz labi der kāds jau agrāk pazīstams aizguvums, piemēram, **reputācija** (ko nav vajadzīgs aizstāt ar jaunu angļismu *imidžs*):

– Konkurences apstākļos manāma cenšanās graut citu uzņēmumu **imidžu**.

Labāk: – .. graut citu uzņēmumu **reputāciju**.

2001. g. 5.–11. VII.

Intīms

Vārdnīcās teikts: *intīms* – tāds, kas attiecas uz cilvēka personisko dzīvi, viņa jūtām; arī – ļoti biedrisks, sirsnīgs. Kādā vecā vārdnīcā ir arī skaidrojums – sirsnīgā draudzībā esošs.

Šādam nozīmes skaidrojumam atbilst, piemēram, šādi teikumi.

– Lielhercogiene pieņem kņazienu savās *intīmajās* viesībās.

– Man ļoti nepatīk runāt balsī par dziļi *intīmām* lietām, kas skar tikai mani pašu un man tuvākos cilvēkus.

– Zigfrīds Meierovics kādā *intīmā* sarunā izteicās, ka «Varšavas orientācija» Latvijai būtu kaut kā jārevidē.

Pret vārda *intīms* lietojumu minētajos teikumos nav ko iebilst. Ar šādu nozīmi vārdu *intīms* latviešu valodā lietojam jau vairāk nekā simt gadu.

Svešvārdus daudzi tagad lieto, īsti nezinādami, ko tie nozīmē. Rīgā un citās pilsētās Latvijā pēdējos gados milzum izplatījusies prostitūcija, kas ir sevis pārdošana dzimumsakariem par maksu. Šī parādība bijusi arī agrāk izplatīta vai nu atklāti, vai slēpti kā padomju gados. Tomēr neviens agrāk neteica, ka prostitūtām ar viņu klientiem būtu kādas *intīmas* attiecības. Šādos gadījumos palaikam nevar runāt par savstarpējām ļoti sirsnīgām, biedriskām vai draudzīgām attiecībām vai jūtām. Runa te ir palaikam par ne visai draudzīgu sevis pārdošanu naudas iegūšanai.

Bet tagadējos laikrakstos nereti lasāmas pārprotamas ziņas.

– Vairākās Cēsu kafejnīcās iespējams sarunāt jaunavas *intīmiem* pakalpojumiem.

– Rīgā Marijas un Čaka ielā pastaigājas šeit parastās *intīmo* pakalpojumu piedāvātājas.

– Liela daļa ar sifilisu saslimušo ir biznesmeņi, kas var atļauties apmeklēt saunas, restorānus, *intīmos* klubus un nereti izsaukt *intīmo* klubu jaunās meičas uz māju.

– Bijām gluži satriekti, uzzinot, ka Vidzemē un Kurzemē pirtis ir sabrukušas, bet jaunas ir celtas tikai – kā tagad sāks teikt – *intīmo* klubu vajadzībām.

Redzam, ka šais teikumos prostitūcija sākusi uzurpēt vārdu *intīms*, kam valodā ir pavisam cita nozīme. Visos minētajos teikumos patiesībā iederētos vārds *seksuāls* vai lietvārda *seks* ģenitīvs, tātad – *seksuāli* (vai *seksa*) pakalpojumi, *seksa* klubi. Šo iestādījumu turētājiem nevajadzētu slēpties aiz vārda *intīms*, kas nozīmē pavisam ko citu. Kritizējot prostitūcijas izplatīšanos, būtu iespējams arī sen zināmais apzīmējums – *atklātais* vai *publiskais nams*.

Bet vārds *intīms* lai paliek sākumā minētajai nozīmei.

2003. g. 30. I–5. II.

Ir ne-?

Pašos pēdējos gados sākuši parādīties tādi krievu valodas atdarinājumi, kādi agrāk nebija parasti. Gandrīz vai jādodomā, ka galvas pacēlušī tie, kas padomju okupācijas gados visādi centās tuvināt latviešu valodu krievu valodai un kādu laiku bija pierimuši. Arvien vairāk manāmi teikumi, kuŗos aiz vārda *ir* seko vārds, kas sākas ar *ne-*. Latviski tā agrāk nerunājām. Šeit ir acīm redzams krievu valodas atdarinājums. Krievu valodā nav tāda darbības vārda, kāds mūsu valodā ir nolieguma vārds *nav*. Tāpēc krievi nolieguma formā lieto citus vārdus. Mūsu valodā tā nav jādara. Tomēr dzirdami šādi teikumi.

– Ir īpaši cēloņi, kāpēc *ir nemazinājusies* atsevišķu valstu nozīme Eiropas Savienībā.

– Roku darbs rūpniecībā *ir nerentabls*.

– *Ir nesaprotams*, ar ko Džeksons liek miljoniem cilvēku visā pasaulē pirkt un klausīties viņa ieskaņojumus.

– Nav gaidāma rubļa devalvācija, tomēr stāvoklis Krievijā *ir nevienkāršs*.

Latviski šie teikumi varētu labāk būt šādi.

– Ir īpaši cēloņi, kāpēc *nav mazinājusies* (nevis – *ir nemazinājusies*) atsevišķu valstu nozīme Eiropas Savienībā.

– Roku darbs rūpniecībā *neatmaksājas* (vai – *nav rentabls*, nevis – *ir nerentabls*).

– *Nav saprotams* (nevis – *ir nesaprotams*), ar ko Džeksons liek miljoniem cilvēku visā pasaulē pirkt un klausīties viņa ieskaņojumus.

– Nav gaidāma rubļa devalvācija, tomēr stāvoklis Krievijā *ir sarežģīts* (vai – *nav vienkāršs*, nevis – *ir nevienkāršs*).

Nav ieteicams arī šāds teikumu veidojums.

– Ir cilvēki, kas *grib nesaprast*, ka jāmācās valsts valoda.

– Krievijas politiska diktāta apstākļos draudzīga attieksme *šķiet neiespējama*.

– Graudi pēc vārīšanas kārtīgi jānoskalo, jo tad zūd sīvums, un

prosa *ir nesliktāka* par rīsiem.

Labosim.

– Ir cilvēki, kas **negrib saprast** (nevis – *grib nesaprast*), ka jāmācās valsts valoda.

– Krievijas politiska diktāta apstākļos draudzīga attieksme **nešķiet iespējama** (nevis – *šķiet neiespējama*).

– Graudi pēc vārīšanas kārtīgi jānoskalo, jo tad zūd sīvums, un prosa **nav sliktāka** (nevis – *ir nesliktāka*) par rīsiem.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Žirinovskis sludina, ka bez Krievijas Baltijas valstis **neesot nekas** (nevis – *ir nekas*).

– Česlavs Mliņņiks **nekad nav ieredzējis** boļševikus (nevis – *vienmēr ir neieredzējis boļševikus*), tāpēc nav stājies komunistu partijā.

2003. g. 24.–30. VII.

Ir varošs, ir zinošs, ir gribošs utt.?

– Pensijas likuma labojumi *ir budžetu skaroši*.

– Baznīcai vajadzētu *būt varošai* palīdzēt tiem, kas *ir cietoši*.

– Cilvēks *ir gribošs* atvērt frizieru salonu.

– Mums liekas, ka *esam ļoti varoši* un *ļoti zinoši*.

– Mums *jābūt gribošiem* un *varošiem* aizstāvēt savas tiesības.

Šais teikumos vienu vai pat divas reizes lietots divdabīgs, kas beidzas ar izskaņu *-ošs*, turklāt palaikam no pārejošiem darbības vārdiem jeb verbiem. Jānis Endzelīns grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas pēdējais izdevums nācis klajā 1994. gadā, par šādiem divdabjiem rakstījis:

«Dzīvajā tautas valodā divdabji, kas beidzas ar *-ošs*, ir sastopami tikai no nedaudziem verbiem, un arī tikai no tādiem, kam nepārejoša nozīme, piemēram, **ziedoša** ābele, **verdošs** vai **tekošs** ūdens, **nākoša** nedēļa un citi. No tam nu izriet, ka no verbiem ar pārejošu nozīmi

šādi divdabji bez lielas vajadzības nav darināmi. Tai vietā var lietāt vai nu kādu adjektīvu, vai substantīvu, vai jāizteicas ar verba formu, kam ir personas galotne.»

Tā rakstījis Jānis Endzelīns. Sākumā minētajos teikumos nav nekādas lielas vajadzības lietot divdabjus, kas beidzas ar izskaņu -ošs. Tāpēc to vietā labāk lietosim darbības vārdu personas formas vai kādus citus vārdus.

– Pensijas likuma labojumi **skar** budžetu (nevis – *ir budžetu skaņoši*).

– Baznīcai vajadzētu **būt spējīgai** (nevis *varošai*) palīdzēt tiem, kas **cieš** (nevis – tiem, kas *ir cietoši*).

– Cilvēks **grib** (nevis – *ir gribošs*) atvērt frizieru salonu.

– Mums liekas, ka **esam** ļoti **spējīgi** un visu **zinām** (nevis – *esam ļoti varoši* un *ļoti zinoši*).

– Mums **jāgrib** un **jāvar** (nevis – mums *jābūt gribošiem* un *varošiem*) aizstāvēt savas tiesības.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Krievijas tirgus vēl *ir* tikai **šķietams** tirgus (nevis – *šķietošs* tirgus), kas nepakļaujas ekonomijas un uzņēmējdarbības likumiem.

– Mīlestība ir vārds, kas cildina, bet tā vienmēr **trūkst** (nevis – kas vienmēr *ir pietrūkstošs*).

– Nelabotu ceļu dēļ satiksme daudzās vietās ir **apgrūtināta** (nevis *apgrūtināša*).

– Daudzi televīzijas sižeti ir pārāk īsi un nekā **nepasaka** (nevis – *ir pārāk īsi* un *neko nepasakoši*).

– Vairs neliekas, ka optimistiski sāktais gadu simtenis **sola** daudz (nevis – *ir daudzsološs*).

– Ieskatīsimies žurnālos, kas **raksta** par lauksaimniecību (nevis – par lauksaimniecību *rakstošos* žurnālos).

– Krievijas nostāja pret Baltijas valstīm **neatbilst** jaunajam stāvoklim (nevis – *nav atbilstoša* jaunajam stāvoklim).

2003. g. 11.–17. IX.

Iziet no ierindas

Padomju okupācijas gados daudzos valsts amatos bija iecelti bijušie militāristi. Viņi paturēja armijas valodas īpatnības arī tad, kad ar armiju nebija nekāda sakara. Viens šāds vārdu savienojums ir – *iziet no ierindas*. Padomju gados bija parasti šādi teikumi.

– Vētras dēļ *izgājušas no ierindas* elektrības un telefona līnijas.

– Dubļainā laikā *izgāja no ierindas* viens kombains.

– Nevar ilgi gaidīt, ja *iziet no ierindas* ūdensvada vai kanalizācijas caurules.

– Noskaidroja, ka zvejas trālerim *izgājis no ierindas* motors.

– Gandrīz katru dienu fermās *iziet no ierindas* ratiņi, ar ko govīm pieved barību.

– Murmanskas apgabalā, Severomorskā amatpersonu nolaidības dēļ aukstā laikā *izgāja no ierindas* termoelektrocentrāle.

Vārdu savienojuma *iziet no ierindas* vietā labāk būtu bijis lietot citus vārdus: vētra *sarāvusi* elektrības un telefona līnijas, *sabojājās* kombains, *pārplīst* ūdensvada vai kanalizācijas caurules, trālerim *sabojājies* motors, fermā *salūst* ratiņi, *sabojājās* termoelektrocentrāle.

Atjaunotā Latvijas valstī militārās leksikas lietošana civīlā dzīvē ir stipri mazinājusies. Par to varam priecāties. Diemžēl vārdu savienojums *iziet no ierindas* joprojām gadās bieži.

– Ir bažas, ka tramvaji nekursēs nevis tāpēc, ka nebūs elektroenerģijas, bet gan tāpēc, ka tie *iziet no ierindas*.

– Alūksnes rajonā 13. decembrī *izgāja no ierindas* visi datori, kas saslēgti vienotā tīklā.

– Pārslodzes dēļ aukstā laikā elektrotīkli var *iziet no ierindas*.

– Bet varbūt atrast iespēju, kā atjaunot dzelzceļa posmu, kas *izgājis no ierindas*.

– Sausa laika dēļ šogad gaidāma mazāka rudzu raža, un jādoma ko darīt, lai *neizietu no ierindas* pārtikas piegāde.

Labosim.

– Ir bažas, ka tramvaji nekursēs nevis tāpēc, ka nebūs elektrības,

bet gan tāpēc, ka tie būs **nolietojušies** (nevis – tie *iziet no ierindas*).

– Alūksnes rajonā 13. decembrī **nedarbojās** (nevis – *izgāja no ierindas*) visi datori, kas saslēgti vienotā tīklā.

– Pārslodzes dēļ aukstā laikā elektrotīkli var **bojāties** (nevis – *iziet no ierindas*).

– Bet varbūt atrast iespēju, kā atjaunot dzelzceļa posmu, kas **bojāts** (nevis – *izgājis no ierindas*).

– Sausa laika dēļ šogad gaidāma mazāka rudzu raža, un jādomā ko darīt, lai **nodrošinātu pārtikas piegādi** (nevis – lai *neizietu no ierindas pārtikas piegāde*).

Neteiksim arī – *no ierindas iziet*, kur tas nav vajadzīgs.

– Bija **sabojājusies** (nevis – *no ierindas izgājusī*) kuģa vinča.

– **Nedarbojās** (nevis – *no ierindas izgāja*) gaisa kondicionēšanas iekārta.

Bet **iziet no ierindas** var armijā, sportā, vingrošanas nodarbībās un visur, kur cilvēkus nostāda ierindā.

2003. g. 28. VIII–3. IX.

Izpalikt?

Par vārdu *izpalikt* Jānis Endzelīns grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas» raksta: «.. šis pēc vācu «*ausbleiben*» darinātais vārds ir rupjš un gluži lieks ģermānisms, ko nevar arī ar kādu «*atpalikt*» attaisnot. Un tomēr to vēl sastopam arī tagadējā valodā, piem., «incidents *izpalika*» (pareizi: **nenotika, neradās, negadījās**); «labāk viņš tur būtu *izpalicis*» (pareizi: **iztrūcis, neieradies**).»

Arī tagad gadās šādi teikumi.

– Pēc Karuļa kunga domām pozitīvs bija tas, ka ar 1934. gada 15. maija apvērsumu *izpalika* partiju savstarpējie ķīviņi un apkaŗošanās.

– Rīgas Mūzikālā teātra galvenajam diriģentam Jānim Kaijakam zuduŗas cerības, ka viņu uzaicinās uz šā teātra 50 gadu jubilejas sarīkojumiem, kuŗi teātra likvidācijas dēļ *izpaliks*.

– Latvijas Lidsabiedrība juridiski nav atbildīga par kontrabandas ieroču nomeŗanu Indijā, bet morāla atbildība *neizpaliek*.

– Skaidrība Rīgas centra apbūvē *izpalikusi* sešus pēdējos gadus. Latviski nevainojami runāsim citādi.

– Pēc Karuļa kunga domām pozitīvs bija tas, ka ar 1934. gada 15. maija apvērsumu *beidzās* (nevis *izpalika*) partiju savstarpējie ķīviņi un apkaŗoŗanās.

– .. teāŗtra 50 gadu jubilejas sarīkojumi .. teāŗtra likvidācijas dēļ *nenotiks* (nevis *izpaliks*).

– .. morāla atbildība *paliek* (nevis – *neizpaliek*).

– Skaidrības Rīgas centra apbūvē *nav bijis* (nevis – skaidrība Rīgas centra apbūvē *izpalikusi*) sešus pēdējos gadus.

Latvieŗu valodā pēdējos gados daudzi runātāji un rakstītāji bez vajadzības atdzīvina barbariskus vācu valodas vārdus, kas mums nav vajadzīgi. Noŗēlojami ir apgalvojumi, ka vācu valodas vārdi esot izteiksmīgāki nekā atbilstoŗi mūsu valodas vārdi. Ir ne mazums ļauŗu, kas priecājas, ka atraduŗi nezin kādu valodas bagātību ar tādiem kā *brūķēt, bilde, mamma, skunste, spice, zorte* un daudziem citiem. Latvijas radoraidījumos par Mātes dienu tikai ŗās dienas nosaukumā dzirdams vārds *māte*, bet visas reportieres vienprātīgi sludina *mammas* vārdu, to simtiem reiŗu atkārtodamas sarunās ar bērniem. It,kā ar to vēl būtu par maz mūsu valodas bojāŗanā, citi savukārt lieki atdarina vācu valodas vārdus, un rodas tādi vārdi kā *izpalikt*.

Vēl daŗi teikumi un labojumi.

– Čeŗenijā jābeidz militāra spēka lietoŗana, tad politisks norēgulējums agri vai vēlū *būs sagaidāms* (nevis *neizpaliks*).

– Iebraucot Neretā, *nerodas* (vai *negadās*, nevis *izpaliek*) sveŗās pilsētās pazīstama situācija, kad jāŗeŗ pretimnācējs un jāprasa – kas, kur un kā; Neretā viss ir pašā centrā.

– Runājot par mazvērtīgu filmu izplatīŗanos Latvijā, runātājam bija iespēja parādīt ārzemju masu kultūras nevēlamo ietekmi Latvijā, tomēr tieŗi ŗā aspekta viŗa runā *trūka* (nevis – tieŗi ŗis aspekts viŗa runā *izpalika*).

– Raidījumos par lauksaimniecību dzirdamas daŗādas domas un replikas, bet loŗiska risinājuma jautājumam *nav* (nevis – loŗisks risinājums jautājumam *izpaliek*).

2003. g. 22.–28. V.

Izsaukt

Grāmatīnā «Dažādas valodas kļūdas» Jānis Endzelīns aizrādījis, ka vārds *izsaukt* latviešu valodā nav jālieto ar tādu nozīmi kā krievu valodas *вызвать*. Nav jāsaka – notikums *izsauca* sarežģījumus, šāds stāvoklis *izsauca* pārpratumus, bet gan – notikums *sacēla* (vai *radīja*) sarežģījumus, šāds stāvoklis *sacēla* (vai *radīja*) pārpratumus. Tā rakstījis J. Endzelīns. Tagad krieviski lietota *izsaukt* vietā saka arī *izraisīt* vai kādu citu vārdu.

Tomēr bieži gadās arī krievisks *izsaukt*. Dzirdami pat apgalvojumi, ka tas latviešu valodā esot pavisam parasts un neesot jāskauž. Tomēr nevajadzīgs citas valodas atdarinājums nav vēlams, ja arī tas ir ieviesies, jo mums ir savas izteikšanās iespējas. Nepareizi vārds *izsaukt* lietots šādos teikumos.

– Neizpratni *izsauca* arī tas, ka robežpunktā ar kravu deklarēšanu nodarbojas veselas trīs firmas, kas mitinās briesmīga izskata dēļu būdās.

– Paredzams, ka attīstība virzīsies pa kādu vidus ceļu, kas var *izsaukt* reformu palēnināšanos.

– Temperatūra strauji pazeminājās, un tas *izsauca* zibeņošanu un pārkonu.

Labosim.

– Neizpratni *radīja* (nevis *izsauca*) arī tas, ka robežpunktā ar kravu deklarēšanu nodarbojas veselas trīs firmas, kas mitinās briesmīga izskata dēļu būdās.

– Paredzama attīstība pa kādu vidus ceļu, tāpēc reformas *var palēnināties* (nevis – kas var *izsaukt* reformu palēnināšanos).

– Temperatūra strauji pazeminājās, tāpēc *radās* zibens un pārkons (nevis – tas *izsauca* zibeņošanu un pārkonu).

Kā redzams, no nevietā lietota *izsaukt* var vairīties, teikumu veidojot citādi.

Vēl daži kļūdaini teikumi.

– Polītiķi cenšas noskaidrot, kas bija *izsaucis* valdības krīzi.

– Prezidenta maiņa ar citu politisko spēku pārstāvi *izsauktu*

valdības kursa maiņu.

– Jaunais vīruss *izsaucis* saslimšanu ar masalām līdzīgu slimību.

– Mācību maksas paaugstināšana *izsaukusi* nemieru studentos.

Labosim.

– Politiķi cenšas noskaidrot valdības *krīzes cēloņus* (nevis noskaidrot, kas bija *izsaucis* valdības krīzi).

– Par prezidentu kļūstot citu politisko spēku pārstāvim, *mainītos* valdības kurss (nevis – *izsauktu* valdības kursa maiņu).

– Jaunais vīruss *izraisījis* (nevis *izsaucis*) saslimšanu ar masalām līdzīgu slimību.

– Mācību maksas paaugstināšana *sacēlusi* (nevis *izsaukusi*) nemieru studentos.

Protams, minētos teikumus var veidot vēl kā citādi, lai vairītos no krieviski lietota vārda *izsaukt*.

Bet vārds *izsaukt* latviski pareizi var būt lietots citos gadījumos. Ar aplausiem varam *izsaukt* mākslinieku pēc izrādes, izsakot viņam atzinību. Var *izsaukt* (vai *pieaicināt*) revidentus, lai pārbaudītu kādas bankas, firmas vai iestādes darbu. Skolotājs klasē *izsauc* skolēnus, lai pārbaudītu viņu zināšanas.

2004. g. 14.–20. X.

Izteikti?

Divdabi *izteikts* aplami lieto pēc krievu valodas līdzības. No šā divdabja darināts nevajadzīgs adverbs *izteikti* arī kā krievu valodas atdarinājums.

Latviešu valodā ir labi vārdi, kas nerada pārpratumus un ko sen lietojam, piemēram, *acīmredzot*, *acīmredzami*, *daudz*, *īsti*, *krasi*, *ļoti*, *noteikti*, *sevišķi*, *skaidri*, *spilgti*, *stipri*. Pēdējos gados krievu valodas ietekme pastiprinājusies, un daudzi jaunākās paaudzes darbinieki visu minēto latviešu valodas vārdu vietā sākuši lietot vienu vienīgu krievu valodas atdarinājumu *izteikti*, ar to noplicinot mūsu valodu, padarīdami to mazāk skaidru.

– Pēc sprādziena Omas pilsētā Ziemeļīrijā no radikālisma *izteikti*

novērsās lielākā protestantu kopienas daļa.

– Izglītībai paredzētais finanču apjoms ir *izteikti* mazāks par nepieciešamo.

– Viesojoties Toronto, apkārt bija *izteikti* latviska vide.

– Daudzu runātāju izteiksmes līdzekļi ir *izteikti* antipātiski.

– Laikraksts iznācis ar *izteikti* asām publikācijām par *izteikti* asu tematiku.

Labosim.

– Pēc sprādziena Omas pilsētā Ziemeļīrijā no radikālisma *acīmredzami* (nevis *izteikti*) novērsusies lielākā protestantu kopienas daļa.

– Izglītībai paredzētais finanču apjoms ir *daudz* (nevis *izteikti*) mazāks par nepieciešamo.

– Viesojoties Toronto, apkārt bija *īsti* (nevis *izteikti*) latviska vide.

– Daudzu runātāju izteiksmes līdzekļi ir *krasi* (nevis *izteikti*) netīkami.

– Laikraksts iznācis ar *loti* (nevis *izteikti*) asām publikācijām par *sevišķi* (nevis *izteikti*) asu tematiku.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Cauri viltus tautas draugu tērpam *noteikti* (nevis *izteikti*) lien ārā pašlabuma un varaskāres āža kāja.

– Japāna, būdama Āzijas valsts, ir ar *skaidri* (nevis *izteikti*) rietumnieciskām interesēm.

– Nopietns politiķis kritiskās situācijās kļūst *īpaši* (nevis *izteikti*) spēcīgs un līdzsvarots.

– Vācija ir gājusi *spilgti* (nevis *izteikti*) demokratisku attīstības ceļu.

– 1998. gads bija *stipri* (nevis *izteikti*) nelabvēlīgs kartupeļu audzētājiem.

Labojams arī šāds teikums.

– Baltā krāsa ir *izteikti* neitrāla un viegli savienojama ar citām krāsām.

– Labāk teiksim, ka baltā krāsa ir *pavisam* (vai *gluži*, nevis *izteikti*) neitrāla un viegli savienojama ar citām krāsām.

Vārds *izteikti*, kas vispār nav vēlams, nebūtu jālieto arī pārākajā pakāpē.

– Daudzi deputāti arvien *izteiktāk* pagriezuši muguru vēlētājiem. Būtu jāsaka – arvien *vairāk* (nevis *izteiktāk*) pagriezuši muguru vēlētājiem.

2005. g. 18.–24. VIII.

Izteikts?

Latviski sakām: – *Izteiktu* vārdu nevar atsaukt atpakaļ.

Tagad ļoti bieži šo vārdu dzirdam ar citu nozīmi, atdarinot krievu valodas vārdu *выраженный*.

– Nav pienācis *izteiktu* varoņu laiks.

– Ir samērā *izteikta* nevēlēšanās domāt par profesionālām lietām.

– Radošajām savienībām ir *izteikti* darbības virzieni.

Lai valoda nebūtu pārlietu vienmuļa, vārda *izteikts* vietā ieteicams lietot citus vārdus.

– Nav pienācis *izcilu* varoņu laiks (nevis – *izteiktu* varoņu laiks).

– Ir visai *liela* nevēlēšanās (nevis – *izteikta* nevēlēšanās) domāt par profesionālām lietām.

– Radošajām savienībām ir *skaidri redzami* (nevis *izteikti*) darbības virzieni.

Vēl citi teikumi.

– Fricis Bārda ir *izteikts* romantiķis.

Labāk: – .. ir *spilgts* romantiķis.

– Sestajā Saeimā nav *izteiktas* līdeņa partijas.

Labāk: – .. nevienai partijai nav līderes stāvokļa.

– Partijas «Tēvzemei un Brīvībai» programmā ir *izteikta* konservatīva ievirze.

Labāk: – .. programmā *manāma* konservatīva ievirze.

Arī vārds *izteikti* aizstājams ar citiem vārdiem.

– Šveice ir *izteikti* decentralizēta valsts.

Labāk: – .. *ļoti* decentralizēta valsts.

– Sociologi nav atklājuši, ka kāda sabiedrības grupa *izteikti* būtu balsojusi par vienu partiju.

Labāk: – .. ka kāda sabiedrības grupa *pārsvarā* būtu balsojusi par vienu partiju.

– Neviens nelauzītu galvu par ideoloģiju, ja tai nebūtu *izteikti* praktiskas nozīmes.

Labāk: – .. ja tai nebūtu *acīmredzami* praktiskas nozīmes.

2001. g. 21.–27. VI.

Ja – tad

Latviešu folklorā un literātūras klasikā ir šādi pareizi veidoti salikti teikumi, kuŗos ar saikli *ja* sākts **nosacījuma** palīgteikums.

– Ābolam tāds spēks: *ja* vienreiz iekož, tad var kļūt, par ko grib.

– *Ja* ir viegls šūpolītis, tad ir laba dzīvošana.

– *Ja* man būtu zelta gabals tik liels kā mēness, es gan zinātu, ko darītu.

Gan Jāņa Endzelīna Latviešu valodas gramatikā 1951. gadā, gan akadēmiskajā gramatikā 1959. un 1962. gadā šie teikumi minēti par labas latviešu valodas paraugiem. Palīgteikumā minētais nosacījums ir nepieciešams, lai notiktu virsteikumā minētā darbība.

Krievu valodas ietekmē bieži tagad dzirdam un lasām laikrakstos pavisam citādus teikumus ar *ja*, kur nekāda nosacījuma nav.

– *Ja* Dostojevskis jaunībā bija aizrāvis ar utopiskā sociālisma idejām, tad vecuma gados viņš samierinājās ar ticību labiem cariem.

– *Ja* 1984. gadā starp simt tūkstoš iedzīvotājiem venerologi bija konstatējuši sešus slimniekus, tad tagad slimnieku ir desmit reizes vairāk.

Šais teikumos nekāda nosacījuma nav, bet ir norādīts uz kādu pretstatu, uz ko diemžēl norādīts, veidojot palīgteikumu ar nosacījumam raksturīgo saikli *ja*.

Kopš 20. gadsimta sešdesmitajiem gadiem īpaši tika uzsvērts, ka arī latvieši esot padomju tautas daļa, un šai padomju tautai «brīvi izvēlēta» savstarpējas saziņas valoda esot krievu valoda, no kuŗas

visu pārējo valodu runātājiem esot jāmacās. Šādas uzspiestas divvalodības apstākļos krievu valodas ietekme tika visnotaļ cildināta. Žurnāls «Padomju Latvijas Komūnists» 1974. gada augusta numurā rakstīja, ka arī latviešu valodā esot manāma šī svētīgā ietekme no valodas skaņām līdz pat teikuma izveidei. Žurnālā rakstīts, ka pēc krievu valodas parauga arī latviešu valodā ieviešoties *ja – tad* (kā krievu *если – то*) **bez nosacījuma nozīmes**. Ne vārda nav teikts, ka tas nebūtu vēlams. Tādā kārtā toreizējie latviešu valodas kroplotāji centās krieviskot latviešu valodu līdz pilnīgai valodu saplūšanai, t.i., latviešu valodas zušanai.

Krievu valodas ietekme joprojām ir stipra. Padomju okupācijas laika aizrādījumus par valodu daudzi ir pārāk stingri iegaumējuši un turas pie tiem arī tagad, un latviešu valodā joprojām bieži manāmi teikumi, kas veidoti kā nosacījuma teikumi ar saikli *ja*, lai gan nekāda nosacījuma nav. Šādas krievu valodas atdarināšanas dēļ latviešu valoda kļūst mazāk skaidra. Tas nav vēlams. Tāpēc arī iepriekš minētie teikumi jāveido bez saikļa *ja*.

– Dostojevskis jaunībā bija aizrāvis ar utopiskā sociālisma idejām, bet vecuma gados viņš samierinājās ar ticību labiem cariem.

– 1984. gadā starp simt tūkstoš iedzīvotājiem venerologi bija konstatējuši sešus slimniekus, bet tagad slimnieku ir desmit reizes vairāk.

2002. g. 1.–7. VIII.

Jeb un jebšu

Saikli *jeb* mūsu valodā lieto starp vārdiem vai vārdu savienojumiem, kas apzīmē jēdzienus ar vienādu nozīmi, piemēram, dievnams *jeb* baznīca. Var lietot arī vārdu savienojumu *jeb vai*, ja blakus ir teikumi ar atšķirīgu nozīmi, piemēram:

– Vai viņš tikai tā joko vien, *jeb vai* viņš runā no tiesas.

Šķiramo saikli *vai* lietojam starp vārdiem vai vārdu savienojumiem ar atšķirīgu nozīmi, piemēram, sagaidīt nāks tēvs *vai* brālis.

Bet vārds *jebšu* nozīmē to pašu, ko vārdi *lai gan* vai *kaut gan*, piemēram: – *Jebšu* daudz padarīts, tomēr vēl daudz darāms.

Diemžēl vārdu *jeb* un *jebšu* lietošanā gadās kļūdas: *jeb* gadās, lai gan būtu jālieto saiklis *vai*, bet *jebšu* gadās ar nozīmi «jeb».

– Firmas vadība pieprasa, lai parādus atmaksā visi, kas saņēmuši naudu *jeb* preces.

– Maksājumus var kārtot ar pēcmaksu *jeb* pārskaitījumu.

– Vai skola jums ir vecā *jeb* jaunā mājā?

– Zivis makšķerējām ezeros *jeb* upēs.

Visos minētajos teikumos *jeb* vietā jāsaka *vai*.

– Firmas vadība pieprasa, lai parādus atmaksā visi, kas saņēmuši naudu *vai* preces (nevis – naudu *jeb* preces).

– Maksājumus var kārtot ar pēcapmaksu *vai* pārskaitījumu (nevis – ar pēcmaksu *jeb* pārskaitījumu).

– Vai skola jums ir vecā *vai* jaunā mājā (nevis – vecā *jeb* jaunā mājā)?

– Zivis makšķerējam ezeros *vai* upēs (nevis – ezeros *jeb* upēs).

Labojams arī šāds teikums: – Citiem trūkst prāta *jeb* vispār jebkad trūcis žēlsirdības.

Pareizi: – Citiem trūkst prāta *vai* vispār jebkad trūcis žēlsirdības.

Nav pareizi šādi teikumi.

– Šī nav slepena informācija *jebšu* valsts noslēpums.

– Melngalvju nams un rātsnams ir *jebšu* būs kultūras objekti ar valsts nozīmi.

– Vai Baltijas valstu vienotība ir mīts *jebšu* realitāte?

Visos minētajos teikumos *jebšu* vietā jāsaka **vai**.

- Šī nav slepena informācija **vai** valsts noslēpums.
- Melngalvju nams un rātsnams ir **vai** būs kultūras objekti ar valsts nozīmi.
- Vai Baltijas valstu vienotība ir mīts **vai** realitāte?
Nav pareizi arī šādi teikumi.
- Pavisam drīz *jebšu* pēc divām minūtēm jūs dzirdēsiet raidījumu lauku ļaudīm.
- Sācies pēdējais gadalaiks *jebšu* rudens.
- Šais teikumos *jebšu* vietā iederas **jeb**.
- Pavisam drīz **jeb** pēc divām minūtēm jūs dzirdēsiet raidījumu lauku ļaudīm.
- Sācies pēdējais gadalaiks **jeb** rudens.

2003. g. 13.–19. XI.

Jūsu uzmanībai

Latviešu valodā joprojām bieži gadās dažādi krievu valodas vārdu, vārdu nozīmju un gramatikas atdarinājumi. Mazāk manāmi paši krievu valodas vārdi. Bet krievu valodas stila atdarinājumi manāmi jo bieži. Viens šāds gadījums ir vārdu savienojums *jūsu uzmanībai*.

Mūsu valodā ir gan vārds *jūs*, gan vārds *uzmanība*. Arī šo vārdu savienojums *jūsu uzmanībai* latviešu valodā var būt atsevišķos gadījumos. Bet vairākos masu saziņas līdzekļos tas manāms pārāk bieži un sāk atgādināt krievu valodas vārdu savienojumu *вашему вниманию*, kas manāms šo pašu masu saziņas līdzekļu krievu tekstos. Par godu Latvijas valsts radiofonam var teikt, ka savienojums *jūsu uzmanībai* pēdējos gados manāms ļoti reti, kopš, piemēram, pirmajā programmā krievu valodā vairs neraida. Bet šis vārdu savienojums manāms joprojām itin bieži dažādos laikrakstos un mazajos privātajos raidītājos un televīzijā.

- Piedāvājam *jūsu uzmanībai* fragmentus no preses konferences.
- *Jūsu uzmanībai* dienas notikumu apskats.
- *Jūsu uzmanībai* laika ziņas.

– *Jūsu uzmanībai* sludinājumi.

– Nākamā dziesma, ko piedāvājam *jūsu uzmanībai*, saucas «Vieta šajā pasaulē».

Varētu taču taupīt vietu laikrakstu lappusēs un laiku radio un televīzijas raidījumos, izsakoties bez vārdu savienojuma *jūsu uzmanībai*.

– Piedāvājam fragmentus no preses konferences.

– Dienas notikumu apskats.

– Laika ziņas.

– Sludinājumi.

– Nākamā dziesma, ko piedāvājam, saucas «Vieta šajā pasaulē».

Ir taču pavisam skaidrs, ka lasītājs, kas lasa avīzi, radioklausītājs vai televīzijas skatītājs jau ir pievērsis uzmanību. Bet tos, kas uzmanību nav pievērsuši, ar vārdu savienojumu *jūsu uzmanībai* pie lasīšanas, klausīšanās vai skatīšanās nevarēs piedabūt. Varbūt ar šādu izsaucienu varētu piesaistīt neuzmanīgu klausītāju uzmanību kādā sapulcē.

Pavisam nelāgs ir šāds teikums:

– *Jūsu uzmanībai jaunāko ziņu pārraides izlaidums.*

Krievu valodas stils šeit ir ne tikai vārdu savienojums *jūsu uzmanībai*, bet arī *pārraides izlaidums*. Varētu teikt īsi un skaidri: – Jaunākās ziņas.

Vēl daži labojami teikumi.

– Šoreiz *jūsu uzmanībai* parapsīholoģijas institūta vadītāja viedoklis.

– Piedāvājam *jūsu uzmanībai* daļu no akreditācijas ceremonijas.

Iztiksim bez vārdu savienojuma *jūsu uzmanībai*.

– Šoreiz parapsīholoģijas institūta vadītāja viedoklis.

– Piedāvājam daļu no akreditācijas ceremonijas.

2002. g. 10.–16. X.

Nepareiza *kad* lietošana *ka* vietā

Sarunvalodā ļoti bieži sākusi parādīties kļūda – *kad* lietošana *ka* vietā. Daži piemēri.

– Dažs ar savu uzstāšanos grib rādīt, *kad* viņš būtu pats gudrākais.

– Mēs gribētu, *kad* katrs deputāts apzinīgi veiktu pienākumus.

– Bez šaubām var teikt, *kad* ekskursiju vadītājam jāprot arī angļu valoda.

– Par to, *kad* jānovērš deficīts budžetā, nav nekādu šaubu.

Visos šais teikumos *kad* vietā pareizi jābūt *ka*.

Vārdus *kad* un *ka* latviešu valodā lieto atšķirīgos gadījumos. Vārdam *kad* vienmēr ir kāds sakars ar laiku, retumis arī kāda cita nozīmes nokrāsa, lai gan dažādu nianšu ir daudz. Vārdam *kad* atbilst otrs vārds, kas arī norāda kādu nenoteiktu laiku, vārds *tad*. Dažkārt teikumā ir gan *kad*, gan *tad*.

Vārdam *ka* nav laika nozīmes, tas norāda tikai uz kādu attieksmi. Kļūdas nepareizā *kad* lietošanā palaikam gadās tikai tādos gadījumos, kad ir palīgteikums, kas būtu jāsāk ar *ka* un nekādu laika nozīmes nianšu nav. Tālāk teikumi ar nepareizu *kad* un blakus labojumi.

– Nav šaubu, *kad* jāamāca gidi (pareizi – *ka* jāamāca gidi) tūristu pavadīšanai vecpilsētā.

– Es gribētu, *kad* mani palīgi būtu gudri un aktīvi (pareizi – *ka* mani palīgi būtu gudri un aktīvi).

– Tomēr nevaram vēl teikt, *kad* visās skolās ritētu normāls darbs (pareizi – *ka* visās skolās ritētu normāls darbs).

– Protams, *kad* ar lēmumiem vien dabu nenosargāsim (pareizi – *ka* ar lēmumiem vien dabu nenosargāsim).

Diemžēl nepareizs *kad* vajadzīgā *ka* vietā bieži vien dzirdams arī augstu amatpersonu valodā; tagadējās apstākļos šādas kļūdas izmanto viņu politiskie oponenti, rakstot, piemēram, šādi: «Traģikōmiskais bija tas, ka cienījamais orators, kuŗš līdzīgi savam valdības biedram saikļa *ka* vietā nenogurstoši lietoja *kad*, tā arī nesaprata, ka neapzinīgie elementi smējās par viņu.» Lai nenokļūtu smieklīgā

stāvoklī, ieteicams ikvienam, arī augstām amatpersonām nelietot *ka* vietā nepareizu *kad*.

2001. g. 22.–28. XI.

Kā likums?

Atdarīnot krievu valodas teicienu *как правило*, mūsu valodā bieži dzirdams līdzīgs vārdu savienojums – *kā likums*. Tas ieviesies padomju okupācijas gados, un labā latviešu valodā tā vietā ieders citi vairāk piemēroti vārdi.

– Skaļas dziedāšanas pārsvars *kā likums* nozīmē meistarības trūkumu.

– Valūtas melnā tirgus barveži Krievijā *kā likums* paši nekad nekontaktējas ar svešautiešiem.

– Demokrātija ir pamats drošībai, jo demokratisks valstis *kā likums* savā starpā neaŗo.

– Tas ir *kā likums*: bērns rāda, kāds būs liela vīra tikums.

– Ārzemēs *kā likums* izskata tikai akreditētu augstskolu diplomus.

Vārdu savienojuma *kā likums* vietā labāk izvēlēties citus vārdus.

– Skaļas dziedāšanas pārsvars *vienmēr* nozīmē meistarības trūkumu.

– Valūtas melnā tirgus barveži Krievijā *katra ziņā* paši nekad nesatiekas ar svešautiešiem.

– Demokrātija ir pamats drošībai, jo demokratisks valstis *nekad* savā starpā neaŗo.

– Tas ir *pavisam skaidrs*: bērns rāda, kāds būs liela vīra tikums.

– Ārzemēs *noteikti* izskata tikai akreditētu augstskolu diplomus.

Tātad – latviešu valodā netrūkst savu izteiksmes līdzekļu, un mums nav jāaizņemas lieki vārdu savienojumi no citām valodām.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Taŗu attīstība pa vidusceļu *noteikti* (nevis – *kā likums*) palēninātu reformu gaitu.

– Ministrs daudzās runās skandēja saukli par Latvijas preču izvēli, **vienmēr** (nevis – *kā likums*) uzsvērdams, ka labākais piemērs tam esot viņš pats.

– Sprādzienu rīkotājus algo vienmēr **tikai** tie (nevis – *kā likums* tie), kam šie sprādzieni ir vajadzīgi.

– Sauļojoties rodas brīvi radikāļi, un tie **vienmēr** (nevis – *kā likums*) veicina novecošanos, bet pret to palīdz melnā tēja.

– Dziedoņi, kas rāda tikai skaistu balsi, **ar to vien** (nevis – *kā likums*) publikas mīlestību neiemanto.

– Teātra izrādes **vienmēr** (nevis – *kā likums*) notika ļoti bieži.

– Folkloristu mūzicēšana notika **tikai** (nevis – *kā likums*) daudzbarsīgi.

– Automašīnu braukšanas ātruma slēpta mērīšana **noteikti** (nevis – *kā likums*) vajadzīga ceļa posmos, kur vadītāji brauc pārāk ātri.

– Vecākiem **vienmēr** (nevis – *kā likums*) jā rūpējas par saviem bērniem.

– Par labu darbu palaikam nerunā, bet **vienmēr** (nevis – *kā likums*) runā, ja darbs ir slikts.

Retu reizi arī pareizā latviešu valodā var būt vārdu savienojums *kā likums*, piemēram: – Jāievēro *kā likums*, tā visi noteikumi.

2003. g. 25.XII–2004. g. 7. I.

Kā tāds?

Padomju okupācijas pusgadsimtā atdarinot krievu valodu, mūsu valodā bez vajadzības ieviesies teiciens *kā tāds*. Tā ieviešanos veicināja komunistu oficiālā politika, kas visādi centās latviešu valodu tuvināt krievu valodai. Bet teiciens *kā tāds* mūsu valodā ir gluži lieks. Vislabāk būtu to nelietot. Tomēr plašas saziņas līdzekļos tas gadās bieži.

– Eiropas Savienības Parlamentārajā asamblejā nedarbojas delegācijas *kā tādas*, bet atsevišķi delegāti.

– Man ir bail no neizglītotas tautas, ko es izjūtu *kā tādu*.

– Tie, kas iebilst pret vides sakopšanu, tīši vai netīši vēršas pret racionālu skatījumu uz šo problēmu *kā tādu*.

– Pret latviešu tautu *kā tādu* Padomju savienībā kopš 1937. gada 3. decembra ir izdarīti genocīda noziegumi.

– Runātājam nepatika apzīmējums «esības jēga» *kā tāds*.

Labāk runāsim bez vārdiem *kā tāds*. Labosim minētajos teikumos arī kādas citas kļūmes.

– Eiropas Savienības Parlamenta asamblejā nedarbojas valstu delegācijas, bet atsevišķi delegāti.

– Baidos no neizglītotas tautas, kas man tāda liekas.

– Tie, kas iebilst pret vides sakopšanu, tīši vai netīši vēršas pret šā jautājuma saprātīgu vērtējumu.

– Pret latviešu tautu tikai tāpēc, ka cilvēki bija latvieši, Padomju savienībā kopš 1937. gada 3. decembra ir izdarīti genocīda noziegumi.

– Runātājam nepatika apzīmējums «esības jēga».

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Cilvēku organisms izstrādā hormonus, kas iedarbojas uz mums *kā tādiem*.

Labosim: – Cilvēku organisms izstrādā hormonus, kas iedarbojas uz mums (nevis – uz mums *kā tādiem*).

– Represēto pieminekļa konkurss bija rīkots neveiksmīgi, un par to liecina dzīvu palikušo sarkanā terrora upuņu attieksme pret šo

konkursu *kā tādu*.

Labāk: – Represēto pieminekļa konkurss bija neveiksmīgs, un par to liecina sarkanajā terrorā dzīvu palikušo cilvēku attieksme.

– Mēs zinām, ka bērni par maz lieto pienu *kā tādu*, tāpēc mēs domājam par pienu ar piedevām *kā tādām*, lai bērni dzertu šo pienu *kā tādu*.

Labosim: – Bērni maz dzeļ pienu, tāpēc domājam, ka pienam jāpievieno kādas piedevas, lai bērniem tas labāk garšotu.

2005. g. 3.–9. II.

Kinošņiks un citi nevajadzīgi vārdi

Nepavisam neesam tikuši vaļā no pusgadsimtā radušās krieviska valodas piesārņojuma, bet atkal rodas klāt jauni nevajadzīgi krievu valodas vārdi.

– Filma guva panākumus, un tagad Norvēģijas *kinošņiki* ir sadusmojušies uz režisori.

Kā gan Norvēģijā var būt kādi *kinošņiki*? Tādi varbūt ir Kostromā vai kaut kur citur Krievijā. Vajadzīgs cits nosaukums – *kino darbinieki*. Runa taču ir par nopietnu jautājumu, un nav domāts nekāds krieviskas runāšanas vai domāšanas atdarinājums Norvēģijā.

Nav mums vajadzīgs arī tāds krievu žargona vārds kā *obščaks*. Labāk teiksim – *kopēja kase* vai *kopkase*, lai arī runa ir par noziedznieku kasi.

Nav saprotams, kāpēc visur tagad skandina vārdu *tusiņš*, kas ir krievu valodas vārda *тусовка* nožēlojams atdarinājums. Kāda festivāla reklāmā bija teikts, ka Mežaparkā būšot arī liels *tusiņš*. Šis vārds ar izskaņu *-iņš* izklausās latviešu valodā pēc pamazināmā vārda. Bet runa taču ir par lielu *balli*. Arī citu sarīkojumu afišās Rīgā un citur tagad rēgojas vārds *tusiņš* vārda *balle* vietā. Katru nedēļu Rīgas radio raida jauniešiem par mācībām, mīlestību un *tusiņiem*. Radio būtu pienākums kopt mūsu valodu. Ar *tusiņu* skandināšanu mūsu valoda tiek bojāta, un šis vārds tiek ieviests jauniešu runā.

Žargona mīlestība daudzus apsēdusi tā, ka ar krievu valodas vārdiem viņiem liekas par maz, un gaismā tiek vilkti sen par nevajadzīgiem atzīti vācu valodas vārdi. Radio un citur vairs nav dzirdams vārds *prieks*, bet tikai *lustes*. Latviešiem esot *lustīgas* tautasdziesmas. Kāpēc gan ne *priecīgas*? Jāņos, Ziemassvētkos un Jaungada svētkos notiek tikai *lustēšanās*. Kur palikusi *priecāšanās*? Tirgū vairs neprotam *kaulēties*, bet *diņģējamijs*. Visur rēgojas dažādas *bildes*, pat par mūsu parlamentu runājot:

– Vai šā simta deputātu *kopbilde* atspoguļo latviešu tautas vēlmes?

Varētu taču teikt labāku vārdu – *koptēls*. Aizmirsti vārdi *iesaiņot* un *iesaiņojums*; visur tikai *iepakot* un *iepakojums*. Sludinājumā lasām, ka dārzeņu sēklas pārdod glītā *iepakojumā*. Darbojas iestāde ar aplamu nosaukumu – Latvijas *Iepakojuma* asociācija. Vārdu *laimēt* un *laimests* vietā visur manāmi vārdi *vinnēt* un *vinnests*, it kā tie labāk izteiktu būtību. Par šķēpmetēju tikšanos raksta: – Klauss Volfermanis un Jānis Lūsis *smeķēja* latviešu alu.

Būtu jāsakā – *nogaršoja* latviešu alu.

Klāt nākusi jaunanglismu sērga. Dažādi *imidži*, *brendi* rēgojas visur, lai gan ieteikti latviskojumi – *tēls* un *zīmols*. Teicieni *o kei* un *o jes* Rīgā klab vairāk nekā Londonā. Dzirdam pat *o nē*, kā angļi nemaz nesaka. *Auto stāvvietas* vietā daži laikraksti raksta par *parkošanos*; *veikalus* saukā par *šopiem*; vārdu *nodoms*, *priekšlikums* vietā – tikai *projekts*. Dzirdami vēl daudzi citi angļu valodas vārdi. Kur palikusi cieņa pret latviešu valodu?

2004. g. 29. I–4. II.

Lai, gadsimts, gadskārtējs

Virsrakstā minētajiem latviešu valodas vārdiem nav nekādas vainas, ja tos lietojam savā vietā. Bet tagad to vietā bieži manāmi krievu valodas atdarinājumi.

Ar vārdu **lai** sākam nolūka palīgteikumus. Nav vajadzīgs tā vietā teikt *ar domu*, *ar mērķi*, kā tagad manāms.

– Trīs reiz trīs nometne organizēta *ar domu* veicināt Latvijas un ārzemju latviešu sakarus.

– Frakciju deputāti Privātizācijas aģentūras padomē bija *ar domu* kontrolēt privatizāciju.

– Naktī izziņoja trauksmi ar mērķi pārbaudīt bruņoto spēku gatavību.

– Ukraina nevēlas iesaistīties Krievijas plānos *ar mērķi* pretoties NATO paplašināšanai.

Labosim.

– Trīs reiz trīs nometne organizēta, **lai veicinātu** (nevis, *ar domu veicināt*) Latvijas un ārzemju latviešu sakarus.

– Frakciju deputāti Privātizācijas aģentūras padomē bija, **lai kontrolētu** (nevis *ar domu kontrolēt*) privatizāciju.

– Naktī izziņoja trauksmi, **lai pārbaudītu** (nevis *ar mērķi pārbaudīt*) bruņoto spēku gatavību.

– Ukraina nevēlas piedalīties Krievijas plānos **pret NATO paplašināšanu** (nevis *ar mērķi pretoties NATO paplašināšanai*).

Nekādas vainas nav vārdam **gadsimts**, un tas nav jāaizstāj ar vārdu *simtgade* (sal. krievu *столетие*), kā tagad notiek.

– Ko jūs teiktu, ja Jelgavā būtu piemiņas plāksne ar uzrakstu, ka šeit dzīvoja aizvadītās *simtgades* labākais latviešu vieglatlēts Jānis Lūsis.

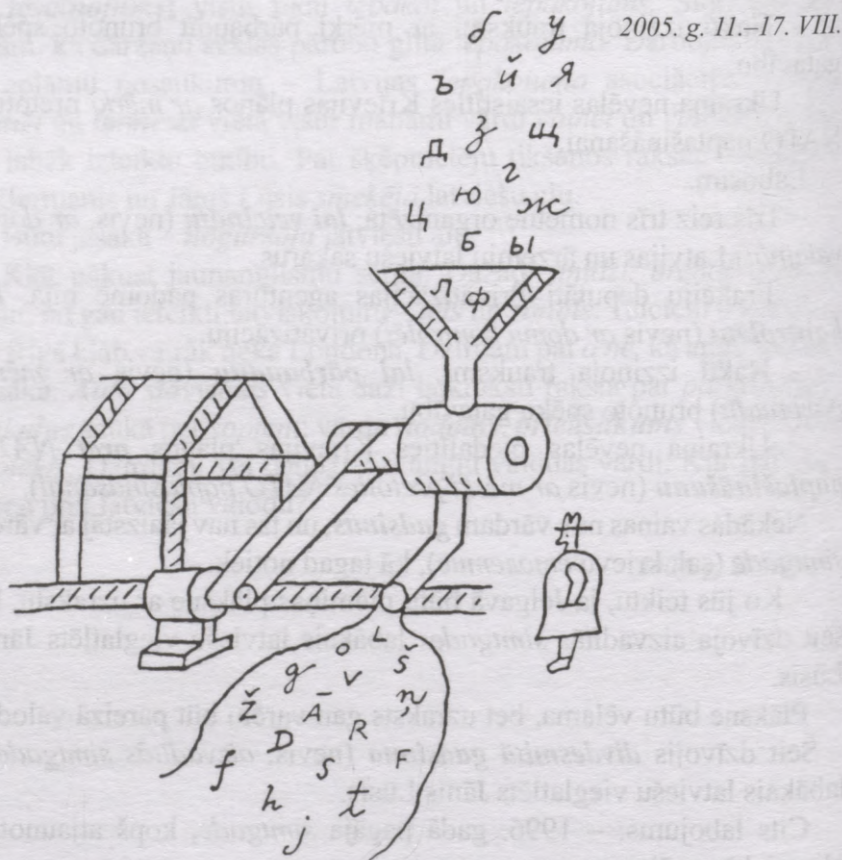
Plāksne būtu vēlama, bet uzraksts gan varētu būt pareizā valodā: – Šeit dzīvojis **divdesmitā gadsimta** (nevis, *aizvadītās simtgades*) labākais latviešu vieglatlēts Jānis Lūsis.

Cits labojums: – 1996. gadā pagāja *simtgade*, kopš atjaunotas olimpiskās spēles.

Pareizi būtu: pagāja **gadsimts** (nevis *simtgade*), kopš atjaunotas olimpiskās spēles.

Labs latviešu valodas vārds ir **gadskārtējs**, ar ko apzīmējam ko tādu, kas notiek reizi gadā. Mums ir arī gadskārtu ieražas, kokiem ir gadskārtas. Bet, atdarinot krievu valodas vārdu *ежегодный*, tagad bieži dzirdams vārds *ikgadējs*.

- Rīgas lidostā notika *ikgadēji* aviācijas svētki.
 - Finanču eksperti dodas uz *ikgadējo* tikšanos Honkongā.
- Labāk teiksim vārdu **gadskārtējs** (nevis *ikgadējs*).
- Rīgas lidostā notika **gadskārtēji** aviācijas svētki.
 - Finanču eksperti dodas uz **gadskārtējo** tikšanos Honkongā.

Lai neteiktu?

Padomju okupācijas laikā avīzē varēja lasīt: – Gadījums unikāls, *lai neteiktu* absurds: Rīgas pilsētas izpildkomitejas sēdē tika izskatīts jautājums par dzīvokli atsevišķam cilvēkam.

Minētajā teikumā manāms krievu valodas stila atdarinājums: *чтобы не сказать*. Krieviskā vārdu savienojuma *lai neteiktu* vietā izteiksimies citādi, piemēram, lietojot vārdu **gandrīz**: – Gadījums unikāls, **gandrīz** absurds.. (Protams, varētu svešvārdu vietā lietot latviešu valodas vārdus: *unikāls* vietā – **vienreizīgs**, *absurds* vietā – **nejēdzīgs**).

Lai gan jau vairāk nekā 10 gadu dzīvojam atjaunotajā Latvijas valstī, krievu valodas ietekme joprojām ir stipra, un vārdu savienojums *lai neteiktu* manāms arī tagad.

Ekologi raksta: – Diezin vai kāds noliegs, ka jaunu rūpniecības objektu celšana Liepājā ekoloģisko stāvokli neuzlabos, *lai neteiktu* vairāk.

Savukārt šādas celtniecības aizstāvju rakstā valoda piesārņota tāpat: – Plānojamā Liepājas naftas termināla apgrozījums sasniegtu trīs miljonus tonnu gadā, tāpēc Liepājas pašvaldībai tas būtu izdevīgi, *lai neteiktu* vairāk: pilsētas budžetā nodokļos ienāktu ap divi miljoni latu.

Kā redzams, ne celtniecības pretinieki, ne aizstāvji nav domājuši par latviešu valodu. Ekologiem būtu jārūpējas ne vien par vides, bet arī par valodas tīrību; viņi varētu rakstīt: – Diezin vai kāds noliegs, ka jaunu rūpniecības objektu celšana Liepājā ekoloģisko stāvokli neuzlabos, **bet gan pasliktinās** (nevis – *lai neteiktu* vairāk).

Arī celtniecības aizstāvji varētu cienīt latviešu valodu: – Plānojumā Liepājas naftas termināla apgrozījums sasniegs trīs miljonus tonnu gadā, tāpēc Liepājas pašvaldībai tas būtu izdevīgi **un ļoti nepieciešami** (nevis – *lai neteiktu* vairāk): pilsētas budžetā nodokļos ienāktu ap divi miljoni latu.

Arī latviešu nacionālo Līgo svētku aizstāvis lieto šādu pašu krievisku izteiksmi: – Paula spītība rīkot ziņģēšanas sarīkojumus tieši Līgo vakarā ir nožēlas vērts, *lai neteiktu* vairāk.

Labi būtu aizstāvēt ne vien latviskus Līgo svētkus, bet arī latviešu valodu: – Paula spītība rīkot ziņģēšanas svētkus tieši Līgo vakarā ir nožēlas vērtā **un nevēlama** (vai: **kaitīga**, nevis – *lai neteiktu vairāk*).

Par Latvijas Valsts prezidenta otreizēju ievēlēšanu atkal bija ziņots krieviskotā valodā: – Prezidenta svinīgā solījuma ceremonija Saeimā noritēja ļoti lietišķi, *lai neteiktu* ikdienišķi.

Latviski labāk būtu bijis ziņot šādi: – Prezidenta svinīgā solījuma ceremonija Saeimā noritēja ļoti lietišķi, **gandrīz** ikdienišķi (nevis – *lai neteiktu* ikdienišķi).

2004. g. 13.–19. V.

Latvju slava. Latvju basketbols?

– Gan Saeimā, gan valdības namā jātiek skaidrībā, vai *latvju diplomātiem* jāievēro princips – mēs neesam tik bagāti, lai pirktu lētu mantu.

– Latvijas Basketbola savienības prezidents, kas ir arī Rīgas Modeļu nama direktors, ar basketbola meitenēm laikam grib pasaulei demonstrēt ne vien *latvju basketbolu*, bet arī Rīgas modes.

Šais teikumos ir vārdu savienojumi *latvju diplomāti*, *latvju basketbols*. Par to grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas» rakstījis Jānis Endzelīns:

«Ikdienas valodā mēdzam runāt par «latviešiem» un ne «latvjiem». Un sakarā ar to «latvis» ir augstā stila vārds, bet «latvietis» pieder ikdienas runai; tā ka var būt, piemēram, tikai kāda «latviešu» (bet ne «latvju») gramatika.»

Gluži tāpat arī tagad var būt *latviešu diplomāti*, *latviešu basketbols*, nevis *latvju diplomāti*, *latvju basketbols*.

Turpretim augstā jeb cēla stilā vēlams lietot vārdu **latvis**. Padomju okupācijas gados šis vārds bija pelts – toreiz komunisti centās nīcināt jebkādu latviešu lepnumu par sevi un sludināja tā saukto internacionālismu. Bet tagad lepnums par savu valsti, par savu tautu

un savu valodu mums ir vajadzīgs gluži tāpat kā Latvijas brīvvalsts laikā līdz 1940. gadam. Toreiz dzejolī «Burtnieka vēstījums» Leonīds Breiķšs par mūsu senatni rakstījis šādas rindas:

«Dievi grib, lai *latvju slava* pāri visām tautām dim.»

Šādā augstā stilā vārdu savienojums *latvju slava* ir savā vietā.

Pareizi ir arī šādi teikumi.

– Vimbas gleznā «Saules kauja» jau vijas sarkanbaltsarkanais karogs, kuŗa vēdu apšalkti, nacionāla starojuma apgaismoti, senie *latvju cīnītāji* traucas pret tumšo ienaidnieku padebesi, būdami droši, ka uzvarēs.

– 1991. gada janvāris paliek atmiņā ar *latvju tautas* apgaroto manifestāciju Rīgā, Daugavmalā.

– Kā skaidrā naktī debesu bezgalībā vārdos neizsakāmi mūs iespaido zvaigznes, tā novembra mazsaules dienās mūsu dažkārt neapjaustos labos spēkus modina *latvju sarkanbaltsarkanais karogs*.

2005. g. 29. IX–5. X.

Lielas tev veiksmes ar plus zīmi?

– *Lielas tev veiksmes ar plus zīmi!*

– Es nesaprotu, ko tu teici.

– Es tevi apsveicu: *lielas tev veiksmes ar plus zīmi*.

– Nevaru saprast, kas tās par *veiksmēm ar plus zīmi*.

– Es gribu, lai *lielas tev veiksmes* un lai tās ir labas jeb pozitīvas, tas ir, *ar plus zīmi*.

– Latviski nesaka – *lielas tev veiksmes*. Tā runā krievi. Latviski vēlam *labu veiksmi* un nesakām pa vidu *tev*. Un nav jāsaka arī *ar plus zīmi*.

– Bet mans jaunais priekšnieks firmā mani tā apsveica. Es viņam tur katru rītu un vakaru slauku *putekli*.

– Tavs priekšnieks nerunā pareizi. Nemācies no viņa!

- Mans priekšnieks ir *pořadočņijs čoms*, kā *pa* latviski saka.
 - Latviski tā nesaka. Tu laikam gribēji teikt, ka viņš ir **kārņģs latviešu vīrs**. Kādu darbu tu dari?
 - Es noslauku *putekli*, kā jau teicu.
 - Ja tur ir tikai viens puteklis, tad jau nav ko slaucīt.
 - Nē. Uz grīdas sakrājas bieza kārtā. Nāk taču daudz apmeklētāju.
- Un priekšnieks saka, lai noslaukot *пыль*.
- Tavs priekšnieks laikam nerunā īsti latviski, ja viņš lieto krievu valodas vārdus. Latviski taču sakām – **putekļi**.
 - Ak tā?! Tad es teikšu priekšniekam, ka slauku daudz putekļu un prasīšu algu *ar plus zīmi*.
 - Tu atkal *ar plus zīmi*. No tā tev jāatbrīvojas.
 - Kā tad lai runāju?
 - Tu varētu par savu darbu prasīt **lielāku** algu, nevis algu *ar plus zīmi*.
 - Labi. Prasīšu lielāku algu *bez plus zīmes*.
 - Tu runā aplam. Tev jāprasa **lielāka** alga, nevis alga *ar plus zīmi* vai *bez plus zīmes*. Latviski tā nesaka.
 - Ak tad par *liela putekļa* slaucīšanu būtu jāprasa **lielāka** alga?
 - Nevis par *liela putekļa* slaucīšanu, bet par **putekļu** slaucīšanu tev būtu jāprasa **lielāka** alga. Bet tev nav jāmācās aplama valoda no tava priekšnieka, kam valodā ir daudz kļūdu.

2005. g. 10.–16. XI.

Likumsakarība?

Pirms gadiem divdesmit pieciem latviešu valodā ieviesās vārds *likumsakarība*, nedaudz agrāk – arī *likumsakarīgs*. Tie ir padomju laika krievu valodas atdarinājumi – *закономерность* un *закономерный*. Klasiskajā Vladimira Dāla Krievu valodas vārdnīcā, kas tapusi vairāk nekā pirms simt gadiem, šādu vārdu nav. Tie radušies padomju laikā. Vārdu *likumsakarība* un *likumsakarīgs* nav arī lielajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā. Bet, tuvinot latviešu valodu krievu valodai, tie ir ievietoti Latviešu literārās valodas vārdnīcas

ceturtajā sējumā, kas izdots 1980. gadā. Tur ir šādi piemēri.

– Komunistiskā partija ņem vērā revolūcijas procesa *likumsakarības*, kuŗas neizbēgami izpaužas visās valstīs.

– Tas bija svarīgs rakstnieku pilsoniskais pienākums – parādīt, kā *likumsakarīgi* Latvijā uzvarēja padomju iekārta.

Tagad zinām, ka šī vārdnīca tapusi pēc Maskavas iestāžu norādījumiem, par ko rakstījis Konstantīns Karulis laikraksta «*Diena*» 1997. gada 20. janvāra numurā.

Ārzemju latviešiem abi vārdi likušies smieklīgi. Stokholmā 1985. gadā izdotajā grāmatā «Zināšanai» Uldis Ģērmanis raksta: «Tā kā (komunistu) partija nemitīgi apgalvo, ka tās rīcība balstās uz zinātniska pasaules uzskata, tad arī padzemē viss notiek, norisinās un veidojas «*likumsakarīgi*». Padvaloda tāpēc mudžēt mudž no visādām «*likumsakarībām*» (krieviski «*закономерность*»). Arī tās attīstība ir «*likumsakarīga*». Lai veicinātu Maskavas rusifikācijas politikas mērķus («paddautu tuvināšanos līdz pilnīgai vienībai»), visām nekrievu padvalodām bija pašām sevi jāpazemo un jāpauž nacionāls defētisms, jo tām taču nākotnē «*likumsakarīgi*» bija jāiznīkst.»

Latviešu valodā šos vārdus vēl pirms četrdesmit gadiem tikpat kā nelietoja. 1962. gadā izveidotā PSRS Zinātņu akadēmijas pētījumu programma latviski bija nosaukta šādi:

– Nacionālo valodu attīstības *likumības* (nevis *likumsakarības*) sociālistisko nāciju attīstības apstākļos.

Tātad latviski varējām izteikties ar vārdu *likumības*, kam nav nekādas vainas. Vēlāk bija dzirdami apšaubāmi apgalvojumi, ka vārdiem *likumība* un *likumsakarība* esot dažādas nozīmes, bet tas ir parasts paņēmiens dažādu aplamību pamatošanai. Patiesībā gan krievu valodā *закономерность*, gan latviešu valodā *likumsakarība* ir lieki vārdi. Tie ir padomju laika darinājumi. Tos varētu lietot, runājot par padomju laika dīvainībām, ja kādam tas patīk. Citos gadījumos vairāk iederas labāks un īsāks vārds – *likumība*.

Daži piemēri.

– Vai kosmisko procesu virzībai ir mērķis, mums zināmas *likumības* (nevis *likumsakarības*)?

– Vēsture ir bagāta ar dažādām *likumībām* (nevis *likumsakarībām*)

un arī nejaušībām.

– Senču tradīcijas bija veidojušās pēc **likumībām** (nevis *likumsakarībām*), ko nosaka dzīve.

2002. g. 28. III–3. IV.

Ļoti globāls un citi pārspīlējumi

Bieži dzirdami pārspīlējumi valodā, kuŗi runu dara smieklīgu.

– Latvijas partiju programmās *ļoti globāls* jautājums ir attieksme pret zemes īpašumu.

– Polijā notiks *ļoti grandiozs* sporta sarīkojums.

– Būtu *ļoti ideāli*, ja visa ģimene nodotos kādām fiziskām nodarbībām.

– *Ļoti brīnišķīgā* kvalitātē iznākusi grāmata par Albertu Jērumu.

– Iecerētā gāzes vada būve cauri Baltijai ir *ļoti globāls* projekts ar *ļoti milzīgām* izmaksām.

– Korī izveidojies *ļoti kolosāls* ansamblis.

– Kopā ar bērniem veidojam *ļoti kopīgu* multiplikācijas filmas stāstu.

Globāls apzīmē ko tādu, kas attiecas uz visu pasauli. Gāzes vada būve cauri Baltijai nav globāls projekts. Arī zemes īpašuma jautājums Latvijā nav globāls. Labāk te iederas vārdi **liels**, **ievērojams**, **svarīgs** vai vēl citi. Pavisam nevietā ir teikt *ļoti globāls*.

Vārdi **brīnišķīgs**, **milzīgs**, **grandiozs**, **ideāls**, **kolosāls** jau paši nozīmē ko tādu, kas ir vislielākā pakāpē, tāpēc nav vajadzīgs tiem pievienot vārdu *ļoti*. Ar to tikai pazeminām minēto vārdu jēgu un rādām savu nezināšanu. Runāt pārspīlējumos bija parasts padomju laika propagandas stilā, un no šā mulķīgā paraduma jāatbrīvojas.

Tātad neteiksim, ka grāmata iznākusi *ļoti brīnišķīga*, bet gan – iznākusi **brīnišķīga** grāmata. Sporta sarīkojums ar daudziem dalībniekiem nav jāsauc par *ļoti grandiozu*, bet par **grandiozu** vai **lielu**. Korī nav *ļoti kolosāls*, bet gan **teicams** ansamblis. Filmā, ko scenārija autors veidojis kopā ar bērniem, nav *ļoti kopīgs*, bet **kopīgs**

stāsts. Neteiksim, ka būtu *ļoti ideāli*, ja visa ģimene nodotos fiziskām nodarbībām; labāk – *ieteicams* visai ģimenei veikt kādu fizisku darbu vai sportot. Arī izmaksas nesauksim par *ļoti milzīgām*; pietiek, ja sakām, ka tās ir *milzīgas*.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Skolā bija *lieliska* (nevis – *ļoti lieliska*) komanda.

– Katrs cenšas strādāt *maksimāli* (nevis – *ļoti maksimāli*).

– Kad nokļuš labākos apstākļos, izaugs *lielas* (nevis – *ļoti milzīgas*) govīs.

– Tēlnieks strādāja *monumentālās* (nevis – *ļoti monumentālās*) formās.

– Aizkrauklē ir *unikāla* (nevis – *ļoti unikāla*) Daugavas ainava.

– Festivāla «Liepājas dzintars» atklāšana noritēja *grandiozi* (nevis – *ārkārtīgi kolosāli un grandiozi*).

– Mūsu viešņa ir *šarmanta* dāma (nevis – *ļoti ārkārtīgi šarmanta dāma*).

– Šīs automašīnas ir *lieliskas* (nevis – *ļoti unikāli lieliskas*).

– Budžeta komisija ir veikusi *lielu* darbu (nevis – *ārkārtīgi milzīgu darbu*).

2005. g. 28. IV–4. V.

Ļumka, darba mūžs?

Pavisam izglītoti ļaudis pēdējos gados dažkārt itin nopietni apgalvo, ka krievu valodas ietekme latviešu valodā tagad esot beigusies. Ar to viņi, šķiet, domājuši dažādus no krievu valodas pārņemtus vārdus, ar ko esam vairākus gadu desmitus bojājuši savu valodu, tādus kā *duraks*, *troļiks*, *vot* un līdzīgus. Tos viegli pamanām. Ja vien vēlamies, bez īpašām pūlēm to vietā teiksim *mulķis* (vai *nejēga*), *trolejbuss*, *lūk*. Krievu valodas vārdus *duraks*, *troļiks*, *vot* un daudzus citus līdzīgus varam lietot tikai īpašos gadījumos kāda negātīva tēla radīšanai, krieviskas izrunas kariķēšanai. Ja krievu valodas ietekmi saprotam tikai tā, tad tiešām no tās būtu visai viegli atbrīvoties.

Arī šādu teikumu ir viegli labot:
– Eiropā dokumentu ekspertizes sistēma ir citāda nekā bijušajā padomijā, kur šim nolūkam izmantoja *ļumku*.

Lietpratējam ir skaidrs, ka ar to domāta īpaša *luminiscences* iekārta. Tātad *ļumkas* vietā – *luminiscence*.

Grūtāk pamanāmi dažādi krieviskas izteiksmes atdarinājumi un pārcēlumi, pie kuņiem esam stipri pieraduši, piemēram, vārdu savienojums *darba mūžs* šādā teikumā:

– Visu *darba mūžu* jubilāre aizvadījusi, ārstējot slimniekus.

Labāk būtu, piemēram, šādi: – Jubilāre visu mūžu ārstējusi slimniekus.

Daudzos izdevumos lasām paskaidrojumu par atbildīgajām personām.

– *Atbildīgā par izdevumu* Veronika Lāce.

– *Atbildīgais par izdevumu* Jānis Blūms. Latviski šādos gadījumos izsakāmies ar darbības vārdu.

– *Par izdevumu atbild* Veronika Lāce.

– *Par izdevumu atbild* Jānis Blūms.

Kādā iestādē pie sienām daudzās vietās pielikti uzraksti:

– *Atbildīgais par ugunsdrošību* Mirdza Liepa.

Liekas, ka šis «atbildīgais» patiesībā ir sieviete. Arī šai gadījumā labāk ir izteikties ar darbības vārdu:

– *Par ugunsdrošību atbild* Mirdza Liepa.

Vēl kāds krieviskas izteiksmes atdarinājums:

– Bez menedžera māksliniekam Itālijā *darīt nav ko*. Labāk būtu teikt citādi:

– Bez menedžera mākslinieks Itālijā *nekā nevar darīt*.

Koncertos pieteicējs itin bieži lieto krieviskus štampus, piemēram, pirms mākslinieces uzņākšanas iesaukdamies:

– *Lūk, viņa* – aktrise Una Jansone!

Kāpēc jālieto krieviskā *вот она* atdarinājums? Mākslinieci var pieteikt bez tā:

– Aktrise Una Jansone.

2001. g. 9.–15. VIII.

Masu mediji?

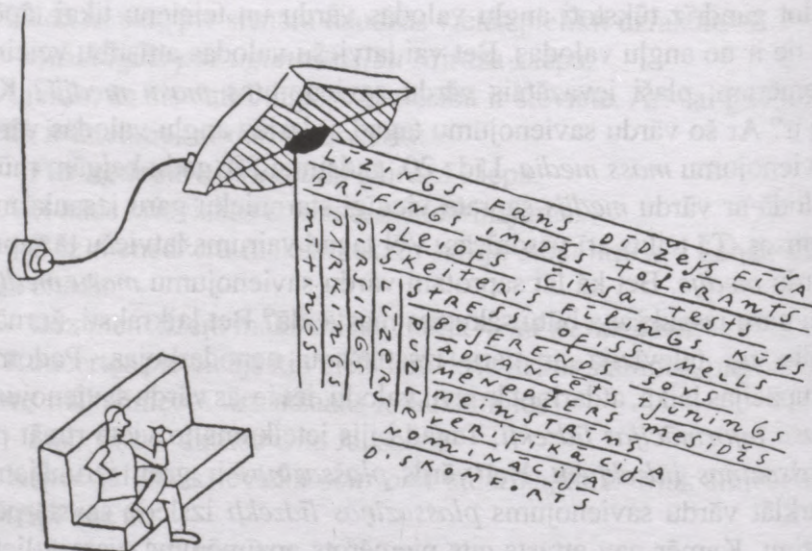
Kāda kundze raksta: «Latviešu (arī leišu) valoda ir valoda, kas izraisa dziļu cieņu citzemju zinātniekos, jo tā ir saglabājusi daudz indoeiropiešu pirmvalodas īpatnību. Latviešu valodu tādēļ māca visās ievērojamās ārzemju augstskolās. Turpretim mēs paši necienām savu valodu. Jo nepareizāk runājam, jo vairāk izglītoti jūtamies. Ir nožēlojami, ka cenšamies iznīcināt paši savu valodu, līdz ar to arī savu tautu, jo bez valodas nevar būt tautas.»

Bet kāds kungs turpretim raksta: «Latviešu valodas patība ir tāda, ka tā visai brīvi pieņem citvalodu ietekmes. Tā valoda turpina attīstīties.» Šis kungs mūsu valodas attīstību saskata vienīgi dažādu aizguvumu pārņemšanā no krievu, angļu, vācu un citām valodām, nedomājot, vai tie mums vajadzīgi. Ne jau latviešu valodas īpatnība ir šāda nevajadzīgu aizguvumu pārņemšana. Tā dara valodas lietotāji, kam maz rūp valodas kvalitāte.

Pēdējos 15 gados daudzi latvieši sākuši bez īpašas vajadzības lietot gandrīz tūkstoti angļu valodas vārdu un teicienu tikai tāpēc, ka tie ir no angļu valodas. Bet vai latviešu valodas attīstību veicina, piemēram, plaši ievazātais vārdu savienojums *masu mediji*? Kas tie ir? Ar šo vārdu savienojumu tagad atdarina angļu valodas vārdu savienojumu *mass media*. Līdz 20. gadsimta 80. gadu beigām mūsu valodā ar vārdu *medijs* saprata vienīgi starpnieku garu izsaukšanas seansos. Tā teikts arī vārdnīcās. Vēl tagad vairums latviešu tā saprot vārdu *medijs*. Bet kā lai saprotam vārdu savienojumu *masu mediji*? Vai garu izsaukšana būtu sākusies masveidā? Bet laikraksti, žurnāli, radio un televīzija ar garu izsaukšanu nenodarbojas. Padomju okupācijas laikā, atdarinot krievu valodu, ieviesās vārdu savienojums *masu informācijas līdzekļi*. Tagad bijis ieteikums to vietā runāt par *plašsaziņas līdzekļiem*. Bet vārds *plašsaziņas* ir grūti izrunājams. Turklāt vārdu savienojums *plašsaziņas līdzekļi* izslēdz savstarpēju saziņu. Kamēr nav atrasts cits piemērots apzīmējums, varam lietot vārdu savienojumu *plašas saziņas līdzekļi*, nevis *plašsaziņas*. Bet tagad visur manāmi *masu mediji*.

- *Masu medijus* sauc par ceturto varu.
- Daudziem deputātiem pietiek ar iespēju uzrunāt *masu mediju* pārstāvjus.
- *Masu mediji* ziņo par jaunas izrādes tapšanu.
- Kriminālpolicijas priekšnieks *masu medijos* pateicās iedzīvotājiem par atbalstu noziedznieku atrašanā.
- Neviens *masu mediju* pārstāvis nezināja par reklāmas maksu. Labāk būtu izteikties bez angliskuma.
- **Plašas saziņas līdzekļus** sauc par ceturto varu.
- Daudziem deputātiem pietiek ar iespēju uzrunāt **žurnālistus** (nevis *masu mediju pārstāvjus*).
- **Laikraksti** ziņo par jaunas izrādes tapšanu.
- Kriminālpolicijas priekšnieks **televīzijā** pateicās iedzīvotājiem par atbalstu noziedznieku atrašanā.
- Neviens **žurnālists** nezināja par reklāmas maksu.

2005. g. 7.–13. VII.

Mazpamazām?

– Izmantojot savas spējas un veiklību, daudzi darbinieki *mazpamazām* cenšas bruģēt sev ceļu uz lielo politiku.

– Notikuma aina par spirta samainīšanu ar ūdeni sešos vagonos *mazpamazām* iezīmējas diezgan skaidri, lai gan ne visas šās blēdības norises ir noskaidrotas.

Šais teikumos lietots nepareizs vārds *mazpamazām*. Tas nav nekas cits kā gadsimtu veca tikpat nepareiza vārdu savienojuma *maz pa mazam* pārveidojums saliktenī. Krievu cara laikos, kad sāka īstenot latviešu pārkrievošanu, tas bija sācis ieviesties latviešu valodā. Padomju okupācijas gados latviešu pārkrievošanu veicināja komunisti, un arvien vairāk ieviesās vārds *mazpamazām*.

Valodniece Rasma Grīse raksta: «Diemžēl vēsture atkārtojas. Tāpēc nepieciešams nu atkal jo vairāk ieklausīties Endzelīna aizrādījumos.» Un grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā, viņš raksta: «Latviski runājot kaut kas var notikt *«pamazām»*, bet ne *«maz pa mazam»* (krievu *мало по малу*).»

Labosim sākumā minētos teikumus.

– Izmantojot savas spējas un veiklību, daudzi darbinieki *pamazām* (nevis *mazpamazām*) cenšas bruģēt sev ceļu uz lielo politiku.

– Notikuma aina par spirta samainīšanu ar ūdeni sešos vagonos *pamazām* (nevis *mazpamazām*) iezīmējas diezgan skaidri, lai gan ne visas šās blēdības norises ir noskaidrotas.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Mākslinieka darbi *pamazām* (nevis *mazpamazām*) mums dod ticību, ka labāka dzīve ir iespējama.

– Veidojot tēlojumu par jūrniecību no atmiņām, senām fotogrāfijām un dokumentālu kinofilmu fragmentiem, *pamazām* (nevis *mazpamazām*) rodas mozaīka, kuŗā atmirdz jūra un Krišjāņa Valdemāra aizstāvētās latviešu jūrniecības likteņi.

– *Pamazām* (nevis *mazpamazām*) dokumentu pētīšana padomju archīvos rakstu krājuma «Komūnisma melnā grāmata» autoriem

atklājusi faktus par astoņdesmit piecu miljonu cilvēku iznīcināšanu pēc komunistu varasvīru pavēlēm.

– Pēc tikšanās ar Amerikas Savienoto Valstu prezidentu Klintonu pie Brīvības pieminekļa, ļaudīm **pamazām** (nevis *mazpamazām*) izklīstot, skanēja sentimentāla amerikāņu dziesma «Skaistā Amerika».

2005. g. 6.–12. I.

Mazskaitlīgs?

Vārds *mazskaitlīgs* ieviesās padomju okupācijas gados no krievu valodas, atdarinot vārdu *малочисленный*. Šāds atdarinājums parādījās bez īpašas vajadzības, jo mūsu valodā jau ir piemēroti vārdi. Tomēr vārds *mazskaitlīgs* manāms joprojām.

– Lielām tautām ir pavisam citāda etniskā psiholoģija nekā *mazskaitlīgajām*.

– Somijas valsts uzņēmusies pilnu morālu atbildību par *mazskaitlīgo* sāmu tautu, kas dzīvo tās teritorijā.

– Neizdevīgo laika apstākļu dēļ no kvadrātmetra ievākto tomātu daudzums ir visai *mazskaitlīgs*.

Labosim.

– Lielām tautām ir pavisam citāda etniskā psiholoģija nekā *mazajām* (nevis *mazskaitlīgajām*).

– Somijas valsts uzņēmusies pilnu morālu atbildību par *mazo* sāmu tautu (nevis – par *mazskaitlīgo* sāmu tautu), kas dzīvo tās teritorijā.

– Neizdevīgo laika apstākļu dēļ no kvadrātmetra ievākto tomātu daudzums ir visai *mazs* (nevis *mazskaitlīgs*). Vai vēl labāk: – Neizdevīgo laika apstākļu dēļ no kvadrātmetra ievākts *maz tomātu*.

Padomju okupācijas gados vienmēr tika uzsvērts, ka mums esot jāmācās no «lielās krievu valodas». Tā mums uzspieda mazvērtības sajūtu, un mūsu valodai piedēvēja nepilnību. Arī tagad neesam tikuši valā no šādas uzspiestas apziņas. Dzirdami apgalvojumi, ka vārds *mazskaitlīgs* esot nepieciešams, jo tas ne vienmēr esot tas pats kas *mazs*. Taisnība gan, tikai mums tāpēc nepavisam nav vajadzīgs

krieviskais vārds *mazskaitlīgs*, jo mums citu nozīmes nianšu izteikšanai ir citi savi vārdi.

– *Nelielā* (nevis *mazskaitlīgā*) skolā ir trīs deju kolektīvi.

– Spriežot pēc presē publicētām ziņām, šī organizācija ir *niecīga* (nevis *mazskaitlīga*).

– Lībieši Latvijā ir *sīks* (nevis *mazskaitlīgs*) etnoss.

Tomēr visbiežāk latviešu valodā iederas vārds *mazs* (nevis *mazskaitlīgs*), tāpat kā iederas *liels* (nevis *daudzskaitlīgs*). Mums ir arī vārds *vidējs*, kas ir vidū starp vārdiem *mazs* un *liels*. Tāpat kā nesakām *vidskaitlīgs*, neteiksim ne *mazskaitlīgs*, ne *daudzskaitlīgs*.

Pareizs ir šāds teikums: – *Vidējām* un *mazām* partijām vēlēšanu likums liek izšķirties par turpmāko rīcību.

Nelietosim arī vārdu *mazskaitlīgums*.

– Frakcijas *mazskaitlīguma* dēļ neko manāmu neizdevās panākt.

Labosim: – Tā kā frakcija bija *maza*, neko manāmu neizdevās panākt.

2005. g. 17.–23. II.

Māja-mūzejs?

Padomju okupācijas laikā ļoti bieži dzirdējām tā saukto defissalikteni *marksisms-ļeņinisms*, kā arī citus līdzīgus darinājumus, piemēram, *inženieris-techniķis*, *rakstnieks-reālists*. Šādi vārdu savienojumi ir raksturīgi krievu valodā, bet bieži tos varēja manīt arī latviešu rakstos.

Pagājuši vairāk par desmit gadiem, kopš vairs neesam padomijā, tomēr šis vārdu savienojumu veids nereti manāms joprojām.

– *Jauneklis-milētājs* pieceļas un apburoši smaida.

– Programmā bija Kēlera *koncerts-duets* divām flautām un klavierēm.

– Eiropas operteātros allaž plaši pieprasīts ir austrāliešu dziedonis *bass-baritons* Džons Vegners.

– Beidzies Baltijas valstu jauno *mūziķu-izpildītāju* konkurss.

– Tagad Tomass Bops ir *astronom-amatieris*, kas nedēļas nogalē vēro Visumu.

– Programmu veido *viesnīcas-restorāna* «Gūtenbergs» darbinieki.

– Turpinām sarunu ar *fotomākslinieku-liepājnieku* Herbertu Stankeviču.

– Komponists intensitāti panāk ar *kāpumu-kritumu* maiņu.

– Notika jaunās studijas *atklāšana-koncerts*.

Latviski labāk varam izteikties citādi.

– *Jaunais mīlētājs* pieceļas un burvīgi smaida.

– Programmā bija Kēlera *koncertduets* divām flautām un klavierēm.

– Eiropas operteātros allaž plaši pieprasīts ir austrāliešu dziedonis *basbaritons* Džons Vegners.

– Beidzies Baltijas valstu jauno *atskaņotājmākslinieku* konkurss.

– Tagad Tomass Bops ir *astronomijas amatieris* un nedēļas nogalē vēro Visumu.

– Programmu veido *restorānviesnīcas* «Gūtenbergs» darbinieki.

– Turpinām sarunu ar *Liepājas fotomākslinieku* Herbertu Stankeviču.

– Komponists veido intensitāti ar *kāpumu un kritumu* maiņu.

– Notika jaunās studijas *atklāšanas koncerts*.

Kā redzam, krieviskajiem defissalikteņiem labā latviešu valodā atbilst dažādi veidojumi: īpašības vārds ar lietvārdu, saliktenis, lietvārda ģenitīvs kopā ar lietvārdu, vārdu saistījums ar saikli *un*. Var būt vēl citas iespējas. Var lietot pavisam citu vārdu.

Varētu teikt, *karakstnieks ir reālists*, ka vajadzīgs *inženiertehniķis*. Vajadzības gadījumā varētu runāt par *marksismu un ļeņinismu*.

Ja abi vārdi ir ģenitīvā, nebūtu jāsaka, piemēram, *grieķu-romiešu* cīņa, bet gan – *grieķu un romiešu* cīņa. Jādomā ne tikai par rakstu, bet arī par runu, ko dzirdam. Ja sakām *grieķu-romiešu* cīņa, klausītājam var rasties maldīgs priekšstats par kādiem grieķu romiešiem, jo defise taču nav dzirdama. Bet savienojuma *māja-mūzejs* vietā var teikt *mūzejmāja* vai *mūzejs*.

2002. g. 14.–20. II.

Medmāsa?

Pagājušajā pusgadsimtā latviešu valodā ieviesies daudz kas nevēlams krievu valodas ietekmē. Bija izveidota divvalodu situācija, krievu valoda allaž tika saukta par «labprātīgi pieņemtu tautu savstarpējās sazināšanās valodu», par «lielās brāļu tautas» valodu, kas visām valodām bija jāņem par paraugu.

Krievu valodā padomju gados plaši bija izveidojies tā saukto zilbju salikteņu tips, īpaši nomenklatūras darbinieku valodā, daudz dažādos birokratiskos rakstos un runās. Pret šādu darinājumu pārmērīgu lietošanu iebilda pat krievu valodnieki. Tomēr šādu salikteņu ne mazums saradās arī latviešu valodā.

Viens šāds saliktenis ir vārds *medmāsa*, kā sāka saukt *medicīnas māsu*, ko vēl agrāk, Latvijas brīvvalsts gados, sauca par *žēlsirdīgo māsu* (pēdējais apzīmējums bija sastopams vēl agrāk). Latvietis ar nebojātu valodas izjūtu vārdu *medmāsa* var saprast tikai kā *medus māsu*. Bet uzspiestas divvalodības apstākļos tam vairs nepievērsa uzmanību. Tā nu *medmāsa* bieži dzirdama joprojām.

– Slimnīcā palikusi tikai viena *medmāsa*.

– Par humānās palīdzības dāvanu dalīšanu uzzinājām no *medmāsas* Veltas Trifonovas stāstījuma.

– Piedāvājam fragmentu no intervijas ar *medmāsu* Kalniņu par stāvokli, kāds pašlaik ir ambulancē.

Nevienā šai teikumā labā latviešu valodā nevajadzētu teikt vārdu *medmāsa*. Vajadzētu labāk – *medicīnas māsa*. Bet varbūt medicīnas darbinieki varētu būt vēl lielāki entuziasti un sāktu atkal visnotaļ celt godā nosaukumu *žēlsirdīgā māsa*?

1999. g. 26. VIII–8. IX.

Mūsu republika?

– Mūsu *republikā* pēdējos gados izveidotas jaunas augstskolas.
– Valsts īpašumu privatizācija mūsu *republikā* vēl nav līdz galam paveikta.

– Neatkarības gados mūsu *republika* ir stipri mainījusies.

Padomju okupācijas pus gadsimtā esam pieraduši, ka Latviju dēvēja par vienu no tā sauktajām «brālīgajām *republikām*», lai gan «*republikasaimē*» nebūt nebijām labprātīgi iestājušies. Diemžēl no šā paraduma daudzi netiek vaļā vēl tagad, kad dzīvojam neatkarīgā *valstī*. Labosim sākumā minētos teikumus.

– Mūsu *valstī* (vai *Latvijā*, nevis – mūsu *republikā*) pēdējos gados izveidotas jaunas augstskolas.

– Valsts īpašuma privatizācija *Latvijā* (vai mūsu *valstī*, nevis – mūsu *republikā*) vēl nav pabeigta.

– Neatkarības gados mūsu *valsts* (nevis – mūsu *republika*) ir stipri mainījusies.

Saprotams ir jurista Rancāna kunga sašutums, kad viņš raksta:

«Daudzi mūsu valsts gaišie prāti, augstas valsts amatpersonas, ierēdņi, žurnālisti un viņu intervējamās personas aizvien Latvijas *valstī* svešādi sauc – «mūsu *republika*». Pat likumdevēji raksta likumos, piemēram, likumā «Par Latvijas Republikas teritoriālo iedalījumu» kā padomju laikos – *republikas* pilsētas. Mums trūkst tikai vēl vissavienības pilsētu. .. Mūsu valsts pilns nosaukums ir Latvijas Republika, saīsināti – Latvija. Skaidrs, ka mums nav tiesību valsts nosaukuma otru vārdu lietot atsevišķi un pat rakstīt ar mazu burtu. .. Kādēļ mēs nievīgi izturamies pret savas neatkarīgas valsts nosaukumu? Republika mūsu valsts nosaukumā taču nenozīmē citas okupētājvalsts daļu. Tagadējā Latvijas nosaukumā Republika nozīmē valsts politisko uzbūvi». Tā domā jurists Rancāna kungs, un viņam ir taisnība.

Rancāna kungs arī raksta, ka joprojām ir «*republikāniskie* diagnostikas centri» (agrāk bijuši arī *vissavienības* centri), un turpinās citu padomisku nosaukumu invāzija. Rancāna kungs saka paldies Paula Stradiņa Valsts klīniskās slimnīcas vadībai, kas laikus

atbrīvojusies no padomiskās kroplības savā nosaukumā. Varam pievienoties arī Rancāna kunga aizvainojumam: «Man ir sāpīgi, kauns dzirdēt, cik zemā līmenī ir mūsu valsts pilsoņu valstiskā pašapziņa. .. Trūkst pašlepnuma, tagadējās valsts nosaukuma atšķirības izpratnes no okupācijas laika Latvijas nosaukuma.»

2001. g. 17.–20. VI.

Neatkārtojams?

Padomju okupācijas laika ideologu rakstos bieži bija uzsvērts, ka «latviešu valodas tuvināšana lielās un bagātās krievu tautas valodai ir viens no galvenajiem komunistu politikas stūrakmeņiem». Pēc šā ieteikuma diemžēl daudzus latviešu valodas vārdus centās tuvināt krievu valodai, un sekas stipri jūtas vēl tagad. Viens šāds vārds ir *neatkārtojams*, ko padomju gados sāka lietot kā krievu valodas vārda *неповторимый* atdarinājumu, lai gan latviešu valodā ar to pašu nozīmi ir labs vārds – *vienreizīgs*.

Arī padomju okupācijas laikā 1984. gadā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas 5. sējumā ievietots plašs piemēru klāsts no padomju preses izdevumiem, kur lietots vārds *neatkārtojams*, piemēram: ..meistara ... pieskaršanās .. ikvienu «serijveida» priekšmetu padara par *neatkārtojamu* mākslas darbu. – .. ezeri 60 kilometru gaŗajā braucienā dāvā *neatkārtojamu* dabas baudījumu.

Labāk būtu bijis teikt – padara par *vienreizīgu* mākslas darbu, dāvā *vienreizīgu* dabas baudījumu. Var izvēlēties arī citus iederīgus vārdus.

Šai vārdnīcā ievietots arī nevēlamais vārds *neatkārtojamība* labāka vārda *vienreizība* nozīmē. Ne vārdam *neatkārtojams*, ne *neatkārtojamība* nav minēts neviens piemērs, kur tos būtu lietojis kāds latviešu literātūras klasiķis.

Komunistu ideologu padomus latviešu valodas tuvināšanā krievu valodai joprojām ievēro daudzi runātāji un rakstītāji arī tagad, kad Latvija jau 13 gadus ir patstāvīga valsts. Tālāk teikumi no pēdējo

gadu avīžu rakstiem kopā ar labojumiem.

– Jums bija **vienreizīga** (nevis *neatkārtojama*) iespēja klausīties latviešu vijolnieci Baibu Skridi.

– Būvmateriālu veikalā var iegādāties **vienreizīgas** (nevis *neatkārtojamas*) italiešu flīzes.

– Visvairāk fantaziju rosina Doma ērģeles, radot **vienreizīgu** (nevis *neatkārtojamu*) sajūtu.

– Katrs cilvēkbērns ir **vienreizīgs** (nevis *neatkārtojams*), katram ir savas īpatnības.

– Katra, arī vismazākā tauta ir **vienreizīga** (nevis *neatkārtojama*) Dieva gribas izpausme.

– Vakarā debesis ir **mūžam mainīgas** (nevis *neatkārtojamas*), tās varētu gleznot katru vakaru – veselu ciklu.

– Tieši Jāņu vakarā atgriezties dzimtenē Latvijā no dienesta Bosnijā ir **liels** (nevis *neatkārtojams*) pārdzīvojums.

– Misli ir vērtīgas brokastis ikvienam, kas rūpējas par savu veselību, kā arī **labs** (nevis *neatkārtojams*) gardums bērniem.

– Jūs varat kļūt par šā koncerta neklātienas konferansje, izdomājot dziesmām interesantus un **neparastus** (nevis *neatkārtojamus*) pieteikumus.

– Smaržas sievietēm brīnumskaistā flakonā ir **vienreizīgas** (nevis *neatkārtojamas*).

2004. g. 3.–9. VI.

Nebijis

Krievu valodas vārds *небывалый* vārdnīcās latviski ir tulkots ar vārdiem **nebijis**, **nedzirdēts**, **neredzēts**, **nepiedzīvots**, **ārkārtējs** un vēl citiem, kas latviešu valodā būtu jālieto katrs savā vietā.

Vārdnīcās pirmais minēts vārds *неbijis*, kas formāli saskan ar krievu valodas vārdu *небывалый*, un vārdu *неbijis* tad nu lieto bieži, lai gan tas būtu izmantojams retāk nekā pārējie. Vārdnīcu lietotājiem acīs visvairāk krīt šis pirmais minētais vārds, turklāt tā izvēli veicinājusi formālā saskaņa ar krievu valodu. Padomju okupācijas gados saskaņa ar krievu valodu bija visnotaļ veicināta, un vārds *неbijis*, ir pārmērīgi ieviesies. To bieži manām tādos gadījumos, kad labāk iederas citi vārdi.

– Arī televīzijas skatītāji var piedalīties raidījuma veidošanā, aizstāvēt savu viedokli par kādu uzfilmētu *неbijušu* notikumu.

– Orķestra «Simt stīgas» koncerts būs kaut kas *неbijis*.

– Žurnālista Semjonova veidotās telefilmās par notikumiem Afganistānā ir kaut kas *неbijis* latviešu televīzijā.

– Carnikaviešiem bija *неbijusi* iespēja noklausīties koncertu.

– Vēl *неbijis* pasākums notika Cēsu stadionā – trampļina lēkšana motosportistiem.

– No kosmiskās stacijas pārraidīts vēl *неbijis* notikums – komētas sadursme ar sauli.

Šais teikumos vārda *неbijis* vietā labāk iederas kāds cits vārds. Labosim.

– Arī televīzijas skatītāji var piedalīties raidījuma veidošanā, aizstāvēt savu viedokli par kādu uzfilmētu **nedzirdētu** notikumu.

– Orķestra «Simt stīgas» koncerts būs kaut kas **nepiedzīvots**.

– Žurnālista Semjonova veidotās telefilmās par notikumiem Afganistānā ir kaut kas **neredzēts** latviešu televīzijā.

– Carnikaviešiem bija **neparasta** iespēja noklausīties koncertu.

– Vēl **neredzēts** sarīkojums notika Cēsu stadionā – trampļina lēkšana motosportistiem.

– No kosmiskās stacijas pārraidīts **ārkārtējs** notikums – komētas sadursme ar sauli.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Mūsu korespondents piedalījās Latvijā *neparastā* notikumā (nevis – *nebijušā* pasākumā) – sieviešu asamblejā.

– Vācijas aviācijas sabiedrības «Lufthansa» darbinieki sākuši vēl *nepieredzētu* (nevis *nebijušu*) divdesmit četru stundu streiku, prasot algu paaugstināšanu.

– *Lielu* atbalstu (nevis – *nebijušu* atbalstu) referendumā Zviedrijā guvuši eironaudas pretinieki.

Dažreiz vārdu *nebijis* var izlaist, vietā neliekot neko.

– Ērti un pārskatāmi sakārtoti gan teksti, gan notis, kas ir *jaunums* (nevis – *nebijis jaunums*) un par ko daudzi teiks paldies.

2003. g. 23.–29. X.

Negadījums?

Lai gan vairākās vārdnīcās ir vārds *negadījums* ar nozīmi «nelaimīgs gadījums, pēkšņi traucējumi», tomēr nevainojamā valodā tas varētu būt tikai ar nozīmi, ka nekāda gadījuma nav. Nozīmes «nelaimes gadījums» piešķiršana ir vācu valodas atdarinājums.

Grāmatā «Profesora Endzelīna atbildes» teikts:

«No verba *gadīties* atvasinātais substantīvs *gadījums* ir vēl paturējies dzīvu savu sakaru ar verbu, tāpēc tāds savienojums kā *negadījums* (vācu *Unfall* nozīmē) mūsu apziņā saistās ar nenotikuša gadījuma jēgumu .. un neatbilst tai nozīmei, kādu šim vārdam grib piešķirt. Vācu *Unfall* nozīmē var lietāt vārdus: *kļūme, liksta, klizma*, arī *nelaimes gadījums*.»

Diemžēl gadās šādi teikumi.

– Šogad strauji pieaudzis smagu ceļa *negadījumu* skaits Latvijā.

– Automobilis apgāzies, un *negadījumā* cietuši trīs izmēģinātāji, kas aizvesti uz slimnīcu.

– Ugunsdzēsības dienests palīdz arī dažādos stichiskos *negadījumos*: palīdz pēc vētrām atīrīt ceļus no kokiem, palīdz plūdu

gadījumā.

– Latvijā bijis 2561 ceļu *negadījums*, 899 no tiem Rīgā.

– Krievijas civīlajā aviācijā 1997. gadā notika 35 *negadījumi*.

Vārda *negadījums* vietā izvēlēsimies kādus citus labāk iederīgus vārdus.

– Šogad strauji palielinājies smagu ceļa *nelaimes gadījumu* skaits Latvijā.

– Automobilis apgāzies, un *kļūmē* cietuši trīs izmēģinātāji, kas aizvesti uz slimnīcu.

– Ugunsdzēsības dienests palīdz arī dažādos stichiskos *nelaimes gadījumos*: palīdz pēc vētrām attīrīt ceļus no kokiem, palīdz plūdu gadījumos.

– Latvijā bijis 2561 ceļu *nelaimes gadījums*, 899 no tiem Rīgā.

– Krievijas civīlajā aviācijā 1997. gadā notikuši 35 *nelaimes gadījumi*.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Izstrādāti plāni iespējamu *kļūmju* (nevis *negadījumu*) novēršanai datoros.

– «Vakara Ziņās» bija rakstīts par kādu *likstu* kafejnīcā (nevis – *negadījumu* kafejnīcā), kur ālējies kāds piedzēries deputāta palīgs.

– Lai izvairītos no *klizmām* (vai *kļūmēm*, nevis *negadījumiem*) mājas elektroierīču lietošanā, jāievēro aparātu lietošanas noteikumi.

– Izmeklē *nelaimes gadījumu* (nevis *negadījumu*) par divu automašīnu sadursmi.

– Vadītājam uzrādīta apsūdzība par smaga satiksmes *nelaimes gadījuma* (nevis *negadījuma*) izraisīšanu.

Labojams arī šāds teikums: – Lieli zaudējumi klubam radušies *negadījumā*, kad sprādzienā sagrauta ēkas daļa.

Labāk te lietot vārdu *ļaudarība*: – Lieli zaudējumi klubam radušies *ļaudarībā*, kad sprādzienā sagrauta ēkas daļa.

2003. g. 2.–8. X.

Ne jau aiz labas dzīves?

Tagad bieži dzirdami šādi teikumi.

– Kamaniņu sportā ir tā – ja grib sasniegt labus rezultātus, jācenšas braukt dažādās trasēs, bet Latvijas kamaniņu braucēji *ne jau aiz labas dzīves* trenējas tikai Siguldā.

– Mūzeja darbiniekiem liek iet bezalgas atvaļinājumā, kas notiek *ne jau aiz labas dzīves*.

– Baumas ir briesmīga lieta, un ļaudis tām tic *ne jau aiz labas dzīves*.

Visos minētajos teikumos ir teiciens *ne jau aiz labas dzīves*, kas padomju okupācijas laikā pārtulkots no krievu valodas *не от хорошей жизни*. Krievu valodā ar to apzīmē kādas grūtības, nepatīkšanas vai kādus citus trūkumus. Latviski agrāk šāds teiciens bija tikai tiešā nozīmē, bet tagad tikai kā krievu valodas atdarinājums. Kā redzams minētajos teikumos, nav runas par dzīvi vispār, bet par kādiem trūkumiem, nekārtību, ļaunumu. Ja kādam krievu valodas teiciena nozīmes atdarinājums patīk, var jau tā runāt. Tomēr latviski iespējams izteikties arī citādi.

– Kamaniņu sportā ir tā – ja grib gūt panākumus, jācenšas braukt dažādās trasēs, bet Latvijas kamaniņu braucēji trenējas tikai Siguldā, *jo līdzekļu trūkuma dēļ* (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*) nevar izmantot trases citās valstīs.

– Mūzeja darbiniekiem liek iet bezalgas atvaļinājumā, *jo trūkst naudas algai* (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*).

– Baumas ir briesmīga lieta, un ļaudis tām tic *nepatīkamas pieredzes dēļ* (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*).

Vēl citi teikumi.

– Pieņemti lēmumi, kas vērsti pret īres nemaksātājiem. Sodi ir stingri. Tomēr tie jāuzliek *ne jau aiz labas dzīves*. Parādi jau pārsniedz divus miljonus latu.

Varētu labāk teikt – nemaksātāji jāsoda *tāpēc, ka sakrājušies lieli parādi* (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*).

– *Ne jau aiz labas dzīves* komandas treneri atteikušies no vairākiem

sportistiem.

Domāts bija, ka sportisti *izdarījuši daudz pārkāpumu* un tāpēc no tiem jāatbrīvojas (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*).

– *Ne jau aiz labas dzīves* vēlētāji vairs netic vairākiem politiķiem.

Bija domāts, ka politiķi *nav turējuši solījumus* un tāpēc ļaudis viņiem vairs netic (nevis – *ne jau aiz labas dzīves*).

2005. g. 28. VII–3. VIII.

Ne tas, ne tur, ne tā?

Joprojām bieži gadās, ka labus latviešu valodas vārdus lietojam tādos savienojumos, kas nav mūsu valodā parasti, bet ir citu valodu, īpaši krievu valodas atdarinājumi, turklāt bez vajadzības. Pie tam pieder arī virsrakstā redzami savienojumi. Manāmi šādi teikumi.

– Daudzie atklājušies pretkorupcijas likuma pārkāpumi liecina, ka par deputātiem un ministriem kļuvuši *ne tie* darbinieki.

– Dziedone Anita Garanča ir mācījusi vokālo mākslu daudzām jauno aktieņu paaudzēm, bet *ne tas* ir viņas galvenais darbības virziens.

– Saeimas deputāti dažkārt piedalās likumu ievērošanas kontrolē, tomēr *ne tas* ir viņu pamatuzdevums.

Latviski runājam citādi.

– Daudzie atklājušies pretkorupcijas likuma pārkāpumi liecina, ka par deputātiem un ministriem *nav kļuvuši īstie* darbinieki (nevis – *kļuvuši ne tie* darbinieki).

– Dziedone Anita Garanča ir mācījusi vokālo mākslu daudzām jauno aktieņu paaudzēm, bet *tas nav* viņas galvenais darbības virziens (nevis – *ne tas ir* viņas galvenais darbības virziens).

– Saeimas deputāti dažkārt pārbauda, kā ievēro likumus, tomēr *tas nav* viņu pamatuzdevums (nevis – *ne tas ir* viņu pamatuzdevums).

Gadās arī citi nelatviski, krievu valodas stilam līdzīgi vārdu savienojumi – *ne tā, ne tur* un citi.

– Pieaugušie cilvēki pret bērniem bieži izturas tikai kā pret bērniem

un rīkojas *ne tā*.

– Vienmēr var atrast kādu, kas svinīgā sanāksmē nav uzlicis īstu kaklasaiti vai *ne tur* nostājies.

Labosim. – Pieaugušie cilvēki pret bērniem izturas tikai kā pret bērniem un rīkojas *nepareizi* (nevis – rīkojas *ne tā*).

– Vienmēr var atrast kādu, kas svinīgā sanāksmē nav uzlicis īstu kaklasaiti vai nav nostājies *īstā vietā* (nevis – *ne tur* nostājies).

Gadās kļūdīties, zvanot pa telefonu, un jādzird nelatviska atbilde: – Jūs *ne tur* pazvanījāt.

Būtu jāatbild citādi: – Jūs *neesat pareizi* piezvanījuši (vai – jūs *esat kļūdījušies* vai vēl kā citādi, bet neteiksim – *ne tur* pazvanījāt).

Dzirdami arī šādi teikumi: – Brīžam rodas sajūta, ka esmu piedzimis *ne tajā laikā* un *ne tajā vietā*.

Labosim: – Brīžam liekas, ka *neesmu dzimis īstā laikā* un *īstā vietā* (nevis – piedzimis *ne tajā laikā* un *ne tajā vietā*).

2004. g. 18.–24. XI.

Daži no, daudzi no?

Par vārdu savienojumiem *katrs no, neviens no* un citiem, kas nevietā lietoti kā citu valodu atdarinājumi, laikrakstā «Latvietis Latvijā» jau rakstīts 2001. gada 29. novembrī, 2003. gada 6. martā un 2004. gada 21. oktobrī. Bet bieži gadās vēl citi nevēlami vārdu savienojumi ar *no*, arī virsrakstā minētie.

– Tikai *daži no* tirgotājiem Centrārtīgū vēlas lietot kases aparātu.

– *Daži no* lieciniekiem nav ieradušies, jo mainījuši dzīvesvietu un nav saņēmuši izsaukumu.

– *Daži no* politiķiem, kas ieteikuši Karginam piešķirt pilsonību, neesot zinājuši, ka viņam tā reiz atņemta viltotu dokumentu dēļ.

– *Daža no* rokām balsojot pacēlās, lai atbalstītu priekšlikumu par vēstuļu publicēšanu.

Šāds vārdu savienojums *daži no* ir krievu vai angļu valodas atdarinājums. Latviski minētie teikumi veidojami bez prievārda *no*.

Labosim.

– Tikai **daži** tirgotāji Centrāltirgū (nevis – **daži no** tirgotājiem Centrāltirgū) vēlas lietot kases aparātu.

– **Daži** liecinieki (nevis – **daži no** lieciniekiem) nav ieradušies, jo mainījuši dzīvesvietu un nav saņēmuši izsaukumu.

– **Daži** politiķi (nevis – **daži no** politiķiem), kas ieteikuši Karginam piešķirt pilsonību, neesot zinājuši, ka viņam tā reiz atņemta viltotu dokumentu dēļ.

– **Dažas** rokas (nevis – **dažas no** rokām) balsojot pacēlās, lai atbalstītu priekšlikumu par vēstuļu publicēšanu.

Līdzīga kļūme, atdarinot citas valodas, ir manāma vārdu savienojumā **daudzi no**.

– **Daudzi no** priekšlikumiem par maiņām budžeta projektā nav pieņemami, jo nav paredzēti atbilstoši ienākumi.

– **Daudzi no** augiem, ko biju redzējusi Latvijā puķu podos, Meksikā aug vareni un koši brīvā dabā.

– **Daudzi no** noziedzīgiem grupējumiem atradās Rīgā.

Arī šais teikumos labāk iztiksim bez prievārda *no*.

– **Daudzi** priekšlikumi (nevis – **daudzi no** priekšlikumiem) par maiņām budžeta projektā nav pieņemami, jo nav paredzēti atbilstoši ienākumi.

– **Daudzi** augi (nevis – **daudzi no** augiem), ko biju redzējusi Latvijā puķu podos, Meksikā aug vareni un koši brīvā dabā.

– **Daudzi** noziedzīgi grupējumi (nevis – **daudzi no** noziedzīgiem grupējumiem) atradās Rīgā.

Tātad – runājot latviski, mums nav jāatradina citu valstu īpatnības prievārda *no* lietošanā.

2005. g. 1.–9. XII.

Nelatvisks prievārda *no* lietojums

Nelielā prievārdu vārdšķira pēdējos gadu desmitos uzspiestas divvalodības apstākļos ir sākusi deformēties krievu valodas ietekmē. Nereti dzirdami un lasāmi, piemēram, šādi teikumi: «Latvijas pārstāvji nodeva Vācijas sūtnim grāfam fon Lambsdorfam *atslēgas no vēstniecības ēkas*.»; «Daugavpils ticīgajiem šodien ir svētki – viņi saņēmuši *atslēgas no Marijas Debesbraukšanas katedrāles*.»

Labā latviešu valodā nesaka *atslēgas no ēkas* vai *atslēgas no katedrāles*. Latviski te nemaz nav vēlams vārdu savienojums ar prievārdu *no*. Labāk būtu – nodeva vēstniecības *ēkas atslēgas*, saņēmuši *katedrāles atslēgas*.

Nelatvisks prievārda *no* lietojums sastopams arī citos gadījumos. Nereti *no* sastopams aiz vietniekvārda *katrs* gluži kā krievu valodā: «Dziesmusvētkos *katra no dziesmām* bija *sava veida* kulminācija.» Šis teikums latviski labāk būtu šāds: «Dziesmusvētkos *ikvienu dziesma* bija *īpaša* kulminācija.»

Vēl cits līdzīgs gadījums: «*Katra no dainām* ir atsevišķs un pilnīgi pabeigts vēstījums.» Labāk būtu teikt: «*Ikvienu daina* (vai *jebkuŗa daina*, vai *katra daina*) ir atsevišķs un pilnīgi pabeigts vēstījums.»

Un vēl kāds teikums: «Kozirevam simboliski tiks nodots *kāds no ķaŗa gūstekņiem*.» Latviski arī šai gadījumā labāk būtu teikt citādi – bez prievārda *no*: «Kozirevam simboliski nodos *kādu ķaŗa gūstekni*.»

Iepriekš teiktais nekādā ziņā nenoziņē, ka latviski nemaz nebūtu jālieto prievārds *no*. Nevajag to nevietā tulkot no krievu valodas tad, ja latviski ir parasta cita izteiksme.

2001. g. 29. XI–5. XII.

Neskatoties uz?

Tieši tulkojot krievu valodas vārdus *несмотря на*, latviešu valodā jau ilgi manāms līdzīgs vārdu savienojums *neskatoties uz* ierobežojuma nozīmē. Labā latviešu valodā šāds krievu valodas atdarinājums nav vēlams. Jāņa Endzelīna rediģētajā Veltas Rūķes grāmatiņā «Valodas un rakstības jautājumi» tā vietā ieteikts vārdu savienojums *lai gan* vai *kaut gan*: – *Lai gan (kaut gan) aukstums bija liels, tomēr ielas bija gājēju pilnas.*

Tomēr bieži manāmi šādi teikumi.

– *Neskatoties uz* sarežģītām sarunām, prezidenti žurnālistiem pauda optimismu.

– *Neskatoties uz* 70 balsu pārsvaru parlamentā, premjērministra politiskās pozīcijas stabilitāte ir visai nosacīta.

– *Neskatoties uz* domstarpībām, partijas tēlo saprašanos.

– *Neskatoties uz* karsto laiku, modes skatē ir daudz apmeklētāju.

– Itālijas valdības neturas ilgāk par dažiem mēnešiem, taču, *neskatoties uz* to, šī zeme pieder pie ekonomiskā brīnuma valstīm.

Labāk iztiksim bez šāda *neskatoties uz*.

– *Lai gan* sarunas bijušas sarežģītas, prezidenti žurnālistiem pauda optimismu.

– *Lai gan* premjērministram parlamentā ir 70 balsu pārsvars, viņa politiskā stāvokļa stabilitāte ir visai nosacīta.

– *Lai gan* ir domstarpības, partijas tēlo saprašanos.

– *Lai gan* laiks ir karsts, modes skatē ir daudz apmeklētāju.

– *Lai gan* Itālijas valdības neturas ilgāk par dažiem mēnešiem, tomēr šī zeme pieder pie ekonomiskā brīnuma valstīm.

Krieviskā vārdu savienojuma *neskatoties uz* vietā var teikt arī *par spīti*.

– *Par spīti* uzskatu atšķirībām (nevis – *neskatoties uz* uzskatu atšķirībām) nacionāliem spēkiem jāveido vienots bloks.

– *Par spīti* sinoptiķu brīdinājumam (nevis – *neskatoties uz* sinoptiķu brīdinājumu) sacensības sākās noteiktajā laikā.

– Vairāki tūkstoši krievu armijnieku pamanījušies palikt Latvijā

par spīti ar Krieviju noslēgtajiem līgumiem (nevis – *neskatoties* uz ar Krieviju noslēgtajiem līgumiem).

Bet vārdu *neskatīties* var lietot savā vietā, ja tiešām uz kaut ko neskatās.

– Bet jaunais mūzikants pūš, *neskatīdamies* ne pa labi, ne kreisi, pilnā mērā apzinādamies, cik nopietnu un nepieciešamu darbu dara.

2002. g. 31. X–6. XI.

No nulles

Vārdu savienojums *no nulles* var būt aritmētikā, kur var runāt, piemēram, *no nulles līdz desmit*. Bet tagad šo vārdu savienojumu bieži dzirdam ar nozīmi «no sākuma, no nekā». Tas ieviesies no padomju laika krievu valodas.

Augstu padomju amatpersonu runas publicēja laikraksti, tās skanēja radio un televīzijā. Jo īpaši bieži tā notika ar komunistu partijas ģenerālsekretāru runām. Ja nu šiem runātājiem bija iepatikušies kādi vārdi vai teicieni, tie sāka ieviesties visā valodā. No Gorbačova kunga runām daudzi ļaudis sāk lietot, piemēram, vārdu *kardināli* ar nozīmi «ļoti svarīgi», jo ģenerālsekretārs itin bieži prasīja pieņemt *kardinālus* lēmumus, pēc tam – *kardinālu* rīcību. Bieži viņš lietoja arī teicienu *sākt no nulles* (*начинать с нуля*), piemēram: «Šis grūtais uzdevums – pārbūve mums bija jāsāk *no nulles*» vai: «Atbrūņošanās vairs nav jāsāk *no nulles*.» Paklausīgas komunistu partijas avis vārdu *kardināls* ar nozīmi «ļoti svarīgs» un teicienu *no nulles* atkārtoja tūkstošiem reižu. Astoņdesmitajos gados tie arvien biežāk bija dzirdami arī latviešu valodā.

– Paātrinājums sevišķi labi redzams kosmiskās tehnikas attīstībā, kas sākās, kā tagad mēdzam teikt, *no nulles*.

– Jauno paneļēku celtniecībā ir daudz grūtību, vieglāk ir remontēt gatavu ēku nekā sākt jaunu *no nulles*.

Agrāk, pirms Gorbačova laika, teicām – *no jauna, no nekā, ne no kā, no paša sākuma*, un tā būtu jārunā arī tagad, nevis jāatdarina

Gorbačovs.

Arī atjaunotās Latvijas valsts valodā teiciens *no nulles* dzirdams bieži.

– Migrācijas policijai līdzīgas iestādes Latvijā līdz šim nav bijis, tā tiek veidota *no nulles*.

– Atmiņā atrodam norādes, kas mācīšanos atviegļina, tātad mācīšanās vairs nav jāsāk *no nulles*.

– Latviešu emigrantiem nebija viegli sākt dzīvi svešās zemēs *no nulles*.

– Sākdams lasīt Bībeli, pamanīju daudzus jaunatklājumus, ko sāku apgūt *no nulles*.

Vai arī tagad latviešu valodā būtu bieži jālieto no Gorbačova kunga runām aizgūts teiciens? Liekas, ka ne. Arī minētajos teikumos varētu lietot citus vārdu savienojumus – *pavisam no jauna, no nekā* (vai *ne no kā*), *pavisam no sākuma, no paša sākuma* vai kādus citus.

– Migrācijas policijai līdzīgas iestādes Latvijā līdz šim nav bijis, tā jāveido *pavisam no sākuma*.

– Atmiņā atrodam norādes, kas mācīšanos atviegļina, tātad mācīšanās vairs nav jāsāk *no nekā* (vai – *ne no kā*).

– Latviešu emigrantiem nebija viegli sākt dzīvi svešās zemēs *pavisam no jauna*.

– Sākdams lasīt Bībeli, pamanīju daudzus jaunatklājumus, ko sāku apgūt *no paša sākuma*.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Jaunajiem politiķiem viss jāsāk *pavisam no jauna* (nevis – *no nulles*).

– Kārlis Ulmanis 1918. gadā sāka veidot Latvijas valsti *pavisam no sākuma* (nevis – *no nulles*).

– Pirmajam Latvijas aizsardzības ministram Jānim Zālītim viss bija jāsāk *no paša sākuma* (nevis – *no nulles*).

2003. g. 3.–9. VII.

Katrs no?

Citu valodu ietekmes dēļ mūsu valodā arvien vairāk ieviešas nepatīkama liekvārdība, kas turklāt valodu dara smieklīgu – aiz vietniekvārdiem bez vajadzības tiek runāts prievārds *no*. Ļoti bieži šāds lieks *no* gadās aiz vietniekvārda *katrs*.

– *Katrai no* Baltijas valstīm ir kādi īpaši centieni.

– *Katrs no* skolotājiem ir beidzis *kādu no* augstskolām.

– *Katrs no* dibinātājiem jaunajā uzņēmumā ir ieguldījis desmit tūkstošus latu.

– Parlamentā spriež, ko prezidents varētu piedāvāt *katrai no* frakcijām.

Latviski pareizi runājam *katrs* (nevis – *katrs no*). Labosim.

– *Katrai* Baltijas valstij ir kādi īpaši centieni.

– *Katrs* skolotājs ir beidzis kādu augstskolu.

– *Katrs* dibinātājs jaunajā uzņēmumā ir ieguldījis desmit tūkstošus latu.

– Parlamentā spriež, ko prezidents varētu piedāvāt *katrai* frakcijai.

Ja teikumā jau citā vietā ir prievārds *no*, tad liekais *no* aiz vietniekvārda *katrs* nekādā ziņā nav vēlams.

– *Katrai no* ministrijām ir labāk zināms, kā rīkoties ar financēm, kas atvēlētas no budžeta.

Pareizi: – *Katrai* ministrijai labāk zināms, kā rīkoties ar financēm, kas atvēlētas no budžeta.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– *Katram* autoram (nevis – *katram no* autoriem) ir savs viedoklis, taču viņus vieno pārliecība, ka apziņas eksistence ir viena no lielākajām kosmiskajām mīklām.

– Volejbolists servēja pārmaiņus ar *katru* roku (nevis – ar *katru no* rokām).

– Tiks parakstīta vienota charta, nevis atsevišķas chartas ar *katru* Baltijas valsti (nevis – ar *katru no* Baltijas valstīm).

– Pie *katra* princeses Diānas tērpa (nevis – pie *katra no* princeses

Diānas tēriem) izsoļu namā stāv drūms drošībnieks.

– *Katrai* pasaules diplomātiskajai struktūrai (nevis – *katrai no* pasaules diplomātiskajām struktūrām) raksturīgas savas tradīcijas.

– *Katrs* mūzikas redaktors (nevis – *katrs no* mūzikas redaktoriem) apkalpo gan klasiskās mūzikas, gan pirmās programmas kanālu.

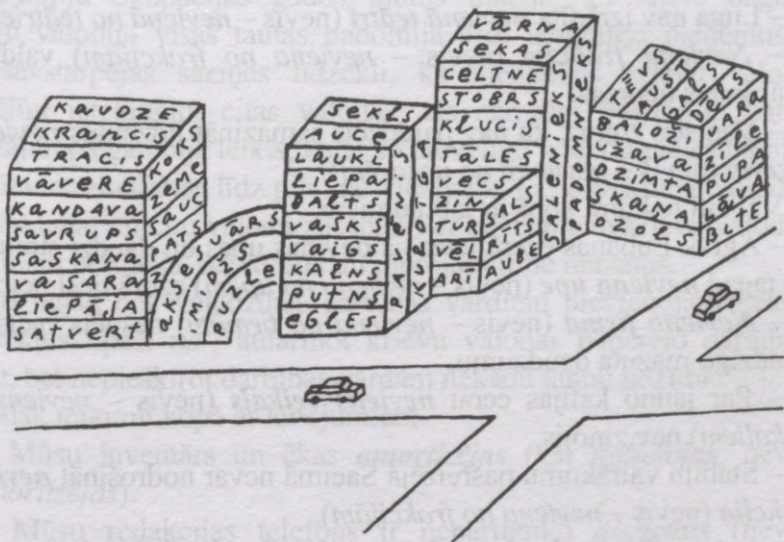
– *Katrs* agregāts (nevis – *katrs no* agregātiem) raida starojumu, kas līdzinās pusei no Baldones radioaktīvo atkritumu uzņēmuma «Radons» starojuma.

– *Katra* lidmašīna (nevis – *katra no* lidmašīnām) var uzņemt divsimt pasažieru.

– Ar lielu mīlestību mākslinieks stāstīja par *katru* stādīto koku, par *katru* stādīto krūmu (nevis – par *katru no* stādītajiem kokiem, par *katru no* stādītajiem krūmiem).

Protams, lieks *no* nav jārūnā arī aiz citiem vietniekvārdiem.

2003. g. 6.–12. III.

Neviens no?

Valodā izplatās liekvārdība, uz ko jau daudzkārt aizrādīts. Latviešu valodā tagad nereti bez vajadzības lieto prievārdus, atdarinot citas valodas, kur tie ir nepieciešami, piemēram angļu valodu. Mūsu valodā tāpēc bieži manāmi savienojumi *viens no*, *neviens no* un citi. Šoreiz par savienojumu *neviens no*, piemēram, šādos teikumos.

– *Neviens no* policistiem nav ieradies apsekot notikuma vietu.

– Vēl neesmu pabijis *nevienā no* nobrauciena trasēm.

– Luga nav uzvesta *nevienā no* teātriem.

– *Neviena no* frakcijām valdības demisiju neprasa.

– Ministrs ziņoja, ka līdzekļu samazinājums *nevienai no* nozarēm nav paredzēts.

Izlaidīsim lieko prievārdu *no* un labosim arī citas kļūmes.

– *Neviens policists* (nevis – *neviens no policistiem*) nav ieradies apskatīt notikuma vietu.

– Vēl neesmu bijis *nevienā nobrauciena trasē* (nevis – *nevienā no nobrauciena trasēm*).

– Luga nav izrādīta *nevienā teātrī* (nevis – *nevienā no teātriem*).

– *Neviena frakcija* (nevis – *neviens no frakcijām*) valdības atkāpšanos neprasa.

– Ministrs ziņoja, ka nav paredzēts samazināt līdzekļus *nevienai nozarei* (nevis – *nevienai no nozarēm*).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Agrāk Lubānas ezerā ietecēja deviņas upes un daudzi strautiņi, bet tagad *neviens upe* (nevis – *neviens no upēm*) ezerā tieši neietek.

– *Neviena firma* (nevis – *neviens no firmām*) nespēja piegādāt vajadzīgo mazuta daudzumu.

– Par jauno kafijas cenu *neviens veikals* (nevis – *neviens no veikaliem*) nav ziņojis.

– Stabili vairākumu pašreizējā Saeimā nevar nodrošināt *neviens frakcija* (nevis – *neviens no frakcijām*).

– Autori vēlas noskaidrot, kāpēc *neviens izceļotājs* (nevis – *neviens no izceļotājiem*) nav vēlējies palikt dzimtenē.

– *Neviens jaunais pirmklasnieks* (nevis – neviens no jaunajiem pirmklasniekiem) nepalika bez apsveikuma.

– *Neviens cilvēks* (nevis – neviens no cilvēkiem) nevēlas kļūt par upuri satiksmes nelaimes gadījumā.

– Noguldot naudu krājkasē, nevar zust *neviens jūsu santīms* (nevis – neviens no jūsu santīmiem).

Bet varam teikt prievārdu *no*, piemēram, šādos teikumos ar vietniekvārdiem.

– Politiķi un sabiedriski darbinieki vēlas mieru Kaukāzā, un *neviens no viņiem* nav izteicies par karu.

– *Neviens no mums* nav bijis klāt galvenās balvas pasniegšanā.

2004. g. 21.–27. X.

Lieks *no*-

Padomju okupācijas gados mums mācīja, ka «lielo bagāto krievu valodu» visas tautas padomijā esot labprātīgi pieņēmušas par savstarpējas saziņas līdzekli, ka vienlaikus krievu valoda labvēlīgi ietekmējot citas valodas, tās nemitīgi bagātinot. Citos norādījumos gan bija teikts, ka ar šo labvēlīgo ietekmi patiesībā bija domāta «tuvināšanās līdz pilnīgai vienībai», t.i., līdz krievu valodas saglabāšanai un citu valodu zušanai. Par nevēlamām krievu valodas ietekmēm nerunāja, bet to bija un joprojām ir ne mazums.

Arī tagad bez vajadzības darbības vārdiem pievienojam liekus priedēkļus, īpaši *no*-, atdarinot krievu valodas pabeigto darbības veidu, bet nepiešķirot darbības vārdam nekādu jaunu nozīmi.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Mūsu inventārs un ēkas *amortizējas* (vai *nolietojas*, nevis *noamortizējas*).

– Mūsu redakcijas telefons ir nepārtraukti *aizņemts* (nevis *nobombardēts*) ar zvaniem par notikumiem 16. martā pie Brīvības pieminekļa.

– Kriminālkodeksā jābūt skaidri **pateiktam** (nevis *nodefinētam*), kas ir netirās naudas atmazgāšana.

– Mums **jādefinē** (vai **jāpasaka**, nevis *jānodefinē*), kas ir morāle politikā.

– Plenārsēdē deputāti ļoti labi **demonstrēja** (vai **parādīja**, nevis *nodemonstrēja*) savu nostāju.

– Pieņemot noteikumus «Par darba samaksu no budžeta financējamo iestāžu paidagoģiskajiem darbiniekiem», Ministru kabinets ir **demonstrējis** (vai **parādījis**, nevis *nodemonstrējis*) savas politikas nehumāno būtību.

– Izmantojot asins analīzi, iespēja **pamanīt** (vai **fiksēt**, nevis *nofiksēt*) aizliegtas medicīniskas vietas organismā varētu būt lielāka.

– Baltijas valstu vietējo pārtikas preču brīvais tirgus noteikts (vai **fiksēts**, nevis *nofiksēts*) ar īpašu vienošanos.

– Filmā «Baiga vasara» **uzfilmētas** (nevis *nofilmētas*) 1941. gada vasaras epizodes.

– Rīgas Dome solīja pilnīgi **financēt** (nevis *nofinancēt*) Okupācijas mūzeja pārcelšanu uz jaunām telpām.

– Ne vienmēr jauna ideja ir viegli **izsakāma** (vai **formulējama**, nevis *noformulējama*).

– Mēģinu **iedomāties** (nevis *noformulēt*), kas mūsu valsts pamatos ir amorāls.

– Partija vēl nav **noteikusi** (nevis *noformulējusi*) savu nostāju vairākos stratēģiskos jautājumos.

– 1915. gadā Alberts Einšteins **formulēja** (nevis *noformulēja*) savu gravitācijas jeb vispārīgo relatīvitātes teoriju.

– «Latvenergo» privatizācijas programma nav laikus **izstrādāta** (nevis *noformulēta*).

– Pēc Krievijas domām Baltijas valstis nepildot solījumus, kas juridiski **formulēti** (nevis *noformulēti*) 1991. gada līgumos.

Šeit minēti piemēri ar lieku *no-* svešvārdiem. Bet lieks *no-* bieži gadās arī pie latviešu valodas vārdiem.

2002. g. 9.–15. V.

Bet ne mazāk šī valodas nepareizība gadās arī pie pašas latviešu valodas mantotajiem darbības vārdiem, bez vajadzības atdarinot krievu valodas pabeigto darbības veidu un nepiešķirot vārdam jaunu nozīmi. Dažreiz *no-* gadās cita labāk iederīga priedēkļa vietā.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Cāļus **audzēja** (vai **izaudzēja**, nevis *noaudzēja*) līdz vajadzīgam vecumam un pārdeva.

– Latvijas zemessargi **beiguši** (vai **pabeiguši**, nevis *nobeiguši*) vizīti Zviedrijā.

– Gribētos labi **braukt** (nevis *nobraukt*) motosacensībās un **ieklūt** (nevis *nobraukt*) vismaz pirmajā trijniekā.

– Mēs paspēsim **burāt** (nevis *noburāt*) jau šai sezonā.

– Priecājos, ka rokasbumbā esam labi **cīnījušies** (nevis *nocīnījušies*) un iepriecinājuši skatītājus.

– Iepriekšējā Krievijas prezidenta darbības laiks sākās, kad vēl **darbojās** (vai – **bija spēkā**, nevis *nodarbojās*) agrākā konstitūcija.

– Karstā laikā pienu grūtāk **atdzēsēt** (nevis *nodzesēt*).

– Kas stāstīs pirmais? Laikam Māris jau ir **sagatavojies** (nevis *nogatavojies*; **nogatavoties** gan var augļi rudenī).

– Kā tu, būdams pensionārs, staigā tik labi **apgērbies** (nevis *noģērbies*)?

– Jaunā monēta **izkalta** (nevis *nokalta*) tik laba, ka ar to patiešām varam lepoties.

– Graudi kaltē ir labi **izkaltēti** (nevis *nokaltēti*), un par to ir jāmaksā.

– Mūsu pagastā ir depresija, un divi cilvēki jau **pakārušies** (nevis *nokārušies*).

– Jau pirmajā sēdē **kliboja** (nevis *nokliboja*) jaunveidotā bloka dalībnieku savstarpējā uzticība. (Varētu arī teikt, ka **zuda** uzticība).

– Par vietējo patērētāju interesēm mēdz **klusēt** (nevis *noklusēt*) tie, kas it kā aizstāv vietējo ražotāju intereses.

– Vajadzīga komisija, kas **nekļūdītos** (nevis *nenokļūdītos*), vērtējot pašvaldību darbu.

– Zinu gadu, bet varu **kļūdīties** (nevis *nokļūdīties*) par datumu.

– Zemnieki cenšas sēkklaudzēšanas saimniecībās iegādāties jau

kodinātu (nevis *nokodinātu*) sēklu.

– Jaunā partijā **salasījies** (nevis *nolasījies*) grupējums, kas līdz šim vēl nav bijis saistīts ar politiskām partijām.

– Ministrs paziņojis, ka ieradīsies rūpnīcā, lai **lemtu** (nevis *nolemtu*) par iespējamo rīcību.

Ļoti izplatījies ir krievu valodas atdarinājums **nomainīt** (*сменять*), arī **nomainīties**. Latviski tā vietā labāk iederas **mainīt**, **aizstāt**, **mainīties**. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Pienācis laiks **mainīt** (nevis *nomainīt*) gāzes plīti.

– Valstij pienācis laiks **mainīt** (nevis *nomainīt*) lauksaimniecības politiku.

– Negodīgi darbinieki **jāaizstāj** (nevis *jānomaina*) ar jauniem, un tie stingri jākontrolē.

– Televīzijā **mainījušies** (nevis *nomainījušies*) vairāku raidījumu vadītāji.

2002. g. 2.–8. V.

Darbības vārdi ar nepareizi lietotu priedēkli *no-*

Par priedēkļa *no-* nepareizu lietošanu darbības vārdiem jau runāts ne reizi vien, tomēr šī kļūme izplatās arvien vairāk.

Ļoti bieži priedēkli *no-* darbības vārdam pievieno bez vajadzības, padarot valodu smagnēju, dažreiz pat pārprotamu.

– Cāļus **noaudzēja** līdz vajadzīgam vecumam un pārdeva.

– Lai gūtu panākumus, sevi **jānodisciplinē**.

– Ziemeļi bija auksta, un siltuma patēriņš **nodubultojās**.

– Piketētāju prasību **noformulēja** Latviešu neatkarības partijas pārstāvis.

– Laikus jāiesniedz dokumenti, lai varētu **nogarantēt** pieteikumu.

– Ja valsts televīzija var **noignorēt** šādu sarīkojumu, tas mani **nošokē**.

Šais teikumos priedēklis *no-* jāatmet.

– Cāļus **audzēja** (nevis *noaudzēja*) līdz vajadzīgam vecumam un pārdeva.

– Lai gūtu panākumus, sevi **jādisciplinē** (nevis *jānodisciplinē*).

– Ziema bija auksta, un siltuma patēriņš **dubultojās** (nevis nodubultojās).

– Piketētāju prasību **formulēja** (nevis *noformulēja*) Latviešu neatkarības partijas pārstāvis.

– Laikus jāiesniedz dokumenti, lai varētu **garantēt** pieteikumu (nevis – *nogarrantēt* pieteikumu).

– Ja valsts televīzija var **ignorēt** (nevis *noignorēt*) šādu sarīkojumu, tas mani **šokē** (nevis *nošokē*).

Šāds lieks piedēklis *no-* darbības vārdiem ir nevajadzīgs krievu valodas atdarinājums. Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Zemnieki cenšas sēklaudzēšanas saimniecībās iegādāties jau **kodinātu** sēklu (nevis – *nokodinātu* sēklu).

– Vēstulei nav sūtītāja adreses, tāpēc nevar **konstatēt** (nevis *nokonstatēt*), kur siltuma skaitītāji uzstādīti nepareizi.

– Daudzi uzņēmumi ir tuvu bankrotam, un tos nevar **privātizēt** (nevis *noprivātizēt*).

– Sociologi nebija spējuši **prognōzēt** (nevis *noprognōzēt*) vēlēšanu rezultātus.

– Sāka gaidīt žurnāla numuru, kurā būs **publicēts** (nevis *nopublicēts*) jaunais stāsts.

– Cenšamies **reālizēt** (vai *īstenot*, nevis *noreālizēt*) iecerētās reformas idejas.

– **Redzēju** (nevis *noredzēju*) nelabu sapni.

– Izpētījis stāvokli, investētājs **secināja** (nevis *nosecināja*), kuru virzīt līdzekļus.

– Man tirgū labi **veicas** (nevis *noveicas*).

– **Jāvienojas** (nevis *jānovienojas*) par turpmākās darbības pamatprincipiem.

– Nedrīkst **viltot** naudu (nevis – *noviltot* naudu).

– Nekad nevar **zināt** (nevis *nozīnāt*), kad uzbruks nelaime.

Gadās, ka *no-* lietots cita, labāk iederīga piedēkļa vietā. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Kuŗa stāstīs pirmā? Laikam Armanda visvairāk *sagatavojusies* (nevis *nogatavojusies*).

– Plastmasas trauki ir pavisam *apriebuŗies* (nevis *noriebuŗies*).

2004. g. 1.–7. IV.

Noakceptēt, nodefinēt u.c.?

Daudzkārt runāts par nevajadzīgu priedēkļa *no-* lietošanu darbības vārdiem. Tomēr šis nelāga paradums izplatās aizvien vairāk. Īpaši bieži tā gadās ar sveŗvārdiem.

– Ministru kabinets var sanākt ārkārtas sēdē un *noakceptēt* noteikumus.

– Mums *jānodefinē* savas darbības sfaira.

– *Nodegustējot* kāpostu ŗķirnes, par labākām atzinām vidēji vēlīnās ŗķirnes.

– Dānijas ārlietu ministrs pieņēmis Latvijas pārstāvjus, *nodemonstrējot* mums atbalstu.

– Priekŗnieks vilcinājās un *nodeleģēja* lēmumu pieņemšanu citiem.

Vairŗsimies no sveŗvārdiem un atmetŗsim lieko priedēkli *no-*.

– Ministru kabinets var sanākt ārkārtas sēdē un *akceptēt* noteikumus.

– Mums *jāpasaka*, kāds ir mūsu darbības lauks.

– *Degustējot* kāpostu ŗķirnes par labām atzinām vidēji vēlīnās ŗķirnes.

– Dānijas ārlietu ministrs pieņēmis Latvijas pārstāvjus, *pauŗot* mums atbalstu.

– Priekŗnieks vilcinājās un *uzdeva* lēmumu pieņemšanu citiem.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Es vēlos *ieteikt* cilvēkiem lasīt labas grāmatas (nevis Es gribētu cilvēkus *noordinēt* uz labu grāmatu lasŗšanu).

– Daudzi cilvēki sākuŗi pārmērīgi dzert un vairs *neapzinās* (nevis *nenokontrolē*), cik daudz alkohola izdzēruŗi.

– Vēstule ir bez sūtītāja adreses, un nevar **uzzināt** (nevis *nokonstatēt*), kurās vietās siltuma skaitītāji uzstādīti.

– Izrādē daudz kas ir **skaidrāk pateikts** (nevis *nokonkrētizēts*), salīdzinot ar lugu.

– Vai jūs varētu **pateikt** (nevis *nokomentēt*), kāpēc Liepājas rajonā ar plaušu vēzi slimo vairāk sieviešu nekā citur?

– Trīs nedēļās Kanadā paguvu **intervēt** (nevis *nointervēt*) tikai dažus latviešus.

– Dokumenti jāiesniedz laikā, lai varētu **garantēt** (nevis *nogarrantēt*) pieteikumu izskatīšanu.

– Partijas prasības vēl nav galīgi **izstrādātas** (nevis *noformulētas*).

– Vairākas ministrijas ir trūcīgi **financētas** (nevis *nofinancētas*).

– Noziedznieku vadītāju tikšanās **fiksēta** (nevis *nofiksēta*) ar slēptu kameru.

– Valdis Pavlovskis šo iestudējumu ir **drāmatizējis** (nevis *nodrāmatizējis*) pēc pasaku motīviem.

– Jaunāko fizikas un matemātikas metožu lietderību **parādījuši** (nevis *nodemonstrēja*) pētījumi par Visuma kristallisko struktūru.

– Lai gūtu sekmes, sevi **jādisciplinē** (nevis *jānodisciplinē*).

– Ūdens uzlabošanā ozons **oksidē** (nevis *nooksidē*) kaitīgus savienojumus.

– Daudzas apdzīvotas vietas atrodas tālu no autoceļiem, tāpēc slēgto pasažieru vilcienu satiksmi ar autobusiem nav iespējams **dublēt** (nevis *nodublēt*).

– Zāļu patēriņu vislabāk var **kontrolēt** (nevis *nokontrolēt*), ja receptes paliek aptiekā.

2005. g. 23.–29. VI.

Nomainīt, nomaiņa

Atdarinot krievu valodas vārdu *сменять*, latviešu valodā stipri ieviesies vārds *nomainīt*. Nevarētu teikt, ka tas nemaz nebūtu jālieto, tomēr tas dzirdams bieži arī tādos gadījumos, kad latviski labāk iederas citi vārdi. Manāmi šādi teikumi.

– No desmit Pļaviņu elektrostacijas agregātiem četriem *nomainītas* turbīnas.

– Kļuvis zināms, ka plāno *nomainīt* dažus ministrus.

– Šogad *nomainīs* Latvijas vēstniekus vienpadsmit valstīs.

– Jāpaplašina likumprojektā ietvertu jautājumu loks, vienlaikus *nomainot* arī tā nosaukumu.

– Dzīvē iet kā pa viļņiem: panākumus *nomaina* neveiksmes.

Labāk būtu teikt citādi.

– No desmit Pļaviņu elektrostacijas agregātiem četriem *mainītas* (nevis *nomainītas*) turbīnas.

– Kļuvis zināms, ka plāno dažu ministru vietā *iecelt* citus (nevis – plāno *nomainīt* dažus ministrus).

– Šogad *iecels* (nevis *nomainīs*) jaunus Latvijas vēstniekus vienpadsmit valstīs.

– Jāpaplašina likumprojektā ietvertu jautājumu loks, vienlaikus *mainot* (nevis *nomainot*) arī tā nosaukumu.

– Dzīvē iet kā pa viļņiem: panākumi *mijas* ar neveiksmēm (nevis – panākumus *nomaina* neveiksmes).

Neteiksim arī *nomainīties*, ja labāk iederas cits vārds. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Kopš kara laika *mainījušās* (nevis *nomainījušās*) vairākas cilvēku paaudzes.

– Televīzijā *mainījušies* (nevis *nomainījušies*) vairāki vadītāji.

– Man ļoti žēl, ka šā ministra vietā nav *iecelts* cits (nevis – ka nav *nomainījies* šis ministrs).

Ne vienmēr jāsaka arī vārds *nomaiņa*, atdarinot krievu valodas vārdu *смена*. Ja latviešu valodā iespējams lietot labāk iederīgus vārdus, izmantosim tos.

– Frakcija nespēja vienoties par vadītāja *nomaiņu*.

Labāk: – Frakcija nespēja vienoties par jauna vadītāja *ievēlēšanu*.

– Avārijas seku likvidēšana maksā dārgāk nekā veco cauruļu *nomaiņa*.

Labāk: – Avārijas seku likvidēšana maksā dārgāk nekā *jaunu cauruļu ielikšana*.

– Krievijas vēstnieka *nomaiņa* Rīgā Latvijas ārpolitikai var vēstīt jaunus pārbaudījumus.

Labosim: – Jauna Krievijas vēstnieka *iecelšana* Rīgā var vēstīt jaunus pārbaudījumus Latvijas ārpolitikai.

– Vadītāju *nomaiņa* vien problēmas neatrisina.

Labosim: – Tikai jaunu vadītāju *iecelšana* problēmas neatrisina.

– Partijas nostāju nemainīšot vadītāja *nomaiņa*.

Labosim: – Partijas nostāju nemainīšot jauna vadītāja *ievēlēšana*.

2003. g. 31. VII–6. VIII.

Nostrādāt

Vārds *nostrādāt* ir visās lielākajās latviešu valodas vārdnīcās. To lietojam, piemēram, šādos teikumos:

- *Nostrādājis* visu gadu pie saimnieka.
- Darbs ir krietni *nostrādāts*.
- Sevišķi rūpīgi *nostrādāts* izrādes pirmais cēliens.
- Vīrieši ir gatavi *nostrādāt* kaut ko tādu, kas liek satraukties.

Bet pēdējos gadu desmitos, atdarinot krievu valodu, vārds *nostrādāt* manāms arī tādos gadījumos, kur latviski labāk iederas citi vārdi.

– Izbēguši trīs cietumnieki, jo modernā apsardzes sistēma *nenostrādāja*. Pareizi: – .. jo modernā apsardzes sistēma *nav darbojusies*.

– Prāmja «Estonia» radiobākām avārijas laikā vajadzēja *nostrādāt*. Pareizi: – .. vajadzēja *signālizēt* vai – *raidīt signālus*.

– Situācija Bosnijā pastiprina histeriju Krievijā un *nostrādā* par labu revanšistu spēkiem. Pareizi: – .. *veicina* revanša spēku darbību.

– Mākslas darbinieki balotējās vēlēšanās, bet ir jautājums, kas te *nostrādāja* vairāk – patiesa vēlēšanās darboties Latvijas labā vai tikai pierunāšana. Pareizi: – .. kas te bijis *svarīgāks* (nevis – kas te *nostrādājis* vairāk).

Tātad – vārdu *nostrādāt* varam lietot latviešu valodā. Bet nevajag to izmantot tiešai krievu valodas atdarināšanai tādos gadījumos, kad labāk iederas vārdi *darboties*, *veicināt*, *signālizēt* un citi.

Nav jāizmirst arī vārdi *iedarboties*, *ietekmēt*.

– Parīzē pamanīta kārtējā teroristu novietota bumba; par laimi bumbas spridzeklis nav *nostrādājis*. Pareizi: nav *iedarbojies*.

– Melīgiem priekšvēlēšanu solījumiem izdevies *nostrādāt* daudz vēlētāju apziņā. Pareizi: .. izdevies *ietekmēt* daudzu vēlētāju apziņu.

2001. g. 26. VII–I. VIII.

Novienoties?

Joprojām rakstos un runā parādās vārdi ar lieku priedēkli *no-*:

– Zemniekiem izdevās *novienoties* ar daudziem pilsētniekiem par darbu laukos.

– Anonims stāstītājs Krievijas televīzijā paziņoja, ka Pečoros cilvēki *novienojušies* atdot Igaunijas pasēs, tikai *nenozinājuši*, kur to darīt.

– Ādažos nav īpaši *noveicies* ar bijušo Krievijas armijas īpašumu.

Liekais *no-* jāatmet.

– Zemniekiem izdevās *vienoties* (nevis – *novienoties*) ar daudziem pilsētniekiem par darbu laukos.

– Anonims stāstītājs Krievijas televīzijā paziņoja, ka Pečoros cilvēki *vienojušies* (nevis – *novienojušies*) atdot Igaunijas pasēs, tikai *nezinājuši* (nevis – *nenozinājuši*), kur to darīt.

– Ādažos nav īpaši *veicies* (nevis – *noveicies*) ar bijušo Krievijas armijas īpašumu.

Bez vajadzības priedēklis *no-* gadās arī svešvārdos. Arī tur tas jāatmet:

– Esmu izpētījis, kā šī sistēma *nokonstruēta*.

Pareizi: – .. kā šī sistēma *konstruēta*. Vai arī: – .. kā šī sistēma *veidota*.

– Pa telefonu tagad ir iespējams *nokontaktēties*.

Pareizi: – .. iespējams *sazināties*.

– Cenšamies *norealizēt* iecerētās idejas.

Pareizi: – .. *reālizēt* (vai *īstenot*) iecerētās idejas.

Pat ziņojumā par augstāko zinātnisko pakāpi lasāms, ka daudzi zinātni doktoru *nohabilitējušies*.

Pareizi: *habilitējušies*.

Teiktais nenozīmē, ka priedēklis *no-* nebūtu nemaz jālieto. Tas jālieto ar mēra sajūtu un tur, kur tas vajadzīgs.

2001. g. 2.–8. VIII.

Nozīmes ielas?

Vārdu *nozīme* nevietā sāka lietot padomju okupācijas pēdējos gadu desmitos, atdarinot krievu valodas vārdu *значение*. Tad rakstīja par vissavienības *nozīmes* celtnēm, par vissavienības *nozīmes* pensionāriem un līdzīgām citām vissavienības vai republikas *nozīmes* parādībām.

Latviski labā stilā vārdu *nozīme* šādos gadījumos nelietojam. Tomēr pēc okupācijas gadu nelāgā paraduma joprojām manāmi šādi teikumi.

– Papildus astoņas kompleksās mašīnas Rīgā tīra tā sauktās *rajona nozīmes ielas*.

– Daiļdārznieces projektētie dārzi *republikas nozīmes konkursos* ieguvuši labākās vietas.

– Vai ir ētiski tirgoties ar *nacionālas nozīmes kultūras mantojumu*, valsts vēstures un kultūras simboliem?

– Stājoties jaunos un atbildīgos *valsts nozīmes amatos*, daži ministri sāka savās ministrijās un personiskajos darba kabinetos remontus un iekārtas maiņas par daudziem tūkstošiem latu.

Izlaidīsim lieko vārdu *nozīmes*, kā arī veidosim teikumu citādi.

– Papildus astoņas kompleksās mašīnas tīra *svarīgākās Rīgas rajonu ielas*.

– Daiļdārznieces projektētie dārzi *valsts konkursos* guvuši labākās vietas.

– Vai ir ētiski tirgoties ar *nacionālās kultūras mantojumu*, valsts vēstures un kultūras simboliem?

– Stājoties jaunos un atbildīgos *valsts amatos*, daži ministri sāka savās ministrijās un personiskajos darba kabinetos remontus un iekārtas maiņas par daudziem tūkstošiem latu.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Rīgā izveidotas *īpašas policijas vienības* (nevis – *speciālas nozīmes policijas vienības*).

– Atsūtītā kalkulācija nav uzskatāma par *juridisku dokumentu* (nevis – par *juridiskas nozīmes dokumentu*).

– Aglonas bazilika ar likumu atzīta par *nacionālu svētvieta* (nevis – par *nacionālas nozīmes svētvieta*).

– Ja mums Kuldīgā ir kāds *svarīgs sarīkojums* (nevis – *republikas nozīmes pasākums*), tad rūpējamies par transporta novietošanu, par viesnīcām cilvēkiem.

– Pelču parks ir *valstiski nozīmīgs* (nevis – ir *republikas nozīmes parks*).

– Latvijā ir valsts, *reģiona un vietējās mācību iestādes* (nevis – *valsts reģionālās un vietējās nozīmes mācību iestādes*).

– Bijušajā Dienvidslavijā darbojas *īpašas ANO militāras vienības* (nevis – *īpašas nozīmes ANO militāras vienības*).

– Krievijas Federācijas armijā *vispārēji spēki* (nevis – *vispārējas nozīmes spēki*) nav gatavi operatīvu uzdevumu veikšanai.

2005. g. 3.–9. III.

Nu ko?

Presē lasām, pa radio un televīziju dzirdam šādus teikumus.

– *Nu ko?* Nežēlīgi represētai un slepkavotai Aizsargu organizācijai nolaupītie miljoni gaida savu likumīgo īpašnieku.

– Kā precedents šis gadījums (sarkanbaltsarkanā karoga uzvilšana uz Latvijas pirmā kaņakuģa) ir svarīgs. *Nu ko*, cerēsim, ka drīzumā Latvijas flotei būs vairāk un modernāki kuģi.

– Ābolu tinēju kāpuri sākuši iegrauzties ābolos; *nu ko*, vēlēsim viņiem labu apetīti, gan jau arī mums pietiks.

– *Nu ko*, atkal nekā iepriecinoša: neliels mākoņu daudzums, joprojām bez nokrišņiem.

– *Nu ko*, atliek lauku ļaudīm novēlēt panākumus darbā un kuplus ganāmpulkus.

Visos minētajos teikumos ir kāda nelatviska, no krievu valodas burtiski tulkota vai nevajadzīgi aizgūta savādība – vārdu savienojums *nu ko* (krieviski *ну чтож*). Diemžēl, tas gadās visai bieži. Šo nevajadzīgo vārdu savienojumu sastopam pat dažu rakstnieku darbos, turklāt pavisam pozitīvo personu runā, nevis kādu pārkrievojušos vai no Krievijas iebraukušu ļaužu runas tēlojumā.

Krievu valodā *ну чтож* palaikam lieto tādos gadījumos, kad izsaka kādu ierobežojumu vai pieļāvumu. Iepriekš minētajos teikumos latviešu valodā *nu ko* ir lieks iespraudums, kam nav ne ierobežojuma, ne pieļāvuma nokrāsas. Latviski ierobežojumu dažkārt izsaka, lietojot šādus vārdu savienojumus: *lai nu, gan jau nu, ko nu* un citus. Kā redzam, šajos latviskajos vārdu savienojumos vārds *nu* ir pats pēdējais. Turpretim krieviskajā *nu ko* vārds *nu* ir pirmais; arī šis fakts norāda uz savienojuma *nu ko* nelatviskumu.

Sākumā minētajos teikumos vislabāk būtu vārdu savienojumu *nu ko* izlaist. Tas ir tikpat mazvērtīgs kā Kaudzīšu romānā «*Mērnietku laiki*» tēlotā Ķeņča runā sastopamais *kā sacīt jāsaka*. Ar šo iespraudumu Ķeņča runai rakstnieki piešķirūši komisku niansi. Bet šā raksta sākumā minētajos teikumos taču nekas komisks nav domāts.

Ļoti retos gadījumos vārdu savienojumam *nu ko* latviešu valodā (tāpat kā krievu *ну чтож*) ir kāda ierobežojuma nianse, piemēram, šādā teikumā: Mežu miglošanas dēļ pret kaitēkļiem Ventspils rajona iedzīvotājiem nav ieteicams tajos iet vienu nedēļu; *nu ko*, šajos mežos neiesim.

Tomēr latviešu valodā ir labākas izteiksmes iespējas. Minētā teikuma beigu daļu latviski labāk būtu veidot šādi: *tātad* šajos mežos neiesim.

Krievu valodas ietekmes dēļ okupācijā uzspiestas divvalodības gadu desmitos krieviskais *nu ko* latviešu runā ir stipri izplatījies. Diemžēl tas pat ir it kā legalizēts 1980. gadā izdotā latviešu literārās valodas vārdnīcas sējumā, kur kā labas valodas piemēri minēti šādi teikumi:

– *Nu ko*, biedri, vēl mazliet laika. Ja tā vēlaties, aizvedīšu jūs uz savām mājām – pakavējieties, kamēr mēs te apspriežamies.

– *Nu ko*, šo saprātu dzidro mēs taču gribējām paši.

Tomēr šķiet, ka šos teikumus nekādā ziņā nevar uzskatīt par labas latviešu valodas piemēriem.

1988. gadā izdotajā Krievu-latviešu vārdnīcā savienojums *nu ko* nav atrodams. Acīmredzot šās vārdnīcas autori to latviešu valodā uzskatījuši par nevēlamu, un viņiem ir taisnība.

Mūsdienu latviešu runā *nu ko* ir stipri ieviesies. To dzird bieži. Bet

tas var noderēt tikai sliktas latviešu valodas tēlojumam. Labā latviešu valodā tam nav vietas. Liekas, nav par vēlu skaust šo nevajadzīgo savienojumu.

1999. g. 23. IX-6. X.

Nemt dalību, nest atbildību, veikt izmaiņas, atdot balsis?

Mūsu valodā joprojām bieži manāmi krievu valodas stilam līdzīgi vārdu savienojumi, lai gan paši vārdi ir it kā latviski.

– Īrnieki *ņem dalību* mājas pagalma sakopšanā.

– Studentu sagatavotā izrādē *ņēma dalību* arī Kārlis Zariņš.

– Pusaudži, cerot tikt uz augšu, cenšas *ņemt dalību* sava kvartāla pārvaldē.

– Mums jāizmanto visas parlamenta darba iespējas, kur vien varam *ņemt dalību* – gan nacionālos parlamentos, gan Ziemeļvalstīs, gan Eiropas Savienībā.

Visos minētajos teikumos ir vārdu savienojums *ņemt dalību*, kas mūsu valodā ieviesies, atdarinot krievu valodu. Šis savienojums izplatās arī tagad, un to veicina līdzīgs vārdu savienojums angļu valodā. Latviski tomēr sakām – ***piedalīties*** (nevis – *ņemt dalību*). Labosim minētos teikumus.

– Īrnieki ***piedalās*** mājas pagalma sakopšanā.

– Studentu sagatavotā izrādē ***piedalījās*** arī Kārlis Zariņš.

– Pusaudži, cerot tikt uz augšu, cenšas ***piedalīties*** sava kvartāla pārvaldē.

– Mums jāizmanto visas parlamenta darba iespējas, kur vien varam ***piedalīties*** – gan nacionālos parlamentos, gan Ziemeļvalstīs, gan Eiropas Savienībā.

Ir vēl citi nelatviski vārdu savienojumi, kuŗu vietā labā latviešu valodā ieteicams viens vārds.

– Valsts ierēdņi *nes atbildību* par savu darbību.

– Lai Latvijas armijas darbinieki vienlaikus nebūtu arī Krievijas militārie pensionāri, aizsardzības ministrs sagatavoja īpašu pavēli un tika *veiktas izmaiņas* likumos.

Labosim.

– Valsts ierēdņi *atbild* (vai – *ir atbildīgi*, nevis *nes atbildību*) par savu darbību.

– Lai Latvijas armijas darbinieki vienlaikus nebūtu arī Krievijas militārie pensionāri, aizsardzības ministrs sagatavojis īpašu pavēli un tika *mainīti* (vai *grozīti*) likumi – (nevis – tika *veiktas izmaiņas* likumos).

Ļoti bieži manāms krievisks vārdu savienojums *atdot balsis*. Latviski sakām – *nodot balsis* vai vēl labāk – *balsot*.

– ASV prezidenta vēlēšanās vairums baltiešu *atdevuši balsis* par republikāņiem.

Labosim.

– .. *balsojuši* (vai – *nodevuši balsis*) par republikāņiem.

Neveikls ir arī šāds teikums: – *Notika* izstādes «Cīnītāji par tautas brīvību» *atklāšana*.

Labāk: – *Atklāta* izstāde «Cīnītāji par tautas brīvību».

2004. g. 4.–10. XI.

Orientējošs, orientējošī?

Vārdi *orientējošs* un *orientējoši* ir tik rupji krievu valodas atdarinājumi, ka tie nav ievietoti pat Latviešu literārās valodas vārdnīcā, kas tapusi padomju okupācijas laikā un kur ir daudz dažādu pārcēlumumu no krievu valodas, no kuŗiem tagad vairāmieš. Diemžēl latviešu runā un rakstos abi minētie vārdi gadās visai bieži.

– Maz nodrošinātie veido rīcības grupu ar *orientējošu* nosaukumu «Mēs paši».

– Cenšamies noteikt *orientējošas* cenas lauksaimniecības produktiem.

– *Orientējošās* pieturas ir «Daugavas» stadions un Lienes iela.

Latviešu valodā šais teikumos *orientējošs* vietā labāk iederas citi vārdi, piemēram, *paredzams*, *aptuvenš*, *tuvākais* vai vēl kādi citi. Minētie teikumi varētu būt šādi.

– Maz nodrošinātie veido rīcības grupu ar *paredzamu* nosaukumu «Mēs paši».

– Cenšamies noteikt *aptuvenas* cenas lauksaimniecības produktiem.

– *Tuvākās* pieturas ir «Daugavas» stadions un Lienes iela.

Bieži gadās arī krievisks *orientējoši*.

– Plenārsēde sāksies *orientējoši* pulksten deviņos.

– Sludinājumus lasīsim *orientējoši* piecpadsmit reizes dienā.

– Bijušā premjērministra taktika ir nogaidīšana *orientējoši* līdz 1997. gada sākumam.

Arī šais teikumos labāk iederas citi vārdi, piemēram, *apmēram*, *gandrīz*, *aptuveni* vai citi. Labosim teikumus.

– Plenārsēde sāksies *apmēram* pulksten deviņos.

– Sludinājumus lasīsim *gandrīz* (vai *apmēram*) piecpadsmit reizes dienā.

– Bijušā premjērministra taktika ir nogaidīšana *aptuveni* (vai *apmēram*) līdz 1997. gada sākumam.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Pieņemti Ministru kabineta noteikumi par ievedamo preču cenām,

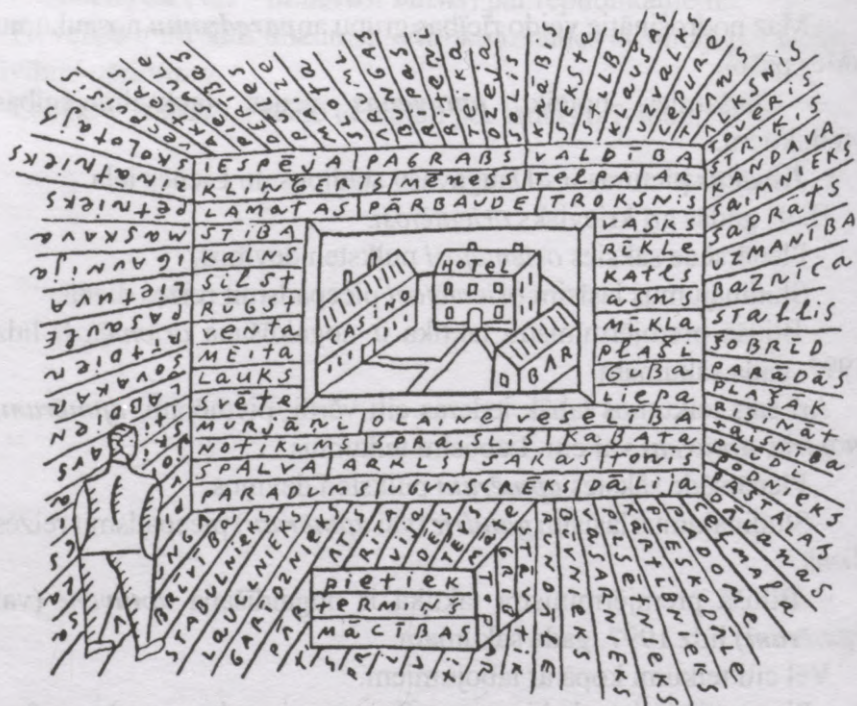
un šīs cenas būtu *paredzamas* (vai *ieteicamas*, nevis *orientējošas*) lietošanai muitā.

– Radiopulsāru skaits Galaktikā varētu būt ap piecsimt tūkstošu, bet šo pulsāru parādīšanās biežums ir viens pulsārs sešsimt četrdesmit gados; tomēr šie aprēķini ir tikai *aptuveni* (nevis – šiem aprēķiniem ir tikai *orientējošs raksturs*).

– *Apmēram* (nevis *orientējoši*) pulksten vienpadsmitos piecpadsmit prezidents Klintonš Sūtņū zālē parakstīs sadarbības līgumu starp Amerikas Savienotajām Valstīm un Latviju.

– Latvijas dzelzceļa vadība apgalvoja, ka dzelzceļa posms Limbaži – Aloja tikšot sakārtots *aptuveni* (nevis *orientējoši*) līdz 1997. gada martam; taču laiks iet, bet remonts nenotiek.

2004. g. 20.–26. V.

Pabarot tautu?

Runājot par ēšanu, valodās ir dažādi vārdi atkarībā no tā, vai runā par cilvēkiem vai kādiem citiem radījumiem, piemēram, vācu valodā, runājot par cilvēkiem, saka – *essen*, bet par dzīvniekiem – *fressen*.

Arī latviešu valodā šai ziņā ir kāda starpība starp cilvēkiem un lopiem. Cilvēki *ēd* dažādos *ēstuvju* iestādījumos, bet meža dzīvniekiem, putniem ir *barotavas*. Cilvēkus *paēdina*, dzīvniekus *pabaro*. Mājdzīvniekus var arī *nobarot*, ja tos audzē gaļai. Ja par cilvēku saka, ka viņš ir *nobarojies*, tas nozīmē, ka viņš neizskatās glīti, un *nobarošanās* cilvēkam nav nekas labs. Tagad radies jauns vārds – cilvēkiem, kas nobarojušies, vajagot *notievēt*.

Bet tagad nereti dzirdami šādi teikumi.

– Mums ir pietiekami auglīga zeme, lai *pabarotu* visus cilvēkus.

– Mums jāražo tādi produkti, lai varētu *pabarot* tautu un uzturēt to veselu.

– Es dzīvoju ar ticību, ka Latvijas cilvēkus *pabaro*s zemnieki.

– Pēc kara darbības izbeigšanās Čečenijā pirmajā vietā būs jautājums, kā varēs *pabarot* ļaudis.

– Irākā kritizē Sadama Huseina milzīgās mošejas projektu, jo Irākas valstij nauda labāk būtu jāizlieto iedzīvotāju *pabarošanai*.

Lasot šādus teikumus, tā vien liekas, ka cilvēki ir pielīdzināti lopiem vai meža dzīvniekiem, ko vajag *pabarot*. Labāk būtu teikt – *paēdināt* vai kādu citu vārdu. Labosim.

– Mums ir pietiekami auglīga zeme, lai *paēdinātu* visus cilvēkus.

– Mums jāražo tādi produkti, lai varētu *paēdināt* tautu un uzturēt to veselu (vai – lai tauta būtu *paēdusi* un vesela).

– Es dzīvoju ar ticību, ka Latvijas cilvēkus *paēdinās* zemnieki.

– Pēc kara darbības izbeigšanās Čečenijā pirmajā vietā būs jautājums, kā varēs *paēdināt* ļaudis.

– Irākā kritizē Sadama Huseina milzīgās mošejas projektu, jo Irākas valstij nauda labāk būtu jāizlieto iedzīvotāju *paēdināšanai*.

Par cilvēku *barošānu* var runāt tikai kādos īpašos gadījumos, piemēram, runājot par mazu, nevarīgu bērnu vai vecu nespējnieku.

– Mazulis vēl ir kopjams un *barojams*.

– Mums mājā ir jāuztur un *jābaro* divi invalīdi.

Barot, pabarot var arī govīs, aitas, cūkas, māļputnus. *Piebarot* ziemā var meža zvērus. Cūkas var *nobarot*. Dzīvniekiem ir *lopbarība*.

Bet cilvēkiem ir *ēdiens*, ko ēd noteiktās *ēdienreizēs*.

Runājot par tautu, nevajadzētu teikt, ka to vajag *barot* vai *pabarot*, jo tauta nav lopu bars, bet cilvēki.

2002. g. 17.–23. X.

Palikt

Nevainojamā latviešu valodā vārdu *palikt* palaikam lietojam ar nozīmi «saglabāties bez pārmaiņām, turpināt būt tai pašā stāvoklī». Iespējamas arī citas nozīmju nokrāsas. Diemžēl bieži vārds *palikt* tagad manāms ar nozīmi «kļūt», pret ko iebilduši valodas kopēji.

Jāņa Endzelīna rediģētajā Veltas Rūķes grāmatiņā «Valodas un rakstības jautājumi», kuŗas pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā, ir teikts:

«Tautas valodā verbu «*palikt*» dzird runājam arī ar nozīmi «kļūt», bet literārā valodā, īpaši tur, kur var rasties pārpratums, der šķirt nozīmē «*palikt*» un «*kļūt*», piemēram: *laiks paliks silts* nozīmē: ir silts un paliks tāds joprojām; *laiks kļūs silts* nozīmē: ir vēss, bet kļūs silts.»

Diemžēl Latviešu literārās valodas vārdnīcas 6. sējuma 1. grāmatā, kas izdota padomju okupācijas laikā 1986. gadā, šāda nozīmes starpība īsti nav ņemta vērā un vairāk par lappusi minēti dažādi piemēri, kuŗos vārds *palikt* lietots ar nozīmi «kļūt». Žēl, ka šo vārdnīcu arī tagad daudzi lieto kā labas valodas paraugu, un arvien parādās šādi teikumi.

– Deputāti pāriet no vienas partijas frakcijas pie citas, un nevienam nav nekādu iebildumu, bet partija «Saimnieks» pat lielījās, ka frakcija *paliek* arvien lielāka.

– Pircēji cer, ka Latvijā daudzas ārzemju preces varētu *palikt*

lētākas, jo stājies spēkā brīvas tirdzniecības līgums starp Latviju un Eiropas Savienības valstīm.

– Ja valstu, kam pieder atomieroči, *paliks* arvien vairāk, neviena lielvalsts vairs nerunās par bruņojuma samazināšanu.

Palikt vietā šais teikumos labāk iederas vārds *klūt* vai kāds cits vārds.

– Deputāti pāriet no vienas partijas frakcijas pie citas, un nevienam nav nekādu iebildumu, bet partija «Saimnieks» pat lielījās, ka frakcija *klūst* (nevis *paliek*) arvien lielāka.

– Pircēji cer, ka Latvijā daudzas ārzemju preces varētu *klūt* (nevis *palikt*) lētākas, jo stājies spēkā brīvas tirdzniecības līgums starp Latviju un Eiropas Savienības valstīm.

– Ja valstu, kam pieder atomieroči, *klūs* (vai *būs*, nevis *paliks*) arvien vairāk, neviena lielvalsts vairs nerunās par bruņojuma samazināšanu.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Uz sāls iesaiņojuma omulīgi smaidīja pavāra seja: tagad zīmējums *klūvis* (nevis *palicis*) krāsains un labāk pievērš uzmanību.

– Telefona pakalpojumi *klūvuši* (nevis *palikuši*) dārgāki.

– Jo vecāks *klūstu* (nevis *palieku*), jo gudrāks esmu.

Vārdu *palikt* un *klūt* ieteicamās nozīmes zinātājs bija jau Georgs Mancelis; tas redzams šā vācu autora rakstos 17. gadsimtā. Viņa raksti tapuši, ieklausoties tā laika latviešu runā. Arī tagad mums nav vajadzības jaukt šo vārdu nozīmes.

2004. g. 9.–13. IX.

Pamatā, pamatos

Kā krievu valodas vārdu savienojuma в основном nevajadzīgs atdarinājums bieži manāms vārds *pamatā* vai *pamatos*, lai gan latviski labāk iederas vārds **galvenokārt** vai vārdu savienojums **lielāko tiesu**.

– *Pamatā* publicējam aktuālu kultūras informāciju un recenzijas, bet esam atteikušies publicēt prōzu turpinājumos.

– Mūža ilgumu *pamatā* nosaka ne vien cilvēka veselība, bet arī attieksme pret smēķēšanu un alkohola lietošanu.

– Krievijas pensionāri Latvijā *pamatā* atbalsta Genādija Zjuganova vadītos Krievijas komunistus.

Šie teikumi latviski labāk varētu būt šādi.

– **Galvenokārt** publicējam aktuālu kultūras informāciju un recenzijas, bet esam atteikušies publicēt prōzu turpinājumos.

– Mūža ilgumu **galvenokārt** nosaka ne vien cilvēka veselība, bet arī attieksme pret smēķēšanu un alkohola lietošanu.

– Krievijas pensionāri Latvijā **lielāko tiesu** atbalsta Genādija Zjuganova vadītos Krievijas komunistus.

Šādos gadījumos nav ieteicams lietot arī daudzskaitļa formu *pamatos*.

– Ilgi runāts, ka Latvijā obligātās izglītības sistēma *pamatos* palikusi padomiska.

Labosim.

– Ilgi runāts, ka Latvijā obligātās izglītības sistēma **lielāko tiesu** palikusi padomiska.

Diemžēl arī 1986. gadā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas 6. sējumā un 1987. gadā izdotajā viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā par labiem minēti krievu valodas atdarinājumi ar vārdu *pamatos*: – .. palīdzēja skolēniem labāk izprast jauno vielu un to *pamatos* apgūt jau stundā. Labāk būtu arī šai teikumā izteikties citādi, piemēram, .. palīdzēja skolēniem labāk izprast jauno vielu un **tās lielāko daļu** apgūt jau stundā.

Kārļa Mīlenbacha lielajā Latviešu valodas vārdnīcā un tās

papildsējumos nav minēts šāds vārdu *pamatā* un *pamatos* lietojums, kas 20. gadsimta pirmajā pusē latviešu valodā nav atzīts par labu. Un nav atzīstams arī tagad.

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Maskava *galvenokārt* (nevis *pamatos*) vairo Igaunijas valstsvīrus par emigrācijā dzīvojošo garīdznieku saglabātās igauņu pareizticīgo baznīcas pierēģistrēšanu.

– Tā kā Saeimā deputāti *pārsvarā* (nevis *pamatā*) runā latviski, nav radušās īpašas grūtības sazināšanās jautājumos.

– Vietējie zemnieki apgalvo, ka Balvu rajonā cilvēki *lielāko tiesu* (nevis *pamatos*) dzīvo no rokas mutē.

– Flandrijas zemnieku delegācija apmeklēja rajonus, kas *galvenokārt* (nevis *pamatā*) atrodas Rīgas tuvumā.

Bet latviski varam teikt, piemēram: mājas *pamatos* iemūrēti lieli akmeņi; praktiskas rīcības *pamatā* ir atbilstoša teorija.

2004. g. 4.–10. III.

Pamest

Vārdu *pamest* bieži lieto nevietā. Šim vārdam dažkārt var būt nozīme *atstāt*, bet tas nenozīmē, ka vārds *atstāt* nebūtu vairs jālieto. Arvien vairāk vārds *pamest* gadās, kad labāk iederas vārds *atstāt* vai kādi citi vārdi.

– Pilsnības un imigrācijas departaments vēl nav saņēmis precīzas ziņas, vai visi krievu militāristi, kam uzturēšanās termiņš Latvijā beidzās 1999. gada 1. janvārī, ir *pametuši* Latviju.

– Ierodoties sarīkojumā, jāievēro, kur ir izeja, lai, ugunsgrēkam izejoties, zinātu, kā *pamest* telpas.

– Pēc sarunas tai pašā vakarā Vācijas kanclers *pameta* Maskavu.

– Ne jau bez kārtības sargu ziņas trīs ievainotie noziedznieki spēja *pamest* Panevėžas slimnīcu.

Vārda *pamest* vietā šais teikumos labāk lietosim citus vārdus.

– Pilsnības un imigrācijas departaments vēl nav saņēmis precīzas ziņas, vai visi krievu militāristi, kam uzturēšanās termiņš Latvijā beidzās 1999. gada 1. janvārī, ir *atstājuši* Latviju (vai – *aizbraukuši* no Latvijas).

– Ierodoties sarīkojumā, jāievēro, kur ir izeja, lai, ugunsgrēkam izejoties, zinātu, kā *izklūt* no telpām.

– Pēc sarunas tai pašā vakarā Vācijas kanclers *aizbrauca* no Maskavas.

– Ne jau bez kārtības sargu ziņas trīs ievainotie noziedznieki varēja *aizbēgt* no Panevėžas slimnīcas.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Divas stundas pēc sekmīgas nolaišanās Džons Glens un pārējie astronauti *iznāca* no kosmiskā kuģa (nevis – *pameta* kosmisko kuģi).

– Ģenerālsekretārs grib *atstāt* šo amatu (nevis – *pamest* šo amatu), jo nevar vienlaikus būt arī par frakcijas vadītāju.

– Koncerta apmeklētāji, kas biļeti būs uzrādījuši kontrolierim, vairs nevarēs no koncerta *iet projām* (nevis – nevarēs *pamest* koncertu).

– Septiņdesmito gadu sākumā Suomenlīnnas salu *atstāja* krasta artilērijas vienības (nevis – salu *pameta* krasta artilērijas vienības) un beidzās salas cietokšņa vēsture.

2003. g. 5.–11. VI.

Lieks par?

– Krievijas ģenerāļiem gribētos, lai visi aizmirstu *par* neveiksmīgo, daudzkārtējo Grozņijas šturmešanu.

– Aktuāls ir bankrotējošo banku apsardzes ieroču jautājums, *par kuŗu* tiesībsargāšanas institūcijas it kā aizmirsušas.

– Ir daudz uzskatu, kā būtu jāriķojas, lai partijas ne tikai iegūtu varu valstī, bet arī *neaizmirstu par* savu programmu un solījumiem.

Šie teikumi vai nu tulkoti no krievu valodas, vai arī veidoti pēc šādu tulkojumu parauga. Tajos ir vārds *aizmirst* kopā ar prievārdu *par*. Līdz ar to atdarināts krievu *забыть о*. Latviešu valodā šai gadījumā vārds *par* ir lieks krievu *о* atdarinājums. Izlaidīsim to.

– Krievijas ģenerāļiem gribētos, lai visi *aizmirstu* neveiksmīgo, daudzkārtējo Grozņijas šturmešanu (nevis – aizmirstu *par* neveiksmīgo, daudzkārtējo Grozņijas šturmešanu).

– Aktuāls ir bankrotējošo banku apsardzes ieroču jautājums, *kuŗu* tiesībsargāšanas institūcijas it kā aizmirsušas (nevis – *par kuŗu .. aizmirsušas*).

– Ir daudz uzskatu, kā būtu jāriķojas, lai partijas ne tikai iegūtu varu valstī, bet arī *neaizmirstu* savu programmu un solījumus (nevis – *neaizmirstu par* savu programmu un solījumiem).

Vēl kāds teikums.

– *Par* Čepāņa agrākajiem *amatiem* daudzi *aizmirsuši*, jo ik pa brīdim viņam rodas iespēja *atgādināt par* savām medību kaislībām.

Liekais *par* šai teikumā lietots divas reizes: vienreiz kopā ar vārdu *aizmirsuši*, otreiz ar *atgādināt*. Labāk ir abās vietās vārdu *par* izlaist.

– Čepāņa agrākos *amatus* daudzi *aizmirsuši* (nevis – *par .. amatiem .. aizmirsuši*), jo ik pa brīdim viņam rodas iespēja *atgādināt* savas medību kaislības (nevis – *atgādināt par* savām medību kaislībām).

2001. g. 13.–19. IX.

Pie darbības vārdiem bieži bez vajadzības lieto prievārdu *par*. Tas notiek, atdarinot citas valodas.

- Laika apstākļi *atgādina* par ziemas tuvošanos.
- Spāņu iekārtojāja Francisko Pizarro, Limas pilsētas dibinātāja, statuju nolemts nojaukt, lai tā *neatgādinātu* par spāņu kolonizāciju.
- Olimpniešiem Albervilā visgrūtāk klājās pirmajās dienās, kad *par sevi atgādināja* retinātais kalnu gaiss.
- Bulgārijas prezidenta vēlēšanu pirmā kārtā *atgādināja* par sarežģīto valsts iekšpolitikas stāvokli.
- Liela māksla ir prast arvien *par sevi atgādināt*.
- Šāds liekvārdīgs *par* izplatījies apmēram pēdējos piecpadsmit gados. Atmetīsim lieko *par*.
- Laika apstākļi *atgādina* ziemas tuvošanos (nevis – *atgādina* par ziemas tuvošanos).
- .. statuju nolemts nojaukt, lai tā *neatgādinātu* spāņu kolonizāciju (nevis – *neatgādinātu* par spāņu kolonizāciju).
- Olimpniešiem Albervilā visgrūtāk klājās pirmajās dienās, kad *sevi lika just* retinātais kalnu gaiss (nevis – *par sevi atgādināja* retinātais kalnu gaiss).
- Bulgārijas prezidenta vēlēšanu pirmā kārtā *atgādināja* sarežģīto valsts iekšpolitikas stāvokli (nevis – *atgādināja* par sarežģīto valsts iekšpolitikas stāvokli).
- Liela māksla ir prast *sevi atgādināt* (nevis – *par sevi atgādināt*).
- Lieks *par* gadās arī kopā ar citiem darbības vārdiem. Tālāk teikumi un labojumi.
- Dažs priekšnieks tā aizrāvis ar uzņēmējdarbību, ka *aizmirsis* darbu valsts iestādē (nevis – *aizmirsis* par darbu valsts iestādē).
- Izklaides programmu vadītāji nereti *aizmirst* valodas pareizību (nevis – *aizmirst* par valodas pareizību).
- Ir cilvēki, kas *zobus atceras* tikai tad, kad tie sākuši sāpēt (nevis – *par zobiem atceras* tikai tad, kad tie sākuši sāpēt).
- Pēc zaudējuma treneris *analizēja* notikušo sacensību (nevis – *analizēja* par notikušo sacensību).
- Starptautiskie novērotāji uzskata, ka vēlēšanās Bosnijā nav bijis nopietnu pārkāpumu, turpretī Bosnijas serbi *apgalvo* pretējo (nevis – *apgalvo* par pretējo).

– Baltijas valstu un Ziemeļvalstu pārstāvji tikās, lai *pārrunātu* gada veikumu (nevis – lai *pārrunātu par* gada veikumu).

2004. g. 2.–8. XII.

Par katru cenu?

Atdarinot krievu valodas vārdu savienojumu *любой ценой* mūsu valodā bez vajadzības izplatījies līdzīgs savienojums – *par katru cenu*, lai gan mums ir labākas izteikšanās iespējas.

Manāmi šādi teikumi.

– Viena no Krievijas ārpolitikas pamatnostādņēm ir *par katru cenu* saglabāt krievu kolonistu lielu skaitu bijušajās padomju republikās.

– Mums jāizraujas no nabadzības, bet ne *par katru cenu*, jo gribam dzīvot ne vien bagātā Latvijā, bet arī latviskā.

– Latvijā saglabājas padomju laikā izplatīta tieksme *par katru cenu* likumu apiet ar līkumu.

– Mums ir radies daudz politiķu, kas *par katru cenu* grib būt par pirmā lieluma zvaigznēm.

Cenas pieminēšana atgādina tirgošanos. Labāk teiksim citādi.

– Viena no Krievijas ārpolitikas pamatnostādņēm ir *katrā ziņā* (nevis – *par katru cenu*) saglabāt krievu kolonistu lielu skaitu bijušajās padomju republikās.

– Mums jāizraujas no nabadzības, *tikai nezaudējot lepnumu* (nevis – *par katru cenu*), jo gribam dzīvot ne vien bagātā Latvijā, bet arī latviskā.

– Latvijā saglabājas padomju laikā izplatīta tieksme, *kur vien iespējams* (nevis – *par katru cenu*), likumu apiet ar līkumu.

– Mums ir radies daudz politiķu, kas, *lai plīst vai lūst* (nevis – *par katru cenu*), grib būt par pirmā lieluma zvaigznēm.

Kā redzam, mūsu valodā ir vārdu savienojumi *katrā ziņā, tikai nezaudējot lepnumu, kur vien iespējams, lai plīst vai lūst* (un vēl citi), kuŗu vietā nav jālieto tikai krieviskais *par katru cenu*.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Partijas mērķis ir strādāt valdībā, tomēr *ne par spīti visam* (nevis

– *par katru cenu*).

– Daži mūsu politiķi sprauda mērķi iekļūt Eiropas Savienībā, **neņemot vērā nekādus iebildumus** (nevis – *par katru cenu*).

Dažreiz vārdus *par katru cenu* var izlaist, ja teikumā jau ir citi vārdi, kas izteic to pašu.

– Dažas partijas cenšas tikt pie varas *par katru cenu*, bez šaubīšanās un bez principiem biedrojoties ar jebkuŗu atbalstītāju, vienalga, vai tas būs Zīgerists vai Kauls.

Labosim.

– Dažas partijas cenšas tikt pie varas, bez šaubīšanās un bez principiem biedrojoties ar jebkuŗu atbalstītāju, vienalga, vai tas būtu Zīgerists vai Kauls.

2004. g. 7.–13. X.

Par uz?

Nav ieteicams runāt divus prievārdus blakus, jo šādi teikumi ir grūti saprotami. Diemžēl ne mazums ļauŗu pēdējā laikā arvien vairāk veido teikumus ar šo kļūdu, aizmirdami klausītājus, kam šādu runu uztvert lieki jānopūlas. Dzirdami šādi teikumi.

– Atkritumos viegli savairojas dažādi baciļi, nemaz nerunājos *par uz* ātru roku ierīkotām izgāztuvēm.

– Zviedrijas moderātu partija asi kritizēja sociāldemokratu valdības veidoto budŗetu *par uz* nepareiziem pamatiem veidotu.

– Sprieŗot *par uz* kāda sena kuŗa vraka atrastiem priekŗmetiem, nepiecieŗamas vēstures zināŗanas.

– Eiropas Savienība aicina gādāt *par uz* Inguŗiju aizbēguŗo Ćeĉenijas iedzīvotāju droŗību.

Šādi teikumi jāpārveido, lai blakus nebūtu divi prievārdi. Vislabāk to parasti var darīt, iekļaujot teikumā palīgteikumu. Teikumi varētu būt, piemēram, šādi.

– Atkritumos viegli savairojas dažādi baciļi, nemaz nerunājos *par* izgāztuvēm, kas ierīkotas **uz** ātru roku.

– Zviedrijas moderātu partija asi kritizēja sociāldemokratu

valdības veidoto budžetu, *jo tas veidots nepareizi*.

– Spriežot *par* priekšmetiem, kas atrasti *uz* kāda sena kuģa vraka, nepieciešamas vēstures zināšanas.

– Eiropas Savienība aicina gādāt *par* drošību Čečenijas iedzīvotājiem, kas aizbēguši *uz* Ingušiju.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Interesantāks *par* filmu, kas pamatota *ar* reāliem faktiem, ir pats stāsts par 1918. gada notikumiem (nevis – Interesantāks *par uz* reāliem faktiem balstīto filmu ir pats stāsts par 1918. gada notikumiem).

– Sabiedrībā ir satraukums *par* bērniem, kas adoptēti *uz* ārzemēm (nevis – Sabiedrībā ir satraukums *par uz* ārzemēm adoptētiem bērniem).

– Glābšanas dienestam ir nepieciešamas ziņas *par* kuģa pasažieriem (nevis – Glābšanas dienestam ir nepieciešamas ziņas *par uz kuģa atrodošamies* pasažieriem).

– Apstiprināts plāns, lai veicinātu reformas, kas *nostiprinātu tirgus ekonomiku* (nevis – Apstiprināts plāns *par uz* tirgus ekonomikas nostiprināšanas veicināšanu).

– Zemnieki vēlētos, lai nebūtu jāmaksā nekāds nodoklis *par* mežu, kas aug viņu *zemē* (nevis – Zemnieki vēlētos, lai nebūtu jāmaksā nekāds nodoklis *par uz* viņu *zemes* augošo mežu).

Dažreiz divu prievārdu savienojumā viens no tiem ir pavisam lieks un jāizlaiž: – Interesenti var pieteikties, lai kļūtu *par uz* improvizēto futbola spēles vadītāju.

Pareizi: – Interesenti var pieteikties *par* improvizētās futbola spēles vadītājiem.

2003. g. 25. IX–I. X.

Pastarpināti?

Diezgan bieži dzirdam vārdu *pastarpināti* un arī tā nolieguma formu – *nepastarpināti*.

– No daudzām pilsētām informāciju saņemam *pastarpināti*.

– Ainas Rudzrogas veiktais Jakubova romāna «Ulukbeka dārgumi» tulkojums ir pirmais liela apjoma *nepastarpināts* tulkojums no uzbeku valodas.

Vārdi *pastarpināti* un *nepastarpināti* latviešu valodā manāmi apmēram pusgadsimtu kā krievu valodas ne visai vajadzīgi atdarinājumi. Abu šo vārdu nav lielajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā. *Pastarpināti* ir ievietots Latviešu literārās valodas vārdnīcas sestā sējuma pirmajā grāmatā, kas izdota 1986. gadā, bet tas nav ievietots viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā 1987. gadā. Paturēsim vērā Konstantīna Karuļa atzinumus par Latviešu literārās valodas vārdnīcu, kas publicēti laikrakstā «Diena» 1997. gada 20. janvārī, proti – šai vārdnīcā ir daudz padomju laika politisku un ideoloģisku sārņu, tā rakstīta pēc Maskavas iestāžu norādījumiem. Tāpēc nav ko brīnīties, ka tajā ievietots daudz nevajadzīgu krievu valodas atdarinājumu.

To pašu ko *pastarpināti* un *nepastarpināti* īsāk un skaidrāk izsaka latviešu valodas vārdi **netieši** un **tieši**, kam nav nekādas vainas. Padomju okupācijas laikā vārdus *pastarpināti* un *nepastarpināti* sāka lietot, lai it kā norādītu tādas nozīmju niansas, kuŗu neesot vārdiem **netieši** un **tieši**. Bet šāda argumentācija okupācijas gados bija parasta, lai pamatotu krievu valodas atdarinājumu ieviešanu. Ar to uzsvēra it kā latviešu valodas neizkopto leksiku, kas nu tiekot bagātināta ar krievu valodas atdarinājumiem.

Arī sākumā minētajos teikumos pavisam labi iederas mums labi zināmie vārdi **netieši** un **tieši**.

– No daudzām pilsētām informāciju saņemam **netieši** (nevis *pastarpināti*).

– Ainas Rudzrogas veiktais Jakubova romāna «Ulukbeka dārgumi» tulkojums ir pirmais liela apjoma **tiešs** (nevis *nepastarpināts*)

tulkojums no uzbeku valodas.

Nav blakus jālieto abi vārdi – *nepastarpināti* un **tieši**, kā darīts šādā teikumā: – Rakstnieka izvēlētā «es» romāna forma *nepastarpināti*, **tieši** atklāj ne tik daudz varoņa iekšējo pasauli, bet tiecas atklāt pārdzīvojumus, kas ir ap viņu.

Pietiek ar vārdu **tieši**: – .. romāna forma **tieši** atklāj ne tik daudz varoņa iekšējo pasauli, bet tiecas atklāt pārdzīvojumus, kas ir ap viņu.

2002. g. 26. IX–2. X.

Patelcīgs

Latviski varam teikt – **pateicīgs** cilvēks, **pateicīga** sirds un līdzīgi. Vārds **pateicīgs** pareizi lietots šādā teikumā: – **Pateicīgie** klausītāji māksliniekam skaļi aplaudēja.

Var teikt arī: – Kā vislielāko atalgojumu saņēmu pretī **pateicīgu** smaidu.

Diemžēl vairākās vārdnīcās minēti piemēri un dzirdami arī teikumi, kuŗos vārds **pateicīgs** patiesībā ir lieks citu valodu atdarinājums un kuŗos īstenībā nav domāta kāda pateicība. Gluži tāpat, kā nav vēlams bez vajadzības lietot vārdu *pateicoties*, nevietā nav jālieto arī vārds **pateicīgs**.

– Kaudzīšu romānā «Mērnieku laiki» ir **pateicīga** viela literātūras vēsturniekiem.

– Dažās iestādēs darbs liekas **pateicīgāks** nekā citās.

– Jaunās telpas ir ļoti **pateicīgas** izstāžu rīkošanai.

Šeit nav runa par kādu pateicību, tāpat labāk būtu izvēlēties citus vārdus – **piemērots**, **izdevīgs**, **ērts** vai vēl kādus.

– Kaudzīšu romānā «Mērnieku laiki» ir **izdevīga** (vai **piemērota**, nevis **pateicīga**) viela literātūras vēsturniekiem.

– Dažās iestādēs darbs liekas **vairāk izdevīgs** (nevis **pateicīgāks**) nekā citās.

– Jaunās telpas ir ļoti **ērta** (vai **izdevīga**, nevis **pateicīga**) izstāžu rīkošanai.

Vēl kāds teikums un labojums.

– Krievija joprojām cer pakļaut Baltijas valstis savai ietekmei un šim nolūkam izmanto jebkuŗu ieganstu, lai jauktos Baltijas valstu iekšējās lietās; šķietama krievu aizstāvība un cilvēktiesību jautājums šādas politikas īstenošanai ir ļoti *izdevīga* viela (nevis – *pateicīga* viela).

Citreiz nevietā lietota vārda *pateicīgs* vietā labāk iederas vēl kādi vārdi.

– Polītisku prognožu izteikšana nav *viegla* nodarbošanās (nevis – *pateicīga* nodarbošanās).

– Nekas nav *grūtāks* (nevis *nepateicīgāks*) par prognozēm, īpaši, ja ir darīšana ar tik nopietnu lietu kā politika.

– Viesmākslinieks bija iepriecināts, uzstādamies sev *atbilstošiem* instrumentiem apgādātā zālē (nevis – sev *pateicīgiem* instrumentiem apgādātā zālē).

2005. g. 17.–23. III.

Pateicoties

Vārds *pateikties* nozīmē – izteikt atzinību par kaut ko labu. Bet šo vārdu divdabja formā *pateicoties* ļoti bieži dzirdam nevietā kā lieku citu valodu atdarinājumu: krievu *благодаря*, angļu *thanks to*.

– Avturchanovu čečenu tauta nolād, jo, *pateicoties* viņam, Čečenijā tagad notiek karš.

– *Pateicoties* bijušajam padomju spiegam Eimsam, nogalināti divi amerikāņu darbinieki.

Kā gan var būt pateicība tam, ko nolād par kara izraisīšanu, vai tam, kas vainojams cilvēku nogalināšanā?

Šais teikumos *pateicoties* vietā būtu jāsaka – *dēļ* vai *vainas dēļ*.

– Avturchanova *dēļ* Čečenijā tagad notiek karš.

– Bijušā padomju spiega Eimsa *vainas dēļ* nogalināti divi amerikāņu darbinieki.

Nav vietā vārdu *pateicoties* lietot arī šādos teikumos.

– Darba kārtībā ir vēl viens likumprojekts, kas nav izskatīts,

pateicoties opozīcijas obstrukcijai.

– Centrālās bankas vadītājam izdevies deputātus pārliecināt, *pateicoties* dolara kursa lejupslīdei.

– Priekšgalā ir aktieris Jarāns, kas īpašu populāritāti iemantojis, *pateicoties* izklaides programmai.

– Žurnāls raksta, ka, *pateicoties* Lietuvas policijai, izdevies slēgt ceļu lielai radioaktīvo vielu kontrabandai.

Nevietā lietotā *pateicoties* vietā labāk izvēlēsimies citus vārdus.

– Darba gaitā ir vēl viens likumprojekts, kas nav izskatīts opozīcijas obstrukcijas *dēļ* (nevis – *pateicoties* opozīcijas obstrukcijai).

– Centrālās bankas vadītājam izdevies deputātus pārliecināt dolara kursa lejupslīdes *dēļ* (nevis – *pateicoties* dolara kursa lejupslīdei).

– Priekšgalā ir aktieris Jarāns, kas īpašu populāritāti iemantojis *ar* izklaides programmu (nevis – *pateicoties* izklaides programmai).

– Žurnāls raksta, ka *ar* Lietuvas policijas *pūlēm* (nevis – *pateicoties* Lietuvas policijai) izdevies slēgt ceļu lielai radioaktīvo vielu kontrabandai.

Nav labs arī teikums, kur nevietā lietots vārds *jāpateicas*:

– Iedzīvotāju pirkumu daudzums gadā samazinājies par seši komats trīs procentiem, par ko *jāpateicas* inflācijai un nodokļu pieaugumam.

Pareizi būtu vārda *jāpateicas* vietā teikt *jo* vai *tāpēc ka*:

– Iedzīvotāju pirkumu daudzums .. samazinājies ..., *jo* (vai – *tāpēc ka*) ir inflācija un palielināti nodokļi.

Nav nevietā jālieto arī vārds *pateicīgs*: – Krievija izmanto jebkuŗu ieganstu, lai iejauktos Latvijas iekšējās lietās. Šķietama savu tautieŗu aizstāvēŗšana šādaī politikai ir ļoti *pateicīga*.

Labāk būtu otru teikumu izteikt šādi: – Šķietama savu tautieŗu aizstāvēŗšana šādaī politikai ir ļoti *izdevīga* (nevis *pateicīga*).

2003. g. 23.–29. I.

Pazaudēt, pazvanīt

Latviešu valodā ir vārds *pazaudēt*. Tas pareizi lietots, piemēram, šādā teikumā: – Didzis izskrēja krastmalā; cepuri viņš bija *pazaudējis*; vējš plivināja matus.

Bet latviešu valodā ir arī vārds *zaudēt*, kas nav jāaizstāj ar *pazaudēt*. Lasītāji nav apmierināti ar grāmatas «Pēdējā republika» titullapā ievietotu teikumu: – Kāpēc Padomju savienība *pazaudēja* kaŗu?

Rodas jautājums: kas tad šo kaŗu atrada? Pareizi jāsaka: *zaudēja* kaŗu.

Nepareizi vārds *pazaudēt* lietots arī šādā teikumā: – Pirmo reizi piecos gados Latvijas valdība uzklausi robezsardzes ziņojumus; tātad pieci gadi *pazaudēti*.

Būtu jāsaka: pieci gadi *zaudēti*.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Taču *zaudēt* (nevis *pazaudēt*) savus speciālistus neviens uzņēmums netaisās.

– Likvidējot uzņēmumu, daudzi strādnieki *zaudēja* (nevis *pazaudēja*) darbu.

– Ja būtu konkurence, nevajadzīgi strīdi *zaudētu* (nevis *pazaudētu*) nozīmi.

Latviešu valodā ir arī vārds *pazvanīt*. Tas pareizi lietots šādā teikumā:

– Saimnieks *pazvanīja* ar zvanu, aicinādams kalpotāju.

Bet mūsu valodā ir arī vārds *zvanīt*, kuŗa vietā nav jālieto vārds *pazvanīt*.

– Svētdienās baznīcās *zvana* (nevis *pazvana*) zvani.

Vārds *pazvanīt* nav jālieto arī vārda *piezvanīt* (pa tālruni) vietā.

– Vairāki nelaiimes gadījuma aculiecinieki bija *pazvanījuši* uz policiju.

– Dežūrants *pazvanīja* sardzes priekšniekam.

Labosim.

– Vairāki nelaiimes gadījuma aculiecinieki bija *piezvanījuši* (vai *zvanījuši*, nevis *pazvanījuši*) uz policiju.

– Dežūrants *piezvanīja* (vai *zvanīja*, nevis *pazvanīja*) sardzes priekšniekam.

Vārds *pozvanīt*, domājot zvanīšanu pa telefonu, ir krievu valodas vārda *позвонить* atdarinājums, no kā labāk vairīsimies.

Šāds vārdu *pazaudēt*, *pazvanīt* nepareizs lietojums ieviesās padomju okupācijas laikā, kad mums bija jāuzklausa tā saucamie «vērtīgie norādījumi», ko deva gudrinieki no Austrumiem, ne vienmēr mums labu vēlēdami. Tagad Latvijā ierodas padomdevēji arī no otras debesu puses, ierīko savus birojus, kas cenšas mums dot padomus arī valodas jautājumos. Mums ieteica valodas *apmācību*, lai gan latviski būtu jārunā par valodas *mācībām*. Par labiem šie ļaudis ieteikuši arī iepriekš minētos vārdu *pazaudēt*, *pazvanīt* krieviskos lietojumus, kā arī vēl citus – *atremontēt* (lai gan latviski pareizi ir *remontēt* vai *saremontēt*), *uzpazūt* (lai gan mūsu valodā jāsaka *pazūt*) un citus. Vai klausīsim šādus padomus?

2004. g. 26. VIII–I. IX.

Pār nevietā

Krievu valodas ietekmē, kas joprojām turpinās, mūsu valodā bieži nevietā lieto prievārdu *pār*:

– Pilnīga nekontrolētība *pār* suņu turēšanu Rīgā pieļauj, ka dzērājs mēnešiem ilgi tur suni istabā.

– Vajag būt noteicējam *pār* savu laiku.

– Mēs grasāmies turēt garīgu tiesu *pār* tiem, kas maldījušies.

– Gripas epidēmijas laikā skolās jāpastiprina kontrole *pār* bērnu veselību.

– Semināra mērķis ir izplatīt zināšanas *pār* Baltijas valstīm.

Šais teikumos *pār* vietā varētu lietot prievārdu *par* vai arī teikumu varētu veidot citādi. Teikumi varētu būt šādi.

– Kontroles trūkums *par* (nevis *pār*) suņu turēšanu Rīgā pieļauj, ka dzērāji mēnešiem ilgi tur suņus istabā.

– Jābūt noteicējam *par* (nevis *pār*) savu laiku.

– Mēs gribam turēt tiesu *tiem* (nevis – *pār tiem*), kas maldījušies.

– Gripas epidēmijas laikā skolās jāpastiprina kontrole *par* (nevis *pār*) bērnu veselību (vai: .. *vairāk jākontrolē bērnu veselība*).

– Semināra mērķis ir izplatīt zināšanas *par* (nevis *pār*) Baltijas

valstīm.

Latviešu literārās valodas vārdnīcas sestā sējuma pirmajā grāmatā, kas izdota padomju okupācijas laikā 1986. gadā, kā labas valodas piemērs diemžēl minēts – būt noteicējam *pār* savu laiku, kā arī citi piemēri. Atcerēsimies šās vārdnīcas autoru teikto, ka vārdnīca atspoguļo reālo padomju laika valodu, nevis tādu valodu, kāda būtu vēlama.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Noteikta uzraudzība *par* (nevis *pār*) šo likumu un normatīvo aktu ievērošanu.

– Padomju okupācijas laikā bija stingra kontroles sistēma *par* (nevis *pār*) personāla izraudzīšanu itin visās sabiedrības dzīves jomās.

– Rīgas Dome vēlas būt noteicēja *par* (nevis *pār*) Rīgas ostām, kā arī citiem pilsētas objektiem, kas ir lielas peļņas avoti.

– Centrālā banka atstājusi novārtā **vietējo komercbanku uzraudzību** (nevis – uzraudzību *pār* vietējām komercbankām), jo uzpūstais statūtkapitāls nevarēja palikt nepamanīts.

– Kārtību varētu nodrošināt ar prezidenta kontroli *par* (nevis *pār*) visu valsts teritoriju (vai: ar prezidenta kontroli **visā valsts teritorijā**).

– Krievija cenšas atjaunot kontroli *par* Latviju un *par* visu Baltiju (nevis – *pār* Latviju un *pār* visu Baltiju).

– NATO un Krievijas vienošanās dokumentā par militāro spēku novietošanu jaunajās NATO dalībvalstīs un par Krievijas iespējām **kontrolēt NATO lēmumus** (nevis – par Krievijas iespējām izvirzīt kontroli *pār* NATO lēmumiem) noteiktās Krievijas tiesības ir daudz mazākas, nekā bija cerējis Krievijas prezidents.

2004. g. 6.–12. V.

Pie

– Pieļauju, ka, opozīcijā strādājot, *pie* tik liela spēka, kā mēs esam, mēs šobrīd varētu daudz konstruktīvāk dabūt savus priekšlikumus cauri Saeimā nekā pozīcijā, – saka kāds «Latvijas ceļa» deputāts.

Laikrakstos ir arī šādi teikumi.

– Liepājas valde *pie* labākās gribas nevarēs vienā rāvienā nodrošināt Krievijas armijas atstāto ēku apsardzi.

– Izmeklētājiem *pie* jau tā milzīgas slodzes klāt nākušas vēl arī lietas par noguldītāju apkrāpšanu.

Visos minētajos teikumos nepareizi lietots vārds *pie*. Tā vietā labāk te iederas vārds *ar*:

– strādāt *ar* tik lielu spēku (nevis – *pie* tik liela spēka),

– *ar* labāko gribu (nevis – *pie* labākās gribas),

– *ar* milzīgu slodzi (nevis – *pie* milzīgas slodzes).

Iespējami arī citi vārdi, lai vairītos no nepareizas vārda *pie* lietošanas.

– *Pie* mūsu trūcības katrs lats ir zelta vērts.

Labāk teiksim: – *Mūsu trūcībā* katrs lats ir zelta vērts.

– Banka turpina darbu *pie* maksātnespējas novēršanas.

Pareizi: – Banka turpina darbu, *lai* novērstu nespēju maksāt.

– Aktieris atklāj valdnieka aklumu *pie* veselām acīm.

Pareizi: – Aktieris atklāj valdnieka aklumu, *lai gan* viņa acis ir veselās.

Šāda prievārda *pie* nepareiza lietošana mūsu valodā ieviesās pus gadsimta okupācijas apstākļos krievu valodas ietekmē. Vēl agrāk līdzīgas kļūmes bija vācu valodas ietekmē. Tagad daudz runātāju maz domā par latvisku latviešu valodu un bez vajadzības atdarina gan austrumu, gan rietumu kaimiņvalodas.

Tomēr derētu paturēt vērā Latvijas brīvvalsts laikā izteiktus Jāņa Endzelīna atzinumus:

– Par prēpozīciju *pie* var teikt, ka tā tīrā latviešu valodā ir lietojama tikai vietas nozīmē un aiz «piederēt».

2001. g. 3.–9. V.

Bet ir arī citas iespējas atbrīvoties no vārda *pie* nepareiza lietojuma.

– Pensionāri *pie* šādas situācijas nav vainīgi, un arī viņi vēlas dzīvot.

Šādā teikumā *pie* vietā labāk teiksim vārdu *par*:

– Pensionāri *par* šo stāvokli nav vainīgi, un arī viņi vēlas dzīvot.

No vārda *pie* nevēlama lietojuma citreiz var atbrīvoties, veidojot nosacījuma palīgteikumu ar saikli *ja*.

– *Pie* augstākām cenām apgrozībā nepieciešams lielāks daudzums naudas.

Labāk teiksim: – *Ja* cenas ir augstākas, apgrozībā nepieciešams lielāks daudzums naudas.

– *Pie* labas nodokļu iekasēšanas varētu pāriet uz diferencētu nodokli.

Labosim: – *Ja* nodokļus labi iekasētu, varētu pāriet uz diferencētu nodokli.

Neizdevušos teikumu ar vārdu *pie* var labot, veidojot palīgteikumu ar saikli *ka*.

– *Pie* dažiem skolotājiem redzēju profesionālītāti.

Labosim: – Redzēju, *ka* daži skolotāji strādā profesionāli.

Dažreiz teikumu ar nepareizi lietotu *pie* var labot, izmantojot datīvu.

– Kas vajadzīgs *pie* miera uzturēšanas?

– *Pie* tik neliela budžeta kā Latvijā deficīts ir kaitīgs un pat bīstams.

– Vecos laikos par bauslības pārkāpšanu *pie* vainīgā tika piespriests sods.

Labosim.

– Kas vajadzīgs miera *uzturēšanai*?

– Tik *nelielam budžetam* kā Latvijā deficīts ir kaitīgs un pat bīstams.

– Vecos laikos par bauslības pārkāpšanu *vainīgajam* piesprieda sodu.

Nereti var veidot teikumu ar divdabja teicienu.

– Preces esot pārbaudītas jau *pie* saņemšanas.

– *Pie* saslimšanas ar trakumsērgu galvas smadzeņu pelēkajā vielā veidojas tā saucamie Negri ķermenīši.

– Automašīnas vadītājs pārkāpa satiksmes noteikumus – šķērsoja krustojumu *pie* sarkanās gaismas.

Labosim.

– Preces esot pārbaudītas, tās *saņemot*.

– *Saslimstot* ar trakumsērgu, galvas smadzeņu pelēkajā vielā veidojas tā saucamie Negri ķermenīši.

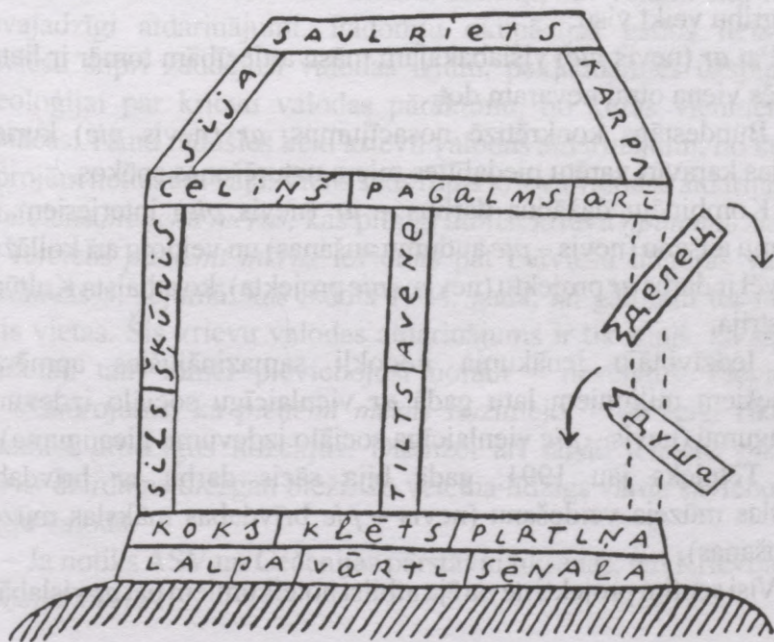
– Automašīnas vadītājs pārkāpa satiksmes noteikumus – šķērsoja krustojumu, *degot* sarkanajai gaismai.

Reizēm vārds *pie* ir pavisam lieks un jāizlaiž. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Latvijā līdz gada vecumam mirst 25 bērni no tūkstoša; tik liela bērnu mirstība nav pat *mežoņiem* (nevis – *pie* mežoņiem).

– *Mums* (nevis – *pie* mums) ir par maz slidotavu.

2003. g. 13.–19. III.

Pie labas gribas?

Grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā, Jānis Endzelīns raksta: «Par prēpozīciju *pie* var teikt, ka tā tīrā latviešu valodā ir lietājama **tikai vietas** nozīmē un aiz «piederēt». Vietas nozīme vēl skaidri izjūtama, piemēram, arī teiciens: viņš *pie* ēšanas pirmais, *pie* darba pēdējais; nu visi *pie* siena (pļaušanas); ķerties *pie* darba; slīkonis ķeŗas *pie* salmiņa; *pie* beigām. Citi savienojumi ir necieŗami ģermānismi.»

Var teikt arī, ka citi savienojumi ar *pie* ir arī necieŗami rusismi jeb krievu valodas atdarinājumi. Tomēr tie joprojām dzirdami ļoti bieŗi. No tiem var vairīties dažādi. Šoreiz piemēri, kuŗos prievārda *pie* vietā labā latviešu valodā labāk iederas prievārds **ar**.

– **Ar** pašreizējo nodokļu sistēmu (nevis – *pie* pašreizējās nodokļu sistēmas) raŗotājiem rodas grūtības darbā.

– Iestājeksāmenā Endzelīns jautāja, kā vērtēt teikumu «*Pie* labas gribas var visu». Atbildēju, ka šis teikums nav pareizs. Jāsaka: «**Ar** labu gribu var visu». Endzelīns teica, ka tā ir pareizi un novēlēja **ar** labu gribu veikt visu.

– Pat **ar** (nevis *pie*) vislabākajām māsu attiecībām tomēr ir lietas, ko mēs viena otrai nevaram dot.

– Bundestāgs konkrētīzē nosacījumus, **ar** (nevis *pie*) kuŗiem Vācījas kaŗavīri varētu piedalīties miera uzturēŗanas spēkos.

– Kombinēju dažādus darbus – **ar** (nevis *pie*) interjeriem, **ar** audumu auŗanu (nevis – *pie* audumu auŗanas) un veidoju arī kollāŗas; man vēl ir darbs **ar** projektu (nevis – *pie* projekta), ko atbalsta Kultūras ministrija.

– Iedzīvotāju ienākuma nodokļi samazinājuŗies apmēram par seŗiem miljoniem latu gadā **ar** vienlaicīgu sociālo izdevumu pieaugumu (nevis – *pie* vienlaicīga sociālo izdevumu pieauguma).

– Tēlnīeks jau 1991. gadā bija sācis darbu **ar** brīvdabas mākslas mūzeja veidoŗanu (nevis – *pie* brīvdabas mākslas mūzeja veidoŗanas).

– Visi septiņi projekti nevarēja atbilst noteikumiem pat **ar** vislabāko

vēlēšanos (nevis – *pie* vislabākās vēlēšanās).

– Rīgas Kuģubūves rūpnīcas akcijām palikusi agrākā cena arī *ar* nelielu tirdzniecības apjomu (nevis – *pie* neliela tirdzniecības apjoma).

– Akciju apgrozījums bija neliels un *ar* mazu cenu kāpumu (nevis – *pie* maza cenu kāpuma).

– Latvijas ekonomiskā attīstība būtu iespējama *ar* vienu nosacījumu (nevis *pie* viena nosacījuma) – ja Latvijas valdība nepadarīs valsts ekonomiku atkarīgu no citām valstīm.

Tātad šoreiz minēti gadījumi, kad prievārda *pie* vietā tīrā latviešu valoda labāk iederas prievārds *ar*. Citos gadījumos no vāciska vai krieviska *pie* lietojuma var atbrīvoties arī citādi.

2003. g. 20.–26. II.

Pieņemt mērus?

Ja mūsu valodā ir savi izteiksmes līdzekļi, nav vēlami citu valodu nevajadzīgi atdarinājumi. Padomju okupācijas gados liela daļa latviešu stipri zaudējuši valodas izjūtu, pakļaudamies uzspiestajai ideoloģijai par krievu valodas pārākumu, no kuŗas vienmēr esot jāmacās. Tā nu radušies lieki krievu valodas atdarinājumi, no kuŗiem joprojām netiekam vaļā. Viens šāds rupjš krievu valodas atdarinājums ir teiciens *pieņemt mērus*, kas pilnīgi atbilst krievu *принять меры*.

Teiciens *pieņemt mērus* ievietots pat Latviešu literārās valodas vārdnīcas 5. sējumā, kas izdots 1984. gadā, lai gan tam tur nebūtu bijis vietas. Šis krievu valodas atdarinājums ir tik rupjš, ka sējuma veidotāji tam tomēr pievienojuši norādi – nevēlams. Pievienots arī skaidrojums, ka *pieņemt mērus* nozīmējot – attiecīgi rīkoties, izmantot attiecīgus līdzekļus. Diemžēl arī tagad teiciens *pieņemt mērus* dzirdams diezgan bieži. To veicina līdzīgs vārdu savienojums angļu valodā.

– Ja notiks ASV un Čečenijas pārstāvju tikšanās, tad Krievija sola *pieņemt mērus*.

– Lai novērstu lopu mutes un nagu sērgas izplatīšanos Latvijā, *pieņems* visstingrākos *mērus*.

– Mums *jāpieņem* visstingrākie *mēri*, lai svētkos nenotiktu nekas slikts.

– Netiek *pieņemti* pietiekami *mēri* cīņā ar terorismu.

– Pašvaldības policija sākusi *pieņemt mērus* pret kādu dzīvokļa īpašnieci, kas terorizē pārējos mājas iemītniekus.

– Mēs mēģinām *pieņemt mērus*, lai novērstu kukuļošanu.

– Ir bijuši vairāki gadījumi, kad no cisternām izplūdusi degviela; ir *jāpieņem mēri*, lai to novērstu.

Šie teikumi latviski labāk izklausītos, piemēram, šādi.

– Ja notiks ASV un Čečenijas pārstāvju tikšanās, Krievija solījusi *attiecīgi rīkoties*.

– Lai novērstu lopu mutes un nagu sērgas izplatīšanos Latvijā, *jārīkojas* ļoti *stingri*.

– Mums *jāizmanto* visstingrākie *līdzekļi*, lai svētkos nenotiktu nekas slikts.

– *Nenotiek pietiekama cīņa* ar terorismu.

– Pašvaldības policija sākusi *vērsties* pret kādu dzīvokļa īpašnieci, kas terorizē pārējos mājas iemītniekus.

– Mēs *cenšamies novērst* kukuļošanu.

– Ir bijuši vairāki gadījumi, kad no cisternām izplūdusi degviela; *jārīkojas*, lai to novērstu.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Mums stingri *jārīkojas* (nevis – *jāpieņem visi mēri*), lai Latvijā neievestu narkotiskas vielas narkomāniem.

– Mums *jāveic* ātra un efektīga pretpropaganda (nevis – Mums *jāpieņem ātri un efektīgi pretpropagandas mēri*).

2003. g. 30.X-5. XI.

Piepacelts?

– Pirms Ziemassvētkiem visi dzīvoja *piepacelti* svētku noskaņā.

– Balerīna Ilze Liepa saka, ka, ierodoties Rīgā, viņa vienmēr jūtoties *piepacelta*, jo viņas saknes mūžīgi ir Latvijā.

– Brīžos, kad televīzijas operātors novērsās no *piepacelti* aizrautīgās skolēnu dziesmu svētku gājiena informētājas, redzējām arī pašus svētku gājiena dalībniekus.

Vārds *piepacelts* ir visai nožēlojams krievu valodas atdarinājums. Krievu vārda *приподнят* pārcēlums nu jau vairākus gadu desmitus rēgojas latviešu valodā. Tas kļuvis par uzbāzīgu štampu daudzu labu latviešu valodas vārdu vietā. Bieži tagad dzirdam vārdu *piepacelts*, retāk – *cildens*, *cēls*, *trauksmīgs*, *satraukts*, *pārspīlēts*, *svarīgs* un citus.

Sākumā minētie teikumi varētu būt šādi.

– Pirms Ziemassvētkiem visi dzīvoja *cildenā* svētku noskaņā.

– Balerīna Ilze Liepa, ieradusies Rīgā, vienmēr jūtoties *satraukta*, jo viņas senču zeme mūžīgi ir Latvija.

– Kad televīzijas operātors novērsās no *pārspīlēti* aizrautīgās informētājas, redzējām arī pašus skolēnu dziesmu svētku gājiena dalībniekus.

Krieviskais vārds *piepacelts* nav atrodamas Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā un tās papildinājumos. Tā nav arī 1987. gadā izdotā viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā. Diemžēl tas ievietots tai pašā 1987. gadā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas sestā sējuma otrā grāmatā kā gluži derīgs, minot piemērus par *piepaceltu* apkakli un *piepaceltu* spēles veidu teātrī. Latviski labāk būtu bijis runāt par *nedaudz paceltu* apkakli un *mazliet pārspīlētu* spēles veidu.

Vēl daži teikumi.

– Sešdesmito gadu kinomāksla bija romantiska un *trauksmīga* (nevis – *piepacelta*).

– Ščedrīna mūzikā viss ir mazliet eksaltēts un *pārspīlēts* (nevis – *piepacelts*).

Labojams arī šāds teikums.

– Piebalga kungs uzskata, ka jaunā muitas likuma pieņemšana varētu nedaudz *piepacelt* gan ievestās, gan Latvijā ražotās pārtikas cenas.

Būtu jāsaprot nevis *piepacelt*, bet – *pacelt* vai *paaugstināt* cenas.

2001. g. 30. VIII–5. IX.

Pieprasa

Uznākusi nelāga tieksme likt klāt priedēkļus visiem darbības vārdiem, lai gan tas nav vajadzīgs, lai gan ar to valoda kļūst smagnēja. Bijis ne mazums aizrādījumu par darbības vārdiem ar lieku priedekli *no-*, piemēram, *noakcentēt*, *noformulēt*, *nosponsorēt*, *noredzēt*, *nodzirdēt*, *nokļūdīties* utt.; labāk būtu bijis teikt šos darbības vārdus bez lieka *no-*.

Bieži lieks priedēklis manāms darbības vārdam *prasīt*: dzirdam gandrīz tikai – *pieprasa*, lai gan labāk būtu – *prasa*.

– Digitālo grāmatu veidotāji apgalvo, ka viņu ierīcēs lasīšana *nepieprasa* īpašas iemaņas.

– Daiļliterātūrā var būt dažādi stili, ja to *pieprasa* saturs.

– Vai pašreizējais stāvoklis *pieprasa* pagarināt privātizācijas sertifikātu termiņu?

– Kultūra *pieprasa* visur harmoniju ap sevi.

Šais teikumos vārda *pieprasa* vietā labāk iederas vārds *prasa*. Labojamas arī dažas citas kļūmes.

– Digitālo grāmatu veidotāji apgalvo, ka viņu ierīcēs lasīšana *neprasa* īpašu iemaņu (nevis – *nepieprasa* īpašas iemaņas).

– Daiļliterātūrā var būt dažādi stili, ja to *prasa* (nevis *pieprasa*) saturs.

– Vai pašreizējais stāvoklis *prasa* (nevis *pieprasa*) pagarināt privātizācijas sertifikātu termiņu?

– Kultūra *prasa* (nevis *pieprasa*) visur harmoniju.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Likums *prasa* (nevis *pieprasa*), ka vēlēšanas ir notikušas, ja tajās piedalījusies vismaz puse vēlētāju.

- Māksla **prasa** (nevis *pieprasa*), lai mūziķiem būtu laba dzirde.
 - Tagadējais laiks **prasa** (nevis *pieprasa*) labu izglītību.
 - Robežu neeksistēšanas nosacījums nebūt **neprasa** (nevis *nepieprasa*), lai Visuma saspiešanās faze būtu laikā apgriezta izplešanās faze.
 - Teātrī publika ne vienmēr **prasa** (nevis *pieprasa*) balss skaļumu, bet vēlas izteiksmi un tēlojumu.
 - Televīzijas skatītāji sāk **prasīt** (nevis *pieprasīt*), lai neveiksmīgie politiķi atstāj amatus.
 - Cilvēki aizmirst, ka dzīve nav teātris un ka nevajag spēlēt, protams, izņemot tādas profesijas, kur tas ir **prasāms** (nevis *pieprasāms*), piemēram, diplomātija.
 - Valstu attiecības **prasa** (nevis *pieprasa*) sakārtot līgumattiecības.
 - Kādēļ filma «Sibīrijas bērni» **neprasa** (nevis *nepieprasa*), lai pārīdarītāji vismaz atvainotos cietušajiem?
- Bet pareizi ir šādi teikumi ar vārdu **pieprasa**.
- Firma **pieprasa** samaksāt parādu.
 - Tiesa **pieprasa** papildu liecības.
 - Dažas preces veikalos pircēji maz **pieprasa**.

2003. g. 4.–10. IX.

Pierakstīt

Par vārda *pierakstīt* lietošanu Jānis Endzelīns rakstījis:

«Pareizā valodā šim vārdam ir tā nozīme, kas vācu «*hinzuschreiben, vollschreiben, anschreiben*». Bet tagad to bieži lietā ar krievu «*npunucamь*» nozīmi, piemēram, «baumas tam *pieraksta* sakarus ar komunistiem»; «viņiem *pieraksta* visādas īpašības». Latviski te šā «*pieraksta*» vietā teiktu: «*pie*dēvē».»

To varam lasīt grāmatiņā, «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas pēdējais izdevums iznācis 1994. gadā. Diemžēl arī tagad vārda *pie*dēvēt vietā gadās krievu valodas atdarinājums *pierakstīt*.

– Noraidīti visi ierosinājumi pašreizējo pseudoproporcionālo vēlēšanu sistēmu aizstāt ar mažoritāro, *pierakstot* pēdējai visus iespējamus trūkumus.

– Valdonīgumu un mērķtiecīgumu varētu *pierakstīt* jaunā ministra hōroskopam – pēc zodiaka viņš ir Strēlnieks.

– Šim juristam Latvijā *pierakstīta* arestētāja un cietumā licēja slava.

Vārda *pierakstīt* vietā šais teikumos labāk iederas vārds *pie*dēvēt.

– Noraidīti visi ierosinājumi pašreizējo pseudoproporcionālo vēlēšanu sistēmu aizstāt ar mažoritāro, *pie*dēvējot (nevis *pierakstot*) pēdējai visus iespējamus trūkumus.

– Valdonīgumu un mērķtiecīgumu varētu *pie*dēvēt (nevis *pierakstīt*) jaunā ministra hōroskopam – pēc zodiaka viņš ir Strēlnieks.

– Šim juristam Latvijā *pie*dēvēta (nevis *pierakstīta*) arestētāja un cietumā licēja slava.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Gadās, ka runātājam *pie*dēvē (vai *uzstiepj*, nevis *pieraksta*) tādus teicienus, ko viņš nemaz nav lietojis.

– Man jāpaskaidro sabiedrībai, ka dažas domas, kas presē *pie*dēvētas (nevis *pierakstītas*) mūsu ministrijai, patiesībā nav mūsējās.

– Bībeles kompilātori *pie*dēvē (nevis *pieraksta*) attiecīgas izdarības kādam patriarcham.

– «Es nekādā gadījumā necenšos slēpt savus gadus, jo savā vecumā esmu lepna par izskatu: mana āriene patiešām ir izcila,» apgalvo Džeina Fonda, kas savos piecdesmit gados izskatās lieliski, un daži kritiķi to *piedēvē* (nevis *pie raksta*) viņas plastiskajām operācijām.

Bet varam teikt – piezīmju grāmatiņā *pie rakstīt tālruņa numuru*, *pie rakstīt lekciju*, *pie rakstīt vēstulē klāt* vēl dažus teikumus, *pie rakstīt pilnu burtnīcu*, *pie rakstīt pie dievgalda*, *pie rakstīt pie ārsta*.

2005. g. 27. X–2. XI.

Piestiprināt

Dzīvodami pus gadsimtu padomju okupācijā un būdami krievu valodas ietekmē, daudzi latvieši tik stipri zaudējuši latviešu valodas izjūtu, ka nereti sākuši latviešu valodas vārdus lietot pēc krievu valodas līdzības pat tādos gadījumos, kas izklausās smieklīgi. Viens šāds vārds ir *piestiprināt*. Labā latviešu valodā to lieto, ja runā par vienas lietas piestiprināšanu pie citas, lietojot kādus savienošanas līdzekļus – skrūves, naglas, stieņus, spraudītes utt. Krievu valodas ietekme joprojām ir stipra, un arī tagad dzirdami šādi teikumi.

– Mūsu invalīdu namam ir *piestiprināti* divdesmit cilvēki.

– Katrai ārzemju delegācijai tiek *piestiprināta* jauna sieviete, kas prot viņu valodu.

– Kuŗam departamentam šās teritorijas sakopšana ir *piestiprināta*?

– No invalīdu biedrības biedriem trīs ir *piestiprināti* pie aprūpes centra.

– Lektors ir *piestiprināts* pie programmas.

Vārds *piestiprināt* šais teikumos galīgi neiederas. Izvēlēsimies citus vārdus un teikumus pārveidosim.

– Uz mūsu invalīdu namu ir *norīkoti* divdesmit cilvēki.

– Katrai ārzemju delegācijai *norīko* jaunu sievieti, kas prot viņu valodu.

– Kuŗam departamentam šās teritorijas sakopšana ir *uzdota*?

- No invalīdu biedrības biedriem trīs ir **norīkoti** aprūpes centrā.
- Lektoram ir **noteikta** programma.
- Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.
- Kaņavīru kapus **uzdots** sakopt skolām (nevis – Kaņavīru kapi *piestiprināti* pie skolām, lai tie būtu sakopti.)
- Pēdējā laikā ērģelnieku **uzmana** sargi (nevis – ērģelniekam ir *piestiprināti* sargi), lai tikai ērģelnieks kādu lieku minūtīti neuzkavētos pie instrumenta.
- Katram trolejbusa vadītājam ir **nodots lietošanā** trolejbuss (nevis – *piestiprināts* trolejbuss), kas jāsarga kā acuraugs.
- Ekonomists ir **norīkots** par palīgu deputātam (nevis – *piestiprināts* pie deputāta).
- Invalīdi cukuru saņem veikalos, kur viņi ir **norīkoti** (nevis – pie kuņiem viņi ir *piestiprināti*).
- Laimīgā kārtā daudzi padomju laikā parasti vārda *piestiprināt* lietošanas gadījumi tagad vairs nav aktuāli, un līdz ar to vārda *piestiprināt* lieka lietošana ir mazinājusies. Tagad vairs nedzirdam vārdusavienojumus – traktoram *piestiprināja* traktoristu, pie kombaina *piestiprināja* vadītāju un viņa palīgu, iecirknim *piestiprināts* sagādes aģents, vēlēšanu iecirknim *piestiprināti* aģitātori u.c.
- Bet pareizi ir šādi teikumi, kur vārds *piestiprināt* ir savā vietā.
- Silītes **piestiprinātas** pie vannas ass.
- Projektētāji bija paredzējuši paneļu sienas pie blokiem **piestiprināt** ar stieņiem.
- Nopirku kastīti spraudīšu un rūpīgi **piestiprināju** afišu ne tikai četrās, bet sešās vietās.

2003. g. 11.–17. XII.

Plus

Komūnisms ir padomju vara *plus* visas valsts elektrifikācija – šo saukli mums skandināja visus padomju okupācijas gadus. Veltīgi celtais komūnisms sabrucis, bet pašu saukli daudzi ir labi iegaumējuši, un valodā no tā joprojām lieto vārdu *plus*. Laikam viņi domā, ka tā izklausās smalkāk, jo *plus* ir svešvārds, un daudzi runātāji un rakstītāji lien vai no ādas laukā, lai tik viņu valodā būtu vairāk svešvārdu. Turklāt pārmērīga svešvārdu lietošana mūsu valodā arī ir nožēlojams mantojums no padomju okupācijas laika, kad mūsu valodu centās «internacionālizēt», lai tā iznīktu.

Tā nu bieži dzirdam un lasām vārdu *plus*, lai gan tā vietā daudzkārt labāk iederētos mūsu pašu valodas vārdi *un*, *arī*, *kā arī*, *turklāt* un citi, kas kuņģā reizē labāk iederas. (Protams, runa nav par matēmatiku, kur vārdu *plus* lietosim savā vietā joprojām.)

Daži teikumi.

– Kas ir nomenklatūras kapitālisms? Tā ir nomenklatūras kapitālizācija *plus* visas tautas pauperizācija.

– Emocijas ir iedzīmtas *plus* attīstītas pirmajos sešos dzīves gados.

– Visam vēl *plus* latviešu daba: katrs cenšas paņemt mazu gabaliņu no kopējā un turēties atsevišķi.

– Parka malā iekārta tualete *plus* kiosks.

– Novērošanas kameras cena ir 200 latu *plus* uzstādīšana – kādi 40 lati.

– Konkursa dalībniekiem piešķirtas nelielas naudas balvas *plus* vēl kāda grāmata.

– Masu skatu dalībniekiem maksāja vidējo algu *plus* maksa no kinostudijas.

Labāk būtu *plus* vietā lietot mums labi zināmus latviešu valodas vārdus.

– Kas ir nomenklatūras kapitālisms? Tā ir nomenklatūras kapitālizācija **kopā ar** visas tautas pauperizāciju.

– Emocijas ir iedzīmtas *un* attīstītas pirmajos sešos dzīves gados.

– Visam vēl **nāk klāt** latviešu daba: katrs cenšas paņemt mazu gabaliņu no kopējā un turēties atsevišķi.

– Parka malā iekārtota tualete **kopā ar** kiosku.

– Novērošanas kameras cena ir 200 latu, **turklāt** uzstādīšana – kādi 40 lati.

– Konkursa dalībniekiem piešķirtas nelielas naudas balvas, **kā arī** vēl kāda grāmata.

– Masu skatu dalībniekiem maksāja vidējo algu, **arī** maksu no kinostudijas.

Vārds *plus* daudziem tā iepaticies, ka to pievieno bez vajadzības citiem vārdiem it kā kādu kvalitātes rādītāju. Kioskus bieži tagad sauc par *plus* punktiem. Arī dažam veikala nosaukumam klāt rēgojas vārds *plus*. Tas pats ar žurnālu nosaukumiem: «Māksla plus», «Rīgas Viļņi +» (pēdējais gan lieko matēmatisko piedēkli ir atmetis). Arī radio un televīzijas raidījumu nosaukumiem bijuši liekie piekabinājumi: «Vizīte plus». «Alise plus». Labi, ka dažu šo nosaukumu vairs nav.

Daži ļautiņi no padomijas mantotā *plus* vietā sākuši lietot rietumniecisko & zīmi. Mums jātaisās vaļā no padomju okupācijas laika atliekām valodā un nav jāmetas iekšā pretējās debess puses grāvī.

2002. g. 14.–20. XI.

Lieks pret ?

Apmēram no 1996. gada daudz kļūdu sākušas ieviesties prievārda *pret* lietošanā angļu valodas ietekmē. Tās manāmas arvien biežāk.

– Londonas policija izvirzījusi apsūdzību *pret* šoferi, kuŗa automašīnā vesti nelegāli iebraucēji.

– Amerikas Savienotās Valstis jau 1998. gadā bija gatavas uzbrukt *pret* Irāku.

– Eiropas Savienība lemj par naftas piegāžu embargo *pret* Dienvidslāviju.

– Maķedonijas kaŗaspēks uzbrucis *pret* partizāniem pie Kosovas robežas.

Angļu valodā lietvārdiem nav datīva, tāpēc angļi lieto atbilstošus

prievārdus, piemēram *against*. Latviešu valodā datīvs ir, un mums nav vajadzības pielāgoties angļu valodai. Minētajos teikumos vārds *pret* ir gluži lieks, bet attiecīgais lietvārds jālieto datīvā. Labosim.

– Londonas policija izvirzījusi apsūdzību *šoferim*, kuŗa automašīnā vesti nelegāli iebraucēji.

– Amerikas Savienotās Valstis jau 1998. gadā bija gatavas uzbrukt **Irākai**.

– Eiropas Savienība lemj par naftas piegāžu embargo **Dienvidslavijai**.

– Maķedonijas kaŗaspēks uzbrucis *partizāniem* pie Kosovas robežas.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Pašlaik nav tiešu kaŗa draudu **Krievijai** (nevis – kaŗa draudu *pret Krieviju*).

– Austrijā pastiprināta valsts kanclera apsardze, kamēr noskaidros ekstrēmistu draudus **kancleram** (nevis – draudus *pret kancleru*).

– Pieaug gaļas pārstrādātāju parāds gaļas **ražotājiem** (nevis – parāds *pret gaļas ražotājiem*).

– Zairas prezidents apsūdzējis kaimiņu valstis Ruandu un Burundi uzbrukumos **Zairai** (nevis – uzbrukumos *pret Zairu*).

– Peru galvaspilsētā Limā Japānas vēstniecībā sāktā teroristu akcija izraisījusi uzbrukumus **peruāņiem** Japānā (nevis – uzbrukumus *pret peruāņiem* Japānā).

– Korsikas nacionālisti veikuši kārtējo uzbrukumu franču varas **iestādēm** (nevis – uzbrukumu *pret franču varas iestādēm*).

– Domā, ka uzbrukumu **Salmanam Rušdijam** (nevis – uzbrukumu *pret Salmanu Rušdiju*) plāno kāds islamistu grupējums, kas gatavojas nogalināt rakstnieku.

– Pēdējā laikā Ziemeļīrijā pastiprinājušies uzbrukuma draudi **katoļiem** (nevis – uzbrukuma draudi *pret katoļiem*).

– Minimālās darba algas paaugstināšana ir trieciens algas **maksāšanai** aploksnēs (nevis – trieciens *pret algas maksāšanu* aploksnēs).

– Dzirdot runas par Amerikas nodomu dot triecienu **dumpiniekiem** Irākā (nevis – dot triecienu *pret dumpiniekiem* Irākā), der atcerēties, ka

Vašingtona joprojām cenšas darboties ar diplomātiskiem līdzekļiem.

2004. g. 10.–16. VI.

Pret, attiecībā pret?

Grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas 5. izdevums iznācis 1994. gadā, Jānis Endzelīns raksta: «Prēpozīciju *pret* dažkārt sastopam *par* vietā: ieeja *pret* (labāk: *par*) ziedojumiem»; aizņemties naudu *pret* (labāk *par*) augstiem procentiem.»

Šīs kļūdas gadās arī tagad. Nav jādombā, ka valodas aplamība, kas manāma daudzus gadus, vairs nebūtu aplamība, kā dažkārt dzirdams. Vēl ļaunāk, ja prievārda *pret* lietošanā radušās klāt jaunas nepareizības.

Manāmi šādi teikumi.

– Krievijas valdībā bieži notiek viena ministra maiņa *pret* citu.

– Plīsusī ūdensvada caurule jāmaina *pret* jaunu.

Prievārda *pret* vietā šais teikumos labāk iederas prievārds *ar*.

– Krievijas valdībā bieži notiek viena ministra maiņa *ar* citu.

– Plīsusī ūdensvada caurule jāmaina *ar* jaunu.

Vēl labāk var teikt šādi:

– Plīsušās ūdensvada caurules *vietā jāliek jauna*.

Sludinājumos lasām: – Laiks mainīt auto eļļu *pret* jauno «Shell Felix».

Labāk būtu: – Laiks mainīt auto eļļu *ar* jauno «Shell Felix».

Gadās arī šāds teikums: – 1994. gadā Latvijā bija 134 aborti *pret* simt dzemdībām.

Labosim: – .. bija 134 aborti, *salīdzinot ar* simt dzemdībām.

Nereti gadās teikumi, kuŗos vārds *pret* ir lieks, un tas jāizlaiž.

– Noticis vēl viens Izraēlas aviācijas uzbrukums *pret* organizācijas «Hesbollah» pozīcijām Dienvidlibānā.

– Žurnālistu savienība sadarbībā ar juristiem izstrādājusi Latvijas kriminālkodeksa panta projektu, kas pastiprinātu atbildību par uzbrukumiem *pret* žurnālistiem.

Labosim.

– Noticis vēl viens Izraēlas aviācijas uzbrukums organizācijas «Hesbollah» pozīcijām Dienvidlibānā.

– Žurnālistu savienība sadarbībā ar juristiem izstrādājusi Latvijas kriminālkodeksa panta projektu, kas pastiprinātu atbildību par uzbrukumiem žurnālistiem.

Minētās kļūdas teikumos ar lieku *pret* radušās pēdējos gados angļu valodas ietekmē. Angļu valodā lietvārdiem nav datīva, tāpēc viņi lieto konstrukcijas ar prievārdu *against* «pret». Latviešu valodā lietvārdiem datīvs ir, un mums nav jālieto prievārds kā angļiem.

Atdarīnot dažu augstu amatpersonu kļūdainu runu, pēdējos gados stipri izplatījies nepareizs vārdu savienojums *attiecībā pret*.

– Ir domstarpības, kā rīkoties *attiecībā pret* augstskolām.

– Kļuvusi stingrāka Maskavas nostāja *attiecībā pret* NATO paplašināšanu austrumu virzienā.

– Nav radikālas rīcības *attiecībā pret* Krievijas militārpersonām, kas saskaņā ar noslēgto līgumu tomēr nav atstājušas Latviju.

Labosim.

– Ir domstarpības, kā rīkoties *ar* augstskolām.

– Kļuvusi stingrāka Maskavas nostāja *pret* NATO paplašināšanu austrumu virzienā.

– Nav radikālas rīcības *pret* Krievijas militārpersonām, kas saskaņā ar noslēgto līgumu tomēr nav atstājušas Latviju.

2004. g. 26. II–3. III.

Uzbrukums *pret*?

Padomju okupācijas gados latviešu valoda bija pakļauta masīvai rusifikācijai. Daudzi latvieši pie tās pieraduši, un dažādi krievu valodas atdarinājumi sastopami joprojām. Bet tikpat viegli daudzi tagad pakļaujas nevēlamai angļu valodas ietekmei.

Latviešu valodā ir septiņi locījumi ar savām galotnēm. Angļu valodā locījumu ir daudz mazāk. Mums ir datīvs. Angļiem tas ir tikai dažiem vietniekvārdiem, bet lietvārdiem nav, tāpēc angļu valodā lieto prievārdus. Mums nav jāatdarina angļu valoda prievārdu lietošanā, bez vajadzības nav jālieto arī prievārds *pret*.

Bet arvien biežāk gadās šādi teikumi.

– Vairāk nekā simt tūkstoš cilvēku kļuvuši par bēgļiem pēc serbu uzbrukuma *pret* albāņiem Kosovā.

– Iespējami jauni amerikāņu aviācijas uzbrukumi *pret* militāriem objektiem Irākas teritorijā.

– Varšavas pakts savulaik plānoja kodoluzbrukumu *pret* Dāniju, lietojot simt reizes stiprāku bumbu, nekā amerikāņi nometa Hirosimā.

– Palestīniešu ekstrēmisti plānojuši jaunus uzbrukumus *pret* Izraēlas valsti.

Šais teikumos prievārds *pret* lietots gluži lieki kā angļu valodas atdarinājums. Iztiksim bez tā.

– Vairāk nekā simt tūkstoš cilvēku kļuvuši par bēgļiem pēc serbu uzbrukuma **albāņiem** Kosovā (nevis – *pret albāņiem* Kosovā).

– Iespējami jauni amerikāņu aviācijas uzbrukumi **militāriem objektiem** Irākas teritorijā (nevis – *pret militāriem objektiem* Irākas teritorijā).

– Varšavas pakts savulaik plānoja kodoluzbrukumu **Dānijai** (nevis – *pret Dāniju*), lietojot simt reizes stiprāku bumbu, nekā amerikāņi nometa Hirosimā.

– Palestīniešu ekstrēmisti plānojuši jaunus uzbrukumus **Izraēlas valstij** (nevis – *pret Izraēlas valsti*).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Sarajevā notikuši vairāki uzbrukumi **NATO karavīriem** (nevis

– uzbrukumi *pret NATO karavīriem*).

– Ēģiptē apcietināti četrdesmit teroristi, kas apsūdzēti uzbrukumos *valdībai* (nevis – uzbrukumos *pret valdību*).

– Belgradē ievesti armijas papildspēki, taču nekādi uzbrukumi *demonstrantiem* nav notikuši (nevis – uzbrukumi *pret demonstrantiem* nav notikuši).

– «Augstākās patiesības» sektantu vadītājiem Japānā izvirzītas piecpadsmit apsūdzības par uzbrukumu organizēšanu *mierīgiem iedzīvotājiem* (nevis – par uzbrukumu organizēšanu *pret mierīgiem iedzīvotājiem*).

2005. g. 15.–21. IX.

Pretnostatīt?

Ir slikti, ja vārdiem bez vajadzības pievieno priedēkļus, atdarinot citas valodas. Lieki priedēkļi stiepj vārdus gaļumā un valodu dara smagnēju.

Vēl sliktāk, ja vārdam ir divi priedēkļi, no kuņiem viens ir lieks krievu valodas atdarinājums kā vārdā *pretnostatīt*, kas ir tas pats, kas krievu *npomubonocmaabumь*. Latviski šādā gadījumā sakām *pretstatīt* (nevis *pretnostatīt*). Diemžēl *pretnostatīt* joprojām gadās bieži.

– Kinorežisors visu laiku uzsver Krievijas īpašo stāvokli gan politikā, gan kultūrā, *pretnostatot* Krieviju visai pasaulei.

– Jaunajā lugā *pretnostatītas* divas paaudzes.

– Tīrgus ekonomijas entuziasti un atmodas eņģeļi *pretnostatīti* vieni otriem.

– Tautasdziesmu formas analīze ļauj saistīt formu ar saturu, *pretnostatot* sakrālo un ikdienišķo valodu dzejā.

– Pārsteidz politiskā tuvredzība, ar kādu daži politiķi cenšas sabiedrību *pretnostatīt* skolotājiem un ārstiem.

Visos minētajos teikumos vārds *pretnostatīt* vietā labāk iederas vārds *pretstatīt*.

– Kinorežisors visu laiku uzsver Krievijas īpašo stāvokli gan politikā, gan kultūrā, **pretstatot** Krieviju visai pasaulei.

– Jaunajā lugā **pretstafītas** divas paaudzes.

– Tirgus ekonomijas entuziasti un atmodas eņģeļi **pretstafīti** vieni otriem.

– Tautasdziesmu formas analīze ļauj saistīt formu un saturu, **pretstatot** sakrālo un ikdienišķo valodu dzejā.

– Pārsteidz politiskā tuvredzība, ar kādu daži politiķi cenšas sabiedrību **pretstafīt** skolotājiem un ārstiem.

Nelietosim arī vārdu **pretnostatījums**, labāk – **pretstatījums**.

– Izstādē redzam dabas un mākslas formu **pretstatījumu** (nevis **pretnostatījumu**).

Nav vajadzīgs arī vārds **pretnostādīt**.

– Kas un kādēļ mēģina sašķelt mūsu tautu pēc ticības piederības un **pretnostādīt** vienu ticību pret otru?

Labāk: – Kas un kādēļ mēģina sašķelt mūsu tautu pēc ticības piederības un **pretstafīt** (vai – **nostādīt pretī**, nevis **pretnostādīt**) vienu ticību pret otru?

Mūsu valodā dažkārt var būt vārdi ar diviem priedēkļiem, ja ar senāko priedekli vārdam piešķirta pavisam cita nozīme; piemēram, tādiem vārdiem kā **pazīt**, **pārdot**, kam jau ir sens priedēklis, var blakus būt vārdi **iepazīt**, **izpārdot**.

2005. g. 10.–16. III.

Nekāda rakstura pēdas?

Vārdu *raksturs* palaikam attiecinām uz cilvēku, domājot par viņa garīgo īpašību kopumu, ar ko tas atšķiras no citiem cilvēkiem. Krievu valodas ietekmē, atdarinot ne visai labu stilu, mūsu valodā vārdu *raksturs* attiecina uz dažādām lietām vai parādībām, un vārds *raksturs* kļūst par lieku piekabinājumu.

– Amerikas armijā ir arī *cita rakstura* problēmas.

– Ieviešot jaunu valsts civildienestu, pieļautas dažas *sistēmiska rakstura* kļūdas.

– Saķeršanās par «Latvenergo» kredītu jau ir *nopietna rakstura* problēma.

– Apgāds izdevis arī *praktiska rakstura* grāmatu.

– Žirinovskietis Pjotrs Rožoks par Igaunijas valstiskumu vairākkārt bija izteicies tā, ka par *līdzīga rakstura* apgalvojumiem Amerikā viņš būtu nokļuvis nevis aiz valsts robežas, bet aiz restēm.

Šais teikumos ir lieks vārds *rakstura* savienojumos *cita rakstura*, *sistēmiska rakstura*, *nopietna rakstura*, *praktiska rakstura*, *līdzīga rakstura*. Labāk būtu vārdu *rakstura* izlaist un teikt tikai *cīts*, *sistēmisks*, *nopietns*, *praktisks*, *līdzīgs*. Tad teikumi būtu šādi.

– Amerikas armijā ir arī *citas* problēmas.

– Ieviešot jaunu valsts civildienestu, pieļautas dažas *sistēmiskas* kļūdas.

– Saķeršanās par «Latvenergo» kredītu jau ir *nopietna* problēma.

– Apgāds izdevis arī *praktisku* grāmatu.

– Žirinovskietis Pjotrs Rožkovs par Igaunijas valstiskumu vairākkārt bija izteicies tā, ka par *līdzīgiem* apgalvojumiem Amerikā viņš būtu nokļuvis nevis aiz valsts robežas, bet aiz restēm.

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Pozitīvs ir bijis Taivas devums mūsu izglītības un sakaru kultūrā, tikai tas nevar aizstāt *vispārējos* zaudējumus (nevis – *vispārēja rakstura* zaudējumus), kādi Latvijai radušies vai varētu rasties no neskaidrām attiecībām ar Pekinu.

– Notikuši vairāki sprādzieni, un spridzinātāji nav atstājuši

nekādas pēdas (nevis – *nekāda rakstura* pēdas).

– Atraktajās senās Pompejas drupās redzamas arī dažādas **sabiedriskas** celtnes (nevis – *sabiedriska rakstura* celtnes): divas teātra ēkas, liels amfiteātris ar divdesmit tūkstoš vietām un arī pirtis jeb termas.

– Deputāts bija nokļuvis cietumā pavisam par **citu** pārkāpumu (nevis – *par cita rakstura* pārkāpumu).

– Rotaslietu veikalā sāk pārdot **dažādus** jaunus izstrādājumus (nevis – *dažāda rakstura* jaunus izstrādājumus).

– Serbijas spēki Kosovā izplatījuši albāņiem **naidīgas** skrejlapas (nevis – *albāņiem naidīga rakstura* skrejlapas).

– Cilvēka cilme ir garīga, nevis **fiziska** (nevis – *fiziska rakstura*).

– Degvielas darījums bijis **krāpniecisks** (nevis – *Degvielas darījumam bijis krāpniecisks raksturs*).

– Tikai daļu uzņēmuma produkcijas **var eksportēt uz ārzemēm** (nevis – *Tikai daļai uzņēmuma produkcijas ir uz ārzemēm eksportējamo preču raksturs*).

2003. g. 7.–13. VIII.

Redzēt

Arvien biežāk dzirdami šādi jautājumi.

- Bet kā jūs *redzat* valsts mežu dienesta nākotni?
- Kādu jūs *redzat* savu nākotni sadarbībā ar izdevniecību?
- Kur jūs *redzat* šās problēmas atrisinājumu?
- Kādu jūs *redzat* Inčukalna pazemes gāzes krātuves nākotni?

Vārds *redzēt* šādās nozīmēs nav minēts pat padomju okupācijas laikā publicētā Latviešu literārās valodas vārdnīcā, lai gan tur ir ļoti daudz dažādu krievu valodas atdarinājumu, kas nav vajadzīgi mūsu valodā. Labā latviešu valodā izsakāties citādi. Minētie teikumi varētu būt, piemēram, šādi.

- Kādu jūs *iedomājaties* valsts mežu dienesta nākotni?
- Kā jūs *domājat sadarboties* ar apgādu?
- Kā jūsuprāt *varētu risināt* šo problēmu?
- Kādu nākotni jūs *paredzat* Inčukalna pazemes gāzes krātuvei?

Vārds *redzēt* kā krievu valodas vārda *видеть* atdarinājums tagad bieži manāms dažu latviešu valodas vārdu vietā, kuriem nav nekādas vainas, piemēram, *domāt, iecerēt, iedomāties, izjust, izprast, likties, paredzēt, uzskatīt, vērtēt* un citi.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Kādas *ir jūsu domas* par šo jautājumu? (Vai: – Kā jūs *vērtējat* šo jautājumu?) (Nevis: – Kā šo jautājumu *redzat* jūs?)

– Kā jūs *domājat* (nevis *redzat*), ko darīs rūpniecības uzņēmumi krīzes apstākļos?

– Šodien kļūs zināms, kā jaunais ministrs *iecerējis* (nevis *redz*) darbu savā ministrijā.

– Kādu jūs *iedomājaties* (nevis *redzat*) savas pilsētiņas nākotni?

– Kādu jūs *vēlaties* (nevis *redzat*) savas ģimenes modeli?

– Kādu jūs *iedomājaties* (nevis *redzat*) mūsu valsts nākotni Eiropas Savienībā?

– Kā jūs *izjutāt* (nevis *redzējāt*) Lieldienas un ko jūs darījāt?

– Kā jūs *izprotat* (nevis *redzat*) Zaļās partijas vietu tagadējā dzīvē?

– «Paust kristīgo vēsti daudz skaidrāk un nopietnāk» – šādi

padomes darba uzdevumu *izprata* (nevis *redzēja*) Jēzus evaņģeliski luteriskās baznīcas mācītājs Erberts Bikše.

– Kā *jums liekas* (nevis – kā jūs *redzat*), kas jādara mazajiem uzņēmējiem, lai gūtu atbalstu?

– Kāds *jums liekas* angļu humors? (nevis: – Kādu jūs *redzat* angļu humoru?).

– Ko rīdzinieku veselības aprūpē *paredz* (nevis *redz*) jaunais ministrs?

– Vai jūs *uzskatāt* (nevis *redzat*), ka valodas situācija Daugavpilī uzlabojas par labu latviešu valodai?

– Kā jūs *vērtējat* (nevis *redzat*) Zemkopības ministrijas darbu?

– Kā jūs *vērtējat* (nevis *redzat*) siltumapgādes risinājumu?

Smieklīgs ir šāds jautājums: – Kur jūs *redzat* savu vajadzību?

To dzirdot, gluži vai jādromā par tā saukto «mazo» vai «lielo» vajadzību. Jautātājs bija domājis pavisam ko citu: – *Kam jūsu darbība ir vajadzīga?*

2004. g. 27. V–2. VI.

Rentēties?

Krievu valodu joprojām dzirdam visapkārt. Tāpēc nav ko brīnīties, ka atkal parādās tādi krievu valodas atdarinājumi, no kuriem it kā bijām atbrīvojušies. Tāds ir arī vārds *rentēties*.

– Daži mūsu valstsvīri saka, ka Latvijas lauki ar mazām saimniecībām esot kā brīvdabas mūzejs un *nerentējoties*.

– Vai jūsu firmas darbība *rentējas*?

– Kā ir ar peļņu – *rentējas* vai *nerentējas*?

– Gaļas cenas ir zemas, lopbarība dārga, un cūkkopība vairs *nerentējas*.

– Nav kur ņemt naudu meža audzēšanai, un tā *nerentējas*.

– Literātūra tagad *nerentējas*, un valdība literārus laikrakstus neatbalsta.

Vārds *rentēties* latviešu valodā parādījies vairākkārt. Pirms gadsimta tas bija manāms kā vācu valodas vārda *sich rentieren* atdarinājums, turklāt bez vajadzības, jo latviešu valodā ir labs vārds ar

to pašu nozīmi – *atmaksāties*, kas ievietots arī lielajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā. Bet vārda *rentēties* nav ne šās vārdnīcas papildinājumos, ne viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā, kas izdota 1987. gadā. Acīmredzot šo vārdnīcu autori vārdu *rentēties* uzskatījuši par latviešu valodā nevajadzīgu, un šādai nostājai varam pievienoties arī tagad, kad manām krievu *рентабельный* ietekme.

Bet vārda *rentēties* aizstāvji tagad atsaucas uz Latviešu literārās valodas vārdnīcas sestā sējuma pirmo daļu, kas arī izdota 1987. gadā. Tajā vārds *rentēties* ievietots kā labs latviešu valodas vārds bez kādiem ierobežojumiem un minēti šādi piemēri.

– Stikla taras pieņemšanas punkti diezin vai tautsaimnieciski *rentējas*.

– Tiks izstāstīts viss par šo dambi: kā tas cēlies, kam agrāk piederējušas dzimavas, kā sausajā gadā dīķis *rentējies*.

– Meklējam pieeju, kā vislabāk palīdzēt koņu kolektīviem; labāk vienu otru reizi dot nelielu avansu – tas vienmēr ir *rentējies*.

Jāņem vērā, ka šai par Literārās valodas vārdnīcu nosauktajā izdevumā ir ievietoti arī neliterāri vārdi, un tikai šās vārdnīcas pēdējos sējumos pievienotas norādes, ka neliterārie vārdi valodā nav ieteicami. 1987. gadā šādu norāžu nebija. Atcerēsimies arī, ko par šo vārdnīcu laikrakstā «*Diena*» 1997. gada 20. janvārī rakstījis Konstantīns Karulis: valodnieku uzdevumus toreiz noteica Maskavas iestādes, kas centās latviešu valodu tuvināt krievu valodai.

Labā latviešu valodā visos iepriekš minētajos teikumos labāk iederas vārds *atmaksāties*. Labosim sākumā minētos teikumus.

– Daži mūsu valstsvīri saka, ka Latvijas lauki ar mazām saimniecībām esot kā brīvdabas mūzejs un *neatmaksājoties*.

– Vai jūsu firmas darbība *atmaksājas*?

– Kā ir ar peļņu – *atmaksājas* vai *neatmaksājas*?

– Gaļas cenas ir zemas, lopbarība dārga, un cūkkopība vairs *neatmaksājas*.

– Nav kur ņemt naudu meža audzēšanai, un tā *neatmaksājas*.

– Literātūra tagad *neatmaksājas*, un valdība literārus laikrakstus neatbalsta.

Tātad – mūsu valodā nav jāievieš nevajadzīgais vārds *rentēties*.

2002. g. 21.–27. III.

Rezultātā?

Atdarinot krievu valodas vārdu savienojumu в *результате*, arī latviešu valodā padomju okupācijas laikā ieviesies vārds *rezultātā*. Grāmatiņā «Kā latvietis runā» valodniece Dzintra Paegle raksta, ka nav vēlams šo vārdu lietot bez vajadzības; nav jāsaka *avārijas rezultātā*, *pieauguma rezultātā*, *sagādīšanās rezultātā*, bet gan – *avārijas dēļ*, *pieauguma dēļ*, *sagādīšanās dēļ*. Tā ir īsāk un skaidrāk.

Kopš grāmatiņas «Kā latvietis runā» pirmā izdevuma iznākšanas pagājuši vairāk nekā 10 gadi. Mūsu valodā pārāk daudz manāmi dažādi svešvārdi, arī krievu valodas atdarinājums – *rezultātā*.

– *Plūdu rezultātā* Bangladešā cietuši daudzi tūkstoši cilvēku.

– *Vētras rezultātā* Hondurasā bez pajumtes palicis apmēram miljons iedzīvotāju.

– *Zemestrīces rezultātā* Kolumbijā gājuši bojā apmēram divi tūkstoši cilvēku.

Nelietosim vārdu *rezultātā*.

– *Plūdu dēļ* (nevis – *plūdu rezultātā*) Bangladešā cietuši daudzi tūkstoši cilvēku.

– *Vētras dēļ* (nevis – *vētras rezultātā*) Hondurasā bez pajumtes palicis apmēram miljons iedzīvotāju.

– *Zemestrīcē* (nevis – *zemestrīces rezultātā*) Kolumbijā gājuši bojā apmēram divi tūkstoši cilvēku.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Aukstā laikā *pārslodzes dēļ* (nevis – *pārslodzes rezultātā*) bojātas elektrības iekārtas.

– Bankas izputējušas *zagšanas vai krāpšanas dēļ* (nevis – *zagšanas vai krāpšanas rezultātā*).

– *Ilgas miglas dēļ* (nevis – *ilgas miglas rezultātā*) traucēta gaisa satiksme.

Dažreiz vārda *rezultātā* vietā labāk iederas vārds *pēc*.

– Izstāžu zāļu platība Luvrā *pēc pārbūves* (nevis – *pārbūves rezultātā*) kļuvusi divas reizes lielāka.

Nereti ir izdevīgi lietot galveno vārdu lokātīvā.

– Sōlo lomas balerīna ieguva *konkursā* (nevis – *konkursa*)

rezultātā).

– **Sprādzienā** (nevis – *sprādziena rezultātā*) sagrautas divas ēkas.

– Irākā daudz cilvēku gājuši bojā pašnāvnieku teroristu **uzbrukumos** (nevis *uzbrukum rezultātā*).

– **Aukstā laikā** (nevis – *auksta laika rezultātā*) radušos apledojuumu uz ielām Helsinkos mēģina likvidēt ar karstu ūdeni.

– Dažādas atziņas par grima lietošanu māksliniece guvusi **savā pieredzē** (nevis – *savas pieredzes rezultātā*).

Nelietosim arī vārdu savienojumu *kā rezultātā*. Tā vietā labāk iederas vārds **tāpēc**. – Šoferis brauca pārāk ātri, **tāpēc** (nevis – *kā rezultātā*) uz slidena ceļa vairs nespēja vadīt mašīnu.

– Kuģis uzskrēja uz sēkļa, **tāpēc** (nevis – *kā rezultātā*) bojāts tā priekšgals.

2005. g. 29. XII.

Arī dažādu darbinieku, ierēdņu un daudzu amatpersonu rakstos un runās redzams, ka nereti tiek apzelēts kāds vārds, kas rakstītājiem un runātājiem šķitis it kā aktuāls vai moderns. Šādu vārdu pārmērīgi lietojot, tā nozīme izplūst, kļūst nenoteikta, un šo vārdu lieto ne vairs satura izteikšanai, bet pašas runāšanas un rakstīšanas dēļ, ar to rādot kādu iedomātu gudrību.

Viens šāds vārds ir *rezultātā*.

– Intrigu *rezultātā* viņš zaudēja darbu.

– Daudzo detektīvgrāmatu *rezultātā* pazeminājies literātūras līmenis.

Šais teikumos vārda *rezultātā* vietā labāk iederas vārds **dēļ**.

– Intrigu **dēļ** viņš zaudēja darbu.

– Daudzo detektīvgrāmatu **dēļ** pazeminājies literātūras līmenis.

Citreiz noder vārds **pēc**.

– Divu dienu diskusiju *rezultātā* radās kopīgs viedoklis.

Labāk.

– **Pēc** divu dienu diskusijām (vai pārrunām) radās kopīgs viedoklis.

Nav veikls šāds teikums:

– Aukstuma iestāšanās *rezultātā* darba telpās ir pārāk vēss.
Labāk.

– **Sākoties** aukstumam, darba telpās ir pārāk vēss.

Citreiz vārds *rezultātā* ir gluži lieks. Tas jāizlaiž un atbilstošais vārds jālieto lokātīvā.

– Bumbas sprādziena *rezultātā* gājuši bojā seši un ievainoti trīsdesmit trīs cilvēki.

– Iestudējums tapis veidotāju aktīva darba *rezultātā*.

Pareizi.

– Bumbas **sprādzienā** (nevis – sprādziena *rezultātā*) gājuši bojā seši un ievainoti trīsdesmit trīs cilvēki.

– Iestudējums tapis veidotāju aktīvā **darbā** (nevis darba *rezultātā*).

Pārāk bieži valkātā vārda *rezultātā* vietā varam lietot arī latviešu valodas vārdu **sekas**.

– Korāļu un tautas mūzikas nošķiršanai nav objektīvu cēloņu, tā radusies atsevišķu cilvēku rīcības *rezultātā*.

Labāk – .. tās ir atsevišķu cilvēku rīcības **sekas**.

2001. g. 24.–30. V.

Sagatavot augsni, sagatavot zemi

Bieži dzirdam teikumus ar vārdu savienojumu *sagatavot augsni*.

– Amerika *sagatavojusi augsni*, lai varētu iejaukties Persijas jūras līča valstu lietās.

– Vispirms *jāsagatavo augsne*, tas ir, jārada atbilstoši apstākļi, lai iecerētais darbs būtu sekmīgs.

– Politiķi, kas nodarbojas ar ārlietām, *sagatavoja augsni* Latvijas uzņemšanai Eiropas Savienībā.

– Pirms Saeimas vēlēšanām partijas sev *sagatavoja augsni*, izmantojot citu partiju kļūdas.

Šais teikumos pārnestā nozīmē lietots vārdu savienojums *sagatavot augsni*, kas pārcelts no krievu valodas *подготовить почву*. Ja kādam tas stipri patīk, var jau tā teikt, tikai dažkārt labāk būtu teikt *gatavot apstākļus* (nevis – *sagatavot augsni*), ja runa ir par darbības sākumu. Bet, runājot labā latviešu valodā, varētu teikt arī – *sagatavot zemi* (nevis *augzni*).

Vārds *augzne* tiešā nozīmē ir agronomijas termins, ar ko apzīmē iežu virsējo kārtu, kas veidojusies augu un dzīvnieku organismu, klimata, agrotehnikas un meliorācijas iedarbībā. Tautas valodā biežāk lieto vārda *augzne* sinonīmu – *zeme*. Latviešu valodā ir arī vārdi *zemnieks*, *zemkopis*, ar ko apzīmē cilvēku, kas kopj zemi, tas ir, *augzni* agronomu valodā. Sakām arī, ka arājs *ar zemi*, *ecē zemi*, *apstrādā zemi* utt.

Tāpēc latviski arī pārnestā nozīmē varētu labāk teikt – *gatavot* (vai *sagatavot*) *zemi*, nevis *augzni*, ar to domājot – radīt vajadzīgos apstākļus.

Arī sākumā minētajos teikumos varētu sacīt – *gatavot zemi*, lai varētu iejaukties Persijas jūras līča valstu lietās; *gatavot zemi* sekmīgai darbībai; *gatavot zemi* Latvijas uzņemšanai Eiropas Savienībā; *gatavot zemi* pirms vēlēšanām, izmantojot citu kļūdas.

Vēsturnieks Edgars Dunsdorfs, kas rakstījis arī par latviešu valodas jautājumiem, izteicies par *zemes* gatavošanu (nevis *augšnes* gatavošanu) apvērsumam valstī.

Ir vēl daudz citu vārdu savienojumu pārnestā nozīmē, kuŗos ir vārds *augšne*: *briedināt augsni, dot labu augsni, sāk darboties gatavā augsnē, iztaustīt augsni, rast labvēlīgu augsni, rast izdevīgu augsni* un citi. Arī šais vārdu savienojumos īsti latviski var lietot vārdu *zeme*: *briedināt zemi, dot labu zemi, sākt darboties gatavā zemē, iztaustīt zemi, rast labvēlīgu zemi, rast izdevīgu zemi* utt.

2005. g. 13.–19. X.

Sakarā, sakarā ar?

Latviešu valodā ir vārdi *sakarā* un *ar*, bet tos nereti lieto kā krievu valodas stila atdarinājumus.

Latviski pareizi un stilā nevainojami teikumi ir Kārļa Mīlenbacha lielajā Latviešu valodas vārdnīcā, ko rediģējis un pabeidzis Jānis Endzelīns.

– Īpašnieks nāca pastāvīgā *sakarā* ar tirgu.

– Ar vispārējo cilvēces attīstību stāv .. dzīves attīstība tikai aplinkā *sakarā*.

– Viņš stāvējis *sakarā* ar gariem. Viņai nepatīk mūsu *sakars*.

Šais Mīlenbacha vārdnīcas teikumos manāmas arī dažas vārda *sakars* nozīmes nianses.

Bet, atdarinot krievu valodas stilu, tagad bieži manāmi šādi teikumi.

– Filmā piedalījos kāzu skata uzņemšanas *sakarā*.

– Man patīk piedzīvojumu stāsti Jāņu nakts *sakarā*.

– Notikušās diversijas *sakarā* Ventspils uzņēmuma «Ūdens» vadībai uzdots iesniegt prasību prokurātūrā.

– Jāpieņem lēmumi skolu *sakarā*.

– Jurkāns atkal bija piesardzīgs un noslēpumains, jautājuma *sakarā* teikdams, ka «nerunāsim par detaļām».

– Ministrija saņēmusi vēstuli ar lietišķiem priekšlikumiem apkārtējo oguldītāju *sakarā*.

Labosim šos teikumus, vai nu izlaižot lieko vārdu *sakarā*, vai lietojot tā vietā vārdu *par*.

– Filmā piedalījos kāzu skata *uzņemšanā* (nevis – uzņemšanas *sakarā*).

– Man patīk Jāņu nakts piedzīvojumu stāsti (nevis – piedzīvojumu stāsti Jāņu nakts *sakarā*).

– **Par** notikušo diversiju (nevis – notikušās diversijas *sakarā*) Ventspils uzņēmuma «Ūdens» vadībai uzdots iesniegt prasību prokurātūrā.

– Jāpieņem lēmumi **par** skolām (nevis – skolu *sakarā*).

– Jurkāns atkal bija piesardzīgs un noslēpumains, **par** uzdoto jautājumu teikdams (nevis – jautājuma *sakarā* teikdams), ka «nerunāsim par detaļām».

– Ministrija saņēmusi vēstuli ar lietišķiem priekšlikumiem **par** apkrāptajiem noguldītājiem (nevis – apkrāpto noguldītāju *sakarā*).

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Deputāti tikušies ar Igaunijas pārstāvjiem, lai uzzinātu viņu viedokli **par** Latvijas un Krievijas līgumu (nevis – lai uzzinātu viņu viedokli *sakarā ar* Latvijas un Krievijas līgumu).

– Publicēti paskaidrojumi **par** jaunajām naudas zīmēm (nevis – jauno naudas zīmju *sakarā*).

Dažreiz krieviski lietotā *sakarā* vietā labāk iederas vārds *tāpēc*.

– Pašlaik bērni bērnu namā ir apgādāti labāk nekā bērni lielā ģimenē, un *šai* *sakarā* apvienības «Dižģimene» prezidents pieminējis Lieldienu žēlsirdības maratonu.

Labosim: – ..., un *tāpēc* (nevis – *šai* *sakarā*) apvienības «Dižģimene» prezidents pieminējis Lieldienu žēlsirdības maratonu.

2002. g. 6.–12. VI.

Salūzt, salauzt

Laužot vai lūstot kaut kas sadalās gabalos, divos vai vairākos. Varam teikt: *salūst* spieķis, ratu ritenis *salūzis*, var gadīties *salauzt* krēslu vai solu, nelaimes gadījumā var *salauzt* roku vai kāju, t. i., kādu rokas vai kājas kaulu. Runājot pārnestā nozīmē, var *salauzt* pretestību, *salauzt* ienaidnieku; var arī *salauzt* sirdi un citas lietas.

Bet tagad arvien biežāk gadās šādi teikumi.

– Premjērministrs ir aizkavējies Amerikā, jo *salūzusi lidmašīna*, ar ko viņam bija jāizbrauc uz Eiropu.

– *Salūza autobuss*, un tūristi gaidīja veselu diennakti, kamēr to salaboja.

– Orbitālās stacijas apkalpei izdevies salabot vienu *skābekļa iegūšanas iekārtu*, kas *salūza* pirms divām dienām.

Šeit nav bijis domāts, ka lidmašīna, autobuss vai skābekļa iegūšanas iekārta būtu *salūzusi* gabalos, kā var *salūzt* spieķis vai krēsls. Patiesībā bijis *bojāts* motors vai kas cits *nav bijis kārtībā*, nevis *salūzis*. Labosim.

– Premjērministrs ir aizkavējies Amerikā, jo *sabojājusies* (nevis *salūzusi*) lidmašīna, ar ko viņam jālido uz Eiropu.

– *Sabojājās* autobuss (nevis *salūza*), un tūristi gaidīja veselu diennakti, kamēr to salaboja.

– Orbitālās stacijas apkalpei izdevies salabot vienu *skābekļa iegūšanas iekārtu*, kas divas dienas *nedarbojās* (nevis kas *salūza* pirms divām dienām).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Bija *sabojājies* televīzijas uztvērējs (vai *nedarbojās*, nevis *bija salūzis*), un nevarējām noskatīties futbola spēles pārraidi.

– Ja jums pēkšņi *sabojājies* (nevis *salūzis*) ledusskapis, to var ātri salabot mūsu firmas darbnīcā.

– Krievijas orbitālajā stacijā «Mir» komanda sākusi uzstādīt jaunu datoru, kas aizstās *sabojājušos* (nevis *salūzušo*).

– Pērkona laikā zibens *saspēra* (nevis *salauza*) elektrības līniju, un apkārtējās mājas palika bez apgaismojuma.

– Franču sievietes, kas nav varējušas izturēt, ka futbola sacensību laikā viņu vīri tikai skatās spēles pārraidi no Barselonas, televīzijas aparātus izmetušas pa logu vai vienkārši **sabojājušas** (nevis *salauzušas*).

– Bija **sabojājies** (nevis *salūzis*) elektrības transformātors, tāpēc studija bija spiesta pārtraukt darbu.

– Vētra daudzām ēkām **norāvusi** (vai **noplēsusi**, nevis *salauzusi*) jumtus.

– Plūdus **izpostīti** (nevis *salauzti*) tilti un caurtekas.

Labojams arī šāds teikums.

– Žurnālistam Šeremetam nodotos televīzijas aparātus Grodņas cietuma administrācija esot **metodiski salauzusi**.

Būtu labāk jāsaka citādi: Žurnālistam Šeremetam nodotos televīzijas aparātus Grodņas cietuma administrācija esot **vienmēr sabojājusi** (nevis *metodiski salauzusi*).

2005. g. 9.–15. VI.

Saturēt

Grāmatas sākumā vai beigās iespiež satura rādītāju. Tomēr latviski sakām, ka grāmatā **ir**, piemēram, desmit nodaļu, nevis – grāmata *satur* desmit nodaļas.

Grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas», kuŗas pēdējais izdevums nācis klajā 1994. gadā, Jānis Endzelīns par to raksta: «Varam, piemēram, ko kopā «saturēt», bet tagad šo verbu sastopam rakstos arī ar to nozīmi, kas ir krievu verbam *содержать* un vācu *enthaltēn*; piemēram, «šis raksts nekā Latvijai naidīga *nesaturēja*». Latviskāk būtu: «šai rakstā **nebija** nekā Latvijai naidīga.»

Diemžēl arī tagad vārds *saturēt* gadās kā krievu vai vācu valodas atdarinājums. Ja kādam tas patīk, lai tas savā valodā tā runā. Bet neaizmirsīsim valodnieka piezīmi, ka **latviskāk** tomēr būtu vārdu *saturēt* nelietot pēc krievu vai vācu valodas līdžības.

Daudzi tagadējie plašas saziņas līdzekļi dēvējas aiz angļomanijas par masu medijiem, bet vārdu *saturēt* tie lieto kā krievu vai vācu

valodā.

– Dzērvenes *satur* skābi, kas nomāc iekaisumus.
– Grāmata *satur* informāciju par olimpiskās kustības vēsturi un par šo kustību Latvijā.

– Daudzgadīgie gaiļpieši, kas zied pavasarī, *satur* C vitamīnu.

– Austersēne *satur* bioloģiski aktīvas vielas.

– Āboli *satur* vērtīgas organiskas skābes.

– Burkānu sula *satur* B grupas vitamīnus, PP, C un E vitamīnu.

Daļa minēto teikumu acīm redzami tulkoti no krievu valodas. Bet tas nenozīmē, ka tulkojumā vārds *satur* jālieto kā krievu valodā. Neaizmirsīsim, ka mūsu valoda ir kā pirkstu nospiedums, kas par runātāju sniedz informāciju arī kā par krievu valodas atdarinātāju. Minētajos teikumos varētu izteikties latviski.

– Dzērvenēs *ir* skābe (nevis – dzērvenes *satur* skābi), kas nomāc iekaisumus.

– **Grāmatā lasām** (nevis grāmata *satur*) informāciju par olimpiskās kustības vēsturi un par šo kustību Latvijā.

– Daudzgadīgajos gaiļpiešos, kas zied pavasarī, *ir* C vitamīns (nevis – gaiļpieši . . . *satur* C vitamīnu).

– Austersēne **bagāta** bioloģiski aktīvām vielām (nevis – *satur* bioloģiski aktīvas vielas).

– Ābolos *ir* vērtīgas organiskas skābes (nevis – āboli *satur* vērtīgas organiskas skābes).

– Burkānu sulā *ir* B grupas vitamīni, PP, C un E vitamīns (nevis – burkānu sula *satur* . . . vitamīnus . . .).

2004. g. 23.–29. XII.

Savākties?

- Grūtajās viesizrādēs Spānijā izdevās labi *savākties*.
- Basketbolisti bija tā *savākušies*, ka sacensību tiesnešiem tikai dažas reizes bija jāizsaka tehniskas piezīmes.
- Latvijas kultūra neizzūd, bet *savācas*, konsolidējas, atkal aug un attīstās.

Minētajos teikumos vārds *savākties* ir rupjš krievu valodas atdarinājums, nevietā tulkojot vārdu *собраться*. Latviski izsakāmie citādi. Teikumi varētu būt šādi.

- Grūtajās viesizrādēs Spānijā izdevās *saglabāt spēkus*.
- Basketbolisti bija tik labi *gatavojušies*, ka sacensību tiesnešiem tikai dažas reizes bija jāizsaka tehniskas piezīmes.
- Latvijas kultūra neizzūd, bet *nostiprinās*, konsolidējas, atkal aug un attīstās.

Nav vajadzīgs arī cits līdzīgs krievu valodas atdarinājums – *savāktība*.

– Koncertā klausītājus iepriecināja vīru koŗa balsu intensitāte un *savāktība*.

Mūzikas zinātnē nav dzirdēts apzīmējums *savāktība*. Nav īsti saprotams, kas ar šādu nenoteiktu vārdu domāts. Labāk varētu teikt, piemēram, šādi: – Koncertā klausītājus iepriecināja vīru koŗa balsu intensitāte un *vienotība*.

Arī vārds *savākšanās* nav ar skaidru nozīmi šādā teikumā: – Liela romāna rakstīšanai vajadzīga spēku *savākšanās*.

Vai nebūtu labāk citādi: – Liela romāna rakstīšanai vajag *daudz spēka*.

2001. g. 18.–25. X.

Savlaicīgi?

Bieži dzirdam vārdu *savlaicīgi*, kas ir krievu *своевременно* atdarinājums. Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā šā vārda nav. Bet tas ir ievietots 1987. gadā izveidotajā viensējuma Latviešu valodas vārdnīcā, tomēr ar norādi – nevēlams. Savukārt 1989. gadā izdotajā Latviešu literārās valodas vārdnīcas 7. sējuma 1. grāmatā tas minēts kā labs vārds bez kādiem ierobežojumiem.

Ir skaidrs, ka vārds *savlaicīgi* nav radies latviešu valodā, jo nav visai jēdzīgi veidot salikteni no vārdiem *savs* un *laicīgi*. Latviešu valodā to pašu, ko krieviskais *savlaicīgi*, īsi un skaidri izsaka vārdi *laikus*, *laikā*, kas arī atrodami minētajās vārdnīcās.

– Daudzi jaunsaimnieki jūt, ka *savlaicīgi* netiks ar darbiem galā.

Labāk: – .. ka *laikā* (vai – *laikus*) netiks ar darbiem galā.

– Ļoti godājamais deputāta kandidātus lūdzam *savlaicīgi* informēt par piedalīšanos izlozē, lai televīzija zinātu raidījuma apjomu. Pareizi: – .. lūdzam *laikus* (nevis – *savlaicīgi*) informēt ..

– Dokumenti jāpieprasa *savlaicīgi*, parasti 20 dienas iepriekš.

Labosim: – Dokumenti jāpieprasa *laikus*, parasti 20 dienas iepriekš.

Vēl kāds teikums.

– Vara *savlaicīgi* nav deklarējusi nedz liberālizācijas principus, nedz to iemiesošanas mehānismus.

Labāk. – Vara *laikā* (vai – *laikus*) nav deklarējusi nedz liberālizācijas principus, nedz to iemiesošanas mehānismus.

Dažreiz krieviskā *savlaicīgi* vietā var teikt – *laicīgi*, piemēram, – Darbu sākām agri un *laicīgi* beidzām.

2001. g. 19.–25. IV.

Sāncensis?

Bieži manāms vārds *sāncensis*. Tas ievietots arī daudzās vārdnīcās, bet nav pareizi darināts. To pašu var teikt par vārdu *sāncensība*. Ar vārdu *sāni* šiem vārdiem nav sakara. Latviski būtu jāsaka – *sacensis*, *sacensonis* vai kāds cits vārds. Bet *sāncensības* vietā būtu jāsaka – *sacensība*. Tomēr abi nepareizie vārdi sastopami bieži.

– Bijušais padomju funkcionārs Valerijs Tichiņa uzskatīja Aleksandru Lukašenko par savas partijas *sāncensi*.

– Lai kļūtu par konservatīvo partijas līderi, nepieciešams iegūt vismaz piecdesmit procentu parlamenta konservatīvo deputātu balsu, kā arī par piecpadsmi procentiem jāpārsniedz tuvākais *sāncensis*.

– Basketbola sacensībā *sāncenši*, kam bija auguma pārsvars, lauzās uz groza apakšu.

Labāk izteiksimies citādi.

– Bijušais padomju funkcionārs Valerijs Tichiņa uzskatīja Aleksandru Lukašenko par savas partijas *konkurentu* (nevis *sāncensi*).

– Lai kļūtu par konservatīvo partijas līderi, nepieciešams iegūt vismaz piecdesmit procentu parlamenta konservatīvo deputātu balsu, kā arī par piecpadsmi procentiem jāpārspēj tuvākais *sacensonis* (vai *konkurents*, nevis *sāncensis*).

– Basketbola sacensībā *gaŗākie spēlētāji* (nevis *sāncenši*, kam bija auguma pārsvars) lauzās uz groza apakšu.

Daži runātāji, apzinādamies, ka ar sāniem šais gadījumos darīšanu nav, vārdus *sāncensis* un *sāncensība* mazliet pārgrozījuši un saka – *sāņcensis*, *sāņcensība*. Tomēr šie vārdi nav ieteicami, lai gan nereti manāmi.

– Žirinovskis savam *sāņcensim* ieteicis nolīdzināt Grozniju līdz ar zemi.

– Nesenās sociālisma telpas *sāņcenses* Krievija un Ķīna sākušas daudzīnāt savstarpēju stratēģisku partnerību.

– Starp opozīcijas galvenajiem pārstāvjiem notiek *sāņcensība*.

Labosim.

– Žirinovskis savam *sacensim* (nevis *sāņcensim*) ieteicis nolīdzināt

Grozniju līdz ar zemi.

– Nesenās sociālisma telpas *sacensones* (vai *konkurentes*, nevis *sāncenses*) Krievija un Ķīna sākušas daudzināt savstarpēju stratēģisku sadarbību.

– Starp opozīcijas galvenajiem pārstāvjiem notiek *sacensība* (nevis *sāncensība*).

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Ventspilī iepriekšējās pašvaldības vēlēšanās bija *sacensības* (nevis *sāncensības*) izpausmes.

– Vakareiropieši sastopas ar politisku un komerciālu *sacensību* (nevis *sāncensību*) Dienvidaustrumāzijā.

2004. g. 25. XI–I. XII.

Sevi attaisnot?

Atdarīnot sliktu krievu valodas stilu, bieži dzirdams vārdu savienojums *sevi attaisnot*.

– Ministrs atzina, ka personāla mācības ir *sevi attaisnojušas*.

– Sadrumstalots valsts teritoriālais iedalījums *sevi neattaisno*.

– Vai līdzšinējās reformas medicīnā ir *sevi attaisnojušas*?

– Londona iebilst pret lēmumu pieņemšanu Eiropas Savienībā ar balsu vairākumu, jo šāda balsošanas sistēma *nav sevi attaisnojusi*.

– Šī iecere *sevi attaisnojusi*, jo sabiedrības reakcija parādīja, ka varas pārstāvji sevi nostādījuši smieklīgā stāvoklī.

Latvietim gribas domāt, ka šais teikumos būtu runa par kādu ļaužu taisnošanos pēc kāda nodarījuma vai pārkāpuma. Bet minētajos teikumos tas nav domāts. Patiesībā runa ir, ka kaut kas ir bijis *derīgs* (vai *nederīgs*), *piemērots*, *lietderīgs* (vai *nepiemērots*, *nederīgs*), *labs* (vai *nelabs*). Tā arī būtu bijis jāsaka.

– Ministrs atzina, ka personāla mācības ir *bijušas lietderīgas*.

– Sadrumstalots valsts teritoriālais iedalījums *nav bijis derīgs*.

– Vai līdzšinējās reformas medicīnā ir *bijušas derīgas*?

– Londona iebilst pret lēmumu pieņemšanu Eiropas Savienībā ar balsu vairākumu, jo šāda balsošanas sistēma nav **bijusi lietderīga**.

– Šī iecere **bijusi laba**, jo sabiedrības reakcija parādīja, ka varas pārstāvji sevi nostādījuši smieklīgā stāvoklī.

Protams, minētajos teikumos vārdu savienojuma *sevi attaisnot* vietā var lietot arī kādus citus piemērotus vārdus vai vārdu savienojumus.

Vēl daži teikumi un labojumi.

– Aprēķins novākt ražu izlases veidā **bijis lietderīgs** (nevis – *sevi attaisnojis*).

– Revīzijas komisija bija rūpīgi veikusi darbu, **tā ka bija redzama tās nepieciešamība** (nevis – bija rūpīgi veikusi darbu un *sevi attaisnoja*).

– Veiktie drošības pastiprinājumi **bijuši piemēroti** (nevis – *sevi attaisnojuši*), un nelaimes gadījumu nav bijis.

– Studiju centrs ir **kļūvis nepieciešams** (nevis – *sevi attaisnojis*).

– Televīzijas programmu plānojam pēc bloku principa, kas **atzīta par labu** (nevis – kas *sevi attaisnojsi*) daudzās pasaules televīzijas stacijās.

– Kaŗa laikā partizānu cīņas tehnika daudzos gadījumos **bijusi atbilstoša prasībām** (nevis *sevi attaisnojsi*).

Kā redzam, latviešu valodā ir ne mazums izteiksmes līdzekļu, un mums nav jālieto sliktā krievu valodas stilā sastopamais vārdu savienojums *sevi attaisnot*, ja tas neiederas.

Bet varam šo savienojumu lietot savā vietā, ja runājam, piemēram, par *sevis attaisnošanu* tiesas priekšā.

2002. g. 19.–25. IX.

Sevi cenošs?

Kopš padomju okupācijas vara atbilstoši savai politikai apdzirdīja tautu, arvien biežāk dzertuvju tuvumā bija manāmi tā sauktie drūmie vīri, kas sarunājās apmēram šādi:

- Vai tu mani *cieni*?
- Bet vai tu pats sevi *cieni*?
- Nu tad aizdod piecīti...

Šādas «*sevi cenošu*» padibeņu vīru valodas dzirdam arī tagad. Pat nopietnās sanāksmēs gadās dzirdēt it kā gudru lietpratēju runas, ka tagad visur notiekot valodas demokratizācija un par derīgu esot atzīstams viss, kā runā «tauta». Arī cietumnieku un dažādu sabiedrības padibeņu žargons tiek vērtēts par demokratizācijas izpausmi, un žargona vārdi parādās mūsu jaunākajās vārdnīcās bez norādes, ka tas ir žargons. Bet nav jāaizmirst, ka sabiedrības padibenes nav tā tauta, no kuŗas mums jānācās valoda. Dzērāju, zagļu, noziedznieku valodas populārizēšana un valodas demokratizēšana taču ir pavisam dažādas lietas.

Tagad bieži manāmi šādi teikumi.

– Jebkuŗš *sevi cenošs* izdevums ir publicējis pārdomas par jauno filmu.

– Žurnālistiem tāpat kā deputātiem ir jāatbild par saviem vārdiem, citādi pēc gadiem desmit neviens *sevi cenošs* inteliģents negribēs balotēties par deputāta kandidātu vēlēšanās.

– Lidojumā no Maskavas uz Tunisu Žirinovska partijas biedrs Monastirskis pieprasījis «intīmpakalpojumus», apgalvodams, ka visas *sevi cenošas* lidsabiedrības tos piedāvājo.

– Katrā *sevi cenošā* pilsētā ir novadpētniecības mūzejs.

To dzirdot, rodas jautājums: vai var iznākt kāds izdevums, būt inteliģents cilvēks, lidsabiedrība vai pilsēta, kam nav cieņas pret sevi? Tas ir pats par sevi saprotams. Bet šāda uzsvērtā «*sevis cienīšana*» valodā ir ieviesusies kā nezāle no sabiedrības padibeņu žargona un ir vislielākās nožēlas vērtā. «*Sevis cienīšana*» ir arī nožēlojams krievu žargona atdarinājums.

Labāk būtu teikt citādi, piemēram, *nopietns* izdevums (nevis

– *sevi cienošs* izdevums), **atbildīgs** inteligents (nevis – *sevi cienošs* inteligents), **mūsdienīgas** lidsabiedrības (nevis – *sevi cienošas* lidsabiedrības); teiksim, ka novadpētniecības muzejs darbojas **ikvienā pilsētā**, kas rūpējas par novada vēsturi (nevis – *sevi cienošā* pilsētā).

Vēl daži teikumi kopā ar iespējamiem labojumiem.

– Jebkuŗš **prātīgs** (nevis – *sevi cienošs*) cilvēks sāk novērsties no televīzijas ekrāna, kur sešas reizes stundā rāda reklāmas sievietu apakšbikšu ieliktniem.

– Ikviens **kultūrāls** (nevis – *sevi cienošs*) cilvēks cenšas kopt savu valodu.

2004. g. 29. VII–4. VIII.

Skatīties

Atdarīnot krievu valodas stilu, pēdējos gados arvien biežāk manāmi šādi teikumi, kur nevietā lietots vārds *skatīties*.

– Kā jūs *skatāties* kā rajona agronomu vadītājs – vai agronomi labi strādā savās saimniecībās?

– Maz esam domājuši par taupību. Kā uz to *skatās* ekonomisti?

– Kā jūs *skatāties* uz pēdējām uzņemtajām filmām?

Diemžēl līdzīgi vārda *skatīties* lietošanas gadījumi minēti arī dažās padomju okupācijas laikā izdotās vārdnīcās, kuŗās ir daudz krievu valodas atdarinājumu. No tiem tagad cenšamies atbrīvoties. Labosim arī iepriekš minētos teikumus.

– Kā jums, rajona agronomu vadītājs, **šķiet** (nevis – kā jūs *skatāties* kā rajona agronomu vadītāja) – vai agronomi labi strādā savās saimniecībās?

– Maz esam domājuši par taupību. Ko par to **domā** ekonomisti? (Nevis – Kā uz to *skatās* ekonomisti?)

– Kā jūs **vērtējat** pēdējās Latvijā uzņemtās filmas? (Nevis – Kā jūs *skatāties* uz pēdējām Latvijā uzņemtajām filmām?)

Pavisam slikti ir, ja vārdā *skatāties* runātāji otrā zīlē lieto nepareizu īsu patskani.

– Kā jūs *skataties*: vai neregistrētam juridiskam fondam ir kādas tiesības?

– Kā jūs *skataties* uz draudiem slēgt slimnīcas un skolas līdzekļu trūkuma dēļ pašvaldību budžetos?

Labosim.

– Vai *jūsaprāt* neregistrētam juridiskam fondam var būt kādas tiesības?

– Kādas *ir jūsu domas* par draudiem slēgt slimnīcas un skolas līdzekļu trūkuma dēļ pašvaldību budžetos?

Vārds *skatīties* nevietā gadās ne vien jautājuma, bet arī stāstījuma teikumos. – Krāslavas rajonā uz kooperatīviem *skatās* diezgan labi.

– Viss *atkarājas* no tā, kā mēs *skatāmies* uz notikumiem ap sevi.

Labosim.

– Krāslavas rajona ļaudis kooperatīvus *vērtē* diezgan atzinīgi.

– Viss *atkarīgs* (nevis *atkarājas*) no tā, kā *vērtējam* notikumus sev apkārt.

Bet varam teikt: *skatīties* abām acīm, zirgs *skatās* pēc auzām, *skatīties* caur pieri, runājot, *skatīties* cilvēkam acīs utt. Pareizi ir arī šādi teikumi.

– Māte nāca lēni, apkārt *skatīdamās*.

– Ciemiņš jau *skatījās* pēc mēteļa.

2005. g. 24.–30. III.

Smeķe, smeķēt, smeķīgs?

Mūsu valodā joprojām dzirdami daudzi krievu valodas atdarinājumi, no kuņiem maz cenšamies tikt vaļā. Klāt nākuši vēl simtiem nevajadzīgu angļu valodas vārdu, kas bez vajadzības lietoti labu latviešu valodas vārdu vietā dažādos rakstos un runās. It kā valodas bojāšanai ar to vēl būtu par maz, daudzi sākuši lietot nevajadzīgus vācu valodas vārdus, no kuņiem sen bijām atbrīvojušies un kuņu vietā mums ir labi savas valodas vārdi. Nevajadzīgu vācu valodas vārdu mūsu valodā ir jau gandrīz tūkstotis, un rodas klāt arvien jauni. Laikam mēs atkal sākam kļūt par kaunīgajiem latviešiem, kam neērti lietot labus pašu valodas vārdus, bet patīk līst vācu ādā. Šai ziņā ļoti neglītu piemēru rāda Latvijas Radio, kur radio darbinieku veidotajos tekstos lieku vācu valodas vārdu ir ļoti daudz, arī *smeķe*, *smeķēt* un *smeķīgs*.

– Ir ļaudis, kas videonomā ņem tikai šausmu filmas un ar īpašu *smeķi* priecājas par katru epizodi tajās.

– Lai rīdzinieki zinātu, kā *smeķē* Jāņu alus, pie Dailes teātra alus ražotāji bija sarīkojuši alus svētkus.

– Filmās var izbaudīt *smeķīgas* zelta laikmeta detaļas.

– Veļiem nolikto ēdienu neviens nedrīkst *pasmēķēt*.

Nekādas vainas nav latviešu valodas vārdiem *garša*, *bauda*, *garšot*, *baudīt*, *garšīgs*, *tīkams*. Lietosim labāk tos, nevis vācu valodas vārdus.

– Ir ļaudis, kas videonomā ņem tikai šausmu filmas un ar īpašu *baudu* (nevis *smeķi*) priecājas par katru epizodi tajā.

– Lai rīdzinieki zinātu, kā *garšo* (nevis *smeķē*) Jāņu alus, pie Dailes teātra alus ražotāji bija sarīkojuši alus svētkus.

– Filmās var izbaudīt *tīkamas* (nevis *smeķīgas*) zelta laikmeta *ainas* (nevis *detaļas*).

– Veļiem nolikto ēdienu neviens nedrīkst *pagaršot* (nevis *pasmēķēt*).

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Klauss Volfermanis kopā ar mūsu Lielo Jāni *garšoja* (nevis *smeķēja*) Jāņu alu.

– Ja pārtikas produktus ražo nevis ar rokām, bet ar mašīnām, tie zaudē *garšu* (nevis *smeķi*).

– Kad viesiem dod ēst, tad saimniecei pašai no visa mazliet *jāpagaršo* (nevis *jāpasmekē*), lai svētība paliktu mājā.

– Pianists labi *atskaņoja* (vai *parādīja, cēla priekšā*, nevis *izsmekēja*) komponista mūzikas asprātības.

– Pēteris Liepiņš prot stāstīt bērniem pasakas ļoti *tēlaini* (nevis *smeķīgi*).

Nožēlojams ir šāds teikums:

– Kulinārijas izstādē varēja *nosmekēt* latviešu nacionālos ēdienus.

Kā gan var likt kopā vācisku vārdu *smeķēt* ar kaut ko latvisku, nacionālu? Daudz labāk būtu teikt: – Kulinārijas izstādē varēja *pagaršot* latviešu nacionālos ēdienus.

2005. g. 15.–21. XII.

Spec-?

Pēc sliktas krievu valodas parauga padomju okupācijas gados arī latviešu valodā ieviesās daudz salikteņu, kas sākas ar *spec-*, piemēram, *specapgāde, specapkalpošana, specaptieka, specdzīvoklis, specpoliklīnika, specslimnīca, specveikals*. Šo vārdu vairums apzīmēja dažādus iestādījumus privilēģēto komunistu vajadzībām. Tagad šie iestādījumi vairs nedarbojas, un arī daudzi vārdi ar *spec-* vairs nav dzirdami.

Bet citi ir palikuši valodā, un daži pēc sliktā krievu valodas modeļa rodas pat klāt. Labā latviešu valodā nebūtu vietas nevienam vārdam ar *spec-*, runājot par tagadnes parādībām. Šos vārdus varētu lietot, tēlojot kādreizējo padomju okupācijas laika dzīvi. Kādi gadījuma jaundarinājumi varētu rasties padomju laikam raksturīgu parādību kariķēšanai. Bet citādi labā latviešu valodā jālieto pilns vārds *speciāls* vai latviskas cilmes vārds *īpašs*, vai kāds cits vārds.

Diemžēl tagad bijuši šādi teikumi.

– Rūpnīca sākusī ražot *specapģērbus*.

– Pianists Armands Ābols kļuvis par Šveices firmas «Roleks» *specbalvas* ieguvēju.

– Iznācis teātra dienai veltīts laikraksta *specizlaidums*.

– Fabrika ražoja *specpapīru* printeriem.

– Nākamajos raidījumos pievērsīsimies smagajām *specskolu* problēmām.

Labosim šos teikumus, *spec-* vietā lietojot pilnu vārdu *speciāls* vai kādu citu vārdu.

– Rūpnīca sākusi ražot *speciālus* apģērbus (vai – *īpašus* apģērbus, vai *darba* apģērbus).

– Pianists Armands Ābols ieguvis Šveices firmas «Roleks» *īpašu* balvu.

– Iznācis laikraksta *īpašs* numurs par godu teātra dienai. – Fabrika ražoja *speciālu* (vai *īpašu*) papīru printeriem.

– Nākamajos raidījumos pievērsīsimies smagajām *speciālo* skolu problēmām.

Pavisam slikti, ja tagad padomju okupācijas laikam raksturīgos vārdus ar *spec-* lietojam, runājot par tādiem *ārzemju* notikumiem, kam ar padomju laiku nav nekāda sakara.

– Austrālijas *specdienests* palīdz angļu kollēģiem.

– Delegācija bija ieradies ar Čehijas valdības *speclidmašīnu*.

Labosim.

– Austrālijas *speciālais* (vai *īpašais*) dienests palīdz angļu kollēģiem.

– Delegācija bija ieradies ar *speciālu* (vai *īpašu*) Čehijas valdības lidmašīnu.

2002. g. 11.–17. VII.

Starpnieks, nevis vidutājs

Vārdus, kas beidzas ar *-tājs*, latviešu valodā atvasina tikai no darbības vārdiem, kas paši ir atvasināti ar kādu piedēkli, piemēram, no darbības vārdiem *darīt, runāt, vēlēt, vērot* ir pareizi darināti lietvārdi *darītājs, runātājs, vēlētājs, vērotājs*. No citām vārdu šķirām šādus lietvārdus pareizā valodā nedarina.

Diemžēl bieži manāms aplam darināts vārds *vidutājs*, par ko ne mazums runāts. Šis vārds nav pareizs tāpēc, ka latviešu valodā nav tam atbilstoša darbības vārda, no kuŗa tas varētu būt atvasināts. Arī agrāk šāda darbības vārda nav bijis. Bet vārds *vidutājs* ir radies kā krievu valodas vārda *посредник* kropļīgs atdarinājums.

Latviešu valodā jau vairāk nekā trīssimt gadu ir pareizs vārds ar to pašu nozīmi, ar ko tagad dzirdams aplamais *vidutājs*, un šis pareizais vārds ir – ***starpnieks***. Daudzi runātāji šo labo vārdu aizmirsuši un bez vajadzības runā aplamo vārdu *vidutājs*.

– Anglijas premjērministrs Blērs uzņēmies *vidutāja* lomu Indijas un Pakistanas konfliktā Kašmiras dēļ.

– Kanadas *vidutājiem* ir liela pieredze valstu konfliktu norēgulēšanā.

– Dažādi mākleri cenšas būt par *vidutājiem* dzīvokļu īrēšanā.

– Karls Bilts ir veicis *vidutāja* misiju Bosnijā.

– ANO mēģināja būt par *vidutāju* sarunās starp Krievijas atbalstīto Tadžikistanas valdību un islāma opozīcijas partizāniem.

Labāk šais teikumos lietosim vārdu ***starpnieks***.

– Anglijas premjērministrs Blērs uzņēmies ***starpnieka*** lomu Indijas un Pakistanas konfliktā Kašmiras dēļ.

– Kanadas ***starpniekiem*** ir liela pieredze valstu konfliktu norēgulēšanā.

– Dažādi mākleri cenšas būt par ***starpniekiem*** dzīvokļu īrēšanā.

– Karls Bilts ir veicis ***starpnieka*** misiju Bosnijā.

– ANO mēģināja būt par ***starpnieci*** sarunās starp Krievijas atbalstīto Tadžikistanas valdību un islāma opozīcijas partizāniem.

Tātad – sieviešu dzimtē lietosim vārdu ***starpniece***, nevis *vidutāja*.

Vēl citi piemēri.

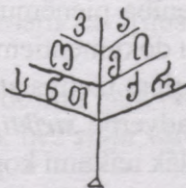
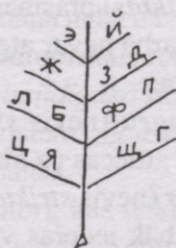
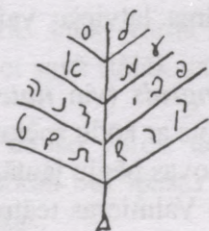
– Amerika ir viena no galvenajām **starpniecēm** (nevis *vidutājām*) Tuvo Austrumu konflikta norēgulēšanā.

– Banka nevēlas kļūt par **starpnieci** (nevis *vidutāju*) nelegālas naudas atmazgāšanā.

– Ministre nav plānojuši būt par **starpnieci** (nevis *vidutāju*) sarunās starp medicīnas darbiniekiem un valdību.

Nav nekādas vainas vārdu savienojumam **starptautiskie starpnieki**. Tas ir pat ieteicams, jo pastiprina starpniecības nozīmi. Tātad: – **Starptautisko starpnieku** (nevis – starptautisko vidutāju) miera plāns ir labāks nekā kašš.

2003. g. 16.–22. X.

Strikts?

Vāciski saka – *striktter Befehl, strikt befolgen*. Latviski vārdnīcās to tulko – *stingra pavēle, stingri ievērot*. Pret šiem tulkojumiem nav ko iebilst. Bet latvieši sākuši lietot vārdu *striks*, kas ir vācu valodas atdarinājums. Šo vārdu labprāt lieto pat tādi runātāji, kas vairās no vācu valodas vārdiem *bode, bilde, foršs, gruntīgs, luste, mamma, placis, prove, vinnēt* un daudziem citiem līdzīgiem, kas tagad izplatījušies mūsu valodā.

– Partijas *striktais* lēmums aiziet no valdības koalīcijas pamatots ar kādu spēku ietekmi.

– Vācija Kosovos bēgļu jautājumā ieņem *striktu* nostāju.

– Kad atklāja Valmieras teātra jauno ēku, apmeklētāji un kritiķi nāca ar *striktām* prasībām par izrāžu kvalitāti.

– Ministrs izteicis *striktas* prasības, ka darbinieki, kam bijuši disciplīnas pārkāpumi, šai darbā nevar atgriezties.

Šais teikumos nav nekādas vajadzības lietot vārdu *striks*. Labāk iederas sen zināms latviešu valodas vārds *stingrs* vai kāds cits. Labosim.

– Partijas *stingrais* (vai *noteiktais*) lēmums aiziet no valdības koalīcijas pamatots ar kādu spēku ietekmi.

– Vācijai Kosovos bēgļu jautājumā ir *stingra* nostāja.

– Kad atklāja Valmieras teātra jauno ēku, apmeklētāji un kritiķi izteica *stingras* (vai *noteiktas*) prasības par izrāžu kvalitāti.

– Ministrs izteicis *stingras* (vai *noteiktas*) prasības, ka darbinieki, kam bijuši disciplīnas pārkāpumi, šai darbā nevar atgriezties.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Eiropas Savienība pieņēmusi *stingru* (nevis *striktu*) lēmumu, kas ierobežo pieeju dokumentiem, kuŗi attiecas uz aizsardzību.

– Režisors aktieŗiem izvirma *stingras* (nevis *striktas*) prasības.

Nelietosim arī adverbu *strikti*, ja labāk iederas vārds *stingri* vai kāds cits vārds. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Dokumenti būs pieejami tikai *stingri* (nevis *strikti*) ierobežotai ierēdņu grupai.

– Šis politiķis žurnālistiem *stingri* (nevis *strikti*) apgalvoja, ka viņa sarunas noklausoties.

– Vecie kollēģi teātrī jaunus *stingri* (vai *pamatīgi*, nevis *strikti*) mācīja.

– Jaunajā likumā *stingri* (nevis *strikti*) šķirtas darbības, kur ir iedzīvošanās uz citu rēķina, no darbībām, kas nedod materiālus labumus.

– Valdībā *stingri* (nevis *strikti*) jāievēro likumi.

Liekvārdīgs ir šāds teikums:

– Mēs *stingri un strikti* pārejam uz Eiropas Savienības likumiem. Labāk teiksim:

– Mēs *stingri* (vai *noteikti*) pārejam uz Eiropas Savienības likumiem.

2003. g. 11.–17. IX.

Sūdmīļi

Dažs kautrīgs tautietis, kas vairās saukt vārdā netīkamas lietas, raksta: «Arī manu vārdu nedrukājiet savā (tālāk iespiests burts *s* un trīs punkti) afišā.»

Daudz biežāk tagad manāms, ka šo vārdu nereti lieto plašai sabiedrībai domātos izdevumos, turklāt bez īpašas vajadzības, it kā lepodamies, ka to lietot netrūkst dūšas.

– *Sūdi* tie laši, bet izvilkt šai upē līdaku, tas tik ir kaut kas.

– Ja no tā romāna nekā nav, es saku: tas ir *sūdiģs* romāns un divkārt *sūdiģāks* kā antiūtopiskais romāns.

– Daža pat *vissūdiģākā* filma tiek izvazāta pa visu pasauli.

– Par spīti visiem *sūdiem*, ko esam savārtījuši, mums vajadzīga morāla atjaunošanās.

Ir pat tādi autori, kas teikumus desmit gaŗā rakstiņā tikpat daudz reižu lieto *sūda* vārdu. Acīmredzot, bez *sūda* vārda mutē viņi nevar dzīvot.

Liekas, ka minētajos teikumos vārētu izteikties citādi.

– No lašiem *nekā nav* (nevis – *Sūdi* tie laši).

– .. tas romāns *nekam neder* (nevis – tas ir *sūdīgs* romāns).
– Dažu *vissliktāko* (nevis *vissūdīgāko*) filmu izvazā pa visu pasauli.

– Par spīti savārītajām *nelietībām* (nevis *sūdiem*) mums vajadzīga morāla atjaunošanās.

Pirms gadiem trīsdesmit padomju rakstniece Anna Sakse bija avīzē publicējusi rakstu, ka vārds *sūds* esot nepieciešams savā vietā. Varētu viņai piekrist, piemēram, šādos teikumos.

– Redaktors pa pastu esot saņēmis dīvainu sūtījumu; dāvanā bijis iesaiņots *sūds*; šis mājiens laikam veltīts žurnālista pēdējā laika rakstiem, – kā saka, dots devējam atdodas.

– Matīsa dienā vajag labi izceptu cūkas gaļu ēst, bet pašā vakarā tumsā jāsež, citādi vasarā lielās *sūdu* mušas nokodīs. Varētu arī teikt – lielās *mēslu* mušas.

Lauksaimnieki, kam ar šādām lietām iznāk visvairāk darīšanu, parasti tomēr runā par *kūtsmēsliem* un citiem *mēsliem*, un pret to nav ko iebilst. Vienīgi šo mēslu vedēji, sarunājoties savā starpā, lieto arī stiprāku vārdu.

Daži tagadējie sūdmīļi ir šāvuši pār strīpu. Daudz reižu starp sludinājumu un reklāmu tekstiem bijis šāds iespraudums:

– Jōni, dzīvot brīvā Latvijā nav nemaz tik *sūdīgi*.

Ar sūdiem tomēr vajadzīga mēra sajūta, lai pats tajos neiekristu.

Pašos pēdējos gados sūdmīļi kļuvuši rāmāki, tomēr vairākos literāros tekstos *sūdi* rēgojas joprojām, jo autoriem tāpat kā dažiem padsmīgtādīgiem zeņķiem patīk izteikties rupji, un sūdmīlība pastāv bez vajadzības arī jaunākās publikācijās.

2004. g. 28.X-3. XI.

Pārmērības svešvārdu lietošanā

A.: – Mana ideoloģija ir indentificēties ar globāla kalibra iniciētu komunikēšanās kapacitāti, kas reflektējas masu medijos.

B.: – Ko tu teici?

A.: – Mana intriga ir mana ideoloģija, ka es definēju savu indentificēšanos ar globāla kalibra iniciētu komunikēšanās kapacitāti, kas reflektējas totāli masu medijos.

B.: – Vēl trakāk! Nevaru saprast, ko tu gribi teikt.

A.: – Es totāli impulsējos no masu medijos prezentētām propozīcijām komunikēšanās potenciēs.

B.: – Kur tu ņēmi tādu komunikēšanos?

A.: – Masu medijos. Raugi: «Lai mēs varētu maksimāli komunikēties savā starpā, mums jāstartē totālā globāli lingvīnistiskā reģionā.»

B.: – Tur laikam domāts, ka **jārunā vienā valodā, lai saprastos**.

A.: – Nu, globāla pragmatika.

B.: – Nesaprotu, kas tev ir globāla pragmatika. Vai tu gribēji teikt, ka **pilna patiesība**? Turklāt svešvārdus tu izrunā ar kļūdām. Nav jāsaka **ideoloģija** un **indentificēt**, bet gan – **ideoloģija** un **identificēt**. Nekādas indes taču tur nav. Nepareizi tu saki arī **lingvīnistisks**. Tāda vārda nemaz nav.

A.: – Kā nav!? Šis vārds eksistē rakstos, nevis **virtuālā**, bet **reālā** īstenībā. Es **personiski** to **vizuāli** redzēju.

B.: – Kas tev tā par **vizuālu** redzēšanu? Citādi jau nemaz nevar redzēt. Tu jau tāpat no vienas vietas runā tikai ar svešvārdiem. Kāpēc tad vēl liec tos tādās vietās, kur to nemaz nevajag? Ja svešvārdus lieto, tad jāzina, ko tie nozīmē, un vārdi pareizi jāizrunā. Jāsaka – **lingvistisks**, nevis **lingvīnistisks**. Nav taču domāta nekāda darīšana ar vīnu un dzeršanu, bet ar valodnieciskām jeb lingvistiskām lietām.

A.: – Ko!? Tu gribi teikt, ka es esmu piedzērusies!?

B.: – Gandrīz tā sāk likties, jo tavu runu ar pārāk daudziem nepareizi runātiem svešvārdiem nevar saprast tāpat kā dzērāja buldurēšanu. Es jau labāk teiktu – **iezīmēties** vai **izrādīties**, nevis indentificēties ar

dīvainu runāšanu.

A.: – Vai tad *prezentētās prozozicijas komunikēšanās* potencēs arī nav labi?

B.: – Labāk būtu runāt skaidri latviski – *priekšā celtie ieteikumi par sazināšanās iespējām*.

A.: – Bet tad jau es nebūtu *lingvīnistiski ekskluzīva!*

B.: – Tu atkal saki nepareizi – *lingvīnistiski*. Prātīgs cilvēks taču saka *lingvistiski* un *valodā neparasti*, nevis *ekskluzīvi*. Nav labi, ja par tavu runāšanu nāk smieklī kā par Pietuka Krustiņa runām Kaudzīšu romānā «Mērnieku laiki», saprast arī nekā nevar. Tev un tiem *plašas saziņas līdzekļiem*, kuņus tu sauc par *medijiem*, būtu jārunā vairāk ar latviešu valodas vārdiem un mazāk – ar svešvārdiem.

2001. g. 15.–21. XI.

Tā vai citādi?

Latviešu valodā ir visi virsrakstā minētie vārdi. Bet šāds to savienojums ir krievu valodas stila atdarinājums – *так или иначе*. Arī stila kļūdas stipri bojā valodu, un no tām jāatbrīvojas.

Latviski varam krieviskā vārdu savienojuma *так или иначе* vietā lietot latvisku izteiksmes veidu ar kādiem citiem vārdiem, piemēram, *kāds, kādā ziņā* vai citiem. Vārdu savienojums *tā vai citādi*, kas stipri ieviesies padomju okupācijas laikā, joprojām dzirdams bieži.

– Galvenās politiskās problēmas *tā vai citādi* parlamentā tiks atrisinātas.

– Mūsu programmā paredzētas divas intervijas, kas *tā vai citādi* saistītas ar naudas lietām.

– Robežsargi padarījuši nekaitīgas vairākas noziedznieku grupas, kuņu darbība *tā vai citādi* bijusi saistīta ar nelikumīgu robežas šķērsošanu.

– Liela daļa publikāciju Krievijā par Latvijas temu *tā vai citādi* ir par pašas Krievijas iekšpolitikas lietām.

Labosim šos teikumus.

– Galvenajām politiskajām problēmām parlaments atradīs *kādu* risinājumu.

– Mūsu programmā paredzētas divas intervijas, un abas *kādā ziņā*

būs par naudas lietām.

– Robežsargi padarījuši nekaitīgas vairākas noziedznieku grupas, kas darbojušās, nelikumīgi šķērsodamas robežu.

– Liela daļa publikāciju Krievijā par Latvijas tematu *patiesībā* ir par pašas Krievijas iekšpolitikas lietām.

Tālāk vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Populārus politiskus visi laikraksti cenšas *kādā ziņā* pieminēt (nevis – *tā vai citādi* pieminēt).

– *Lai ir kā būdams* (nevis – *tā vai citādi*), bet mani visai maz interesē žurnālistu atziņas, jo tām pamatā bieži ir dažādu aģentūru izplatīta informācija.

– Aizputei ir 755 gadi, un par to domā paši aizputnieki un visi citi, kas *kaut kādā veidā* (nevis – *tā vai citādi*) saistīti ar Aizputi.

– Avīzes *dažādi* (nevis *tā vai citādi*) raksta par pagājušo ziemu.

– Saeimā izskatīts likumprojekts, kas vēršas pret cilvēkiem, kuņģi *kādā ziņā* (nevis – *tā vai citādi*) atbalstījuši vai veicinājuši nelegālu imigrāciju.

– Lai gan valsts prezidentu vēlē parlaments, tomēr vēlēšanu kampaņa *dažādos veidos* (nevis – *tā vai citādi*) noris arī ārpus parlamenta.

– Partijas nosaukums «Latvijas ceļš», ko *visādi* (nevis – *tā vai citādi*) apspēlēja paši «ceļinieki», sākumā izraisīja smīnus žurnālistu vidē.

Tātad – latviski varam teikt – *kādā ziņā, kādā veidā, kāds, lai ir kā būdams, patiesībā, dažādi, dažādos veidos, visādi* un vēl citus vārdus, nevis krievisko vārdu savienojumu *tā vai citādi*. Dažreiz to var izlaist kā lieku, vietā neliekot neko.

2003. g. 1.–7. V.

Tai skaitā?

Krievu valodas atdarinājums nevietā manāms šādos teikumos.

– Baltijas asambleja pieņēma 14 rezolūcijas un dokumentus, *tai skaitā* paziņojumu par Krievijas ārlietu ministra Kozireva draudiem lietot militāru spēku etnisko krievu aizstāvēšanai tuvajās ārzemēs.

– 1995. gada pirmajā ceturksnī Latvijā reģistrēti tūkstoš piecsimt ugunsgrēku, kuņģos bojā gājuši simt divdesmit cilvēku, *tai skaitā* pieci bērni.

Krieviskā *в том числе* pārcēluma *tai skaitā* vietā latviski lietojam citus vārdus, piemēram, *arī*, *starp tiem* un citus. Minētie teikumi pareizi ir šādi.

– Baltijas asambleja pieņēmusi 14 rezolūcijas un dokumentus, *arī* (nevis – *tai skaitā*) paziņojumu par Krievijas ārlietu ministra Kozireva draudiem lietot militāru spēku etnisko krievu aizstāvēšanai tuvajās ārzemēs.

– 1995. gada pirmajā ceturksnī Latvijā reģistrēti tūkstoš piecsimt ugunsgrēki, kuņģos bojā gājuši simt divdesmit cilvēki, *starp tiem* pieci bērni.

Vēl citi teikumi.

– Žargonismi ir jauniešu, *tai skaitā* studentu valodas piederums.

– Iepazīstinām ar jaunākajiem notikumiem, *tai skaitā* ar kriminālvēstīm.

Labāk būtu:

– Žargonismi ir jauniešu, *arī* studentu valodas piederums.

– Iepazīstinām ar jaunākajiem notikumiem, *arī* ar kriminālvēstīm.

Tikpat nevēlams kā *tai skaitā* ir arī vārdu savienojums *to skaitā*, kas bijis lasāms bērniem domātā tekstā.

– Bet daudzi rūķi, arī es *to skaitā*, labi pazīstu 34 gadus vecu pusrūķi.

Šai gadījumā vārdi *to skaitā* ir gluži lieki, un tie jāizlaiž.

– Bet daudzi rūķi, arī es, labi pazīstu 34 gadus vecu pusrūķi.

Lai nu kur, bet bērniem domātos tekstos nedrīkst būt nevajadzīgi citu valodu atdarinājumi, ja vien vēlamies, lai izaugtu jauna paaudze,

kas runātu labā latviešu valodā.

2001. g. 17.–23. V.

Liekvārdīgs *tas*

Par dažādām kļūdām, kas radušās, nevietā lietojot vietniekvārdu *tas*, jau rakstīts mūsu laikrakstā 2001. gadā – 17.–23. maija numurā un 28. jūnija līdz 4. augusta numurā. Tātad – neteiksim *tai skaitā*, bet gan *arī*; neteiksim arī *man ir tas gods*, *man ir tā laime*, bet gan – *man ir gods*, *man ir laime*.

Tagad vietniekvārds *tas* nevietā sācis parādīties arī citos gadījumos.

– Kā *tas* daudzkārt redzēts, naftas jautājumi spēj sanaidot valstis.

– Kā jau *tas* pierasts, par vienīgo nepilsoņu jautājuma risinājumu Latvijā daudzi uzskata naturālizāciju.

– Ja valdība *tam* piekritīs, sāksies sabiedrisko organizāciju pārreģistrēšana.

– Mājas aptieciņa domāta *tam*, lai ātri varētu sniegt pirmo palīdzību.

Šais teikumos vārds *tas* ir gluži lieks citu valodu atdarinājums, un *tas* jāizlaiž. Labosim.

– Kā daudzkārt redzēts, naftas jautājumi spēj sanaidot valstis.

– Kā jau pierasts, par vienīgo nepilsoņu jautājuma risinājumu Latvijā daudzi uzskata naturālizāciju.

– Ja valdība piekritīs, sāksies sabiedrisko organizāciju pārreģistrēšana.

– Mājas aptieciņa domāta, lai ātri varētu sniegt pirmo palīdzību.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Daudzām automašīnām īpašnieki (nevis – *to* īpašnieki) jau apmainījuši ziemas riepas.

– Zemnieki prasa nepieļaut tarifu paaugstināšanu, lai likvidētu zaudējumus, kas monopoluzņēmumiem radušies neapmierinošas darbības dēļ (nevis – neapmierinošas *to* darbības dēļ).

Tikpat lieks kā minētajos teikumos vārds *tas* bez vajadzības manāms vēl citos gadījumos. Ļoti bieži tagad bez vajadzības arvien dzirdams savienojums *par to* virsteikuma beigās.

– Uzsvēru domu *par to*, ka radīsies atsevišķs interneta tīkls profesionāļiem.

– Radujeva domubiedri paziņojuši *par to*, ka atentātu organizējuši Krievijas specdienesti.

– Studiju draugs parūpējies *par to*, lai grāmatu izdotu.

Vārdi *par to* jāizlaiž.

– Uzsvēru domu, ka radīsies atsevišķs interneta tīkls profesionāļiem.

– Radujeva domubiedri paziņojuši, ka atentātu organizējuši Krievijas speciālie dienesti.

– Studiju draugs parūpējies, lai grāmatu izdotu.

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– ASV cenšas pārliecināt Krieviju (nevis – Krieviju *par to*), ka NATO paplašināšana nemazinās Krievijas drošību.

– Sanāksmē sprieda (nevis sprieda *par to*), vai paaugstināt tarifus.

Bieži gadās arī lieks vārdu savienojums *no tā*.

– Baltijas valstis baidījās (nevis – baidījās *no tā*), ka pēc NATO pirmās paplašināšanas durvis varētu tikt aizcirstas.

2004. g. 12.–18. VIII.

Tas gods, tā laime?

Pirms septiņdesmit gadiem Jānis Endzelīns rakstījis:

– Vēl tagad dažs savu uzrunu ievada ar vārdiem «man ir *tas gods*», lai gan «*tas*» te ir lieks un neciešams artikuls.

Diezgan ilgu laiku šādus liekus *tas* nedzirdējām. Tagad daļa runātāju un daudzi laikraksti sākuši lietot nevajadzīgus, no vācu valodas aizgūtus vārdus – *beņķis, ceiners, feins, ģeldīgs, ģiftīgs, ķēķis* utt. Līdz ar šiem vārdiem bez vajadzības atkal parādījies arī vācisks artikula atdarinājums, nevieta lietojot vārdu *tas*.

– Boloņai ir bijis *tas gods* par konkursa «Prix Italia» galvaspilsētu būt divas reizes.

– Man bija *tas gods* šai konferencē pārstāvēt Latviju.

– Felicitas Ertneres domu pasaulē arī man bija *tas gods* ne reizi vien ieklausīties.

Visos minētajos teikumos vārds *tas* ir lieki iesprausts vācu valodas atdarinājums, kas latviešiem godu nedara. Iztiksim bez tā.

– Boloņai ir bijis gods (nevis *tas* gods) par konkursa «Prix Italia» galvaspilsētu būt divas reizes.

– Man bija gods (nevis *tas* gods) šai konferenē pārstāvēt Latviju.

– Felicitas Ertneres domu pasaulē man bija gods (nevis *tas* gods) ne reizi vien ieskatīties.

To pašu var teikt par nevietā lietotu vārdu *tā*.

– Vācijas parlamenta vēlēšanu laikā man bija *tā* laime pašam pārliecināties, ka visu televīziju programmās jau dienu pirms vēlēšanām pārtrauca raidīt ne vien politiskās diskusijas starp partijām, bet arī partiju reklāmu.

– Konkursa divās kārtās pārbaudīja piecus pretendentes, un man bija *tā* laime uzvarēt.

– Jaunās Saeimas deputātiem būs dota *tā* lieliskā iespēja parādīt, ka viņiem rūp ne tikai tādas problēmas, kas pilda maku, bet arī viss latviešu tautas stāvoklis.

Arī šais teikumos liekais vācu valodas atdarinājums – vārds *tā* jāizlaiž: nevis – bija *tā* laime pārliecināties, bet – bija laime (vai iespēja, izdevība) pārliecināties; nevis – konkursā man bija *tā* laime uzvarēt, bet – konkursā man bija laime uzvarēt; nevis – deputātiem būs dota *tā* lieliskā iespēja, bet – deputātiem būs dota lieliska iespēja parādīt, ka viņiem rūp ne tikai tādas problēmas, kas pilda maku, bet arī visas latviešu tautas stāvoklis.

2001. g. 28.VI-4. VII.

Trāpīt desmitniekā, simtniekā, tūkstotī?

Pēdējos gados valodā daudz mazāk nekā padomju okupācijas laikā dzirdam nevietā lietotu militāru leksiku. Laimīgā kārtā teātra kritiķi vairs neraksta par «ideoloģisku bumbu sprādzieniem aktieņu galvās», arī politiķi nerunā par «kontrpropagandas atomuzbrukumiem», žurnālisti tikuši ārā no «grūtību mīnu laukiem» un citām sabrukušajā padomijā parastām pārmērībām valodas stilā.

Tomēr daži šā stila veidi manāmi joprojām. Viens no tiem ir – *trāpīt desmitniekā*. Kā zināms, mērķī šaušanā ir aplī cits citā, kas sanumurēti no viena līdz desmit. Ar desmit apzīmē pašu mazāko apli mērķa centrā, un labs šāvējs cenšas iešaut tieši desmitniekā.

Bet jauna mūzikas zinātniece, kas aizrāvusies ar šaušanas lietām, raksta:

– Pēteris Plakidis ar vārdiem nemētājas, bet, ja ko saka, tad *trāpa tieši desmitniekā*.

Kāda paidagoģijas jautājumu apcerētāja ir pieticīgāka:

– Anonīmais rakstītājs *trāpījis vismaz astotniekā*, labi zināms, ka skolās vēl nemāk parādīt demagogam īsto vietu.

Teātra kritiķe raksta:

– Harijs Liepiņš mēdza sacīt, ka vajag *trāpīt desmitniekā*, lai skatītāji teātrī būtu pārliecināti.

Labāk būtu, ja desmitniekā trāpītu sportisti, kas nodarbojas ar šaušanu mērķī. Bet aplūkotajos teikumos būtu vēlams *pateikt īstos vārdus* (vai kā citādi), nevis *trāpīt desmitniekā* vai *astotniekā*. Par demagogu varētu *uzrakstīt gandrīz patiesību* (ja rakstītājs baidās pateikt visu).

Pārspīlējumi, kas valodā bija stipri izplatīti padomju okupācijas laikā, diemžēl gadās arī tagad. Dažiem rakstītājiem nepietiek ar *trāpīšanu desmitniekā*. Viņi izvēlas vēl lielākus skaitļus, lai gan, šaujot mērķī, tādu nemaz nav, un runāšana par *trāpīšanu simtniekā* vai pat *tūkstotī* izklausās smieklīgi. Diemžēl šādi teikumi tomēr ir.

– Ar desmitnieku vien tagad ir par maz, nepieciešams *trāpīt simtniekā*.

– Daugavas fonda ziedojumu vācējiem tagad ir liela vērtība, un viņi cenšas *trāpīt tūkstoši*.

Šādi muļķīgi pārspilējumi galīgi iznīcina domu, ko centušies pateikt rakstītāji. Labāk būtu atteikties no vecās padomju laika pārspilētās valodas. Ārpus šaušanas sacensībām nebūtu jārunā par trāpīšanu desmitniekā un nekādā ziņā jau ne simtniekā vai tūkstoši.

2004. g. 11.–17. XI.

Tūre

Vārdu *tūre* pareizā latviešu valodā lietojam, runājot par dejām vai baletu, vai vēl ko citu sakarā ar apļveida kustībām vai darbībām. Ne mazums cilvēku lieto svešvārdus nevietā, nezinādami, ko tie nozīmē. Vārds *tūre* bieži dzirdams ar tādu nozīmi, kas parasta krievu valodā.

– Lielā degšanas *tūre* Latvijas mežos atkal ir sākusies.

– Beigusies pianistu konkursa pirmā *tūre*.

– Korespondenti ar krievu ultranacionālistu līderi Žirinovski tikās viņa Eiropas *tūres* laikā Austrijā.

– Beigusies parlamenta vēlēšanu pirmā *tūre*.

– Pasaules šaha meistarsacīkšu *pirmā tūre* notika bez Kasparova līdzdalības.

– Eiropas *tūre* koŗa dalībniekiem ir nopietns pārbaudījums.

Nevienā šai teikumā vārds *tūre* nav lietots pareizi. Tā vietā labāk iederas citi vārdi, vai vārds *tūre* jāizlaiž. Labosim.

– Lielā *degšana* (nevis degšanas *tūre*) Latvijas mežos atkal ir sākusies.

– Beigusies pianistu konkursa pirmā *kārta* (nevis *tūre*).

– Korespondenti ar krievu ultranacionālistu līderi Žirinovski tikās viņa Eiropas *ceļojuma* (vai *turnejas*, nevis *tūres*) laikā Austrijā.

– Beigusies parlamenta vēlēšanu pirmā *kārta* (nevis *tūre*).

– Pasaules šaha meistarsacīkšu pirmā *kārta* (nevis *tūre*) notika

bez Kasparova līdzdalības.

– Eiropas **koncertceļojums** (nevis *tūre*) koŗa dalībniekiem ir nopietns pārbaudījums.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Latvijas Radio koris turpina **koncertus** Parīzē (nevis – *tūri* Parīzē).

– Tērneres koncerts Tallinā ir pēdējais sešdesmitgadīgās mākslinieces Eiropas **turnejā** (nevis – *turnejas tūrē*).

– Prezidente paziņojusi, ka būtu gatava kandidēt uz otru prezidentūras **posmu** (nevis *tūri*).

– Grupas «Linga» **koncertceļojums** (nevis *koncerttūre*) bija vairākās Kurzemes un Vidzemes pilsētās.

– Skolā man lika deklamēt dzejoļus, tāpēc aktieŗu konkursā piedalījos un tiku līdz otrai **kārtai** (nevis *tūrei*).

– Polītiskie spēki Saeimā sākuŗi gatavoties **nākamajām vēlēšanām** (nevis – *nākamajai vēlēšanu tūrei*).

Nav pareizi lietots vārds *tūre* arī šādā teikumā.

– Ārzemju *tūres* baletam kopā ar orķestri ir teāŗa prestiŗa lieta.

Šeit ir gan runa par baletu, bet nav par deŗoŗanu. Tāpēc *tūres* vietā te labāk iederas cits vārds.

– Ārzemju **viesizrādes** baletam kopā ar orķestri ir teāŗa prestiŗa lieta..

2002. g. 25.–31. VII.

Uz nevietā

Atdarinot citas valodas, nevietā gadās prievārds *uz*.

– Latvijas rūpniecība strādā *uz* ievestām izejvielām.

– Citur to var nopirkt *uz* pusi lētāk.

– Es dzīvoju *uz* Stabu ielas.

– Veikals atrodas *uz* Laipu un Šķūņu ielas stūŗa.

Šie teikumi atgādina krievu valodu. Latviski runājam citādi.

– Latvijas rūpniecība strādā *ar* ievestām izejvielām.

– Citur to var nopirkt *par* pusi lētāk (vai *divreiz* lētāk, vai *otriķ* lētāk).

Ja kāds saka, ka viņš dzīvo *uz* Stabu ielas, tas nozīmētu, ka šāds runātājs ir bezpajumtnieks. Uz ielas dzīvo arī zvirbuļi vai kādi citi radījumi. Bet pareizi ir jāsaka:

– Es dzīvoju Stabu *ielā*.

Arī par veikalu jāsaka, ka tas atrodas Laipu un Šķūņu ielas *stūrī* (nevis *uz stūŗa*).

Nav pareizi teikt, ka *uz* pasaules nav divu ģenētiski vienādu cilvēku. Pareizi jāsaka – *pasaulē* (nevis *uz pasaules*). Tātad:

– *Pasaulē* nav divu ģenētiski vienādu cilvēku.

Tāpat arī citos teikumos.

– Zilonis ir vislielākais dzīvnieks *pasaulē* (nevis – *uz pasaules*).

– Nekas nav mūŗīgs *pasaulē* (nevis – *uz pasaules*).

– Cilvēki *pasaulē* (nevis *uz pasaules*) nedzīvo tikai saskaņā ar Svētajiem rakstiem.

Nav jāsaka arī *uz salas*, bet gan – *salā*.

– Hiumā *salā* (nevis – *uz* Hiumā salas) nodarbojas ar lauksaimniecību.

– Krētas *salā* (nevis – *uz* Krētas salas) atrodas trīs lielas pilsētas.

– Ogres grīvas *salā* (nevis – Ogres grīvā *uz* salas) Andris Bērziņš ganījis govīs un aitas.

– Nosauciet salu, *kuŗā* (nevis – *uz* kuŗas) atrodas Indonēzijas galvaspilsēta.

– *Salā* (nevis – *uz* salas) uzstādītās navigācijas ierīces neesot darbojuŗās.

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Vizmas Belševicas grāmata «Bille» pārtulkota zviedru **valodā** (nevis – uz zviedru valodu).

– Daudzās **fotografijās** (nevis – uz daudzām fotografijām) redzama Zentas Mauriņas sekretāre Ilze Siga.

– Atbrīvotais likumpārkāpējs pazudis **ārzemēs** (vai – **aizbēdzis uz ārzemēm**, nevis – pazudis uz ārzemēm).

– Gatavo televīzijas raidījumu kopijas klienta **kasetēs** (nevis – uz klienta kasetēm).

– Sarunas Bonnā notika Brīvās demokratiskās partijas notikumu **fonā** (nevis – uz Brīvās demokratiskās partijas notikumu fona).

– Apmetos nelielā dīvistāvu viesnīcā pašā ezera **krastā** (nevis – uz pašā ezera krasta).

2002. g. 30. V–5. VI.

let uz

Atdarīnot krievu valodu, daudzi runātāji sākuši lietot vārdu *iet* kopā ar *uz* tādos gadījumos, kā latviski nav ieteicams.

– Lai *ietu uz* cenu paaugstināšanu, jānokārto arī samaksa par darbu.

– Autors bez vajadzības *iet uz* kompromisu.

– Jūs teicāt, ka *uz šo amatu esat gājis* visu mūžu.

– Sarunās izvirzītas problēmas, *uz kuŗu atrisināšanu vajadzētu iet*.

Latviski runājam citādi.

– Lai *varētu paaugstināt* cenas, jānokārto arī samaksa par darbu.

– Autors bez vajadzības *ielaižas* kompromisā.

– Jūs teicāt, ka *pēc šā amata esat tiecies* visu mūžu.

– Sarunās izvirzītas problēmas, *ko vajadzētu atrisināt*.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Mēs *nodrošināsim* bankā stingru kārtību (nevis – Mēs *iesim uz to*, lai bankā nodrošinātu stingru kārtību).

– Igaunī *mērķtiecīgi nodrošina* saimniecības attīstību (nevis –

Igauņi *mērķtiecīgi iet uz* saimniecības attīstību).

– Lielākā daļa skolēnu izteikusies, *ka vēlas atzīmju sistēmu* (nevis

– Lielākā daļa skolēnu izteikusies *par iešanu uz atzīmju sistēmu*).

– Ja lietuvieši un igauņi nebūtu atzinuši šās aptaujas nepieciešamību, arī latvieši *to nerīkotu* (nevis – arī latvieši *neietu uz to*).

– Nevar teikt, ka gatavība *pāriet uz* brīvu tirgu Latvijā ir tikai vārdos (nevis – Nevar teikt, ka gatavība *iet uz* brīvu tirgu Latvijā ir tikai vārdos).

– Lielvalstis *tiecas samazināt* stratēģisko kodolieroču daudzumu (nevis – Lielvalstis *iet uz* stratēģisko kodolieroču daudzuma samazināšanu).

– Partija *tiekusies novērst* protekcionismu (nevis – Partija *gājusi uz* protekcionisma novēršanu).

– Ja Ziemeļīrijas protestanti nevēlas *rīkot līdztiesīgas sarunas*, arī katoļi nevēlas piekāpties (nevis – Ja Ziemeļīrijas protestanti nevēlas *iet uz* līdztiesīgu sarunu rīkošanu, arī katoļi nevēlas piekāpties).

– Cilvēks, uzņemdamies vadītāja pienākumus, *zina, kādi būs pienākumi* (nevis – *zina, uz ko iet*).

Ja gadās pateikt nevēlamu savienojumu *iet uz*, pareizi dara runātāji, kas tūlīt labo savu kļūmi, kā darīja kāda amatpersona: – Nav Amerikas, Korejas un citu ekonomikas modeļu; ir konkrēti nolūki, *uz kuriem vajag iet*. (Un tūlīt seko labojums.) Nē, nevis *uz kuriem vajag iet*, bet *kurus vajag ievērot*, jo iet var pa durvīm.

Bet varam teikt tātd – *iet uz tirgu, iet uz veikalu, iet uz izstādi, iet uz kino, iet uz teātri* utt. Šādos gadījumos vārdu savienojums *iet uz* ir savā vietā.

2003. g. 9.–13. X.

Izmeklēt uz rādītājiem

Atdarinot citas valodas, īpaši krievu valodu, bieži nevietā manāms prievārds *uz*.

– Ūdens tiek izmeklēts *uz* bakterioloģiskiem un ķīmiskiem rādītājiem.

– Ik pēc astoņiem mēnešiem pārdodamās sēklas mēs pārbaudām *uz* dīdžību.

– Nodegustējot kāpostu šķirnītes *uz* skābēšanu, par labākām atzinām vidēji vēlinās šķirnītes.

– Dzejnieki brauca *uz* skolām, lai pārbaudītu dzejoļus *uz* bērniem.

– Salāti ir ļoti pieņēmīgi *uz* nitrātiem.

Šais teikumos nevietā lietots prievārds *uz* un ir arī citas kļūmes. Teikumi jāveido citādi.

– Izmeklē, vai ūdens nav piesārņots ar baktērijām un ķīmiskām vielām.

– Ik pēc astoņiem mēnešiem *pārbaudām pārdodamo sēklu dīdžību*.

– Degustējot *skābējamo kāpostu šķirnes*, par labākām atzinām vidēji vēlinās šķirnes.

– Dzejnieki brauca *uz* skolām, lai pārbaudītu, *kā dzejoļus uzveļ bērni*.

– Salāti *viegli uzņem daudz nitrātu*.

Vēl citi teikumi un labojumi.

– Inkasentiem izsniegta atļaujas *uz* ieročiem.

Pareizi: – Inkasentiem izsniegta *ieroču atļaujas*.

– Valstij jābūt monopolam *uz* alkoholu.

Pareizi: – Jābūt *valsts alkohola monopolam*.

– Ir piedāvājumi *uz* virpotām detaļām.

Pareizi: – *Piedāvā virpotas detaļas*.

– Rietumu valstīs palielinās pieprasījums *uz* zinātniekiem.

Pareizi: – Rietumu valstīs *arvien vairāk pieprasa zinātniekus*.

– Joprojām pastāv rinda *uz* dzīvokļiem.

Pareizi: – *Joprojām ir dzīvokļu rindas*.

– Notiek sarunas par Amerikas intelektuālā īpašuma aizsardzību Ķīnā, un, ja domstarpības neizdosies novērst, Amerika noteiks sankcijas *uz* vairāku Ķīnas preču ieviešanu.

Labosim: – Notiek sarunas par Amerikas intelektuālā īpašuma aizsardzību Ķīnā, un, ja domstarpības neizdosies novērst, Amerika noteiks sankcijas *vairāku Ķīnas preču ieviešanai*.

– Tirgū jāpārbauda, vai pārdevējiem ir sertifikāti *uz* pienu un *uz* gaļu.

Pareizi: – Tirgū jāpārbauda, vai pārdevējiem ir *piena un gaļas sertifikāts*.

– Liekas, ka vienīgā kapitālisma izpausme, kas nav pieņemama Krievijas komunistu vadītājam Zjuganovam, ir privātīpašums *uz* zemi.

Labosim: – Liekas, ka vienīgā kapitālisma izpausme, kas nav pieņemama Krievijas komunistu vadītājam Zjuganovam, ir *zemes privātīpašums*.

2004. g. 22.–28. VII.

Uzdot, uzskaitīt, uzvest

Vairāk nekā pirms pus gadsimta grāmatiņā «Dažādas valodas kļūdas» Jānis Endzelīns rakstījis:

«Vācu *«den Kampf aufgeben»* ir latviski ne *«uzdot cīņu»*, bet *«atteikties no cīņas»*».

Par vārdu *uzskaitīt* tur teikts:

«Var latviski, piemēram, *«uzskaitīt»* kam (tik un tik sitienu) pa muguru, bet tagad sastopam šo vārdu arī ar to nozīmi, kas vācu vārdam *aufzählen* un krievu *присчитать*. Šai nozīmē pareizāki man šķiet lietājams vārds *«minēt»*».

Diemžēl šādas kļūdas manāmas arī tagad.

– Daudzi bezdarbnieki jau *uzdevuši* cerības savā mūžā vēl kādreiz strādāt.

– Vai ārzemju latvieši jau *uzdevuši* ilgus gadus darīto svētīgo

darbu daudzina t brīvas Latvijas vārdu plašajā pasaulē?

– Nacionālboļševiki nav *uzdevuši* bruņotu cīņu par varu.

– Kā zemnieks var izdzīvot, ņemot vērā visus *uzskaitītos* apstākļus?

– Vēstulē *uzskaitīti* padomijā dzimušo noziedznieku vārdi, par ko interesējas starptautiskā policija.

– Rīgas Dome sagatavojusi sarakstu, kurā *uzskaitīti* objekti, kas jāatjauno.

Latviski šādu *uzdot* un *uzskaitīt* vietā jāsaka citi vārdi.

– Daudzi bezdarbnieki jau *zaudējuši* (nevis *uzdevuši*) cerības savā mūžā vēl kādreiz strādāt.

– Vai ārzemju latvieši jau *atteikušies* no ilgus gadus darītā svētīgā darba (nevis – *uzdevuši* ilgus gadus darīto svētīgo darbu) daudzina t brīvas Latvijas vārdu plašajā pasaulē?

– Nacionālboļševiki nav *atteikušies* no bruņotas cīņas par varu (nevis – nav *uzdevuši* bruņotu cīņu par varu).

– Kā zemnieks var izdzīvot, ņemot vērā visus *minētos* (nevis *uzskaitītos*) apstākļus?

– Vēstulē *minēti* (vai *nosaukti*, nevis *uzskaitīti*) padomijā dzimušo noziedznieku vārdi, par ko interesējas starptautiskā policija.

– Rīgas Dome sagatavojusi sarakstu, kurā *minēti* (vai *nosaukti*, nevis *uzskaitīti*) objekti, kas jāatjauno.

Bet lūk, ko par vārdu *uzvest* saka Anšlavs Eglītis, liels valodas meistars, tēlojumā «Ciemiņš no dzimtenes»:

«Ciemiņš teica arī, ka lugas – *uzved*. Daudzreiz jau atgādināts, ka senākos laikos *uzvedām* gan mēslus uz tūruma, bet lugas *izrādījām*.»

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Luga nav *izrādīta* (nevis *uzvesta*) nevienā teātrī.

– Mikum un Maksim ļoti patīk teātris, un viņi paši mēģinās *izrādīt* (nevis *uzvest*) pasaku.

2003. g. 6.–12. II.

Uzstādīt

«Līdzīgi tam, kā mīklas «**uzdod**», nevis «**uzstāda**», labāk teikt arī: **jautājumu uzdod** vai vienkārši: **jautā**, nevis «**jautājumu uzstāda**» vai «**nostāda**».» Tā rakstīts Jāņa Endzelīna rediģētajā Veltas Rūķes grāmatiņā «Valodas un rakstības jautājumi», kuņas pēdējais izdevums nācis klajā 1994. gadā.

Šis padoms būtu jāievēro arī tagad. Nav labs šāds teikums:

– «Kas notiks ar latvisko izglītību?» – šādu **jautājumu uzstāda** kāds bijušais latviešu trimdinieks.

Runājot par latvisku izglītību, arī valodai būtu jābūt latviskai:
– «Kas notiks ar latvisko izglītību?» – **šādu jautājumu uzdod** (vai – **šādi jautā**) kāds bijušais latviešu trimdinieks.

Arī citos gadījumos vārds **uzstādīt** bieži gadās nevietā.

– **Mēs uzstādījām** vairākas problēmas un zem katras no šīm problēmām mēģinājām atrast kādu risinājumu.

– Kā ir tad, ja pretenciozs aktieris sāk pašam režisoram **uzstādīt prasības**?

– **Jāuzstāda par mērķi**, lai būtu ne tikai svinīgi sarīkojumi, bet lai cilvēki varētu arī atpūsties un izklaidēties.

Šais teikumos ir arī citas kļūmes. Labosim.

– **Esam pamanījuši** (nevis – **mēs uzstādījām**) vairākas problēmas un centāmieš tās risināt (nevis – zem katras no šīm problēmām mēģinājām atrast kādu risinājumu).

– Ko darīt, ja pretenciozs aktieris sāk pašam režisoram **izteikt prasības** (nevis – **uzstādīt prasības**)?

– **Jāsprauž mērķis** (vai **jādomā**, nevis – **jāuzstāda par mērķi**), lai būtu ne tikai svinīgi sarīkojumi, bet lai cilvēki varētu arī atpūsties un izklaidēties.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Valsts ir gatava sasniegt mērķus, ko tā ir **nospraudusi** (nevis **uzstādījusi**).

– Ir **izveidots** (nevis **uzstādīts**) palīdzības fonds.

– Terrorists nekādas prasības nav **izteicis** (nevis **uzstādījis**).

– Konkursa rezultāti nav apstiprināti, jo nebija **paredzēts** (nevis

uzstādīts) vēlamais financējums.

Pēdējos gados sācis nevieta izplatīties vārds *uzstādījums*. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Vai pēc izrādes es varētu noskaidrot tēla *veidojumu* (nevis *uzstādījumu*)?

– Šī apvienība ir radīta kā jauns priekšvēlēšanu *veidojums* (nevis *uzstādījums*).

– Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja vadītāja *ieteikumi* (vai *priekšlikumi*, nevis *uzstādījumi*) liecina, ka grūta darba būs daudz.

Bet varam teikt – *uzstādīt puķes uz kapa, uzstādīt transformātoru, uzstādīt turbīnu elektrostacijā*.

2005. g. 6.–12. X.

Vadīties

Ar vārdu *vadīties* latviešu valodā senāk apzīmēja savstarpēju vadīšanos, piemēram, esat kopā un *vadāties*. Var būt arī nozīme «rādīties, nākt klajā», piemēram, skolniece ar šīm drēbēm *vadījās* vairākus gadus. Šādi un vēl citi vārda *vadīties* lietošanas gadījumi minēti lielajā Kārļa Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā no literāriem darbiem, kas nākuši klajā divdesmitā gadsimta pirmajos gadu desmitos, atspoguļojot toreizējo latviešu valodu.

Divdesmitā gadsimta otrā pusē šāda latviešu valodā pazīstamā vārda *vadīties* nozīme zaudēta krievu valodas ietekmē un vārdam piešķirta krievu valodas vārdam *руководствоваться* piemītoša nozīme, kas stipri ieviesusies, lai gan nav atzīstama par vēlamu. Bet jau agrāk vārda *vadīties* nozīmi ietekmējis arī vācu valodas vārds *sich richten* vai *sich leiten*, kas nozīmē – «rīkoties vai darboties atkarībā no kā, ievērojot kaut ko vai pēc kāda parauga».

Vācu un krievu valodas ietekmes summējušās, un tagad dzirdami šādi teikumi.

– Mēs cenšamies *vadīties* pēc Eiropas Savienības likumiem.

– Jauns Jēzus Kristus attēls veidots, *vadoties* no ebrēju senkapos

atrastiem galvaskausiem.

– Prezidents aicināja jaunos deputātus *vadīties* nevis no personiskām, bet gan no valsts un tautas interesēm.

– Es esmu visu laiku *vadījies* pēc principa, ka mums jāpieņem stingras valodas likuma normas.

– Pēc kā cilvēks *vadās*, veidojot savu dzīvi?

Minētajos teikumos redzam, ka dažreiz aiz vārda *vadīties* ir prievārds *pēc*, citreiz – *no*. Labā valodā labāk būtu paturams *pēc*, bet vārda *vadīties* vietā jālieto kāds cits vārds vai arī vārds *vadīties* jāizlaiž. Labosim.

– Mēs cenšamies *rīkoties pēc* Eiropas Savienības likumiem.

– Jauns Jēzus Kristus attēls veidots *pēc* ebrēju senkapos atrastiem galvaskausiem.

– Prezidents aicināja jaunos deputātus *rīkoties* (vai *darboties*) nevis *pēc* personiskām, bet gan *pēc* valsts un tautas interesēm.

– Es esmu visu laiku *ievērojis* principu, ka mums jāpieņem stingras valodas likuma normas.

– Ko cilvēks *ņem vērā*, veidojot savu dzīvi?

Vēl daži teikumi kopā ar labojumiem.

– Šādu nostāju frakcija pieņēmusi, *ievērojot* attieksmi pret likumdošanas tradīcijām (nevis – *vadoties* no attieksmes pret likumdošanas tradīcijām).

– *Darbojamies* (vai *rīkojamies*, nevis *vadāmies*) *pēc* principa, ka jaunajam jābūt labākam par veco.

Tātad *vadīties* vietā minētajos teikumos labāk iederas citi vārdi, kas kuņā vietā vairāk piemēroti – *darboties*, *ievērot*, *ņemt vērā*, *rīkoties*. Vēl kādi vārdi var derēt citos teikumos. Bet nelietosim vācu un krievu valodas ietekmē radušās vārda *vadīties* nozīmes.

2002. g. 4.–10. IV.

Viens otru

– Tiesisku valsti veido trīs varas atzari: likumdošanas, izpildu un tiesu vara, un šie trīs atzari uzrauga, kontrolē un līdzsvaro *viens otru*, tādā veidā nodrošinot cilvēku tiesības un brīvības.

Šai teikumā runāts par trim varas atzariem, bet pēc tam teikts, ka tie līdzsvaro *viens otru*. Rodas jautājums – kas līdzsvaros trešo?

Lai nerastos šāds pārpratums, vārdu *viens otru* vietā šeit iederas vārdi *cits citu*: šie trīs atzari uzrauga, kontrolē un līdzsvaro *cits citu*.

Līdzīgi labojams arī šāds teikums:

– Krievijas valdība nav mainījusi savu taktiku, joprojām cenšoties pretstatīt Baltijas valstis *vienu otrai*.

Tā kā Baltijas valstis ir trīs, labāk teiksim, ka Krievija cenšas pretstatīt Baltijas valstis *citu citai* (nevis *vienu otrai*).

Vārdi *cits citam* iederas labāk nekā *viens otram* arī tad, ja ir runa vairāk nekā par trim.

Kārlis Mīlenbachs Latviešu valodas vārdnīcā minējis piemēru: divpadsmit velni *viens pakaļ otra* klūp iekšā, kas ņemts no kādas pasakas. Un Mīlenbachs piebilst: pareizāk būtu: *cits pakaļ cita*.

Gluži tāpat būtu vēlams runāt arī mums.

– Mēs visi varam palīdzēt *cits citam* (nevis – *viens otram*).

– Paši čečeni par spīti Krievijas politiķu cerībām nav sākuši *cits citam* (nevis *viens otram*) raut nost galvas.

– Daudzu nemīlētas stāv daudzstāvu blokmājas *cita pie citas* (nevis – *viena pie otras*) Pļavniekos, Purvciemā, Mežciemā, Ķengaragā, Imantā, Bolderājā. Visas līdzīgas *cita citai* (nevis – *viena otrai*). Tautā iesauktas par sērkokociņkastītēm, un ne velti: tāpat kā sērkokociņi, kas, *cits pie cita* (nevis – *viens pie otra*) piespiedušies, guļ kastītē, arī cilvēki dzīvo saspiesti *cits pie cita* (nevis – *viens pie otra*) šo māju dzīvokļos.

Kāds runātājs rīkojās prātīgi, pats sevi labodams:

– Latīņamerikas pilsētās liela daļa iedzīvotāju mitinās būdās un ir sadalījušies grupās, kas *viena otru* apkaņo, piedodiet, pareizi jāsaka – *cita citu* apkaņo.

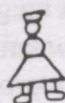
Bet pareizs ir šāds teikums: – Vīrs un sieva ģimenē papildina

viens otru.

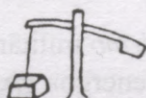
Tāpat var runāt arī citos gadījumos, kad nav vairāk pieminēto par diviem.

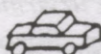
2005. g. 31. III-6. IV.

čARLijs

ZANE

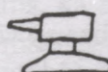
teLEfONS

AKA

auTO

RATI

kompjŪTERS

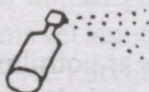
LAKTA

kokteīLIS

DEGVĒNS

MIKROVEIVS

ĀMURS

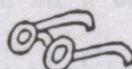
SPRĒ

SPAINIS

KREDĪTKARTE

BURTS

BATERIJA

ACENES

Virmot

Vārdnīcās teikts, ka vārds *virmot* nozīmē «ņirbēt, sīki viļņot, strāvot» un minēti piemēri: karstais gaiss *virmo* un ņirb; pārslas, garaiņi, dūmu strūkliņas *virmo* gaisā; ūdens jau *virmo*, drīz sāks vārīties; no krāsns *virmo* siltums; gaisā *virmo* sveķu smarža.

Tātad ar šo vārdu apzīmē kādu sīku, tikko manāmu kustību vai parādību.

Bet dažādās runās un plašas saziņas līdzekļos ar vārdu *virmot* sākts apzīmēt kaut ko gluži citādu – stipru, spēcīgu.

– Visur *virmojot* kaislības.

– Sabiedrībā joprojām *virmo* kaislības ap Saeimas vēlēšanu rezultātiem.

– Saeimā *virmo* militāras kaislības.

– Ap «Latvenergo» *virmo* ne mazums kaislību.

– Cilvēki nesapņem naudu, un uzreiz *uzvirmo* kaislības.

– Atkal *uzvirmojušas* kaislības ap Pilsonības un imigrācijas departamentu.

– *Virmo* kaislības ap vēlēšanu likumu.

Retu reizi gadās šāds teikums: – Sabiedrībā *uzbangojušas* kaislības ap čekas maisiem.

Tātad – *uzbangojušas*, nevis *uzvirmojušas*. Arī sākumā minētajos teikumos vajadzētu teikt – *bango* vai *uzbango* kaislības, nevis *virmo*, *uzvirmo*. Nepiemērotā vārda *virmot* vietā var iederēties ne vien vārds *bangot*, bet arī *vārīties*, *brāzties*, *trakot* un citi, kas kuņā reizē vairāk piemērots.

Plašas saziņas līdzekļos ir ļaudis ar notrulinājušos valodas izjūtu. Savus nodrāztos štampus, pie kuņiem pieder arī *virmo kaislības*, viņi pavairo tūkstošos eksemplāru un uztiēpj sabiedrībai. Vārds *virmot* žurnālistu valodā ir tik apzelēts, ka to vairs negribas dzirdēt un runāt.

Plašas saziņas līdzekļos *virmo* ne tikai kaislības, bet vēl ļoti daudz kas cits. Nevar vien brīnīties, ka *virmo* ažiotaža, baumas, diskusijas, domas, emocijas, idejas, jezgas, kolīzijas, konkursi, ķīviņi, naftas smakas, prāti, problēmas, runas, skandali. *Virmo* arī neziņa,

strāvojumi, valodas, versijas; *virmo* pat visi gada mēneši – janvāris, februāris, marts, aprīlis utt.

Daudz labāk nekā *virmo* te iederētos vārdi – *brāzmo, mutuļo, gāžas vīrsū, blīvējas, uzmācas* un citi. Mūsu valodā netrūkst piemērotu vārdu.

Bet runās un rakstos *virmo* viss no vienas vietas. Gandrīz vai jābrīnās, ja plašas saziņas līdzekļos vēl kaut kas palicis bez *virmošanas*. Vārdu *virnot* vajadzētu lietot tikai savā vietā, apzīmējot kāduniecīgu, tikko manāmu kustību vai parādību. Tiem, kas nevar tikt vaļā no liekas *virmošanas*, būtu ieteicams vārdu *virnot* kādu laiku nelietot nemaz.

2004. 22.–28. IV.

Vislatvijas?

Latviešu valodā nav vēlams vārds *Vislatvijas*, kas ir krievu valodas atdarinājums. Tomēr pēdējos gados manāms, ka šo vārdu lieto itin bieži, jo krievu valodas ietekme nevis mazinās, bet pastiprinās. Agresīva krievu valodas uzmākšanās manāma arvien vairāk. Pašreiz afišā lasāms, ka būšot *Vislatvijas* dziesmu svētki.

Pašlaik notiek gluži tā, kā vēlējās žurnāls «Padomju Latvijas Komūnists» 1974. gada 8. numurā publicētajā rakstā «Latviešu valodas attīstība sociālistisko nāciju uzplaukuma un tuvināšanās procesā», kur paustas domas par mūsu valodas tuvināšanu krievu valodai. Arī tagad mums vēl atmiņā ir 1991. gada *Vislatvijas* glābšanas komiteja, kas vērsās pret Latvijas neatkarības atjaunošanu. Likums gan liedz šās komitejas dalībniekiem darboties valsts varas iestādēs, bet vārds *Vislatvijas* daudziem šķiet piemērots, un joprojām manāmi šādi teikumi.

- *Vislatvijas* jaunatnes tūristu sacensības ir klāt.
 - Vides aizsardzības kluba Rīdzenes nodaļa un Latvijas koalīcija par tīru Baltiju organizē *Vislatvijas* jūras krasta sakopšanas talku.
 - Beidzies *Vislatvijas* skolu jaunatnes konkurss par enerģētiku.
- Šais teikumos vārda *Vislatvijas* vietā labāk iederas vārds

Latvijas.

– **Latvijas** (nevis *Vislatvijas*) jaunatnes tūristu sacensības ir klāt.

– . . . organizē **Latvijas** (nevis *Vislatvijas*) jūras krasta sakopšanas talku.

Skolās latviešu valodai būtu jāatbrīvojas no krievu valodas liekas ietekmes, tāpēc teiksim: – Beidzies **Latvijas** (nevis *Vislatvijas*) skolu jaunatnes konkurss par enerģētiku.

Citreiz nelatviskā vārda *Vislatvijas* vietā varam izvēlēties vēl kādas izteikšanās iespējas.

– Sācies grupas «Menuets» koncertceļojums **pa visu Latviju** (nevis – *Vislatvijas* koncertceļojums).

– Latvijas Pensionāru federācijas kongresā vairāki delegāti ierosināja rīkot veco ļaužu protesta akcijas **visā Latvijā** (nevis – *Vislatvijas* akcijas).

Labojams arī šāds teikums.

– Televīzija piedāvā R. Paula jubilejas *Vislatvijas* turnejas koncerta pirmo daļu. Pareizi: – Televīzija piedāvā R. Paula jubilejas **Latvijas** turnejas koncerta pirmo daļu.

Pavisam slikti, ja krievisko, padomju okupācijas laikā ieviesušos vārdu *Vislatvijas* lieto tādos teikumos, kuŗos satura ziņā tam nav vietas.

– *Vislatvijas* Latviešu leģiona atceres diena šogad notika Liepājā.

Labosim: – Latviešu leģiona atceres diena šogad notika Liepājā.

Un būs **vispārējie Latvijas** dziesmu svētki, nevis *Vislatvijas* dziesmu svētki.

2004. g. 16.–22. IX.

Vispasaules, vislatvijas?

Vārds *vispasaules* ir lieks krievu valodas atdarinājums – всемирный. Krievu valodā tam ir sava jēga, jo krievu valodā vārds *мир* nozīmē gan «pasaule», gan «miers», un tāpēc krievu valodā *мирный* nozīmētu gan «pasaules», gan «miera». Lai nozīmes šķirtu, krievi ir darināts vārds *всемирный*. Latviešu valodā ir divi vārdi – *pasaule* un *miers*, tāpēc mums ir pavisam skaidrs, par ko ir runa, un krievu valodas *vispasaules* atdarinājums mums nav vajadzīgs.

Bet padomju okupācijas pus gadsimtā vārds *vispasaules* tik stipri ieviesies, ka tas ievietots pat Latviešu literārās valodas vārdnīcas pēdējā sējumā, kas izdots 1996. gadā. Krievu valodas atdarinājumu šai sējumā ir daudz mazāk nekā iepriekšējos sējumos, kas izdoti padomju gados. Nav gan šās vārdnīcas pēdējā sējumā vārda *vislatvijas*, kas arī ir darināts pēc līdzības ar tādiem vārdiem kā *vispasaules*.

Tomēr abi vārdi – gan *vispasaules*, gan *vislatvijas* ir manāmi pēdējos gados plašsaziņas līdzekļos, dažādu amatpersonu runās un rakstos.

– Televīzijā notikusi *vispasaules* pirmizrāde «Āfrika».

– Sācies astotais *vispasaules* tautas deju festivāls.

– Latvijā ir ap 100 haimofilijas slimnieku, kam nesarec asinis, un arī mūsu valstī tagad ir *vispasaules* haimofilijas diena.

– *Vispasaules* veselības organizācija brīdina par jauniem tuberkulozes paveidiem.

– Šodien sākas *vispasaules* latviešu biedrību konference.

Šādu teikumu var minēt ne mazums. Gluži tāpat, kā sakām *pasaules* izstāde (nevis – *vispasaules* izstāde), *pasaules* meistarsacīkstes (nevis *vispasaules* meistarsacīkstes), arī minētajos teikumos labāk lietosim vārdu *pasaules*, nevis *vispasaules*.

– Televīzijā notikusi *pasaules* pirmizrāde «Āfrika».

– Sācies astotais *pasaules* tautas deju festivāls.

– Latvijā ir ap 100 haimofilijas slimnieku, kam nesarec asinis, un arī mūsu valstī tagad ir *pasaules* haimofilijas diena.

– *Pasaules* veselības organizācija brīdina par jauniem tuberkulozes paveidiem.

- Šodien sākas *pasaules* latviešu biedrību konference.
- Pēdējos divos gados atkal atdzīvojies vārds *vislatvijas*.
- Vecpiebalgā notiks *vislatvijas* koklētāju festivāls «Līgo kokles Alaukstā».
- Kongresu namā notika *vislatvijas* diriģentu seminārs.
- Mežaparkā notiks *vislatvijas* dvīņu saiets.
- Rīgas Latviešu biedrībā notiks *vislatvijas* lauku konference.
- 2000. gada 14. janvārī notiks *vislatvijas* juristu forums.
- Diemžēl arī šādu teikumu var minēt daudz. Tajos labāk iederas vārds *Latvijas*.
- Vecpiebalgā notiks *Latvijas* koklētāju festivāls «Līgo kokles Alaukstā».
- Kongresu namā notika *Latvijas* diriģentu seminārs.
- Mežaparkā notiks *Latvijas* dvīņu saiets.
- Rīgas Latviešu biedrībā notiks *Latvijas* lauku konference.
- 2000. gada 14. janvārī notiks *Latvijas* juristu forums.

2002. g. 28. II–6. III

Dažu vārdu patiesā nozīme

Kolōnists

Šis vārds ir ar vairākām nozīmēm, tas apzīmē dažādus jēdzienus.

1. *Kolōnists* ir cilvēks, kas ieceļojis svešā vietā, zemē, valstī un nometies tur uz pastāvīgu dzīvi. Vārdnīcās nav teikts, ka tas noticis pēc paša vēlēšanās vai piespiedu kārtā.

2. Cilvēks, kas izceļojis no metropoles un apmeties jaunā zemē, kur viņš (kopā ar citiem izceļotājiem) veido kolōniju.

3. Jebkuŗš cilvēks, kas dzīvo kādā kolōnijā kā kolōnijas loceklis vai iemītnieks.

4. Kādā ziņā (administrātīvi vai tiesā) sodīta persona, kas soda laika izciešanai piespiedu kārtā nometināta vietā, ko sauc par kolōniju.

Šādas vārda *kolōnists* nozīmes atrodamas vārdnīcās. Vārdnīcās ir arī citi vārdi, kam sakars ar vārdu *kolōnists*, piemēram, *kolōnija*, *kolōnizēt*, *kolōnizātors*. Aplūkojot šo vārdu nozīmes, iespējams labāk spriest arī par vārda *kolōnists* nozīmēm. Dažās vārdnīcās vārda *kolōnists* nav, bet ir vārds *kolōnija*.

Cittautietis

Latviešu valodā šis vārds ir jaunvārds, kas norādīts (ar zvaigznīti) K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā. Vārdam ir **tikai viena nozīme** – tas apzīmē vienu jēdzienu: pie citas tautas piederīgs, vai no citas tautas nācis cilvēks, kas ir svešinieks (ne jaunā nozīmē) vietējai tautai.

Šovinists

Šis vārds radies no iekarošanas karu veterāna un Napoleona piekritēja *Nicolò Šovena* uzvārda.

Vārdam ir vairākas nozīmes.

1. Pārāk dedzīgs patriots, pārspīlēts nacionālists, kaislīgs jūsmotājs par savas tēvijas spēku un slavu, *urrā* patriots, citu tautu un nāciju interešu ignorētājs un apspiedējs savas valsts vārdā.

2. Padomju laikā izdotās vārdnīcās dota krasi negatīva nozīme – reakcionārs, citu tautu vajāšanas un apspiešanas piekritējs, nāciju naida un nesaticības kurinātājs, savas nācijas privilēģiju, rasu teorijas piekritējs. Turklāt teikts, ka šovinisms sevišķi agresīvi un noziedzīgi izpaudās fašisma politikā. Dažās vārdnīcās (arī padomju laikā) nav tieši norādīts uz šovinizma un fašisma saistību.

3. Pretējā dzimuma (īpaši sieviešu) diskriminācijas piekritējs.

4. Jebkurš kaislīgs cilvēks, kas viegli iekarst kādas lietas dēļ.

Šādas nozīmes konstatētas pēc vārdnīcām.

Lielkrievu šovinists

Šā vārdu savienojuma nozīmes noteikšanā pēc vārdnīcām ir grūtības, jo tikai vienā vārdnīcā (K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā) ir vārds *lielkrievs*, turklāt bez nozīmes skaidrojuma, tikai ar tulkojumu vācu valodā – *der Grossrusse*. Par lielkrieviem vēsturē sauca krievus – pretstatā vai atšķirībā no mazkrieviem, t.i., ukraiņiem un baltkrieviem. Vai tas ir pareizi, varētu apstiprināt kāds vēstures speciālists.

Vārds *šovinisms* ir ciešā sakarā ar vārda *šovinists* nozīmēm, kas iepriekš minētas.

Lielkrievu šovinisms tāpat būtu –

1) pārāk dedzīgs krievu patriotisms, pārspīlēts krievu nacionālisms, kaislīga krievu jūsmošana par savas tēvijas spēku un slavu, krievu *urrā* patriotisms, citu tautu un nāciju interešu ignorēšana un apspiešana no krievu puses krievu valsts vārdā;

2) ņemot vērā padomju laika vārdnīcās dotos vārda *šovinists* raksturojumus, – reakcionāra citu tautu (t.i., ne krievu) vajāšanas un apspiešanas ideoloģija, nāciju naida un nesaticības kurināšana, krievu nācijas privilēģiju atbalstīšana, rasu teorijas aizstāvēšana par

labu krieviem.

Savukārt par vārda *šovinists* un vārda savienojuma *lielkrievu šovinisms* otro nozīmi jāņem vērā K. Karuļa atzinums, ka padomju laikā valodnieku uzdevums centrālizēti noteica Maskavas iestādes, tāpēc arī vārdnīcās ir padomju laika politiski un ideoloģiski sārņi un dažādas ačgārnības.

Fašisms

Atkarībā no vārdnīcas izdošanas laika un valsts, kur vārdnīca izdota, vārdam *fašisms* ir vairākas nozīmes.

1. Itālijas totalitāras un nacionālsociālistiskas kustības principu kopums un organizācija apmēram no 1922. līdz 1943. gadam; Itālijā valdošais autoritārais Musolīni režīms, parlamentārisma pretstats.

2. Itālijas fašismam līdzīga ideoloģija un politisks režīms (īpaši Vācijā 1933.–1945. gadā).

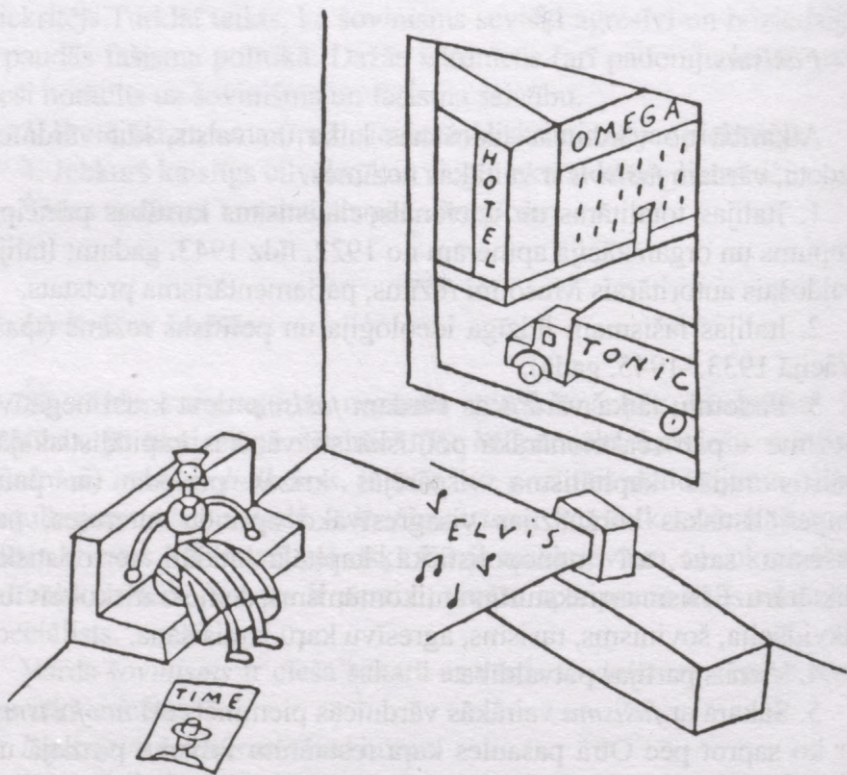
3. Padomju laika vārdnīcās vārdam *fašisms* dota krasi negatīva nozīme – pati reakcionārākā politiskā strāva, kas kapitālistiskajās valstīs radās kapitālisma vispārējās krīzes periodā un pauž imperiālistiskās buržuazijas visagresīvāko aprindu intereses; par fašismu sauc arī monopolistiskā kapitāla atklāti teroristisko diktātūru. Fašismam raksturīgs antikomūnisms, demokratisko brīvību likvidācija, šovinisms, rasisms, agresīvu kaŗu izraisīšana.

4. Vienas partijas patvaldība.

5. Sakarā ar *fašismu* vairākās vārdnīcās pieminēts arī *neofašisms*, ar ko saprot pēc Otrā pasaules kaŗa restaurētu fašismu pirmajā un otrajā nozīmē.

6. Nevienā vārdnīcā nav minēta vēl kāda fašisma izpratnes vulgāra nozīme, kas bija izplatīta padomju laikā, bet reizēm manāma arī tagad – par fašismu sauca runāšanu kādā citā valodā, kas nav krievu valoda, kā arī piederību pie kādas tautas, kas nav krievi. Latvijas apstākļos šādā nozīmē fašisms bija izprasts attieksmē uz latviešu valodu un tautu.

2001. g. 16.–22. VII.

Gramatikas jautājumi

LUFTHANZA NO
FRANKFURTES

PUTNI	LAPAS
LAUKS	MEŽL
ZEME	SKŪJAS
ZARI	KOKI

EGLĒ	LIEPAS
PRIEDE	VABOLES
ALKSNIS	VĀVERES
PĒLĀDZIS	CAUMAS
PIEPES	ĪRIEDIS

ZIEDI	LĪDUMS	ARUMI	NEZĀLES	...
VIRŠMA	ZEMENES	ZĀLE	TĪRELIS	DADZĻI
SŪNAS	CEĻMĀRĻI	LAPAS	PAPARDES	MIEŽI
CEĻMĀRĻI	ATMATA	RUDZĻI	KVIESI	...
VĪGRIEZES	KURMI	TAKAS	NĀTRAS	EŽI
SAKNES	AKMEŅI	GANIŅŠ	PIEGUĻA	...
TĀRPI	SLIEKAS	RASA	ZAKI	VĻĻKĻ
LAPAS	SNIEGPULKSTENI	ĪDEKAS
MAIJKĪTES	PIENENES	GĀLLENES
MUŠMĻRES	SKŪDAIŅAS	LAPŠENES

Jaunsardze, virsniece u.c.

Latviešu valodā sievietes nosauc ar sieviešu dzimtes vārdiem gan pēc uzvārda, gan tautības, gan profesijas, gan pēc ticības utt. Tāpēc pareizi ir šādi teikumi ar vārdiem sieviešu dzimtē.

– Jelgavas 52. zemessargu bataljona vecākā **jaunsardze** Arnita Vēvere piedalījās Latvijas Zemessardzes jaunsargu trešajā salidojumā.

– Avīze «Vakara Ziņas» rakstīja par sievietēm, kas strādā par **miesassardzēm**.

– Aktrise filmā tēlo **virsnieci**, kas vēlas iekļūt desanta vienībā.

– Saeimā bija tikai 10 **deputātes**, bet palīgpersonālā lielākā daļa ir sievietes – **konsultantes, sekretāres, lietvedes**, deputātu **palīdzes, tulces, apkopējas**.

– Latvijas vēstniecības **atašeja** Maskavā 1996. gadā bija Lauma Vlasova.

Bet tagad citi teikumi.

– Jeļcina jaunākā meita Naina bija iecelta par prezidenta **padomnieku**.

– Spēles **tiesnesis** bija sieviete – spāniete Kristīne Fernandesa.

– Vācijas vēstniecības preses un kultūras **atašejs** bija Andreja Viktorina.

– Esmu precējusies ar somu, bet sākumā uz Somiju braucu par **tulku**.

Šais teikumos sievietes profesija nepareizi nosaukta ar vīriešu dzimtes vārdu. Pareizi būtu jāsaka, ka Jeļcina meitu iecēla par prezidenta **padomnieci** (nevis par **padomnieku**), ka spēles **tiesnese** (nevis **tiesnesis**) bija sieviete, ka preses un kultūras **atašeja** (nevis **atašejs**) arī bija sieviete, un ka precējusies sieviete bija **tulce** (nevis **tulks**).

Vīriešu dzimtas vārdi nevietā gadās arī citos gadījumos vajadzīgo sieviešu dzimtes vārdu vietā, kur ir runa par kādiem iestādījumiem, ko sauc sieviešu dzimtes vārdos. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Tiesa ir pilsoņu **aizstāve** (nevis **aizstāvis**).

– Ziemeļatlantijas līguma organizācija ir **atvērta** (nevis **atvērts**)

visām valstīm, kas spēj ievērot iestāšanās noteikumus.

– Olimpiskā komiteja arī turpmāk paliek laikraksta *kopīpašniece* (nevis *kopīpašnieks*).

– Ēģipte ir *starpniece* (nevis *starpnieks*) Izraēlas un palestīniešu sarunās.

– Ilonda Lūse ir *pēdējā mohikāne* (nevis *pēdējais mohikānis*) pasākumiem bagātajā ātrslidošanas sporta veidā.

2005. g. 25.–31. VIII.

Uzvārdu galotnes

Galvenie noteikumi par uzvārdu pareizrunu un pareizrakstību latviešu valodā izveidojušies 20. gadsimta sākumā un nostiprinājušies Latvijas brīvvalsts laikā līdz 1940. gadam. Pamatatzinums ir tāds, ka visi uzvārdi tāpat kā jebkuŗš vārds ir pakļauti vispārējiem latvieŗu gramatikas likumiem.

Gandrīz visi vīrieŗu un sievieŗu uzvārdi mūsu valodā ir lokāmi, un tiem ir atbilstoŗas galotnes. Nelokāmi ir nedaudzi uzvārdi, kas beidzas ar kādu patskani, visvairāk ar *o*: **Bruno**. Var nelokāma uzvārda beigās būt arī kāds cits patskanis: **Šnē**. Nekad nelokāms uzvārds latviski nevar beigties ar līdzskani. Protams, lokāmie uzvārdi beidzas ar galotni *s*, *ŗ*, *is* vai *us*.

Vīrieŗu uzvārdi var beigties ar tikko minētajām galotnēm: **Bēŗzs, Dāŗznieks, Vēŗŗ, Kalniņŗ, Cīŗulis, Markus**. Tos loka tāpat kā atbilstoŗus sugasvārdus ar šādām galotnēm. Vīrieŗiem var būt uzvārdi arī ar sievieŗu dzimtes galotnēm *a*, *e* un *s*, piemēram: **Liepa, Egle, Klints**. Tos loka tāpat kā atbilstoŗos sievieŗu dzimtes vārdus, tikai datīvā ir cita galotne: **Liepam, Eglem**, un vajadzētu būt arī **Klintim**. Vīrieŗiem var būt uzvārdi ar sievieŗu dzimtes galotnēm *a* vai *e*, jo mūsu valodā ir arī sugasvārdi, ko izmanto vīrieŗu nosaukŗšanai un kas beidzas ar *a*: **puika, tiepŗa, auŗa**.

Sievieŗu uzvārdiem var būt galotne *a*, *e*, *a* un arī *us*, piemēram: **Bēŗza** vai **Bēŗze** (pēc izvēles), **Dāŗzniece, Vēŗŗa, Kalniŗa, Liepa**,

Cīrule, Egle, Klints, Markus. Tos loka tāpat kā atbilstošos sieviešu dzimtes sugasvārdus. Lokāmi ir arī sieviešu uzvārdi ar galotni *us*. Tos loka tāpat kā sugasvārdus *lietus*, tikai datīvā ir ieteikta galotne *ui*: pēc līdzības ar *Liepai, Eglei* arī *Markui*.

Sievietēm ir iespējams izvēlēties galotni savam uzvārdam *a* vai *e*. Ar izvēli var izvairīties no nevēlamām asociācijām. Ja vīrietim ir uzvārds *Stars*, sievietei ir izdevīgi izvēlēties uzvārdu **Stare**, nevis *Stara*. Visai nožēlojami rīkojušās tās sievietes, kas šādā gadījumā patur sev uzvārdu ar vīriešu dzimtes gramatisko galotni, jo negribot, ka viņa būšot *Stara*. Bet vaina ir nevis galotnē *a*, bet gan tīši aplamā izvēlē. Varam taču izvēlēties – **Stare**, un nenāks prātā bikšu *stara*.

Ir sievietes, kas arī citos gadījumos grib uzvārdu ar vīriešu dzimtes galotni, tomēr šāda rīcība ir pretrunā ar latviešu valodu. Ar vīriešu dzimtes galotni vai pavisam bez galotnes uzvārdi bija rakstīti mūsu vecmāmiņām un viņu māmiņām vai vecmāmiņām. Tas notika tad, kad mūsu rakstību noteica cittautiešu darbinieki – vācieši vai krievi. Viņiem nereti vārdiem, arī sieviešu vārdiem nav gramatiskas galotnes savās valodās, tāpēc bez galotnes šādās valodās var būt arī sieviešu uzvārdi. Mūsu valodā sieviešu dzimtes vārdiem ir savas gramatiskās galotnes, nosaucot latvietes pēc tautības (*latviete, angliete*), pēc nodarbošanās (*skolotāja, biškope*), pēc sociālā stāvokļa (*ierēdne, kalpotāja*), pēc ticības (*katoliete, luterāne*) un arī pēc uzvārda: **Kalniņa, Cīrule**. Sieviešu uzvārdu rakstībā mums nav jāatdarina citas valodas, kam ir citāda gramatika.

2003. g. 6.–12. XI.

Jābūt savstarpējai uzticēšanās?

– Starp mākslinieku un skaņu režisoru studijā jābūt *savstarpējai uzticēšanās*.

– Vai divi lati biļetei ir daudz, ja brauc *uz tikšanās* ar pavāriem?

Pēdējos gadu desmitos arvien vairāk manāmi nepareizi lietoti atgriezeniskie lietvārdi kā iepriekšējos teikumos. Sāk likties, ka latvieši sākuši aizmirst atgriezenisko lietvārdu locīšanu un lietošanu. Vajadzētu atcerēties, ka šiem lietvārdiem nav datīva un lokatīva, bet daudzskaitlī – arī instrumentāļa. Pareizi veidotā teikumā jāiztiek bez šiem atgriezenisko lietvārdu locījumiem, bet pārējie locījumi jālieto savā vietā. Sākumā minētie teikumi varētu būt šādi:
– Starp mākslinieku un skaņu režisoru studijā *vajadzīga savstarpēja uzticēšanās* (nevis – jābūt *savstarpējai uzticēšanās*).

– Vai divi lati biļetei ir daudz, ja brauc *tikties ar pavāriem*? (Nevis – brauc *uz tikšanās* ar pavāriem).

Nevajadzētu aizmirst, ka *tikšana* un *tikšanās* ir dažādas lietas, ko nevar lietot vienu otras vietā.

Nereti arī pareizo locījumu vietā manāma kāda cita atgriezeniska lietvārdu forma: – Mēs rīkosim *tādu tikšanās*, lai izskaidrotu pavalstniecības jautājumus.

Pareizi: – Mēs rīkosim *tādu tikšanos*, lai izskaidrotu pavalstniecības jautājumus.

Arī skolēnu runā nereti manāmas minētās kļūdas atgriezenisko lietvārdu lietošanā. Godājamie skolotāji! Ja jūs izlasāt šo rakstu, centieties turpmāk saviem audzēkņiem mācīt atgriezenisko lietvārdu locīšanu un lietošanu.

Vēl kāds nepareizs teikums: – Latvijas koka arhitektūras pieminekļu skate ir *apliecinājums Latvijas atgriešanās* Eiropā. Pareizi: – ..skate *apliecina Latvijas atgriešanos* Eiropā.

Jāprot pareizi lietot arī retāk sastopamos atgriezeniskos lietvārdus: – Apvienoto Nāciju Organizācijas eksperti izteikuši *vēlējumos* (nevis – *vēlējumies*), lai nokārtotu Bosnijas jautājumu.

– Restorāna zālē skanēja *priekotājos* jautrās balsis (nevis – *priekotājies* jautrās balsis).

2001. g. 25.–31. X.

Valstiski vadītāji?

Jau daudzkārt bijusi runa, ka latviešu valodā nepareizi lietojam īpašības vārdus, lai gan būtu vajadzīgs atbilstošā lietvārda ģenitīvs. Šādas kļūdas rodas krievu, vācu un citu valodu ietekmes dēļ, un tās mūsu valodu dara neskaidru, pat pārprotamu.

– Vairāki *valstiskie* vadītāji nav izdarījuši secinājumus par savas darbības atbilstību pamatlikumam.

Šai teikumā jālieto lietvārds, nevis īpašības vārds *valstisks*.

– Vairāki *valsts* vadītāji nav izdarījuši secinājumus par savas darbības atbilstību pamatlikumam.

Ja šie vadītāji būtu bijuši *valstiski*, tad viņi secinājumus noteikti būtu izdarījuši.

Kādā laikrakstā lasām: – Jāsaved kārtībā Latvijas likumdošana un *valstiskās* struktūras.

Arī šai teikumā īpašības vārds *valstisks* vietā jāsaka lietvārds *valsts*. Turklāt nevis *jāsaved kārtībā*, bet gan *jāsakārto*. Tātad pareizi ir jāsaka: – Jāsakārto Latvijas likumdošana un *valsts* struktūras.

Pārprotams ir arī šāds teikums, kur lietvārda vietā nepareizi lietots īpašības vārds: – Rajona *saimnieciskie* vadītāji nav rūpējušies par siltumu pilsētnieku dzīvokļos.

Ja latviski sakām īpašības vārdu *saimniecisks*, ar to saprotam lietpratīgu darbību, kas atbilst cilvēku interesēm atbilstošā saimniekošanas nozarē. Šai gadījumā bijis gluži pretēji – vadītāji nav bijuši *saimnieciski*. Pareizā valodā teikums varētu būt šāds: – Rajona *saimniecības* jautājumu vadītāji (vai – *saimniekošanas* vadītāji, vai – *saimniekotāji*) nav bijuši *saimnieciski*: viņi nav rūpējušies par siltumu pilsētnieku dzīvokļos.

Ir vēl daudz citu īpašības vārdu, kas aplam lietoti lietvārdu ģenitīva vietā.

Nav latviski pareizi teikt – *drāmatisks* teātris, *homērisko* eposu dievi, *kultūrālu* jautājumu kārtošana, *parlamentāra* delegācija, *vēsturisks* mūzejs.

Te bija domāts kas cits – *drāmas* teātris, *Homēra* eposu dievi,

kultūras jautājumu kārtošana, *parlamenta* pārstāvju delegācija, *vēstures* muzejs.

Bet var gan būt rādīti *drāmas* teātrī *drāmatiski* notikumi, var būt, piemēram, *homēriskis* miers, *kultūrāla* jeb *ļoti pieklājīga* izturēšanās, *parlamentāra* valsts iekārta, *vēstures* muzejā var būt rādīti *vēsturiski* notikumi.

2003. g. 27.II-5. III

Aizliegtais auglis?

– *Aizliegts* auglis ir gards.

– Līdz šim maz bijām dzirdējuši tīri angļu mūziku, tas bija it kā tāds *aizliegts* auglis.

– Jau senlaikos mēdza teikt, ka *aizliegts* auglis ir salds.

– *Aizliegti* augļi ir saldi, un jaunatne labprāt dara neparastas lietas.

Pret šiem teikumiem nav ko iebilst. Visos ir frazeoloģisks vārdu savienojums *aizliegts auglis* vai *aizliegti augļi*, kuŗos vārds *aizliegts*, *aizliegti* lietots ar nenoteikto galotni. Bet minētie teikumi lasāmi vairākus gadu desmitus senos izdevumos.

Tagad latviešu valodu pārņēmusi noteikto galotņu sērga. Daudzu runātāju un rakstītāju apziņā latviešu valodas noteiktās galotnes ir pielīdzinātas krievu valodas pilnajām galotnēm, lai gan to lietošana abās valodās ir pavisam citāda. Krievu valodā apzīmētāji ir tikai ar pilno galotni, un diemžēl arī latvieši sākuši apzīmētājus lietot gandrīz tikai ar noteikto galotni. Vārdu savienojumu *aizliegts auglis* vietā tagad bez vajadzības dzirdams *aizliegtais auglis*. Tomēr arī šai vārdu savienojumā ieteicams lietot nenoteikto galotni, kur tā vajadzīga atbilstoši galotņu lietošanas noteikumiem.

Ļoti daudz noteikto galotņu bez vajadzības manāmas nenoteikto vietā arī citos gadījumos. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Šodien ir pirmais laika tips, tāpēc tas ir īpaši *labvēlīgs* (nevis – ir īpaši *labvēlīgais*).

– Par *labu* paraugu (nevis – par *labo* paraugu) Gēteborgas laikraksts

minējis Zviedrijas karali, kas smēķē tikai privātos apstākļos.

– Vienotas Baltijas ekonomiskās telpas izveidošana ir **nepieciešams** noteikums (nevis – ir *nepieciešamais* noteikums) Latvijas darbībai Eiropas Savienībā.

– Sākumā rodas hipotezes, un vēlāk pētnieki **zinātniskās** diskusijās (nevis – *zinātniskajās* diskusijās) noskaidro to patiesību.

– Valsts pasludināšanas dienā Domā notika **svinīgs** dievkalpojums (nevis – *svinīgais* dievkalpojums).

Arī skaņdarbu nosaukumi jāraksta pareizi. Marģeram Zariņam ir **vokāls** cikls (nevis – *vokālais* cikls) «**Sudrabotā** gaisma» (nevis – «*Sudrabotā* gaisma»).

– Otorīno Respīgi komponējis «**Senās** dejas un ārijas» (nevis – «*Senās* dejas un ārijas»).

– Edvardam Grīgam ir divas **Elēgiskās** melodijas (nevis – *Elēgiskās* melodijas).

2005. g. 13.–19. I.

Esu, dodī, ira, tura, pleietams, dabonams, lai vienoties, vēlē laimī?

Arvien biežāk manāmas dažādas kļūdas darbības vārdos.

– Es diezgan daudz *esu pabijusi* ārzemēs, un man *ira* dažādas idejas.

– *Dodi* tiem mieru un labklājību!

– Viņš vienmēr *tura* doto vārdu.

Šais teikumos darbības vārdi lietoti ar nepareizām galotnēm un citām kļūmēm. Latviski pareizi sakām *esmu* (nevis *esu*), *dod* (nevis *dodi*), arī *pieDod, atdod, izdod, nodod* (nevis *pieDodi, atDodi, izDodi, noDodi*), *ir* (nevis *ira*), *tur* (nevis *tura*). Nav ieteicams sacīt arī – *esmu pabijusi* ārzemēs. Darbības vārda pagātne *pabijusi* ir krievu valodas formas *pobyvala* nevajadzīgs atdarinājums. Sākumā minētie teikumi varētu būt latviski pareizi šādā veidā.

– Es diezgan daudz *esmu bijusi* ārzemēs, un man *ir* dažādas idejas.

– *Dod* tiem mieru un labklājību!

– Viņš vienmēr *tur* doto vārdu.

Darbības vārdos gadās vēl citas kļūdas – nepareizi veidoti divdabji.

– Nenicināsim operetes publiku; varbūt tas viņiem ir vienīgais *pieietamais* un saprotamais mākslas veids.

– Veidlapas pretenziju pieteikšanai būs *dabonamas* arī laikrakstu redakcijās.

Latviski pareizi ir *pieejams* (nevis *pieietams*) un *dabūjams* (nevis *dabonams*). Šādas nepareizības tagad ieviesušās no dažām vecām ziņgēm, kur ir nepareiza valoda. Pareizi teiksim šos teikumus šādi.

– Nenicināsim operetes publiku; varbūt tas viņiem ir vienīgais *pieejamais* un saprotamais mākslas veids.

– Veidlapas pretenziju pieteikšanai būs *dabūjamas* arī laikrakstu redakcijās.

Vēl kādas citas kļūdas darbības vārdu formu lietošanā.

– Jordānijas karalis paziņojis, ka dosies uz Saūda Arābiju, *lai*

vienoties par kopēju rīcību.

– Nolemts atjaunot lašu audzēšanu, *lai pēc tam censties to vēl vairāk paplašināt.*

Šais teikumos nepareizi lietota nenoteiksme (ar galotni *-ties*) vajadzīgās vēlējuma izteiksmes vietā (ar galotni *-tos*). Teikumi varētu būt šādi.

– Jordānijas karalis paziņojis, ka dosies uz Saūda Arābiju, *lai vienotos* par kopēju rīcību (nevis – *lai vienoties* par kopēju rīcību).

– Nolemts atjaunot lašu audzēšanu, *lai pēc tam censtos* (nevis *censties*) to vēl vairāk paplašināt.

Vēl citi teikumi ar līdzīgu kļūdu un labojumi.

– Mums jāsaģatavo vēstule, un tad mēs visi *paraksfītos* (nevis *parakstīties*).

– Ja priekšvēlēšanu reklāmas kontroli *uzņemtos* (nevis *uzņemties*) tikai viena organizācija, tas būtu dīvaini.

Darbības vārdam *vēlēt* ir divas visai atšķirīgas nozīmes, un katrai nozīmei ir citāda tagadne: *vēlu* laimi, panākumus, bet *vēlēju* deputātus.

– Jaunajā gadā *vēl* (nevis *vēlē*) daudz laimes.

– Skolēniem *vēlam* (nevis *vēlējam*) labas sekmes.

– *Jāievēlē* (nevis *jāievēl*) jauna revīzijas komisija.

– *Jāpārvēlē* (nevis *jāpārvēl*) dažu štatu gubernātori.

– Arod biedrību savienību kongresā *ievēlē* (nevis *ievēl*) jaunu priekšsēdi.

2004. g. 19.–25. II.

-ošamies?

Pēdējos gadu desmitos esam sākuši aizmirst atgriezenisko darbības vārdu divdabju galotnes un šo divdabju lietošanu teikumā. Acīmredzot skolās šo jautājumu mācīšanai nav veltīta vajadzīgā uzmanība.

Tagad bieži dzirdami, piemēram, šādi teikumi.

– Ir pazīstams tā saucamais *vārošamies* ķipīša efekts.

– Kamēr uzņēmums nav svītrots no reģistra, to juridiski uzskata par *darbojošamies*.

– Domājam par savām mātēm un par *tuvojošamies* Mātes dienu.

Lietosim šais teikumus divdabjus ar pareizām galotnēm.

– Ir pazīstams tā saucamais *vārošās* ķipīša efekts.

– Kamēr uzņēmums nav svītrots no reģistra, to juridiski uzskata par *darbojošos*.

– Domājam par savām mātēm un par *tuvojošos* Mātes dienu.

Kļūdas ir arī daudzskaitļa locījumos.

– Uz firmas rēķinu pārskaitīti tai *pienākošamies* simt tūkstoš lati.

– Notiek *darbojošamies* personu maiņa.

– Sanāksmē sprieda par visu ap Baltijas jūru *atrodošamies* valstu sadarbību.

– Sociologi pētī sabiedrībā *notiekošamies* parādības.

Arī te lietosim divdabjus ar pareizām galotnēm.

– Uz firmas rēķinu pārskaitīti tai *pienākošies* simt tūkstoš lati.

– Notiek *darbojošos* personu maiņa.

– Sanāksmē sprieda par visu ap Baltijas jūru *atrodošos* valstu sadarbību.

– Sociologi pētī sabiedrībā *notiekošās* parādības.

Aplamas formas ar *-ošamies* gadās arī to locījumu nozīmē, kuriem šo formu nemaz nav – datīvā, lokātīvā un daudzskaitlī arī instrumentālī. Šādos gadījumos teikums jāveido tā, lai minētie locījumi nebūtu jālieto. Nav pareizs šāds teikums:

– Saeimā jūtama gaisotne, kas vēstī par *tuvojošamies* vēlēšanām.

Pareizi: – Saeimā jūtama gaisotne, kas vēstī par *vēlēšanu* *tuvošanos*.

Ir atradušies latviešu valodas viltus draugi, kas sludina, it kā minētās kļūdas esot latviešu valodas attīstības liecinieces. Bet par attīstību parasti saucam valodas sakuplošanu, jaunu vārdu rašanos. Ja atgriezenisko darbības vārdu divdabju dažādo galotņu vietā lieto tikai vienu aplamu veidojumu *-ošamies*, to nevar saukt par valodas attīstību, jo tas ir kaut kas gluži pretējs attīstībai.

Tātad – **nemaz nelietosim aplamās formas ar *-ošamies***. Latviešu literārajā valodā to nemaz nav. Tās lieto tikai tādi ļaudis, kas valodu slikti mācījušies un to neprot. Lūgums skolotājiem – jāpievērš lielāka uzmanība atgriezenisko darbības vārdu divdabju locīšanai un lietošanai teikumā. Latviešu valodas kopšanas labad šāds pats lūgums arī redaktoriem un korektoriem masu saziņas līdzekļos un apgādos.

2003. g. 10.–16. VII.

Vajadzības izteiksme

Latvijas lauku un arī lielajos Rīgas laikrakstos blakus darbības vārdam vajadzības izteiksmē bieži nepareizi lieto lietvārdu vai citas vārdšķiras vārdu akuzatīvā, lai gan vajadzīgs nōminātīvs. Šī kļūda izplatījusies kopš 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākuma. Tātad – žurnālisti, kas darbojas laikrakstos, skolā nav pietiekami iemācījušies latviešu gramatiku. Tas viņiem būtu jādara tagad, lai nebojātu mūsu valodu. Tālāk teikumi un kļūdu labojumi.

– Kad izrok jaunu aku, jāpārlicinās, vai tajā ir ūdens, un tikai pēc tam jāaizbež *veco*.

Pareizi – jāaizbež *vecā*.

– Šo *piedāvājumu* jānosūta Ārējo sakaru departamentam.

Pareizi – *šis piedāvājums* jānosūta.

– Latvijas Bankai jā saglabā lata *stabilitāti*.

Pareizi – jā saglabā lata *stabilitāte*.

– Mums jāatceras Dunavas kaujā kritušo partizānu *vārdus*.

Pareizi – jāatceras .. *vārdi*.

– Katru gadu partijām līdz 1. martam Tieslietu ministrijā būs

jāiesniedz finansiālās darbības *pārskatu*.

Pareizi – jāiesniedz .. *pārskats*.

– Lai nokļūtu uz Āraišu ezerpils saliņu, jāmaksā 30 *santīmus*.

Pareizi – jāmaksā 30 *santīmi* (vai – 30 *santīmu*, nevis 30 *santīmus*).

Arī vairums vietniekvārdu jālieto nōminātīvā.

– Lai līgums stātos spēkā, *to* jāratificē visām Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Pareizi – *tas* jāratificē.

– Daudzi vadītāji par savas iestādes dokumentāciju sāk domāt tikai tad, kad *to* jānodod archīvā.

Pareizi – kad *tā* jānodod archīvā.

Ja sakām *tas, tā*, skaidri saprotama vārda dzimte. Turpretim akuzātīvs *to* abās dzimtēs ir vienāds, un teikumi mazāk skaidri.

Krievu, angļu un vācu valodas ietekmē pēdējos gados sākusi ieviesties vēl kāda kļūda teikumos ar vajadzības izteiksmi – darītāja vārdu nereti nosauc nōminātīvā, lai gan latviešu valodā tam jābūt datīvā.

– *Es* jālasa *grāmatu*.

– *Es* ir jāmaksā *lielu summu* par apkuri.

Pareizi šie teikumi būtu šādi.

– *Man* jālasa *grāmata*.

– *Man* ir jāmaksā *liela summa* par apkuri.

Labojams arī šāds teikums.

– *Valsts* ir jārupējas par savu uzņēmumu apsardzi.

Pareizi: – *Valstij* ir jārupējas par savu uzņēmumu apsardzi.

Kādā šo laiku dziesmā dzirdams teikums: – *Tas* tā ir jānotiek. Dziesma klausītājiem patīk, un teksta kļūda izplatās valodā.

Pareizi būtu jādzied: – *Tam* tā ir jānotiek.

2004. g. 17.–23. VI.

Tas tā ir jānotiek?

Ne mazums runāts par vajadzības izteiksmi, kur bieži manāms akuzatīvs vajadzīgā nōminātīva vietā.

Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Daži domā, ka **tauta** (nevis *tautu*) tāpat kā **āboli** (nevis *ābolus*) jāglabā tumšā un vēsā vietā.

– Autosacensībās **skatītāji** (nevis *skatītājus*) jānorobežo ar drošu barjēru.

– Ministrs uzskata, ka valdes **locekļi** (nevis *locekļus*) jāizvēlas atklātā konkursā.

– **Stāvoklis** (nevis *stāvokli*) Albānijā jānormālizē līdz jūnijam, lai varētu sarīkot vēlēšanas.

– Likumprojektā paredzēts, ka bēgļiem pašiem būs jāgādā sev **uzturs** (nevis *uzturu*).

– Tuvojas jaunas vēlēšanas, un partijām ar savām programmām jāiepazīstina **vēlētāji** (nevis *vēlētājus*).

Arī vietniekvārdi parasti jālieto nōminātīvā.

– Padomnieki iesnieguši to jautājumu sarakstu, **kuŗi** (nevis *kuŗus*) jāiekļauj valdības deklarācijā.

– Jāapmeklē vecāki un jāatrod **tie** (nevis *tos*), kas neiet skolā.

– Veido noteikumus, par izglītību, **kas** (nevis *ko*) bērniem jāiegūst par veselības kopšanu.

Blakus vajadzības izteiksmei nōminātīvs bieži ir izdevīgāks par akuzatīvu, jo atšķirās vīriešu un sieviešu dzimtē gan lietvārdiem, gan vietniekvārdiem, piemēram, **skatītājs**, **darītājs**, **kuŗš**, **tas** – vīriešu dzimte, bet **skatītāja**, **darītāja**, **kuŗa**, **tā** – sieviešu dzimte. Turpretim akuzatīvs abās dzimtās ir vienāds: *skatītāju*, *darītāju*, *kuŗu*, *to*. Turklāt nōminātīvs pievērš uzmanību vajadzības izteiksmei. Tātad teiksim: jācienī **skatītājs** (vai **skatītāja**, nevis *skatītāju*); jāmeklē **darītājs** (vai **darītāja**, nevis *darītāju*); veido jautājumu sarakstu, **kuŗi** (nevis *kuŗus*) jāapspriež; vajadzīgi jauni modeļi un jāmeklē **tie** (nevis *tos*), ko pircēji pieprasa.

Pēdējos gados radušās vēl citas kļūdas teikumos ar vajadzības

izteiksmi. Pareizā latviešu valodā teikumos ar vajadzības izteiksmi darītāju nosauc datīvā, bet tagad citu valodu ietekmē arvien biežāk manāms nōminātīvs.

– Polītiķi sola, ka *viņi* jādomā par vēlēšanu interesēm.

– Dzirdamas prasības, ka *valsts* vairāk jā rūpējas par pensionāriem.

Labosim.

– Polītiķi sola, ka *viņiem* jādomā par vēlēšanu interesēm.

– Dzirdamas prasības, ka *valstij* vairāk jā rūpējas par pensionāriem.

Vairāki dziesmu tekstu un mūzikas autori kā sazvērējušies laiž pasaulē dziesmas, kur pēc krievu, angļu un vācu valodas parauga aplam lietots nōminātīvs: – *Tas* tā ir jānotiek.

Turklāt mūzika sacerēta tā, ka šo aplamo rindu daudz reižu atkārtoti piedziedājumā. Ne pantmērs dzejā, ne melōdija neprasa nōminātīvu. Pareizi būtu jādzied:

– *Tam* tā ir jānotiek.

2005. g. 7.–13. IV.

Nelatviska teikuma izveide ar divdabja konstrukciju aiz apzīmējamā vārda

Pēc krievu valodas parauga latviešu valodā laikrakstos, žurnālos, radoraidījumos, televīzijā un, diemžēl, arī grāmatās nereti sastopami šādi teikumi.

– Vakar notika mītiņš, *veltīts aizvesto latviešu piemiņai*.

– Sākam tradicionālo raidījumu, *veltītu mūsu klausītāju vēstulēm*.

Diemžēl arī kāds pazīstams literāts raksta šādi. Saprast jau var. Dažreiz varbūt šādi teikumi varētu arī būt, bet latviski labāk tomēr būtu jārunā citādi. Viena iespēja – novietot divdabja konstrukciju apzīmējamā vārda priekšā. Tad minētie teikumi būtu šādi.

– Vakar notika *aizvesto latviešu piemiņai veltīts* mītiņš.

– Sākam *klausītāju vēstulēm veltītu* mūsu tradicionālo raidījumu.

Otru teikumu var pateikt pat vēl vienkāršāk.

– Sākam tradicionālo raidījumu *pēc klausītāju vēstulēm*.

Jo nav nemaz labi pārāk bieži lietot vārdu *veltīts*, ja bez tā var iztikt.

Cita iespēja ir izteikties ar palīgteikumu.

– Vakar notika mītiņš, *kas bija veltīts aizvesto latviešu piemiņai*.

– Kad lasām un pārļasām pazīstamu un mazāk pazīstamu rakstnieku darbus, *tapušus* Latvijā un ārpus tās, mums jādomā par folkloras dižmantojumu, par latviešu grāmatniecības četriem gadsimtiem.

Te nu teikums ir gaŗš. Latviski labāk būtu bijis divdabja konstrukcijas vietā izteikties ar palīgteikumu: (..)pārļasām darbus, *kas tapuŗi Latvijā un ārpus tās*(..).

2001. g. 20.–26. XII.

Vēsture festivāla?

Latviešu valodā nesaskaņotais apzīmētājs ģenitīvā ir apzīmējamā vārda priekšā (*valsts novadi*), nevis aiz tā (*novadi valsts*). Bet krievu, angļu, vācu valodā šāds apzīmētājs ir aiz apzīmējamā vārda. Šo valodu, īpaši krievu valodas ietekmē arī latviešu valodā bieži dzirdami nepareizi teikumi.

– Kopš *1. jūlija 2001. gada* vairs nepiemēro likumu par dubultu aplikšanu ar nodokļiem.

– Es domāju, ka jauniešus var uzskatīt par *patriotiem savas valsts*.

– Krievija nevar novērst Latvijas uzņemšanu NATO, tomēr cenšas vismaz bremsēt *attīstību šā procesa*.

– Medību sezona beidzas *martā nākamā gada*.

– Darba aizsardzības likums tiek izstrādāts sakarā ar *iestāšanos Eiropas Savienībā Latvijā*.

Visos minētajos teikumos ir ļoti rupjas vārdu kārtas kļūdas. Tās nav radušās pārteikšanās dēļ, bet gan ir citu valodu aplami atdarinājumi. Novietosim nesaskaņotos apzīmētājus apzīmējamā vārda priekšā.

– Kopš *2001. gada 1. jūlija* vairs nepiemēro likumu par dubultu aplikšanu ar nodokļiem.

– Es domāju, ka jauniešus var uzskatīt par *savas valsts patriotiem*.

– Krievija nevar novērst Latvijas uzņemšanu NATO, tomēr cenšas vismaz bremsēt *šā procesa attīstību*.

– Medību sezona beidzas *nākamā gada martā*.

– Darba aizsardzības likums tiek izstrādāts sakarā ar *Latvijas iestāšanos* Eiropas Savienībā.

Vēl citi teikumi kopā ar labojumiem.

– Būtu svarīgi atcerēties *folkloras festivālu sagatavošanas vēsturi* (nevis – *sagatavošanas vēsturi folkloras festivālu*).

– Mūsu *šāsdienas ciemiņš* (nevis – *ciemiņš šāsdienas*) ir Pakalna kungs.

– Mums jādomā par *to cilvēku atveseļošanu* (nevis – *atveseļošanu*)

to *cilvēku*), kuŗi sākuŗi lietot narkotiskas vielas.

– Latvijas Tautas universitātei ŗogad būtu 80 gadu, un mēs gribam būt **ŗās idejas aizstāvji** (nevis – *aizstāvji ŗās idejas*).

– Atklātā izstāde ir kā maza **Japānas saliŗa** Latvijā (nevis – *saliŗa Japānas Latvijā*).

– Modē ir **pagājuŗā gadsimta divdesmitie un trīsdesmitie gadi** (nevis – *divdesmitie un trīsdesmitie gadi pagājuŗā gadsimta*).

Aplami uzraksti pēc padomju okupācijas gadu parauga joprojām lasāmi uz daudzu preŗu iesaiņojuma.

– *Sviests lauku.*

– *Salāti kalmāru,*

– *Cukurs niedru.*

Latviski sakām gluŗi otrādi.

– **Lauku sviests.**

– **Kalmāru salāti.**

– **Niedru cukurs.**

Tā būtu bijis jāraksta uz iesaiņojuma ŗīm un daudzām citām precēm

Baznīcās, radiatorģjumos un citur mācģtāju valoda palaikam ir bijusi pareiza. Diemŗēl arī mācģtāji sākuŗi atdarināt citas valodas. Pat lģgŗanā dzirdam: – *Tēvs mūsu debesīs.*

Tā ir rakstģts 16. gadsimta tekstos, kad latvieŗu valoda bija maz izkopta un tulkotāji nezināja latvieŗu valodas gramatiku. Runāt ŗādi 21. gadsimtā ir anachroniski. Arģ lģgŗanā jābūt pareizai latvieŗu valodai: – **Mūsu tēvs** debesģs.

2003. g. 24.–30. IV.

Krieviski teikumi

Parasti uztraucamies par vārdiem, kas bez vajadzības pārņemti no krievu, angļu vai vācu valodas un griež mums ausīs, piemēram, *mobilņiks, imidžmeikers, švunka*. Šādu vārdu ir daudz, bet tos viegli pamanām un atbrīvojamies no tiem, ja vien vēlamies saglabāt tīru latviešu valodu.

Bet ir ne mazums teikumu, kuŗos visi vārdi ir mūsu, bet jūtam, ka nav kaut kas kārtībā, jo pats teikums ir veidots pēc krievu valodas līdzības. Pārāk tieši tulkojot no krievu valodas vai atdarinot šādus tulkojumus, bieži nesaskaņotais apzīmētājs teikumā ir šķirts no apzīmējamā vārda, un rodas šādi teikumi.

– Kriminālkodeksa 115. pants paredz sodu par *personas, kas atrodas dzīvībai bīstamā stāvoklī, atstāšanu bez palīdzības*.

– Darbs apakškomisijā sākās ar monarchistu *deklarācijas Baltijas jautājumā uzklaušāšanu*.

Labosim. – Kriminālkodeksa 115. pants paredz sodu par tādas *personas atstāšanu* bez palīdzības, kuŗa atrodas dzīvībai bīstamā stāvoklī.

– Darbs apakškomisijā sākās, *uzklausot monarchistu deklarāciju Baltijas jautājumā*.

Ļoti slikti veidots šāds teikums: – Pirms varētu piekrist *Zasas novada, kas paredzēts 102 novadu modelī, vai Jēkabpils novada, ko sola atbalstīt vairākas vietējās varas, izveidei, jābūt pārliecībai par valsts nodrošinātu atbalstu autoceļu sakārtošanai*.

Labāk varētu izteikties, piemēram, šādi: – Pirms varētu piekrist *Zasas novada izveidei*, kas paredzēta 102 novadu modelī, vai *Jēkabpils novada izveidei*, ko sola atbalstīt vairākas vietējās varas, jābūt pārliecībai par valsts nodrošinātu atbalstu autoceļu sakārtošanai.

Tagad ļoti bieži pēc krievu gramatikas veido palīgteikuma sākumu.

– ASV izstrādāts Baltijas jūras reģiona drošības plāns, *saskaņā ar kuŗu Zviedrija ir šo valstu drošības garante*.

– Parasti kontrabandas preces ir noslēptas drošā vietā, *aizklūšanas ceļš līdz kuņai* ir labi pārredzams.

– Reformas nevar īstenot cilvēki, *daudzi no kuņiem* pieder pie vecās nomenklatūras.

Labosim. – ASV izstrādāts Baltijas jūras reģiona drošības plāns, *ar ko* Zviedrija ir šo valstu drošības garants.

– Parasti kontrabandas preces ir noslēptas drošā vietā, *līdz kuņai ir labi pārredzams aizklūšanas ceļš*.

– Reformas nevar īstenot cilvēki, *no kuņiem daudzi* pieder pie vecās nomenklatūras.

Vēl citas kļūmes teikumu izveidē.

– Ir īpašas *vienības, apgādātas* ar elpošanas aparātiem un tērpiem darbam ķīmiski bīstamā vidē.

– Ārlietu ministrs iesniedzis *notu, sastāvošu* no 10 punktiem.

Labosim.

– Ir īpašas *vienības, kas apgādātas* ar elpošanas aparātiem un tērpiem darbam ķīmiski bīstamā vidē.

– Ārlietu ministrs iesniedzis *notu, kuņā ir 10 punkti*.

Šādas kļūdas bieži ir jaunu, padomju okupācijas laikā izglītojušos žurnālistu valodā. Viņi zaudējuši valodas izjūtu, nezina latviešu gramatiku un raksta pēc krievu gramatikas.

2004. g. 23.–31. III.

Nepareizs teikuma veidojums

Parasti pamanām nelatviskus, no citām valodām bez vajadzības pārņemtus vārdus vai to atdarinājumus. Par šādiem gadījumiem jau runāts. Bet citu valodu ietekme manāma arī latviešu gramatikā tiešā vai netiešā veidā, un arī tā bojā mūsu valodu ne mazāk kā nevajadzīgi citu valodu vārdi.

Krievu, vācu, angļu un citās valodās nesaskaņotais apzīmētājs palaikam ir aiz apzīmējamā vārda, bet latviešu valodā – šā vārda priekšā. Ja nu svešajā valodā no šāda nesaskaņota apzīmētāja ir atkarīgs palīgteikums un šādu teikumu pavirši tulko, tad nereti nesaskaņoto apzīmētāju ar visu palīgteikumu pārceļ apzīmējamā vārda priekšā. Pēc šādu aplamu tulkojumu parauga līdzīgi nepareizi veidoti teikumi rodas arī pašā latviešu valodā. Diemžēl šī aplamība arvien vairāk izplatās pēdējos gados, kad, paliekot krievu valodas ietekmei, klāt nākusi arī citu valodu, īpaši angļu un vācu valodas ietekme. Tad nu laikrakstos, žurnālos un citos izdevumos arvien biežāk parādās šādi teikumi.

– Man bija laime strādāt pie Hamburgas *operas, kuŗa ir pasaules operu pirmā piecnieka vidū, intendanta* par asistentu.

– Saeimas Kārtības rullī nav nekā par to, ka *Saeimas priekšsēdētāja, kas reprezentē Saeimu, pienākumos* būtu arī saimniecības jautājumu kārtošana.

– Divi izmeklēšanas grupas darbinieki devās uz Maskavu, lai pētītu to *banku, kuŗām bijuši darījumi ar Banku «Baltija», dokumentus.*

– Holivudas aktieris Kevins Kostners atradis jaunu līdzjutēju *dziedātāja, kas agrāk bija pazīstams kā Princis, personā.*

– Mazo un vidējo uzņēmumu konkurences spēju ietekmē tautsaimniecības nozares kontrolējošo *monopolu, kuŗi ietekmē visu preču un pakalpojumu cenas, darbība.*

– Dome nav sapratusi *šā apbalvojuma, kas dibināts 1924. gadā par piemiņu Latvijas valsts tapšanai ar devīzi «Caur ērkšķiem uz zvaigznēm», patieso nozīmi.*

Šais teikumos ir vārdu savienojumi *operas intendants,*

priekšsēdētāja pienākumi, banku dokumenti, dziedātāja persona, monopolu darbība, apbalvojuma patiesā nozīme. Bet starp šiem vārdiem novietots palīgteikums – pretēji latviešu valodas teikuma izveides kārtībai. Lai valoda būtu latviski nevainojama, teikumi jāpārveido tā, ka palīgteikums neatrodas starp nesaskaņoto apzīmētāju un apzīmējamo vārdu. Varētu būt, piemēram, šādi teikumi.

– Man bija laime strādāt par asistentu pie Hamburgas *operas intendanta*; šī opera ir pasaules operu pirmā piecnieka vidū.

– Saeimas Kārtības rullī nav nekā par to, ka Saeimas *priekšsēža pienākumos* būtu arī saimniecības jautājumu kārtošana; patiesībā viņš reprezentē Saeimu.

– Divi izmeklēšanas grupas darbinieki devās uz Maskavu, lai pētītu to *banku dokumentus*, kuŗām bijuši darījumi ar Banku «Baltija».

– Holivudas aktieris Kevins Kostners atradis jaunu līdzjutēju *dziedātāja personā*, kuŗš agrāk bija pazīstams kā Princis.

– Mazo un vidējo uzņēmumu konkurences spēju ietekmē tautsaimniecības nozares kontrolētāju *monopolu darbība*, kuŗi ietekmē visu preču un pakalpojumu cenas.

– Dome nav sapratusi šā *apbalvojuma patieso nozīmi*; tas dibināts 1924. gadā par piemiņu Latvijas valsts tapšanai ar devīzi «Caur ērkšķiem uz zvaigznēm».

Protams, ir iespējami arī citādi šo teikumu veidojumi. Bet jāpatur vērā, ka palīgteikums labā latviešu valodā nevar atrasties starp apzīmētāju un apzīmējamo vārdu.

1999. g. 26. VIII–8. IX.

Nelatvisks palīgteikuma sākums

Vairākus gadu desmitus krievu valodas ietekmē ieviesies nelatvisks palīgteikuma sākuma veidojums:

– Krievijas Augstākā padome pieņēma likumu, *saskaņā ar kuŗu* Krievijas armijā miera laikā nedrīkst būt vairāk par vienu procentu iedzīvotāju, tas ir, pusotra miljona cilvēku.

Latviešu valodā palīgteikumu nesāk ar lietvārdu, bet gan ar pakārtojuma vārdiem (*kad, kur, kas, kuŗš, kāds* un citiem) vai ar prievārdu kopā ar kādu pakārtojuma vārdu (*ar ko, par kuŗu* utt.). Minētajā teikumā palīgteikumu varētu sākt šādi – *ar kuŗu saskaņā*. Bet vēl labāk būtu vārdu *saskaņā* pavisam izlaist:

– Augstākā padome pieņēma likumu, *ar kuŗu* Krievijas armijā miera laikā nedrīkst būt vairāk par vienu procentu iedzīvotāju.

Līdzīgi būtu labojams cits teikums:

– Daugavpils Augstākās aviācijas skolas virsnieku sapulce atzinusi par noziedzīgu pavēli, *saskaņā ar kuŗu* šī skola jāpārdislocē uz Engelsas pilsētu.

Labāk skanētu:

– (..)atzinusi par noziedzīgu pavēli, *ar kuŗu* šī skola jāpārdislocē (..).

Vēl kāds piemērs:

– Esam iestudējuši Anšlava Eglīša stāstu, *fragmentu no kuŗa* tūlīt parādīsim.

Labāk būtu palīgteikumu sākt šādi – *kuŗa fragmentu* tūlīt parādīsim.

– Nav zināms, vai šos noteikumus pieņems serbu separātisti, *sadursmēs ar kuŗiem* gājuši bojā divi chorbātu policisti.

Te palīgteikuma sākumā jāmaina vārdu kārta, lai tā atbilstu latviešu valodai:

– (..)separātisti, *ar kuŗiem sadursmēs* gājuši bojā divi chorbātu policisti.

Vai arī:

– (..) *jo* sadursmēs gājuši bojā divi chorbātu policisti.

Jāatceras, ka latviski palīgteikums jāsāk ar pakārtojuma vārdiem

(vai arī ar prievārdu kopā ar pakārtojuma vārdiem), nevis ar lietvārdu vai citu vārdšķiru.

2001. g. 13.–19. XII.

..., *saskaņā ar kuŗu* ..?

Ne mazāk kā mūsu valodas piesārņojums ar krieviskiem vārdiem, to atdarinājumiem joprojām gadās krievisks palīgteikuma sākuma veidojums. Pareizā latviešu valodā palīgteikumu sākam vai nu ar *ka* vai adverbu, vai ar vietniekvārdu, vai arī ar prievārdu kopā ar vietniekvārdu. Krievu valodā palīgteikuma sākumā var būt citas vārdu šķiras. Diemžēl latviešu laikrakstos, žurnālos, radio un televīzijas raidījumos arvien biežāk manāms šāds krievisks palīgteikuma sākums.

Ļoti izplatīta aplanība palīgteikuma sākumā ir virsrakstā redzamais vārdu savienojums.

– Jelgavas dome pieņēmusi lēmumu, *saskaņā ar kuŗu* pārtrauks siltā ūdens piegādi nemaksātājiem.

– Lietuvā ierosināts pieņemt likumu, *saskaņā ar kuŗu* valsts varēs bez maksas pārņemt no bankas akcionāriem to akcijas, ja bankas darbība kļūtu riskanta.

– Publicēti vēlēšanu rezultāti, *saskaņā ar kuŗiem* četrdesmit procenti vēlētāju ir par monarchijas atjaunošanu Albānijā.

– Zviedrijā plāno pieņemt likumu, *saskaņā ar kuŗu* jānodrošina ar darbu jaunieši, kas pus gadu bijuši bezdarbnieki.

Nevienā latviešu valodas gramatikā nav teikts, ka mūsu valodā varētu sākt palīgteikumu ar vārdu *saskaņā*. Bet daudzi mūsu žurnālisti šai ziņā ir zaudējuši valodas izjūtu, nav mācījušies mūsu valodas gramatiku un ļoti bieži veido krievisku palīgteikuma sākumu.

Latviski varētu krieviskā *saskaņā ar kuŗu* vietā lietot latvisku vārdu kārtu – *ar kuŗu saskaņā* vai *ar ko saskaņā*, bet vislabāk būtu šai gadījumā vārdu *saskaņā* nelietot nemaz un sākt palīgteikumu ar vārdiem *ar ko*, *ar kuŗu* vai līdzīgiem. Iepriekš minētie teikumi varētu būt šādi.

– Jelgavas dome pieņēmusi lēmumu, *ar ko* pārtrauks siltā ūdens piegādi nemaksātājiem.

– Lietuvā ierosināts pieņemt likumu, *ar ko* valsts varēs bez maksas pārņemt no bankas akcionāriem to akcijas, ja bankas darbība kļūtu riskanta.

– Publicēti vēlēšanu rezultāti, *pēc kuņiem* četrdesmit procenti vēlētāju ir par monarchijas atjaunošanu Albānijā.

– Zviedrijā plāno pieņemt likumu, *pēc kuņa* jānodrošina ar darbu jaunieši, kas pus gadu bijuši bezdarbnieki.

2005. g. 21.–27. IV.

..., noslīdot zem kuņa..?

– Es *būšu rakstīt* gramatiku, *pateicoties kuņai*, būs rādīts, kā *teikumus* pareizi jārunā, jā.

– Tu taču nepareizi runā. Tev jā*mācās* runāt, nevis jā*raksta* gramatika.

– Bet es, *tā teikt*, gribu rakstīt, kā tagad runā un raksta gudri cilvēki, *lielāko daļu no kuņiem* tu vis nevari saukt par muļķiem.

– Tad jau tev iznāks nevis gramatika, bet nepareizību saraksts, jo tagad daudzi runā kā puskievi vai pusvācieši, domādami, ka esot gudri.

– Jā, jā! Paskaties, kādus piemērus atradu un pierakstīju pilnu burtnīcu.

– Trīs procentu deficīts budžetā ir līmenis, *noslīdot zem kuņa*, valsts vairs nevar kvalificēties Eiropas Savienības prasībām.

– Prokurātūra pārbaudīja lēmumu, *pamatojoties uz kuņu*, nelikumīgi piešķirti dzīvokļi.

– Tiks ierīkots karstais telefons, *zvanot uz kuņu*, varēs ziņot par bedrēm ceļos.

– Pie mums sēž *feins* cilvēciņš, *pateicoties kuņam* avīzīte izskatās ļoti *smuka*...

– Pietiek! Tie teikumi tev visi rakstīti *pēc krievu gramatikas*.

– Kā tad! Es tos likšu savā grāmatā. Tagad taču latviešu gramatiku neņem vērā, jo tā esot vecmodīga.

– Daudzi tiešām neņem vērā. Bet daudzi tagad domā arī par latviešu valodu un runā pareizi. Tavi teikumi pareizi būtu šādi.

– Trīs procentu deficīts budžetā ir līmenis, *zem kuŗa noslīdot*, valsts vairs neatbilst Eiropas Savienības prasībām.

– Pagaidi! Bet tu taču runā tāpat, kā man bija rakstīts!

– Klausies uzmanīgāk. Tev bija vārdu kārtā kā krievu valodā: *noslīdot zem kuŗa*. Latviski palīgteikuma sākumā sakām: *zem kuŗa noslīdot*. Ir taču starpība. Klausies tālāk.

– Prokurātūra pārbaudīja lēmumu, *uz ko pamatojoties* (nevis – *pamatojoties uz kuŗu*) nelikumīgi piešķirti dzīvokļi.

– Ierīkos karsto telefonu, *uz ko zvanot* (nevis – *zvanot uz kuŗu*) varēs ziņot par bedrēm ceļos.

– Bet kā tu pareizi sacīsi manu pēdējo teikumu?

– Tajā tev ir nevajadzīgi vācu valodas vārdi. Varētu teikt šādi:

– Pie mums strādā *gudrs* (nevis *feins*) cilvēks, *ar kuŗa pūlēm* (nevis kā krievu valodā – *pateicoties kuŗam*) avīze izskatās ļoti *glīta* (nevis *smuka*, kā runā vācieši).

– Bet tu taču esi izmetusi vārdus *feins* un *smuks*, kas visiem ļoti patīk.

– Tie taču ir vācu valodas vārdi. Mūsu valodā nav jālieto nevajadzīgi vācu valodas vārdi un teikumi nav jāveido pēc krievu gramatikas.

2003. g. 21.–27. VIII.

..,valrums no kurlem..?

Daudzos laikrakstos nepareizi veido sākumu palīgteikumam, kas seko pēc virsteikuma. Tomēr gadās arvien jauni šās nepareizības veidi ar citiem vārdiem, arī tādiem, kas redzami virsrakstā. Sāk likties, ka daudzos plašas saziņas līdzekļos par valodas veidotājiem kļuvuši vai nu tādi latvieši, kas savu valodu sāk aizmirst, vai pat tādi cittautieši, kas maz ielauzījušies latviešu valodā.

– Vēlēšanās piedalīsies politiski ieinteresēti pilsoņi, *vairums no*

kuņiem aizstāv kādu partiju.

– Galaktikas centra rajonā ir izdevies atrast ap piecpadsmit kompakto avotu, *vairums no kuņiem* varētu būt karstas un masīvas zvaigznes.

– 1996. gadā gājuši bojā vairāk par tūkstoti cilvēku aviakatastrofās, *vairumā no kuņām* avarējušas mazas lidmašīnas.

– Dundagas mežniecība piedāvā izsolei cirsmas, *vairums no kuņām* izstrādājamas jebkuņos laika apstākļos.

Labosim nelatvisko vārdu kārtu.

– Vēlēšanās piedalīsies politiski ieinteresēti pilsoņi, *no kuņiem vairums* (vai – *no kuņiem lielākā daļa*, nevis – *vairums no kuņiem*) aizstāv kādu partiju.

– Galaktikas centra rajonā ir izdevies atrast ap piecpadsmit kompakto avotu, *no kuņiem vairums* (nevis – *vairums no kuņiem*) varētu būt karstas un masīvas zvaigznes.

– 1996. gadā gājuši bojā vairāk par tūkstoti cilvēku aviakatastrofās, *no kuņām vairumā* (nevis – *vairumā no kuņām*) avarējušas mazas lidmašīnas.

– Dundagas mežniecība piedāvā izsolei cirsmas, *no kuņām vairums* (vai – *no kuņām lielākā daļa*, nevis – *vairums no kuņām*) izstrādājamas jebkuņos laika apstākļos.

Palīgteikuma sākumā gadās vēl citi aplamā kārtā novietoti vārdi pēc krievu valodas gramatikas līdzības. Tālāk teikumi kopā ar labojumiem.

– Sākusies konkursa trešā kārtā, *uz kuņu atbildes* (nevis – *atbildes uz kuņu*), gaidīsim četras nedēļas.

– Parasti kontrabandas preces noslēptas drošā vietā, *līdz kuņai aizkļūšanas ceļš* (nevis – *aizkļūšanas ceļš līdz kuņai*) ir viegli pārredzams.

– Augstskola vairs nav tā mācību iestāde, *par kuņu atmiņas* (nevis – *atmiņas par kuņu*) uztvēruši paziņojuma autori.

– Sintezētie attēli skaidri sadala šo ciešo dubultsistēmu divos atsevišķos ķermeņos, *starp kuņiem leņķiskais attālums* (nevis – *leņķiskais attālums starp kuņiem*) ir no sešām līdz deviņām loka sekundes tūkstošdaļām.

– Bija atklāta Kārļa Ulmaņa simt divdesmitajai dzimšanas dienai veltīta izstāde, **kam materiālus** (nevis – *materiālus kuŗai*) sagatavojis Daugavpils Novadpētniecības muzejs.

– Dzirdamas nievas par latviešu tautu, **bet es lepojos, ka piederu pie tās** (nevis – *ar piederību pie kuŗas es lepojos*).

2005. g. 26. V–I. VI.

..,viens no kuŗiem..?

Daudzi laikraksti un citi plašas saziņas līdzekļi (kas aiz anglomanijas sevi dēvē par masu medijiem) joprojām atdarina krievu valodu arī teikumu veidojumā. Tāpat kā padomju okupācijas laikā bieži aplam ir veidots palīgteikuma sākums. Ļoti parasta kļūme tagad ir vārdu savienojums *viens no kuŗiem*, kā ir krievu valodā.

– Konferencē pulcējušies jaunās apvienības dalībnieki, *viens no kuŗiem* ir parlamenta deputāts.

– Konkursa dalībniekiem bija jāatbild uz jautājumiem, *vienu no kuŗiem* uzdeva ministrijas pārstāvis.

– Padomju partijniekiem bija daudz privilēģiju, *viena no kuŗām* bija iespēja saņemt dzīvokli ārpus rindas.

– Everesta virsotni sasnieguši trīs alpīnisti, *viens no kuŗiem* esot vācietis.

– Pārplīsušā karstā ūdens vada izskalotajā bedrē bija iekrituši trīs gājēji, *viens no kuŗiem* smagi applaucējies.

– Pretošanās kustības darbībā bija vairāki trūkumi, *viens no kuŗiem* – vāji sakari starp dalībnieku grupām.

Latviešu valodā palīgteikums nevar sākties ar vārdu *viens*. Tāpēc nav pareizi teikt *viens no kuŗiem*. Pareizi ir – **no kuŗiem viens**. Labosim minētos teikumus.

– Konferencē pulcējušies jaunās apvienības dalībnieki, **no kuŗiem viens** ir parlamenta deputāts.

– Konkursa dalībniekiem bija jāatbild uz jautājumiem, **no kuŗiem vienu** uzdeva ministrijas pārstāvis.

– Padomju partijniekiem bija daudz privilēģiju, **no kuŗām viena** bija iespēja saņemt dzīvokli ārpus rindas.

– Everesta virsotni sasnieguši trīs alpīnisti, *no kuņiem viens* esot vācietis.

– Pārplīsušā karstā ūdens vada izskalotajā bedrē bija iekrituši trīs gājēji, *no kuņiem viens* smagi applaucējies.

– Pretošanās kustības darbībā bija vairāki trūkumi, *no kuņiem viens* – vāji sakari starp dalībnieku grupām.

Atcerēsimies, ka valodas cita no citas atšķiras gan ar vārdu krājumu, gan ar gramatiku, gan vēl ar citām īpatnībām. Runājot latviski, nav jāatdarina citu valodu gramatika. Vārdu kārtā palīgteikuma sākumā nekādā ziņā nav jāatdarina pēc krievu valodas gramatikas.

2004. g. 9.–15. XII.

Kas un *kuņš* palīgteikuma sākumā

Valodas skaidrības labad ir izveidojušies nosacījumi par attieksmes vietniekvārdu *kas* un *kuņš* lietošanu palīgteikuma sākumā. Ja palīgteikuma sākumā attieksmes vietniekvārds ir **ģenitīvā**, tad jālieto vietniekvārda *kuņš* forma – *kuņa, kuņas, kuņu* (lai atšķirtos no salīdzinājuma partikulas *kā* vai adverbā *kā*).

– Komandā ir arī psihologs, *kuņa* pienākums (nevis – *kā* pienākums) ir rūpēties par dalībnieku noskaņojumu.

– Veikala ārpusē ir liela autonomietne, par *kuņas* (nevis par *kā*) lietošanu nav jāmaksā.

– Eksperimentos izmanto peles, žurkas un citas radības, *kuņu* dēļ (nevis – *kā* dēļ) dzīvnieku draugi nerīko protestus.

Ja palīgteikuma sākumā attieksmes vietniekvārds ir **lokātīvā**, arī tad jālieto vietniekvārda *kuņš* formas – *kuņā, kuņos, kuņās* (jo vietniekvārdam *kas* lokātīva nav).

– Es palikšu bez dziesmām? Šī ir rinda no dzejoļa, *kuņā* dzejnieks runā par dvēseles veldzi.

– Tagad viņš atvēris tējnīcu, *kuņā* var dzert vietējās un ārzemju tējas.

– Kārlis Ulmanis bija no tiem cilvēkiem Latvijā, *kuņos* labprāt ieklausījās.

– Viņi ielēca laivās, **kuŗās** īrās pāri upei.

Dažkārt lokātīva nozīmē var lietot adverbu *kur*:

– Pirmās drošās ziņas par svecēm rodamas 2. gadsimtā romieša Lūcija Āpuleja darbos, **kur** (vai **kuŗos**) vēstīts par tauku un vaska svecēm.

Ja attieksmes vietniekvārds palīgteikuma sākumā ir nōminātīvā, datīvā, akuzātīvā vai instrumentālī, var lietot vai nu vārda *kas* vai *kuŗš* formas, bet vairāk ieteicamas ir formas **kas**, **kam**, **ko**, ar **ko** (jo tās ir īsākas un vārda *kuŗš* formas ir taupāmas ģenitīvam un lokātīvam).

– 1931. gadā Rīgā atklāja pontonu tiltu, **kas** bija izgatavots Liepājas kaŗa ostas darbnīcās.

– Dodamies tālā ceļā, **kam**, šķiet, nav gala.

– Koka tilta vietā tagad ir Vanšu tilts, **ko** atklāja 1981. gadā.

– Stenografam bija daudz zīmuļu, ar **ko** varētu ilgi rakstīt.

Tagad bieži manāms, ka vietniekvārdu *kas*, *kam*, *ko* un *ar ko* vietā lieto vietniekvārdus *kuŗš*, *kuŗam*, *kuŗu*, *ar kuŗu*. Var jau tā darīt, bet tas nav ieteicams divu cēloņu dēļ:

1) vietniekvārds *kuŗš* labāk taupāms ģenitīvam un lokātīvam, kur tas ir nepieciešams,

2) pārmērīga vietniekvārda *kuŗš* lietošana visos locījumos ir netiešs krievu valodas atdarinājums, tuvinoties krievu valodas vietniekvārdam *который*, kas skaņu ziņā vairāk saskan ar vietniekvārdu *kuŗš* nekā ar vietniekvārdu *kas*.

Var būt kāds īpašs gadījums, kad arī nōminātīvā, datīvā, akuzātīvā vai instrumentālī iederas vietniekvārds *kurš*, nevis *kas*, piemēram:
– Man ir paziņa, **kurš** par manu ierašanos priecāsies (ja paziņa ir vīrietis); .. **kuŗa** par manu ierašanos priecāsies (ja paziņa ir sievietē).

2004. g. 15.–21. I.

Izrunas un rakstības jautājumi

Endzelīns par uzsvaru

Jānis Endzelīns ir dzimis 1873. gada 22. februārī. Endzelīna nopelni latviešu valodas zinātniskā pētīšanā, valodas kopšanā, pareizrakstības izveidē ir tik lieli, ka runājam par Endzelīna skolu valodniecībā, par Endzelīna pareizrakstību, kas mums pazīstama jau gandrīz simt gadu. Endzelīna vārds ir zināms visā pasaulē. Joprojām Endzelīns ir viens no visvairāk citētajiem latviešu zinātniekiem. Pēc akadēmiķa Jāņa Stradiņa atzinumiem mums ir tikai divi pasauleslaveni zinātnieki – ķīmiķis Pauls Valdens un valodnieks Jānis Endzelīns. Ar viņiem varam lepoties. Un viņu atziņas turēsim godā.

Magnetofona ieskaņojumā ir saglabājušās runas, ko Jānis Endzelīns teica konferencē 1953. gada 25. aprīlī. Tajās aplūkoti vairāki latviešu valodas jautājumi, arī uzsvara lietošana citvalodu īpašvārdos. Tālāk fragments no šās runas, saglabājot valodas īpatnības, kas raksturīgas runātas valodas stilam.

«Kas attiecas uz krievu valodu, man šķiet, ka divzīlību vārdus latvieši visnotaļ izrunā ar pirmās zilbes uzsvaru [tālāk uzsvars norādīts ar ' zīmi uzsvērtās zilbes priekšā], piemēram, 'Ņeva, 'Oka, 'Ufa, 'Kaukazs, 'Krilovs, 'Tolstojs un tā tālāk, gluži kā, piemēram, arī nu leišu uzvārdu, kas oriģinālā skan Bū`ga, latviski es izrunāju ar pirmās zilbes uzsvaru – 'Būga un tā tālāk.

Tad arī nu daži trīszīlību vārdi – daži – latviski tātad izrunājami ar pirmās zilbes uzsvaru, piemēram, 'Odesa, 'Poltava. Un tas it sevišķi sakāms tai gadījumā, ja krievu valodā uzsvērtā zilbi, piemēram, Koču`bej. Latviski tad man vismaz vedas teikt – 'Kočubejs un tā tālāk. Un te, ja vēl nāk klāt tas, ka citos locījumos krievu valodā uzsvērtā zilbi, tad nu latvieši pavisam nevar līdzīgt. Te vēl ir, piemēram, krievu pazīstamais uzvārds Boro`din, ģenitīvs – Borodi`na, un man gadījās dzirdēt pa radio, ka kāds no radio diktoriem teica, tā gribēdams īsti krieviski runāt, – Borodi`na opera. Bet vēlākos gadījumos, kad atkārtoja šo savienojumu, tad es tomēr vienmēr dzirdēju runājam ar pirmās zilbes uzsvaru – 'Borodina opera.»

Tādi ir Endzelīna atzinumi par dažiem uzsvara lietošanas gadījumiem, ko viņš teica 1953. gadā. Tie nav zaudējuši nozīmi arī tagad, kad mūsu valodā joprojām manāma stipra nevajadzīga krievu valodas ietekme.

2005. g. 10.–16. II.

Uzsvars lokāmos citvalodu īpašvārdos

Pēdējos gados jau bijām atbrīvojušies no nelāga paraduma, kas bija ieviesies padomju okupācijas laikā, – uzsvērt krievu īpašvārdos pēdējo zilbi tāpēc, ka tā runā krievi. Latviski runājot, šais vārdos ieteicams uzsvērt pirmo zilbi, nevis pēdējo, jo tā latviski ir grūti runāt.

Diemžēl tagad atkal, pakļaujoties krievu valodas ietekmei, manāms nevēlams uzsvars, kas apgrūtina vārdu izrunu. Latvieši pat pārcenšas un uzsver pēdējo zilbi tādos vārdos, ko paši krievi tā nerunā.

Runājot latviski, jācenšas ievērot latviešu valodas izrunas īpatnības, un no pirmās zilbes uzsvara nav ko vairīties. Arī krievu īpašvārdus neuzsvērsim pēdējā zilbē, bet gan pirmajā: *Boļšakovs, Čudakovs, Gračovs, Krilovs, Krivenkovs, Lebeds, Michalkovs, Ogurcovs, Požarnovs, Primakovs, Busenkovs, Udaļcovs, Zagardņuks*. Visi šie vārdi pēdējā laikā diemžēl dzirdēti ar pēdējās zilbes uzsvaru, kas latviski nav ieteicams.

Arī nelokāmiem vārdiem, runājot latviski, nav jāuzsver kāda tālāka zilbe, ja krieviem pašiem ir uzsvērtā pirmā: *Čarčenko, Vlasenko*.

Čehu valodā uzsvars vienmēr ir pirmajā zilbē tāpat kā mums, tāpēc čehu vārdi jāuzsver pirmajā zilbē: *Vāclavs Havels, Martīna Navrafilova*. Nav jāuzsver kāda tālāka zilbe, kā nereti dzirdam, jo tas neatbilst ne čehu, ne latviešu valodas izrunai.

Tadžikistanas galvaspilsētas vārdu lietosim kā lokāmu un uzsvērsim pirmo zilbi, jo latviski tā runāt ir ērtāk: *Dušanbe, Dušanbes* rajons, aizbraukt uz *Dušanbi*.

Arī lokāmos franču personvārdos, runājot latviski, ērts ir pirmās zilbes uzsvars: *Delibs, Montans, Širaks, Mopasans*.

Vairākus pazīstamus ārzemju vietvārdus latviešu valodā jau sen runājam ar pirmās zilbes uzsvaru, un nav jācenšas uzsvaru pārvietot uz kādu tālāku zilbi. Uzsvērsim pirmo zilbi vārdos *Cusima, Okinava, Saloniki*. Pēdējais lokāms kā daudzskaitlinieks *Talsi*.

Atcerēsimies, ka, runājot latviski, pirmās zilbes uzsvaru varam lietot jebkurā ārzemju vietas nosaukumā vai personvārdā. Nekad droši nevarēsim zināt uzsvara vietu vārdos visās pasaules valodās, tāpēc nav ko baidīties lietot pirmās zilbes uzsvaru, kas mūsu valodā ir parasts un pret ko ārzemniekiem nav ko iebilst.

2004. g. 1.–7. VII.

Burtu nosaukumi

Latvietis: – *ā, bē, cē, dē, ē, ef, gā, gē, hā...*

Krievs: – *a, bie, cie, die, ie, ief, gie...*

Anglis: – *ei, bi, si, di, i, ef, džī, eič...*

L.: – Kā runāt saīsinājumus, ja dažādās valodās burtus sauc dažādi?

K.: – Sauksim tā kā katrā valodā. Krievu burtus sauksim, kā dara krievi, un teiksim *gie, kie*.

A.: – Nē. Labāk sauksim tos par *džī un khei*.

L.: – Bet burtu nosaukumos taču parādās arī ikvienas valodas īpatnības. Vai tas ir vai nav jāņem vērā? Latvieši saka *em, en, ef* tāpat kā vācieši, angļi un krievi. Turpretim latviešiem ir *kā* un *gā*, nevis *kē* un *gē* kā krieviem, jo latviešiem patskaņa *e* priekšā parasti runā nevis cietu līdzskani *k* vai *g*, bet gan mīkstu – *ķ* vai *ģ*. Tāpēc arī burtus saucam *kā, gā*, bet *ķē, ģē*.

A.: – Bet angļiski to bijušo čekistu iestādi sauc par *khei džī bī*.

K.: – Nē! Krieviski taču ir *kie gie bie*.

L.: – Kāpēc gan latviešiem būtu burti jāsauc kā angļiem vai krieviem? Ja lietojam šo saīsinājumu, latviski jāsauc *kā gā bē*. Mums

taču nav jāatdarina ne angļu, ne krievu valodas īpatnības un nav jāsaka ne *khei*, *dži bī*, ne arī *kie gie bie*. Latvieši var nesaprast, ko šāda sveša izruna nozīmē.

K.: – Latvieši tagad *kie gie bie* vietā biežāk saka *vie die kie*.

L.: – Nevis *vie die kie*, bet *vē dē kā*. Var taču lietot arī šā iestādījuma latviešu nosaukuma saīsinājumu, bet burti jāsauc kā latviešu valodā.

A.: – Vai tad *bi bi si* vietā teiksim *bē bē cē*?

L.: – Nē. *Bi bi si* ir visā pasaulē pazīstams angļu radiostacijas nosaukums, un varam teikt arī *bi bi si*. Tomēr nebūtu aplam, ja latvieši, redzot burtus *BBC*, šo saīsinājumu runātu arī kā *bē bē cē*.

A.: – Un *en bi si*? Vai latvieši zina, ka tā sauc amerikāņu Nacionālo raidījumu korporāciju?

L.: – Droši vien, ka vairums nezina, tāpēc latviski varam teikt *en bē cē*. Bet, kas zina, lai saka *en bi si*.

K.: – Vai *īntierfaks* arī latviski nevar teikt?

L.: – Šo Krievijas aģentūras nosaukumu runājam, nevis nosaucot atsevišķus burtus, bet runājam kopā kā veselu vārdu. Tikai nerunāsim tajā burtu *tē* kā *tie*, bet sacīsim – *Interfaks*.

A.: – Vai angliski nevar Rīgas rūpnīcu saukt par *ve i ef*?

L.: – Kā to sauc angļi, tā ir viņu darīšana. Latviski teiksim *Vef*.

K.: – Vai nevar teikt *vief*?

L.: – Tā būs, runājot krieviski. Latviski ir *Vef*. Jo latviski taču burtu nesaucam par *vie*, bet gan *vē*. Tātad bijušās rūpnīcas nosaukums latviski jārunā *Vef*.

K.: – Bet varbūt lasītāji domā citādi?

A.: – Jā. Tagad Latvijā redzami daudzi saīsinājumi un uzraksti arī angļu valodā, un mums būtu jāzina, kā tos runāt.

L.: – To svešo angļisko uzrakstu Rīgā un citur Latvijā ir saradies pārāk daudz.

2003. g. 20.–26. XI.

Saruna par nelatviskiem skaņu savienojumiem

Viens: – *ļs, ļs, ļs, ļs, ļs, ļs...*

Otrs: – *ņs, ņs, ņs, ņs, ņs, ņs...*

Viens: – *ģs, ģs, ģs, ģs, ģs, ģs...*

Otrs: – *dts, dts, dts, dts, dts, dts...*

Viens: – *tčs, tčs, tčs, tčs, tčs, tčs...*

Otrs: – *zz-ss, zz-ss, zz-ss, zz-ss, zz-ss...*

Viens: – *cz, čz, cz, čz, cz, čz, cz, čz...*

Otrs: – *vvvvv, vvvvv, vvvvv, vvvvv...*

Abi reizē: – *mkrtčj, mkrtčj, mkrtčj, mkrtčj...*

– Ko tad jūs te darāt?

Viens: – Mēs mācāmies runāt.

Otrs: – Jā mēs mācāmies runāt to, kas rakstīts.

– Bet kas tā par savādu valodu?

Abi: – Šī ir latviešu valoda!

– Kas tā par latviešu valodu? Tā neviens latvietis nerunā.

Viens: – Bet tā raksta mūsu avīzes.

– Vai jūs ilgi jau tā mācāties?

Otrs: – Cenšamies jau kādus **četrdesmit gadus**, bet neizdodas.

Jau vairākus gadu desmitus cittautiešu personvārdos latviešu rakstos nereti sastopami latvietim grūti runājami vai pat neizrunājami skaņu savienojumi. Tie radušies, neņemot vērā latviešu valodā iespējamos skaņu savienojumus. Ne jau visi skaņu savienojumi, kas ir citās valodās, iespējami arī mūsu valodā. Dažkārt rakstos paši tos tīši radām, nepadomājot par izrunas iespējām.

Viens: – Kā lai runā uzvārdus *Ļebedjs, Smuļs, Okuņs*?

– Ir vairākas iespējas. Parasti varētu slavu valodu mīksto līdzskani galotnes *-s* priekšā aizstāt ar cietu līdzskani: *Ļebeds, Smuļs, Okuņs*. To iespējams izrunāt. Senāk latvieši šādos gadījumos lietojuši galotni *-is*, nevis *-s*, piemēram, **Gogolis**.

Otrs: – Vai arī Okuņa sieva nav *Okuņa*, bet **Okuna**?

– Jā. Vīrietis **Okuns**, bet sieviete – **Okuna**. Vai tad jūs nemanāt, cik nejdzīgi izklausās **Okuņa**?

Viens: – Kā lai runā vārdus **Šmidts, Rotčs, Grenaths**?

– Jums tie nepareizi rakstīti. Vajag **Šmits, Ročs, Grenats**. Rakstījums **Ročs** jārunā ar **čš** beigās.

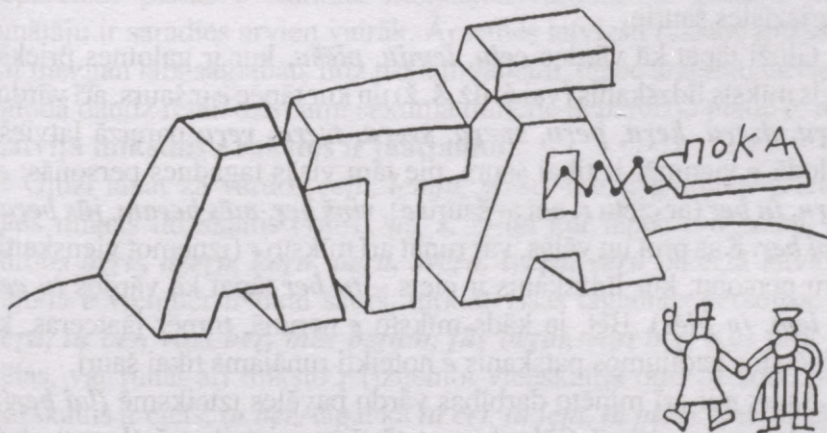
Otrs: – Bet **Vvedenskis** un **Zsapka**? Un ķīniešu vārdi?

– Jāraksta un jārunā **Vedenskis, Zapka**. Un ķīniešu vārdi, piemēram, ir **Džou Enlajs, Mao Dzeduns**. Vecajā politiskajā enciklopēdijā bija pareizi.

Viens: – Bet armēņu **Mkrtčjans**?

Jāraksta tā, kā armēņi runā, iespraužot patskaņus: **Mekertčjans**.

2003. g. 27. XI–3. XII.

Izrunas kļūdas vārdos ar mīkstu *ŗ*

Gadus trīsdesmit ļoti izplatīta kļūda runā ir nepareizs plats *e* darbības vārdos *beŗu, dzeŗu, ķeŗu, peŗu, speŗu, sveŗu, tveŗu, veŗu*. Šāda kļūda ieviesās pēc tam, kad ar padomju valdības lēmumu 1946. gadā rakstos atmeta mīkstos *ŗ*. Lai arī ne visi šo mīksto *ŗ* runāja, tomēr tas bija skaidrs rādītājs, ka tā priekšā *e*-skaņa ir šaura gluži tāpat, kā to rāda citi mīkstie līdzskaņi, ieskaitot *j*, kā arī *č, dž, š* un *ž*, kuŗi nav mīksti. Kad mīkstā *ŗ* rakstos vairs nebija un arī skolā to rakstīt nemācīja, apmēram 10 līdz 20 gadu laikā izauga paaudze, kas sāka runāt arī nepareizus platus *e* sākumā minētajos vārdos. Ar gadiem šādu runātāju ir saradies arvien vairāk.

Turpretim ārzemēs latviešu rakstos mīkstais *ŗ* ir diezgan labi saglabāts līdz pat šim laikam, un tāpēc ārzemju latviešu runā daudz retāk dzirdami sākumā minētie vārdi ar nepareizu platu *e*. **Arī Latvijā mīkstais *ŗ* rakstos ir jāatjauno.** Protams, paies gadu desmiti, kamēr cilvēki pie tā atkal pieradīs un arī runā nepareizo plato *e* vietā atgriezīsies šaurie.

Gluži tāpat kā vārdos *ceļu, lemju, plēšu*, kur ir galotnes priekšā kāds mīksts līdzskanis (vai *č, dž, š, ž*) un kur tāpēc *e* ir šaurs, arī vārdos *beŗu, dzeŗu, ķeŗu, peŗu, speŗu, sveŗu, tveŗu, veŗu* pareizā latviešu valodā *e* vienmēr ir tikai šaurs, pie tam visās tagadnes personās: *es beŗu, tu ber* (ar cietu *r*, bet ar šauru *e*), *viņš beŗ, mēs beŗam, jūs beŗat, viņi beŗ*. Kas prot un vēlas, var runāt arī mīksto *ŗ* (izņemot vienskaitļa otru personu, kur līdzskanis ir ciets – *tu ber* tāpat kā vārdos *tu cel, tu lem, tu plēs*). Bet, ja kāds mīksto *ŗ* nerunā, tomēr jāatceras, ka minētajos gadījumos patskanis *e* noteikti runājams tikai šauri.

Šaurs *e* ir arī minēto darbības vārdu pavēles izteiksmē (*lai beŗ!*), vajadzības izteiksmē (*jābeŗ*) un atstāstījuma izteiksmē (*beŗot*) gluži tāpat kā šaurs *e* ir vārdos *lai ceļ!, jāceļ, ceļot*. Tāpat šaurs *e* ir arī divdabjos ar *-ošs* un *-ams*: *beŗams, beŗošs, dzeŗams, dzeŗošs* un tāpat arī visu sākumā minēto vārdu divdabjos. Arī dziesmā pareizi jādzied ar šauru *e*: no dzidra strauta maiga stirna *dzeŗ*.

Kļūdas gadās arī lietvārdos. Vārdā *bēŗu* ir šaurs *e* gluži tāpat, kā tas ir šaurs vārdā *spēļu* mīksta līdzskaņa priekšā. Tāpēc *bēŗu komisija*,

bēru gājiens un citos vārdu savienojumos vārds *bēru* jārunā ar šauru *e*.

2002. g. 24.–30. I.

Nepareizs plats *e* mīksta *ŗ* priekšā

Gadus trīsdesmit ļoti izplatīta kļūda runā ir nepareizs plata *e* lietojums darbības vārdos *beŗu, dzeŗu, ķeŗu, peŗu, speŗu, sveŗu, tveŗu, veŗu*. Šāda kļūda ieviesās pēc tam, kad ar padomju valdības lēmumu 1946. gadā rakstos atmeta mīksto *ŗ*. Lai arī ne visi šo mīksto *ŗ* runāja, tomēr tas bija skaidrs rādītājs, ka tā priekšā *e*-skaņa ir šaura, gluži tāpat, kā to rāda citi mīkstie līdzskaņi – arī *j*, kā arī *č, dž, š* un *ž*. Kad mīkstā *ŗ* rakstos vairs nebija un arī skolā to rakstīt nemācīja, apmēram 10 līdz 20 gadu laikā izauga paaudze, kas sāka runāt arī nepareizus platus *e* sākumā minētajos vārdos. Ar gadiem šādu runātāju ir saradies arvien vairāk. Ārzemēs latviešu rakstos mīkstais *ŗ* ir diezgan labi saglabāts līdz pat šim laikam, tāpēc ārzemju latviešu valodā daudz retāk dzirdami sākumā minētie nepareizie platie *e*. **Arī Latvijā mīkstais *ŗ* rakstos ir jāatjauno.**

Gluži tāpat kā vārdos *ceŗu, lemŗu, plēŗu*, kur ir galotnes priekšā kāds mīksts līdzskanis (vai *č, dž, š, ž*) un kur tāpēc *e* ir šaurs, arī vārdos *beŗu, dzeŗu, ķeŗu, peŗu, sveŗu, tveŗu, veŗu* pareizā latviešu valodā *e* vienmēr ir tikai šaurs, turklāt visās tagadnes personās: *es beŗu, tu ber, viņš beŗ, mēs beŗam, jūs beŗat, viņi beŗ*. Kas prot un vēlas, var runāt arī mīksto *ŗ* (izņemot vienskaitļa otro personu, kur līdzskanis ir ciets: *tu ber*, tāpat kā *tu cel, tu lem, tu plēs*). Bet, ja kāds mīksto *ŗ* nerunā, tomēr jāatceras, ka minētajos gadījumos patskanis *e* noteikti runājams šauri. Šaurs *e* ir arī minēto darbības vārdu pavēles izteiksmē (*lai beŗ!*), vajadzības izteiksmē (*jābeŗ*) un atstāstījuma izteiksmē (*beŗot*), gluži tāpat kā *lai ceŗ!, jāceŗ, ceŗot*. Šaurs *e* ir arī divdabjos ar *-ošs* un *-ams*: *beŗams, beŗošs, dzeŗams, dzeŗošs*, tāpat arī pārējo sākumā minēto vārdu divdabjos.

Arī dziesmā pareizi jādzied ar šauro *e*: «No dzidra strauta maiga stirna *dzer.*»

2001. g. 6.–12. XII.

Karozija, Vagnorls u.c.?

Pus gadsimtu ilgā padomju okupācijas laikā latviešu valoda bija pakļauta stiprai krievu valodas ietekmei. Tā sauktā «valodu tuvināšanās» bija padarīta par oficiālu politiku, bet tas nozīmēja dažādu krievu valodas īpatnību pārņemšanu – arī latviešu valodas skaņu izrunā. Pēdējos gados lieko krievu valodas ietekmi ir izdevies daļēji novērst, tomēr daudz kas manāms arī tagad. Tas attiecas arī uz skaņu izrunu.

Bijušo čehu prezidentu Latvijas masu saziņas līdzekļos nereti sauc par *Vaclavu Havelu*. Patiesībā viņš ir *Vāclavs Havel*s. To pašu var teikt par čehu mūzikas klasiķi *Antonīnu Dvoržāku*. Viņš nav *Antoņins Dvoržaks*, kā dažkārt dzirdams, atdarinot viņa vārda un uzvārda izrunu krievu valodā, kur nav gaŗu patskaņu. Mums gaŗi patskaņi ir tāpat kā čehu valodā, un tie nav jāatmet. Arī līdzskanis patskaņa *i* priekšā latviešu valodā var būt ciets tāpat kā čečiem, un mums nevajag to mīkstināt, atdarinot krievus. Tātad – *Antonīns Dvoržāks*.

Krievu valodā neuzsvērtā zilbē ar burtu *o* apzīmētu skaņu izrunā gandrīz kā *a*. Latviešu valodai šāda izruna nav raksturīga, un svešos vārdos arī neuzsvērtā zilbē saglabājam skaidru patskani *o*. Tāpēc nav pareizi teikt *Maņuško*, *Rastrapovičs*, «*Atamīno*», *karozija*. Poļu komponists ir *Moņuško*. Krievu čellists un diriģents ir *Rostropovičs*. Leļļu teātrī bija izrāde «*Atomīno*». Un pavisam aplam latviski ir teikt *karozija*. Uzsvērtā zilbē nekādā ziņā *o* vietā nav jārunā *a*. Pareizi tātad ir – *korozija*.

Uz Rīgu darbā pārcēlies leišu diriģents *Rinkevičs*. Diemžēl vairāki mūsu mūzikas kritiķi, kas viņu slavē, sauc par *Rinkjaviču*, atdarinot krievu valodas izrunu. Tāpat aplam diriģenta uzvārdu

izrunā arī dažs mūsu Operas administrācijas darbinieks. Mums šai vārdā jāpatur *e* tāpat kā leišiem, un nav jārunā *ja* kā krieviem. Tāpēc sauksim diriģentu par **Rinkeviču** (nevis par *Rinkjaviču*). Tas pats attiecas arī uz citiem leišu vārdiem. Latviski teiksim – **Januškevičs, Kestutis, Linkevičs, Paškevičs, Petrs** (nevis *Januškjavičs, Kjastutis, Linkjavičs, Paškjavičs, Pjatrš*, kā runā krievi).

Liela aplamība ieviesta pazīstamā Lietuvas politiķa Vagnora uzvārda latviešu rakstībā un izrunā – *Vagnoris*. Lietuviski raksta – **Vagnorius**, kur ar burtu *i* apzīmēts līdzskaņa *r* mīkstinājums. Latviešu oficiālajā rakstībā diemžēl arī tagad pastāv padomju laikā ieviestais burta *ŗ* aizliegums, ko joprojām cītīgi aizstāv fanātiskie šā burta pretinieki. Latviski minētais uzvārds varētu būt **Vagnoŗus** (tāpat kā **Avīŗus** un citi) vai **Vagnors**, bet nekādā ziņā *Vagnoris*, kur leišu mīkstinājums apzīmējums pataisīts par patskani.

Bieži nepareizi raksta un runā igauņu uzvārdus **Euns, Kervers** un citus, kuŗos ir igauņu cietais *e*, ko igauņi raksta ar *õ*. Igauņu cieto *e* krieviski raksta ar cieto *ы*, bet mums šāda krieviska rakstība nav jāatdarina.

2003. g. 12.–18. VI.

«Perfekta» latviešu valoda?

Ārzemju tautietim Austrim Grasim liekas, ka Latvijā daudzi joprojām domā, runā un raksta ar vecajiem padomju laika vārdiem.

Savukārt kāds darbinieks Rīgā cildina savu darbabiedru, kuŗš esot teicis: «*Kad es bušu miņistrs finansov, pie mums bus režims taipibas*».

Šie abi apgalvojumi bijuši gandrīz vienlaikus publicēti Rīgas laikrakstos, un otrs piemērs vēl nosaukts par perfektu latviešu valodu.

Latviešu runā un rakstos joprojām dzirdams daudz nevajadzīgu krievu valodas atdarinājumu.

– *Notikušais* Ludzā *vedināja* uz pārdomām par drošību šai

pierobežas pilsētā.

Latviski būtu jāsaka: *Notikums* (nevis *notiekošais*) Ludzā *vedinājis* (nevis *vedināja*) uz pārdomām par drošību šai pierobežas pilsētā.

Tātad runāsim par *notikumiem*, nevis par *notiekošo* Latvijā un lietosim divdabi *vedinājis*.

Mazus bērņus latviski parasti nesaucam par *mazuļiem* kā krievu valodā (малыши). Tas atgādina dzīvnieku mazuļus. Bet Latvijas televīzijas raidījumos nereti ir teikts: «Labu nakti, *mazuļi!*» Latviski būtu jāsaka: «*Ar* labu nakti, *bērni!*» Televīzijā bijušas multiplikācijas filmas bērņiem ar nosaukumu «*Boļeks un Ļoļeks*». Būtu bijis labāk izvēlēties citādu nosaukumu.

Kāds it kā patriotisks laucinieku aizstāvis runā:

– Kungi valdībā! *Pagriezieties ar seju* pret Latvijas laukiem!

Šāds izteiksmes veids raksturīgs krievu valodā. Latviski labāk būtu teikt – *skatieties* arī uz laukiem. Vai arī – *neaižmirstiet* Latvijas zemniekus.

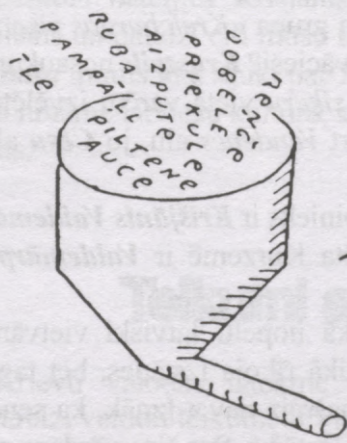
Avīzēs un citur 1997. gadā sāka izplatīties ziņojumi, kas beidzas ar vārdiem *ieeja bez maksas*. Arī šis ir krievu valodas atdarinājums, proti, *besplatno*. Latviski esam teikuši *ieeja brīva*. Diemžēl nevajadzīgais krievu valodas atdarinājums izplatās arvien vairāk: to dzirdam televīzijā un radio. Okupācijas muzejam vajadzētu rūpēties arī par mūsu valodas atbrīvošanu no liekas krievu valodas ietekmes. Diemžēl arī par šā muzeja sarīkojumiem tagad ziņo: *ieeja bez maksas*. Vai tiešām pat šai muzejā par valodas jautājumu noteicējiem kļuvuši krievinātāji?

Latviski sakām *Ziemassvētku nakts, Jaungada nakts, Jāņu nakts*. Bet pēdējos gados bieži dzirdami krievu valodas atdarinājumi: *nakts pirms Ziemassvētkiem, nakts pirms Jaungada, nakts pirms Jāņiem*.

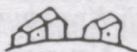
Pavasaraos sāk skanēt brīdinājumi: *ir augsta mežu degamība*. Latviski būtu: *viegli var izcelties mežu ugunsgrēki*. Dzirdami arī teiciens: *lien ne savās lietās, pludmale ir nelabiekārtota*, vējš pūš *ar ātrumu* četri metri sekundē. Latviski teiksim citādi: *jaucas svešās lietās*, pludmale *nav labiekārtota*, vējš četri metri sekundē (vārdi *ar ātrumu* ir lieki).

2005. g. 16.–22. VI.

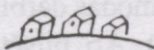
Vietvārdi

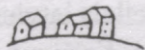
TALSĻ

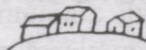
STENDE

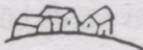
SABĻĻE

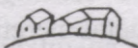
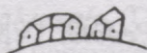
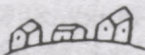
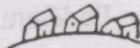
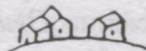
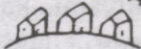
KANDAVA

SALDUS

KULDĪGA

Aināži, Dinaburga, Voldemārpils, Pedvāle?

Bieži dzirdams, ka nepareizi runā vietvārdus. Tos nepareizi arī raksta. Latvijā ir *Ainaži, Limbaži, Ropaži, Suntaži* un citi līdzīgi vārdi, kas jārunā un jāraksta ar īsu *a* (nevis ar gaŗu).

Peļama ir vietvārdu tīša vāciskošana. Daugavpilī nezin kāpēc darbojas «*Dinaburgas*» sporta komanda, kas nepavisam neizklausās labāk par *Daugavpils* komandu, un diezvai tajā būtu apvienojušies kādi vācieši. Krustpilī nodarbojas kāda grupa «*Kreicburgas ziķeŗi*». Vai tajā būtu apvienojušies kādi kārkļuvācieŗi? *Krustpils* nosaukumā iederētos labāk nekā *Kreicburga*, bet *ziķeŗu* vietā varētu izvēlēties kādu latvisku vārdu. Nevajadzētu dzert *Vendenes* alu, jo *Cēsu* alus labāks.

Izcilais latvieŗu tautas atmodas darbinieks ir *Kriŗjānis Valdemārs* (nevis *Kriŗjans Voldemars*). Arī pilsēta Kurzemē ir *Valdemārpils* (nevis *Voldemārpils*).

Dīvaini ir kādi ziņojumi, kur it kā nopelti latviski vietvārdi. «Toreizējā *Pamatu* ciemā padomju laikā rīkoja izstādes, bet tagad ciemu sauc par *Mētrienu* un izstāžu pašreiz nav.» Iznāk, ka senais *Mētrienas* vārds būtu cēlonis, ka nav izstāžu. Bet ŗim vārdam nav nekādas vainas; un bija dīvaini, ka padomju okupācijas laikā to pārdēvēja par *Pamatu* ciemu. Gluŗi tāpat padomju laikā pulkveŗa Kalpaka dzimto *Meirānu* pagastu sadalīja divos ciemos *Oŗupes* un *Indrānu*. Pēdējam pievienoja daļu Lubānas pagasta. Un pazuda gan Meirānu, gan Lubānas pagasts. Pulkveŗa Kalpaka dzimtenes ļaudis vēlas, lai pagastu sauktu atkal par *Meirāniem*. Var vēlēt viņiem veiksmi.

Kurzemē ir *Alsunga, Ārlava, Ēdole, Pedole*. Vāciskuma ieviesēji ŗīs vietas nereti sauc vāciskos vārdos: *Alŗvanga, Ervāle, Edvāle, Pedvāle*. Pēdējā tagad ierīkots brīvdabas mākslas mūzejs. Par mūzeju varam priecāties. Bet kāpēc vieta bija jānodēvē vāciskā vārdā par *Pedvāli*? ŗo vietu apmeklē daudz tūristu, par mūzeju ziņo

laikraksti, televīzija, radio, un visur manāms tikai *Pedvāles* vārds. Latviskā *Pedole* pazudusi. Kurzemē laikam ir vāciskuma cienītāji, kas dažkārt *Alsungu* sauc par *Alšvangu*, *Ēdoli* par *Edvāli* un Krišjāņa Valdemāra dzimto vietu *Ārlavu* par *Ervāli*. Padomju okupācijas laikā daudzas Latvijas vietas tīši pārsauca citos vārdos. Bet kāpēc tagad mums būtu vajadzīgs vāciskums? Vai lai grūtāk būtu atrast Krišjāņa Valdemāra dzimteni? Jo viņš daudz sariebis vācu muižniekiem un krievu činovniekiem, kas centās latviešus turēt pakļautībā. Labi, ka Rīgā atkal ir *Tērbatas* iela, kas padomju laikā bija pārsaukta par *Pēterā Stučkas* ielu. *Tērbatā* ir izglītojušies daudzi latvieši. Turiens augstskolā mācījies Krišjānis Valdemārs, Krišjānis Barons, Juris Alunāns un daudzi citi mūsu kultūras darbinieki. Bet padomju laikā *Tērbatu* mums lika saukt par *Tartu*, kā to sauc igauņi. *Tērbatai* ir tik liela nozīme latviešu kultūrā, ka mums nebūtu jākaunas no *Tērbatas* vārda.

2005. g. 21.–27. VII.

Teikumi ar vietvārdiem

Krievu valodas ietekmē pēdējos gadu desmitos ieviesušie nepareizi veidoti teikumi ar vietvārdiem.

- Pāvests apmeklē dzimto *pilsētu Vadovici*.
- Delegācija no *salas Hokaido* ieradās Krievijā.

Šie teikumi vai nu vārds vārdā tulkoti no krievu valodas, vai arī veidoti pēc šādu aplamu tulkojumu parauga. Latviski runājam citādi.

- Pāvests apmeklē dzimto *Vadovices pilsētu*.
- Delegācija no *Hokaido salas* ieradās Krievijā.

Mēs latviski taču nesakām *pilsēta Rīga*, *sala Zaķu*, bet gan *Rīgas pilsēta*, *Zaķu sala*. Tāpat jānosauc arī citu zemju vietu vārdi.

Vēl daži nepareizi teikumi.

– Prezidente apmeklē arī prezidenta Kārļa Ulmaņa dzimtās *mājas Pikšas*.

- Mūsu stāsts būs par *pilsētu Ainaži*.
- Esmu dzimis *pilsētā Jēkabpils*.

Latviski jāsaka citādi.

– Prezidente apmeklēs arī prezidenta Kārļa Ulmaņa dzimtās **Pikšu mājas**.

– Mūsu stāsts būs par **Ainažu pilsētu**.

– Esmu dzimis **Jēkabpils pilsētā**.

Arī teikumi ar mūzeju nosaukumiem jāveido latviski.

– Šodien **Jasmuižas mūzejā** (nevis – *mūzejā Jasmuiža*) notiks koncerts.

– Svinības turpinās Aspazijas **Daukšu mūzejmājā** (nevis – *mūzejmājā Daukšas*).

Arī upju nosaukumi teikumos jārunā latviski.

– Stiprajās lietavās sevišķi cietis **Dubnas upes** baseins (nevis – *upes Dubnas* baseins).

– **Salacas upē** (nevis – *upē Salaca*) nav vēlams ierīkot aizsprostus.

Sludinājumos būtu jāraksta latviski pareizi arī ielu nosaukumi.

– Satiksme ar autobusu līdz **Bruņinieku ielas pieturai** (nevis – *līdz pieturai Bruņinieku iela*).

Nekādi nav saprotams, ja pat Rietumeiropas vietvārdus teikumā lieto pēc krievu valodas parauga.

– Saasinājusies situācija *salā Korsika*.

– Firma aicina atpūsties slavenajā *kūrortā Nica*.

Latviski arī šie vietu nosaukumi jālieto ģenitīvā.

– Saasinājies stāvoklis **Korsikas salā**.

– Firma aicina atpūsties slavenajā **Nicas kūrortā**.

Ja pilsētu nosauc kopā ar valsti, kur tā atrodas, pašlaik bieži manāma šāda vārdu kārtā: *Zviedrijas pilsēta Gēteborga, Vācijas pilsēta Frankfurte, Dānijas pilsēta Olborga*. Latviski labāk būtu citāda vārdu kārtā: **Gēteborgas pilsēta Zviedrijā, Frankfurtes pilsēta Vācijā, Olborgas pilsēta Dānijā**. Ar šādu vārdu kārtu arī šie vārdu savienojumi būtu pielīdzināti iepriekš aplūkotajiem. Tad nerastos nekādas šaubas, kuŗa ir valsts un kuŗa pilsēta arī mazāk parastos gadījumos, piemēram, šādā teikumā:

– **Armēnijas pilsētā Kolumbijā** turpina novērst zemestrīces sekas.

Tātad – runa ir par **Armēnijas pilsētu**, kas atrodas **Kolumbijas valstī**.

2002. g. 10.–16. I.

Latvijas un citi vietvārdi

Iespieddarbos ir dažādas kļūdas Latvijas un ārzemju vietvārdu rakstījumos. Arī to izrunā manāmas kļūdas.

Pēc kāda nepareiza ieteikuma joprojām bieži aplami raksta Madonas rajona vietvārdu *Liezere* – ar īsu *e*. Pareizi vajadzīgs gaŗš *ē* – *Liezēre* tāpat kā *Biksēre*, *Līdēre* un citi. (Madonā un uz ziemeļiem no Madonas šādi vārdi beidzas ar *-ēre*, bet no Madonas uz dienvidiem – ar *-ere*: *Smecece*, *Lautere*.)

Savukārt citos vietvārdos ievieŗas nepareizs gaŗš patskanis. Pareizi ir *Arona*, nevis *Ārona*. Tā sauc gan upi, gan pagastu. Liepājas tuvumā ir *Tosmare*, nevis *Tosmāre*, turklāt ūis vārds jārūnā ar divskani *uo*.

Lietuvā naftas kombināts ir *Maŗeiŗos*, nevis *Moŗaikos*, un naftas osta ir *Būtiņģe*, nevis *Butiņģe*. Cita pilsēta Lietuvā ir *Panevŗŗa*, nevis *Paŗeveŗŗa* vai *Poŗeveŗŗa*.

Kaļiņingradas senais nosaukums ir *Karaŗlauŗi*, nevis *Karalauŗi*. ūā vārda pirmajā daļā ir *karaŗa* vārds, otrajā daļā tā pati sakne, kas Latvijas vietvārdā *Auce*.

Igaunijas ziemeļos ir *Viru*, bet dienvidos – *Veru* (senāk to sauca arī par *Veravu*). Nevajadzētu jaukt ūos vārdus vienu ar otru.

Pazīstama operu izrāŗu vieta Vācija ir *Baireita*, nevis *Baireta* vai *Bairoita*. Vācijas galvaspilsētas *Berlīnes* vārds jārūnā ar ūauru *e*, nevis ar platu, kā nepareizi rakstīts daŗos norādījumos.

Uz rietumiem no Francijas ir *Biskajas* jūras līcis, nevis *Biskājas līcis*.

Nav jārūnā gaŗš beigu patskanis Somijas pilsētas *Pori* nosaukumā, kā arī Indijas galvaspilsētas *Deli* vārdā. Īss *i* ir arī Igaunijas galvaspilsētas *Tallinas* vārdā.

Uz austrumiem no *Jordānas* upes ir valsts – *Jordānija*, kas nav jājauc ar minētās upes vārdu.

Bizantijas imperijas galvaspilsēta bija *Konstantinopole*. Turki to tagad sauc par *Stambulu* (nevis par *Istambulu*).

Tadžikistanā ir *Duŗanbes* pilsēta, ko ieteicams runāt ar pirmās zilbes uzsvāru un lietot kā lokāmu vārdu: *Duŗanbes* tuvumā, aizbraukt

uz *Dušanbi*.

Kazachstanu un *Tadžikistanu* vairs nesauc pēc krievu valodas parauga par *Kazachiju* un *Tadžikiju*. Kazachstanā ir *Almati* pilsēta, nevis *Alma-Ata*, kā padomju laikā runāja un rakstīja pēc krievu valodas parauga.

Arī citas valstis bijušā padomijā nesaucam ar izskaņu *-ija*, bet gan ar *-stana*, kā runā šo vietu iedzīvotāji, piemēram, *Turkmenistana*, *Uzbekistana*, *Tatarstana*. Vienīgi kirgīzi bija balsojuši par nosaukumu *Kirgīzija*.

2004. g. 1.–7. VII.

«Olimpiskas» kļūdas valodā

1994. gadā Norvēģijā notika ziemas olimpiskās spēles. Pilsētu, kurā tās notika, mūsu izdevumos rakstīja dažādi: Lillehammera, Lilehamera, Lillehammere, Lilehamere, Liljehamera un vēl citādi. Kā šo pilsētu saukt pareizi?

Norvēģi to runā ar gaļu *ll* un gaļu *mm* vārda vidū un šo gařumu norāda ar līdzskaņa dubultojumu: *Lillehammer*, kas tulkojumā nozīmē «mazais kalns». Arī latviešu valodā vajadzības gadījumā var dubultot līdzskaņus *l*, *m*, *n*, *r* un arī atbilstošos mīkstos (bet nedubultojam latviešu valodā visus pārējos līdzskaņus, izņemot saliekteņus, kur līdzskaņi var nonākt blakus).

Vārdā *Lillehammer* pēdējā zilbē norvēģiem ir patskanis *e*. Lai to nerunātu plati, latviski ir lietderīgi pievienot galotni *-e* (nevis *-a*). Tātad šās pilsētas nosaukums latviski ir *Lillehammere*. Tā to vajadzētu saukt arī turpmāk.

1998. gada ziemas olimpiskās spēles notika Nagano pilsētā Japānā. Kādreiz Japānā notika olimpiskās spēles arī Saporu pilsētā. Kā latviski runājami vārdi *Saporo* un *Nagano*?

Ārzemju masu saziņas līdzekļi šādu vārdu izrunai pirms olimpiskajām spēlēm piegrieza lielu uzmanību. Radoraidījumos un citur bija plaši paskaidrojami, ka japāņu izrunai vistuvāks šais

vārdos ir pirmās zilbes uzsvars, lai gan japāņi mazliet uzsver arī abas pārējās zilbes. Eiropas radiostacijas šos padomus labi ievēroja un veicināja pareizu izrunu savās valodās. Pareizi runāja arī Latvijas olimpiskās komandas vadītājs. Cik viņu gadījās dzirdēt pa radio raidītās telefōnsarunās no olimpisko spēļu vietas, vārdā *Nagano* viņš uzsvēra pirmo zilbi. Tas atbilst latviešu valodā parasti uzsvara vietai un pietiekami saskan arī ar izrunu japāņu valodā. To pašu var teikt par vārdu *Saporo*.

Turpretim dažādos Latvijas raidītājos uzsvars vārdā *Nagano* bija dzirdams dažādās zilbēs – kā nu kuŗo reizi. Amizants bija gadījums, kad kāda Rīgas radiožurnāliste pa radio raidītā telefōnsarunā jautāja kādam mūsu žurnālistam Japānā, kā pareizi jārunā vārds *Nagano*. Pēc pagaŗas pauzes no Japānas skanēja visai dīvaina mūsu žurnālista atbilde: japāņi dažreiz uzsverot pirmo zilbi, citreiz otru vai trešo, bet viņam pašam liekoties, ka latviešu izrunai visvairāk atbilstot otras zilbes uzsvars. Radās aizdomas, vai tik šis mūsu žurnālists nav polis, jo otru zilbi vārdā *Nagano* varētu uzsvērt poļu valodā. Latviešiem un japāņiem vairāk parasts ir pirmās zilbes uzsvars. Pēc šā aplamā paskaidrojuma vārds *Nagano* radiatoraidījumos sāka skanēt ar otras zilbes uzsvaru. Šo rindu autors uzrakstīja skaidrojumu, ka vajadzīgs uzsvērt pirmo zilbi, bet tas netika ņemts vērā.

Dažādu vārdu pareizai izrunai olimpisko spēļu laikā būtu jāveltī vajadzīgā uzmanība.

2004. g. 5.–11. II.

Rādītāji

Pareizi vārdlietojumi

- acīmredzami* 137, 138, 140
acīmredzot 19, 137
ačgārni 82
aizmirsts 73
aizskart 71
aizstāve 302
aizvainojums 71
aizvainot 71, 72
Akurātere 117, 118
Akurāters 117, 118
apkopēja 302
aplūkot 19, 78
apmainīt 87
apmācīt 75
apmānīt 73
apmeklēt 19
apmierinājums 121
apspriest 19, 21, 77–78
ar 236–237
astņopadsmiņgadīgie 94
atašeja 302
atbalsīt 89
atbildēt 200
atcelt 21
atdarināt 95
atdot 84
atdot atpakaļ 19, 84
atgriezt 88
atgriezties 87, 88
atjaunot 87, 88
atklāšana 93
atklāt 200
atklāts 21, 92, 93
atlicis 96
- atsaucība* 95
atsauksme 95
atstāt 208
atstumts 71, 72
attēls 98
attiecas 88
atvērts 92, 93, 302,
augstvērtīgs 110
augšpēdu 81, 82
ārkārtējs 110
ārzemju (dsk. ģen.) 20
balle 149
ballīte 60
balsot 21, 83, 200
balsīt 101
barošana 203
barot 203–204
barotava 203
bauda 263
baudīt 263
buklets 43
būt 19, 76, 205
būvēt 103
celt 103
ceturksnis 19
ciemoties 19
cietis 72
cittautietis 297
darbība 110
darboties 99
darīt 89
daudz 19, 137, 138
deputāte 302
dēļ 246

dot 84
drāmas (vsk. ģen.) 19
droši 19
eufēmisms 111
Eurīpids 111
eurs 111
ēdienreize 204
ēdiens 204
ēstuve 112–113, 203
fašisms 298
fotografija 98
gadsimts 151
gadskārtējs 152
galvenais 105
gandarījums 120–121
gandrīz 153, 154
garša 263, 264
garšot 263
gatavība 19
gluži 19, 138
greizi 82
griesti 123
grozīt 200
grūts 19
iecelt 192
iekārtot 21, 76
ielā (vsk. lok.) 19
iemācīt 21
ierasties 19
ierīces 77
ierīkot 76
iesaiņojums 150
iesaiņot 150
iespēja 19
ievēlēšana 193
ievērojams 105
ievērot 103
ikdiena 125
integrācija 42
intūms 128–129
intriga 105

izdot 84
izglītība 19, 41
izkopšana 103
izmaksāt 87
izprast 88, 89
izredzes 106
izremontēt 21
izsaukt 137
izteikts 139
izturas 88, 89
izveide 102
izveidot 102
īpaši 138
īpašs 59, 110
īstenot 189
īsti 19, 137, 138
jaunsardze 302
jeb 142–143
jebšu 142
jubileja 115, 117
jutoņa 59
kaiīgs 154
kampana 42
kas 329–330
kaulēties 150
kļūt 204–205
kolōnists 297
konsultante 302
kopīpašniece 303
kopkase 142
koptēls 150
košlene 96
krasi 19, 137, 138
kuš 329–330
kūtsmēsli 270
labs, labāks 94
lai 19, 151
laimests 150
laimēt 150
latvietis 154
Latvijā (vsk. lok.) 19

latvis 154–155
latvisks 19
lauksaimniecība 100
legāli 104
leukocīts 111
lietot 98
lietvede 302
likumība 157–158
lopbarība 204
ļoti 19, 137, 138
mainīt 192, 200
mainīties 192
mācības 75, 219
mācīt 75
mācīties 75
mēbeles 76
mēstule 111
miesassardze 302
mīties 192
moderns 110
mohikāne 303
neaizmirst 71
neapšaubāmi 19
neatrisināts 79, 80
negācija 42, 43
negodīgi 19
negrozāmi 19
nejēdzīgs 153
nenokārtots 80
neparasts 110
nepārprotami 19
nepieejams 110
netieši 214
neurōze 111
nevēlams 154
nobarošānās 203
nobarot 203, 204
nobaroties 203
nodoms 150
nodošana 83
nodot balsis 83

nogaršot 150
norīkot 231, 232
nosaukt 105
noskaidrot 21
noskriet 21, 73
noslēgts 110
nostrādāt 194
noteikti 19, 137, 138, 232
noticis 117
notievēt 203
novecojis 80
otrādi 81, 82
pabarot 203, 204
padomniece 302
paēdināt 203
paēst 203
palīdzē 302
palikt 96, 204–205
pamatakmens 96
pamatā 207
pamatos 207
pamats 98
pamazām 163–164
pamest 208
par 236, 250–251
parasts 105
pasaule 106
pasaulē (vsk. lok.) 19
paskaidrot 105
pateicīgs 215–216, 217
pateikties 216
pavēlēt 84
pavisam 19, 138
pazaudēt 218
pazīt 218
pazvanīt 218
pārbaude 59, 108
pārbaudīt 21
pārestība 71
pāridarījums 71
pārklāt 76

pārsniegt 19
pārspēt 20, 73
peļņa 59
piebarot 204
piedalīties 199
piedēvēt 230
piekrāpt 73
pielāgot 101
piemīnēt 21, 117
pieprasa 229
pierakstīt 231
piestiprināt 232
pievilt 73
piezvanīt 218
pilnīgi 19
pirmšķirīgs 110
pīrādziņi 15
planēta 106
plašs 110
plānojums 99
pleura 111
plus 233
prasme 19
pret 237
prezidentūra 100
priecāšanās 150
priecīgs 150
prieks 150
priekšlikums 150
priekšnesums 59
prioritāte 42
prognōze 42
rādīt 89
recenzija 95
rēģions 42
remontēt 219
reumatisms 111, 112
rikojums 77
riķot 77
rūpes (dsk. nōm.) 19
sacensis 257

sacensība 257
sacensonis 257
sagatavoties 189
saiešana 60
saimniekot 100
sajūta 59
sakarā 250
sakarā ar 250
samaksāt 21
saremontēt 219
sasniegums 19
saturēt 253
sauklis 112
sāpes (dsk. nōm.) 19
sekretāre 302
sekss 129
seksuāls 129
sevišķi 19, 137
sevišķs 110
sist 99, 106
skaidri 19, 137, 138
skatīties 262
slēgt 20, 69–70
slepkava 59
spēja 19
spējas 106
spēlēt 99
spilgti 19, 137, 138
spilgts 117, 139
starpniece 303
starpnieks 266–267
stīpri 19, 137, 138
stulbenis 53
sūds 270
svinības 116
svarīgs 19
svinēt 118
šovinists 297
taisni 19
tas 54
tāpat 19

tāpēc 247
tehnika 76
tēls 59, 150
tiesnese 302
tieši 19, 214–215
tikšana 305
tikšanās 60, 305
tīkams 263
tulce 302
uz 60
uzdot 190, 231, 232
uzmanīgs 92
uzskaitīt 285
uzstādīt 76, 288
uztraukt 59
uzvest 286
vadīt 100
vadīties 288
vai 142–143
valstisks 306
valsts (vsk. ģen.) 19, 306
vecs 80
veidošana 103
veidot 101–103

veidotājs 103
veikals 59, 150
veikt 89
vēlēju (deputātu) 310
vēlu (laimi) 310
vērtēt 89
vide 74–75
vienīgais 110
vienīgi 110
vienkāršs 19, 105
vienprātīgi 19
vienreizība 169
vienreizīgs 153, 169
viesības 60
virnot 292
virsniece 302
virsnieks 106
viscaur 19
visnotaļ 19
zaudēt 218
zaudētājs 73
zīmols 150
zust 81
zvanīt 218

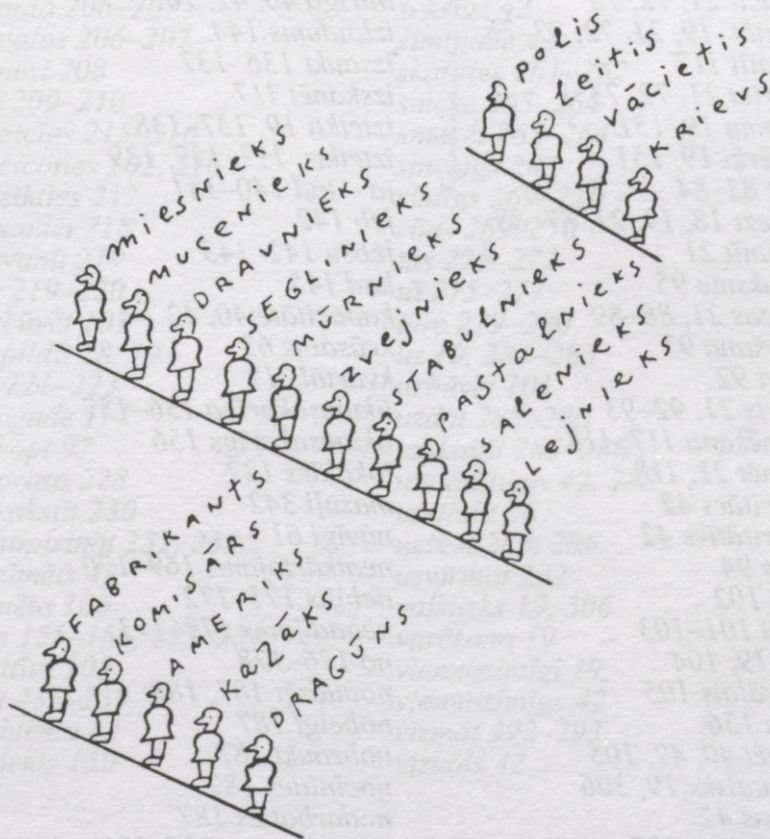
Pareizi vārdu savienojumi

- aizsteigties garām* 20, 21
aplām izprast 81
ar mieru piedalīties sarunās 93
atdot atpakaļ 19, 21, 87, 88
atdot parādu 85
atklātais nams 129
atnest atpakaļ 87, 88
atstāt bez ievēribas 20
atstāt tukšā 73
atvērt acis 92
atvērt bērnu dārzu 92
atvērt durvis 92
atvērt logus 92
atvērt muti 92
atvērt vārtus 92
atvērt veikalu 92
auto stāvvietā 150
bankas automats 95
bijis daudz pārrunu 78
bijis sarīkots 117
budžeta veidošana 100
būt par direktoru 99
cits citu 290
cīnītājs un romantiķis 118
darboties prefī 96
darboties prezidentūrā 99
daudz dažādi 107
daudz dažādu 107
daudzi dažādi 107
daudzkārt pieminēts 79
dot iespēju atgriezties 87, 88
gūt labu vērtējumu 99
ieeja brīva 342
ir atbildīgs 200
ir attieksme 21, 88–89
ir liels prieks 94
iziet no ierindas 134
kā samazināt 90
kino darbinieki 149

kopēja kase 149
kopt dārziņus 99
košļājamā gumija 96
kuŗu uztvere ir bez aizspriedumiem 92
ķēmoties pakaļ 95
lielkrievu šovinisms 298
liels apmierinājums 94
likt vest atpakaļ 87, 88
ļoti ērti 94
ļoti tīkami 94
medicīnas māsa 167
nedot neko 73
nelaiimes gadījums 172–173
neparasts stāvoklis 106
nest atpakaļ 87, 88
nodarīt pāri 71
nodarīta pāresība 71
nodot balsi 21, 83, 200
nodot lietošanā 232
nogādāt atpakaļ 87, 88
palicis pāri 96
par ko nupat runājām 78
pārāk maz ievērot 73
piemiņas māja 118
plašas saziņas līdzekļi 59, 161
publiskais nams 129
Rīgas Zooloģiskais dārzs 95
rīkot konkursus 99
sagatavot zemi 249
salīdzinot ar 236
sarežģīti notikumi 106
septiņdesmit gadu jubilejas svinēšana 117
sītamie instrumenti 106
strādāt par ministru 99
strādāt par premjērmīnīstru 99
sūtīt atpakaļ 87, 88
vadīt saimniecību 100
vai tev kas nekaiš 60
vai tu jūtīes labi 60
veidot budžetu 99
vēl neatrisināts 79

vēlas visu zināt 92
Ziemassvētku nakts 342
Ziemeļu elektrisko tīklu darbinieki 95
žēlsirdīgā māsa 167

UZVĀRDI

Nevēlami vārdu lietojumi

- aiz 68–69
aizrobežu 20
aizslēgt 70
aizvadīt 151
aizvērt 20, 69–70
apdalīt 20, 72, 73
apdzīt 21
apmaksāt 21
apmācība 219
apmācūt 21, 72, 75
aprunāt 19, 21, 72, 77–78
apskatīt 117
apskriet 21, 72, 73
ar domu 19, 151
ar mērķi 19, 151
atdot 83–84
atgriezt 18, 19, 21, 87–88
atmainīt 21
atsauksme 95
attiecas 21, 88–89
atvēšana 93
atvērt 92
atvērts 21, 92–93
atzīmēšana 117, 118
atzīmēt 21, 118
autoritārs 42
autoritātīvs 42
baigs 94
būve 102
būvēt 101–103
ceļā 19, 104
centrālais 105
čoms 156
definēt 40, 42, 105
drāmatisks 19, 306
drogas 42
elementārs 105
fans 21
fascinēt 21
gandarījums 94, 120–121
globālāks 122
globāls 40, 42, 121–122
griesti 123–124
humānitārs 42
humāns 42
identificēties 40, 42
iestāšanās 63
iniciēt 40, 42
intīms 129
intriga 40, 42, 105
izlaidums 144
izsaukt 136–137
izskanēt 117
izteikti 19, 137–138
izteikts 117, 137, 139
ja – tad 140–141
jeb 142
jebšu 142–143
kad 145
kapacitāte 40, 42
krāsains 63
kvartāls 19
likumsakarība 156–157
likumsakarīgs 156
lokālāks 122
mazuļi 342
nāvīgi 61
neatkārtojams 169–170
nebijis 171–172
negadījums 172–173
no 176–178
noaudzēt 187, 188
nobeigt 187
nobraukt 187
nocīnīties 187
nodarboties 187
nogatavoties 187, 190
noģērbties 187
nokalt 187
nokaltēt 187

noklibot 187
noklusēt 187
nolasīties 188
nolemt 188
nominēt 42
nostrādāt 194
notikušais 341–342
nozīme 196–197
pa 19
pabarot 203–204
pabūt 19
palikt 204–205
pamatā 206–207
pamatos 206–207
pamest 208
par 209–210
pateicīgs 215–216
pateicoties 102, 216
pateikties 217
pazaudēt 218
pazvanīt 219
pār 219–220
pārbūvēt 101
pārpildīt 18, 19
pie 221–223
piecgade 114
piekopt 97
pieprasa 228
pierakstīt 230
piestiprināt 231, 232
piezīmēts 42
planēta 106
plus 155–156, 233–234
pozitīvs 105
pret 236–239
problēma 42
projekts 150

psīchisks 42
psīcholoģisks 42
raksturs 241–242
redzēt 243–244
rezultātā 246–247
rūpe 19
saimniecisks 306
sakarā 250–251
salauzt 252–253
salūzt 252
saturēt 253–254
sāpe 19
seksīgs 42
simtgade 42
skatīties 261–262
smeķe 263–264
smeķēt 263–264
smeķīgs 263
sūdiģs 269–270
sūds 269–270
tas 275–277
tā 275–277
tūre 279–280
uz 19, 281–283
uzbūvēt 101
uzdot 285–286
uzskaitīt 285–286
uzstādījums 42, 288
uzstādīt 287
uzvest 285, 286
uzvirmot 292
valstisks 19, 306
varēšana 19
viennozīmīgi 19,
viennozīmīgs 42
virmot 292–293
vizuāls 42

Nevēlami vārdi

- alarmēt 59
andele 21
anoņimka 21
apbižot 71–72
apdzīt 20
apmaksā 63
apmaksāt 21, 72
aprikojums 76
apriķot 21, 76
apsekot 21, 72
apskaitīt 72, 73
apsteigt 21
astondesmitgade 115
astondesmitpiecgade 115
atremontēt 21, 219
audits 21, 59, 108
baltuška 21
bankomats 95
bante 21
beķeris 21
beņķis 276
bestsellers 108
bilde 21, 97–98, 135, 150, 268
bizness 108
bode 21, 268
bojevīks 18, 21
bomžatņīks 18, 21
bomži 18, 21
brends 150
brīfings 108
brūķēt 135
budžetēšana 99, 100
budžetēt 99, 100
ceiners 276
čālis 45, 93–94
čāu 45
četrgade 114
čoms 21
čumā 61
daudzskaitlīgs 165
dārznīkot 99
diņģēties 150
direktorēt 99
divgade 114
divtūkstošgade 114
duraks 159
ekskluzīvs 21, 49, 109–110
establišments 21, 108
euro 111
ēdnīca 112
feins 276, 326
filings 49, 108
forši 61
foršs 45, 93–94, 268
futbolēt 99
-gades 114–116
gosudarstveņņīks 21
grunte 98
gruntīgs 268
ģeldīgs 276
ģiftīgs 276
ģīmis 21
hot dogs 15
iebrūķēt 98
iepakojums 150
iepakot 150
ikceturtdienas 126
ikdienas 125
ikgada 125
ikgadējs 152
ikkvartāla 125
ikmēneša 125, 127
iknedēļas 125, 126, 127
ikotrdienas 126
ikpavasara 127
ikpiektdienas 126

ikpirmdienas 126
 ikrīta 125, 126
 ikrudens 225
 iksestdienas 125, 126
 ikvakara 125, 126
 iksezonas 127
 imidžmeikers 319
 imidžs 21, 108, 150
 izmērs 63
 izpalikt 134–135
 kapuštņiks 21
 killers 21, 59
 kinošņiks 21
 klope 21
 kļīčka 21
 knaps 21
 kokošņiks 21, 149
 kombikorms 21
 kompromats 21
 komunalka 21
 komunaļņiks 18, 21
 komūnikēšanās 40
 konkursēt 99
 kopbilde 150
 kožgumija 96
 krutka 18, 21
 kurtka 21
 ķēķis 21, 276
 lauksaimniekošana 100
 lavočka 21
 liste 21
 līzēt 21, 108
 luste 150, 268
 lustēšanās 150
 lustīgs 150
 ūimonka 31
 ūumka 159–160
 maika 21
 mamma 135, 268
 mazpamazām 163–164
 mazskaitlīgs 164–165
 mazskaitlīgums 165
 medmāsa 167
 ministrēšana 100
 ministrēt 99, 100
 mobilņiks 21, 319
 narušilovka 21
 nepastarpināti 214–215
 noakcentēt 228
 noakceptēt 190
 noamortizēties 185
 noaudzēt 187, 188
 nobombardēt 185
 noburāt 187
 nodefinēt 186, 190
 nodegustēt 190
 nodeleģēt 190
 nodemonstrēt 186, 190, 191
 nodisciplinēt 188, 189, 191
 nodrāmātizēt 191
 nodublēt 191
 nodubultoties 188
 nodzesēt 187
 nodzirdēt 228
 nofiksēt 186, 191
 nofilmēt 186
 nofinancēt 186, 191
 noformulēt 186, 188, 191, 228
 nogarantēt 188, 189, 191
 nohabilitēties 195
 noignorēt 188, 189
 nointervēt 191
 nokārties 187
 nokļūdīties 187, 228
 nokodināt 188, 189
 nokomentēt 191
 nokonkrētizēt 191
 nokonstatēt 189, 190
 nokonstruēt 195
 nokontaktēties 195
 nokontrolēt 190, 191
 nomainīt 188, 192

nomainīties 123, 188, 192
nomaiņa 192–193
nomenklaturščīks 21
nooksidēt 191
noordinēt 190
noprivatizēt 189
noprognōzēt 189
nopublicēt 189
noreālizēt 189, 195
noredzēt 189, 228
noriebties 190
nosecināt 189
nosponsorēt 228
nošokēt 188
notikušais 341–342
noveikties 189, 195
novienoties 189, 195
noviltot 189
nozīnāt 189
oborots 21
obščaks 149
obščepits 21
oficieris 106
ofiss 21, 108
okei 59, 150
orientējoši 201–202
orientējošs 201–202
pakalķēmoties 95
panaceja 21
parkošanās 150
parkoties 108
pastarpināti 214
pazaudēt 218
pazvanīt 218
pārpalīcis 96
pārpildīt 19
pārtija 60
perestroika 21
performance 21, 59, 108
perkusijas 105, 106
persīks 21
piepacelt 228
piepacelts 227
pirožki 15
pižīks 21
placis 268
plašcs 21
pogroms 21
pokazucha 21
potences 106
premjērēt 99
pretdarboties 95
prēnstatījums 240
pretnostatīt 239
pretnostādīt 240
prezentācija 21, 108
prezidentēt 99
prezidēšana 100
prītōns 21
probivnojs 21
profits 21, 59, 108
prove 21, 268
publicitāte 108
putjovka 21
radiobildes 98
reitēt 99
reitings 21
rentēties 244–245
samīts 21, 108
sanācija 108
savākšanās 255
savākties 255
savāktība 255
savlaicīgi 256
sāncensis 257
sāncensība 257
sāņcensis 257
sāņcensība 257
septiņdesmitgade 114, 117
simdivdesmitgade 117
simtgade 114, 151
skāde 21

skunste 135
smeķe 253, 254
smeķēt 150, 253, 254
smeķīgs 253
smuks 326
spec- 264–265
spice 135
spics 98
spirķiks 21
striķts 268–269
stukačs 21
stutēt 101
subotņiks 21
šefot 100
šilte 21
šmotka 21
šops 21, 59, 108, 150
šovs 21, 109
švaks 21
švunka 319
točka 21
tops 21, 109
trīsgade 114
troika 21
troļiks 159

tūkstošgade 114
tupiks 21
tusiņš 21, 60, 149
uz 19
uzpazīt 219
vadīties 288–289
vidutājs 266–267
viengade 114
viģiks 21
vinnests 150
vinnēt 21, 150, 268
vislatvijas 293, 296
vispasaules 295
vot 159
yes 94
zalogs 21
zeks 21
zemniekot 100
ZET 95
zetieši 95
ziķeři 344
zoo 95
zorte 135
žmurīt 61

Nevēlami vārdu savienojumi

- aiz sevis 63
apkārtējā vide 74
ar bārdu 79–80
ar domu 19, 80–81, 151
ar domu, lai 80–81
ar kājām gaisā 81–82
ar mērķi 19, 80–81, 151
ar mērķi, lai 81
ar plus zīmi 155–156
astotņpadsmitgadīgi čaļi 94
astronoms-amatieris 165
atbildīgais par izdevumu 160
atbildīgais par ugunsdrošību 160
atdot balsis 21, 83, 199, 200
atklāšana-koncerts 166
attiecībā par 90–91
attiecībā pret 237
atzīmēšanas pasākumi 117
augsta mežu degamība 342
ārkārtīgi kolosāli 159
ārkārtīgi milzīgs 159
baigi forši 94
baigi forši čaļi 93–94
baigs gandarījums 94
barība sagremojas 20
barības apēdamība 96
bass-baritons 165
cīnītājs-romantiķis 117–118
darba mūžs 160
darīt nav ko 160
daudz un dažādi 107–108
daudzi no 176–177
daži no 176–177
filma skatās 20
flinte un arī otrādi 117
fotomākslinieks-liepājnieks 166
gadījumā, ja 119–120
grāmata lasās 20
grib nesaprast 130–131
grieķu-romiešu cīņa 166
ieeja bez maskas 342
iet uz 282–283
inženieris-techniķis 165
ir nelabiekārtots 342
ir nemazinājies 130
ir nesaprotams 130
ir nesliktāks 131
ir nevienkāršs 130
iziet no ierindas 133–134
ja teikšu, ka kopumā 117
jauneklis-mīlētājs 165
jūsu uzmanībai 143–144
katrs no 182–183
kā likums 146–147
kāpumi-kritumi 166
kā tāds 148–149
koncerts-duets 165
krāsains dzejoļu krājums 63
lai neteiktu 153
lielas tev veiksmes 155
lien ne savās lietās 342
lūk, viņa 160
ļoti brīnišķīgs 158
ļoti globāls 158
ļoti grandiozs 158
ļoti ideāli 158, 159
ļoti kolosāls 158
ļoti kopīgs 158
ļoti lielisks 159
ļoti maksimāli 159
ļoti milzīgs 158, 159
ļoti monumentāls 159
ļoti unikāls 159
masu mediji 21, 59, 108
maz pa mazam 163
māja-mūzejs 117–118, 165, 166

- mūsu republika* 168
mūziķis-izpildītājs 165
nakts pirms Ziemassvētkiem 342
nāvīgi forši 61
ne jau aiz labas dzīves 174–175
ne tajā laikā 176
ne tajā vietā 176
ne tas 175
ne tā 175–176
ne tur 175
neskatoties uz 179–180
nest atbildību 199–200
neviens no 184–185
no nulles 180–181
no tā 276
noraut plānu 63
notiek atklāšana 200
nu ko 63
ņemt daļību 199
o jes 59, 150
o kei 59, 150
o nē 150
pagrieztijs ar seju 342
par katru cenu 211–212
par to 275–276
par uz 212–213
perkusiju meistars 106
pie labas gribas 224
pieņemt mērus 225–226
pirmais pamatakmenis 96
preces pārdodas 20
rakstnieks-reālists 165
sagatavot augsni 249
saskaņā ar kuŗu 324–325
savest kārtībā 306
sevi attaisnot 258–259
sevi cenošs 260–261
Spicā Avīze 98
spicā trešdiena 98
tai skaitā 274
tā vai citādi 272–273
temperātūra sasils 97
to skaitā 274
trāpīt astotniekā 278
trāpīt desmitniekā 278
trāpīt simtniekā 278
trāpīt tūkstoī 278, 279
uzbrukums pret 234–235
vai ar tevi viss ir kārtībā 60
veikt izmaiņas 199, 200
vējš ar ātrumu 342
viens otru 290
viesnīca-restorāns 166
virmo kaislības 292

Vietvārdi

- Ainaži* 344
Ainažu pilsēta 346
Almati 348
Alsunga 344, 345
Armēnijas pilsēta Kolumbijā 346
Arona 347
Ārlava 344, 345
Baireita 347
Berlīne 347
Biksēre 347
Biskajas līcis 347
Bruņinieku ielas pietura 346
Būtiņģe 347
Cēsis 344
Cusima 334
Daugavpils 344
Daukšu muzejmāja 346
Deli 347
Dubnas upe 346
Dušanbe 333, 347
Dušanbes rajons 333
Eiropa 111
Ēdole 344, 345
Frankfurtes pilsēta Vācijā 346
Gēteborgas pilsēta Zviedrijā 346
Hiumā sala 281
Hokaido sala 345
Jasmuižas muzejs 346
Jēkabpils pilsēta 346
Jordānas upe 347
Jordānija 347
Karaļauči 347
Kazahstana 348
Korsikas sala 346
Krētas sala 281
Krustpils 344
Latvija 294
Lautere 347
Liezēre 347
Lillehammer 348
Limbaži 344
Līdēre 347
Mažeiki 347
Meirāni 344
Mētriena 344
Nagano 348–349
Nicas kūrorts 346
Ogres grīvas sala 281
Okinava 334
Olborgas pilsēta Dānijā 346
Panevėža 347
Pedole 344
Pikšu mājas 345–346
Pori 347
Rīgas pilsēta 345
Salacas upe 346
Saloniki 334
Saporo 348–349
Smecere 347
Stambula 347
Tadžikistana 348
Tallina 347
Tatarstana 348
Tērbata 345
Tosmare 347
Turkmenistana 348
Uzbekistana 348
Vadovices pilsēta 245
Valdemārpils 344
Verava 347
Veru 347
Viru 347
Zaķu sala 345

Saturs

Izdevēja priekšvārdi	3
Priekšvārdi	4
Vispārīgi raksti	5
Valoda ir tautas dzīvības pazīme	6
Augstie komisāri un latviešu valodas likums	7
Vai tā attīstās latviešu valoda?	11
Vai latvieši Latvijā varēs runāt latviski?	14
Par latvisku valodu	18
Par latvisku rakstību	23
Kāpēc latviešu rakstos vajadzīgs burts ņ?	25
Greiza balsošana par rakstības jautājumiem	30
Saruna par kļūdām, kas ieviesušās ņ nerakstīšanas dēļ	35
Svešvārdi, cittautieši, latvieši	37
Svešvārdu daudzums valodā	40
Kas ļauts dievam Jupiteram, nav ļauts vērsim	44
Līdz riebumam piesārņota latviešu valoda	46
Endzelīns	48
Vai mīts par valodas kļūdām?	57
Kā dumja sieva pasakā	59
Kārlis Skalbe par valodas tīrību	61
Par vārdnīcām	63
Ko domājam par latviešu valodas nākotni?	65
Vārdi un vārdu savienojumi	67
Prievārda aiz nelatvisks lietojums	68
Aizvērt	69
Apbižot?	71
Apdalīt, apskaitīt, apskriet?	72
Apkārtējā vide?	74
Apmācīt	75
Aprīkot, aprīkojums?	76
Aprunāt	77
Ar bārdu	79
Ar domu, ar mērķi?	80
Ar kājām gaisā?	81
Atdot	83
Atdot parādu, atdot balsis	85
Atgriezt	87

Attiecas	88
Attiecībā par?	90
Atvērts	92
Baigi forši čaļi?	93
Bankomats un citi nevajadzīgi īsinājumi	95
Barības apēdamība?	96
Bildes	97
Budžetēt, dārzniekot, futbolēt u.c.?	99
Būvēt	101
Būvēt attiecības?	102
Ceļā	104
Centrālais notikums, definēt nozares, elementāri zābaki, pozitīva intriga, policijas oficiers, lielas potences, planētas iedzīvotāji, perkusiju meistars?	105
Daudz un dažādi?	107
Ekskluzīvs un citi anglismi	108
Euro un citi	111
Ēstuve	112
-gades	114
Simtdivdesmitgades un jubilejas raksti	117
Gadījumā, ja?	119
Gandarījums	120
Globālāks, lokālāks?	121
Griesti	123
Vārdi ar ik-	125
Ikrīta, ikpirmdienas, ikrudens?	126
Imidžs?	127
Intīms	128
Ir ne-?	130
Ir varošs, ir zinošs, ir gribošs utt.?	131
Iziet no ierindas	133
Izpalikt?	134
Izsaukt	136
Izteikti?	137
Izteikts?	139

Ja – tad	140
Jeb un jebšu	142
Jūsu uzmanībai	143
Nepareiza kad lietošana ka vietā	145
Kā likums?.....	146
Kā tāds?	148
Kinošņiks un citi nevajadzīgi vārdi	149
Lai, gadsimts, gadskārtējs	151
Lai neteiktu?.....	153
Latvju slava. Latvju basketbols?.....	154
Lielas tev veiksmes ar plus zīmi?	155
Likumsakarība?.....	156
Ļoti globāls un citi pārspilējumi	158
Ļumka, darba mūžs?	159
Masu mediji?	161
Mazpamazām?	163
Mazskaitlīgs?	164
Māja-mūzejs?	165
Medmāsa?.....	167
Mūsu republika?	168
Neatkārtojams?	169
Nebijis	171
Negadījums?	172
Ne jau aiz labas dzīves?	174
Ne tas, ne tur, ne tā?	175
Daži no, daudzi no?.....	176
Nelatvisks prievārda no lietojums	178
Neskatoties uz?	179
No nulles	180
Katrs no?.....	182
Neviens no?	184
Lieks no-	185
Darbības vārdi ar nepareizi lietotu priedēkli no-	188
Noakceptēt, nedefinēt u.c.?	190
Nomainīt, nomaiņa	192

1	Nostrādāt	194
2	Novienoties?	195
3	Nozīmes ielas?	196
4	Nu ko?	197
5	Ņemt dalību, nest atbildību, veikt izmaiņas, atdot balsis?	199
6	Orientējošs, orientējoši?	201
7	Pabarot tautu?	203
8	Palikt	204
9	Pamatā, pamatos	206
10	Pamest	208
11	Lieks par?	209
12	Par katru cenu?	211
13	Par uz?	212
14	Pastarpināti?	214
15	Pateicīgs	215
16	Pateicoties	216
17	Pazaudēt, pazvanīt	218
18	Pār nevietā	219
19	Pie	221
20	Pie labas gribas?	224
21	Pieņemt mērus?	225
22	Piepacelts?	227
23	Pieprasa	228
24	Pierakstīt	230
25	Piestiprināt	231
26	Plus	233
27	Lieks pret ?	234
28	Pret, attiecībā pret?	236
29	Uzbrukums pret?	238
30	Pretnostatīt?	239
31	Nekāda rakstura pēdas?	241
32	Redzēt	243
33	Rentēties?	244
34	Rezultātā?	246
35	Sagatavot augsni, sagatavot zemi	249

Sakarā, sakarā ar?.....	250
Salūzt, salauzt	252
Saturēt	253
Savākties?.....	255
Savlaicīgi?	256
Sāncensis?	257
Sevi attaisnot?.....	258
Sevi cenošs?	260
Skatīties	261
Smeķe, smeķēt, smeķīgs?.....	263
Spec-?.....	264
Starpnieks, nevis vidutājs	266
Strikts?	268
Sūdmīļi	269
Pārmērības <u>svešvārdu</u> lietošanā.....	271
Tā vai citādi?.....	272
Tai skaitā?.....	274
Liekvārdīgs tas.....	275
Tas gods, tā laime?.....	276
Trāpīt desmitniekā, simtniekā, tūkstošī?	278
Tūre	279
Uz nevietā	281
Iet uz	282
Izmeklēt <u>uz</u> rādītājiem	284
Uzdot, uzskaitīt, uzvest	285
Uzstādīt	287
Vadīties	288
Viens otru	290
Vīrmot	292
Vislatvijas?.....	293
Vispasaules, vislatvijas?.....	295
Dažu vārdu patiesā nozīme	297
Gramatikas jautājumi	301
Jaunsardze, virsniece u.c.....	302
Uzvārdu galotnes.....	303

Jābūt savstarpējai uzticēšanās?	305
Valstiski vadītāji?	306
Aizliegtais auglis?	307
Esu, dodī, ira, tura, pietams, dabonams, lai vienoties, vēlē laimi?	309
-ošamies?	311
Vajadzības izteiksme	312
Tas tā ir jānotiek?	314
Nelatviska teikuma izveide ar divdabja konstrukciju aiz apzīmējamā vārda	316
Vēsture festivāla?	317
Krieviski teikumi	319
Nepareizs teikuma veidojums	321
Nelatvisks palīgteikuma sākums	323
.., saskaņā ar kuŗu ..?	324
.., noslīdot zem kuŗa..?	325
.., vairums no kuriem..?	326
.., viens no kuŗiem..?	328
Kas un kuŗš palīgteikuma sākumā	329
Izrunas un rakstības jautājumi	331
Endzelīns par uzsvaru	332
Uzsvars lokāmos citvalodu īpašvārdos	333
Burtu nosaukumi	334
Saruna par nelatviskiem skaņu savienojumiem	336
Izrunas kļūdas vārdos ar mīkstu ņ	338
Nepareizs plats e mīksta ņ priekšā	339
Karozija, Vagnoris u.c.?	340
«Perfekta» latviešu valoda?	341
Vietvārdi	343
Aināži, Dinaburga, Voldemārpils, Pedvāle?	344
Teikumi ar vietvārdiem	345
Latvijas un citi vietvārdi	347
«Olimpiskas» kļūdas valodā	348
Rādītāji	350
Pareizi vārdlietojumi	350

Pareizi vārdu savienojumi	355
Nevēlami vārdu lietojumi	358
Nevēlami vārdi.....	360
Nevēlami vārdu savienojumi.....	364
Vietvārdi.....	366

Tēvzeme, celies!

Tu esi mana zeme. Tu esi mana gaisma. Tu esi mana sirds sāpe, Latvija, Māt!

Es jau ne vienu reizi vien par tevi domāju. Es jau ne reizi vien par tevi dvēseles sāpēs kļiedzu. Es jau ne reizi vien dēla mīlestībā tavu vārdu izrunāju...

Lai cik noguris miesā un garā jūtos, es nedrīkstu šodien mūža miegā aizmigt vai no tevis projām iet. To nedrīkst darīt neviens latvietis. Tautai jācīnās, lai Latvijas valsts atkal tumsā nenogrimtu, lai tēvu zemes patiesās augšāmcelšanās sauli ieraudzītu...

Latvija! Izlaupītā. Apzagtā. Valdošo kungu nicinājuma

spļaudekļiem piegānītā. Nodotā. Austrumu un Rietumu plēsoņām pārdotā.

Vai ilgi tu cietīsi tautas nonicināšanu, kas tagad notiek, zeme mīļā?

Latvija, mūsu Tēvzeme cildenā!

Celies un muklājos kangarus, jūdusus un glumos politikāņus sadzen, noslīcini purva akačos tos.

Celies, mīļā! Celies, savus dēlus un meitas šai svētajā cīņā sauc!

Es ticu, ka tu brīva, bagāta un balta reiz citu valstu vidū zaigosi, Latvija, Māt!

Tavām cīņām, darbiem un turpmākajam mūžības ceļam es savu sirmgalvja svētību dodu.

Celies, Latvija, šķīsties! Atmirdzi Dieva saulē, Dzimtene mana!

Nekā jau varenāka šajā pasaulē un mūžībā nav kā Dievs. Viņa vārdā, Viņa svētībā no bezdievības, noziedzības un nabadzības dumbrāja augšup celies.

Šodien celies, latviešu Tēvzeme baltā!

Egils Bauzis

Pamanītās iespaidumkļūdas

Lappuse	Rinda	Iespiests	Jābūt
6.	11. no augšas	ignotēts	ignorēts
6.	15. no augšas	Rietumeiropas	Rietumeiropas
19.	6. no augšas	, utt.	utt.
21.	3. no augšas	apsteigt	apsteigt
36.	2. no apakšas	2009. g. 19.–23. VI.	2003. g. 19.–25. VI.
38.	17. no augšas	aparātūra	aparātūra
65.	16. no apakšas	kļūda	kļūdas
65.	15. no apakšas	uzsver	uzsver
73.	1. no augšas	– Bet	Bet
87.	12., 20. no apakšas	ģenerālprokuratūra	ģenerālprokuratūra
94.	2.–3. no apakšas	nevis <i>foršāks</i>	(nevis <i>foršāks</i>)
111.	9. no augšas	Vēlam	Vēlama
112.	11. no apakšas	kuŗos	kuŗas
114.	10. no apakšas	Brechmanes Štengeles	Brechmanes-Štengeles
115.	7. no apakšas	oktobra	oktōbra
115.	6. no apakšas	opozīcija	opozīcija
117.	4. no augšas	Jāņa Akurāters	Jāņa Akurātera
151.	11. no augšas	ar mērķi	<i>ar mērķi</i>
170.	4. no augšas	vienreizīgas	vienreizīgas
170.	5. no augšas	neatkārtojamas	<i>neatkārtojamas</i>
195.	2. no augšas	no-	no-
287.	12. no augšas	<i>šādi jautā</i>	šādi jautā
295.	16. no augšas	plašsaziņas	plašas saziņas
304.	3. no augšas	sugasvārdus	sugasvārdu
305.	11. no augšas	šādi:	šādi.
326.	8. no apakšas	kuriem	kuŗiem
372.	17. no augšas	kuriem	kuŗiem

Virsrakstos 249. lpp. vārdiem sagatavot zemi, 266 lpp. vārdam Starpnieks jābūt ar slīpiem un viscaur melniem (nevis gaišiem) burtiem.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309070422

OBLIGĀTAIS EKSEPLĀRS

G

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309070422

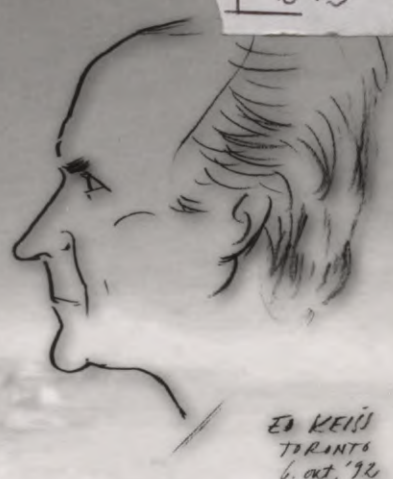
OBLIGĀTAIS EKSEPLĀRS

6

2006-3
613

Šai grāmatā ir biedrības laikrakstā «Latvietis Latvijā» publicēto J. Kušķa rakstu apkopojums jaunā redakcijā.

Autors biedrības «Latvietis» priekšsēdis Jānis Kušķis dzimis 1930. gada 14. novembrī Lazdonā. 1955. gadā beidzis Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti, turpinājis studijas turpat aspirantūrā 1955–1958. Ieguvis filoloģijas maģistra gradu. No 1958. līdz 2009. gadam ir lektors LU Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas (vēlāk Baltu valodu) katedrā.

Publicējis ap 1200 rakstu par valodniecības jautājumiem dažādos izdevumos Latvijā un ārzemēs. Veidojis 900 raidījumu par valodu Latvijas Radio. Līdzautors grāmatai «Kā latvietis runā» (1994). Lasījis referātus par valodu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Maskavā, Toronto, Ņujorkā.

Jānis Kušķis ir Austrālijas un Latvijas biedrības goda biedrs (1998), Teodora Reitera fonda goda biedrs (1998), darbojas Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopā. Saņēmis Kārļa Mīlenbacha balvu (1999), Luža Bērziņa lielo balvu (2001), Teodora Reitera lielo balvu (2004), ir Triju zvaigžņu ordeņa virsnieks (2004).

